

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FREDERIK BARFOD
ET LIVS
ERINDRINGER

BERLINGSKE FORLAG - KØBENHAVN

ET LIVS
ERINDRINGER

FREDERIK BARFOD

ET LIVS
ERINDRINGER

KØBENHAVN

BERLINGSKE FORLAG

1938

*Med Noter af
Albert Fabritius*

FORORD

Den historiske Forfatter, Medlem af den første Rigsdag Frederik Barfod gav i sin høje Alderdom efter for mange Henstillinger om at skrive sit Livs Historie — baade fra Fjernerestaaende (bl. a. A. D. Jørgensen i Dansk Folkeblad 7. Apr. 1881) og fra hans Nærmeste, og gjorde det i Form af Breve, som han sendte sin Sønneson, den senere Forlagsboghandler, Grosserer Olaf O. Barfod, der har overladt Forlaget Manuskriptet til Offentliggørelse. Frederik Barfod skrev disse Erindringer fra Vinteren 1894 til 3. Marts 1896. Sygdom hindrede ham i at fortsætte, og 15. Juni 1896 døde han, over 85 Aar gammel.

Ifølge Frederik Barfods Hensigt med Nedskrivningen af disse Minder foreligger Manuskriptet naturligvis ikke i trykfærdig Stand; det har været Udgiverens Opgave at besørge dette; de talrige Forkortelser er opløst, senere Tilføjelser er anbragt paa deres Plads, manglende Datoer eller Aarstal, Bogtitler osv. er tilført, og Forfatterens Bemærkninger om, at dette eller hint maa efterses, er udeladt, uden at det har været anset for rimeligt at angive dette i Udgaven. Ændringer af indgribende Natur er naturligvis ikke foretaget, og Forfatterens Ortografi — det "Symbol, det vilde være ham en Samvittigheds Sag at opgive" — er ligeledes bibeholdt, hvorimod Tegnsætningen er normaliseret. Barfods særegne Ortografi medfører, at adskillige Navne tager sig anderledes ud, end man er vant til at se dem. Da han konsekvent staver Carl og Christian med K., kommer f. Eks. C. C. Hall til i Barfods Manuskript at fremtræde som

K. K. Hall og P. C. Kierkegaard som P. K. Kierkegaard. I Navneregistret er de sædvanlige Navneformer anvendt. Af Manuskriptet er udeladt et Afsnit, der omhandler Frederik Barfods Lærere i Drengesaarene, samt nogle Optegnelser om Guldbryllups- og andre Familiefester, som kun har den snævrere Familieinteresse.

Kapiteloverskrifterne er tilføjet af Udgiveren, bortset fra Titlen til Afsnit I, som oprindeligt (i 1880) har været bestemt til Optagelse i et Blad.

Forfatterens egne Noter er anbragt ved en *. Desuden bringes med Talhenvisningerne de Oplysninger, som Udgiveren har skønnet ønskelige; en egentlig historisk Kommentar har man anset for mindre påkrævet.

Sammen med Navneregisteret bag i Bogen findes kortfattede Oplysninger om de nævnte Personer.

For at lette Læseren er der af Udgiveren tilføjet en kort Oversigt over Slægtskabsforholdet mellem de omtalte Personer af Navnene Barfod, Birkedal og la Cour. Den findes forud for Navneregisteret og indledes med nogle personhistoriske Data, skrevet af Fr. Barfod selv. Manuskriptet til disse Noter findes i Frederik Barfods efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek (Ny kgl. Saml., 1819, Folio, Pk. 1).

Endelig er som Indledning til de personhistoriske Oplysninger anbragt en kort Selvbibliografi fra ca. 1843, hvortil Manuskriptet findes sammesteds.

Vignet, tegnet af Harald Jensen til den Adresse, som Frederik Barfods Børn og Børnebørn overrakte ham 7. April 1894 med Opfordring om, at han skulde skrive sine Erindringer.

I

“SEKSSKILLINGEN”

Landboskolen ved Lyngby, d. 20de septb. 1880.

Jeg fortalte atter i aftes historien om “seksskillingen”, og, da jeg havde sluttet den, blev jeg fra flere sider bedt om at nedskrive den. Eftersom jeg nu meget stærkt nærmer mig støvets grense, de syv gange ti, kunde der jo vel og være grund dertil, da det ellers let kunde hænde, at jeg en af dagene tog historien med mig i graven. Og det, mener jeg, var synd for min slægt og efterslægt, ja måske igrunnen for flere; ti, vedkommer end, hvad jeg har at fortælle, aller egentligst min egen slægt, kunde det dog være, at det også kunde interessere andre, hvis jeg ellers måtte få det rette greb på at fortælle det.

*

Min farfader, *Kristen Hansen Barfod*, født 1730, blev student fra Nyborg latinskole 1748 og havde allerede den gang på sjette år været faderløs. Lige fra det grønne bord måtte han da også tage ud som huslærer og var som sådan på tre steder

i tre år. Af en årsløn paa omtr. 24 rdl. skulde han dog ikke lægge meget op. Ligeftldt tog han 1751 tilbage til København for at fortsætte sine studier, men levede her et kummerligt liv ved ligbæring og timeundervisning. Nærmere at skildre dette skal jeg ikke her indlade mig på. Men en aften, han sad ved sin bog, følte han sultens svie. Han så efter i sin bordskuffe, men fandt kun en lille tør endeskive af et rugbrød, og den turde han ikke røre, ti, hvis han tog fat på den, vilde sagtens den hele gå med, og han havde da intet til den næste dag.

Han vilde altså sove sin sult bort og gik til sængs; men søvnen flyede ham. Han lå og tænkte på sin mad og på de kommende dage. Da faldt det ham pludselig ind, at der var et stipendium på fem rdl., — almindelig kaldt "støvlestipendiet", fordi man for det kunde købe sig et par nye støvler, — og at det gaves bort af den teologiske professor *J. O. Bang*¹). Ham vilde han næste morgen bede om det. At han kunde trænge til det, havde han let ved at godtgøre, ti ikke blot hed han Barfod, men tærne stak bogstavelig talt ud af hans eneste par sko. Det var et lyst håb, der således gik op for ham, og, da han en stund havde stirret på det, faldt han i søvn.

Næste morgen spiste han sin brødskorpe og gik til professor Bang, der virkelig fattede medlidenhed med hans nød og strags gav ham stipendiet, men i fem s[m]å tutter, der hvær skulde indeholde en rdl.

"Man tæller penge efter sin broder," og farfader gik hjem for at eftertælle sine penge. I de fire af tutterne var der virkelig 48 gamle sølvskillinger i hvær, men i den femte havde der forvildet sig en *seksskilling* i en toskillings sted. Han havde altså fået fire skilling for mange, og det måtte han strags gøre professoren opmærksom på.

Han gik da tilbage til professoren og underrettede ham om fejltagelsen, men fik det korte svar: "Jeg har talt Penge, før jeg så Hans!", hvorpå professoren vendte ham ryggen og gik sin vej.

---

1) sikkert Fejl for H. O. Bang.

Der stod han altså ene i professorens forstue. Men hvad skulde han nu gøre? Han kunde jo dog ikke gå og således til-egne sig fire skilling, som ikke rettelig vare hans! Og han kunde jo heller ikke blive stående, ti, at professoren var vred, det havde han kunnet høre på hans svar; og, hvis den vrede professor kom igen og fandt ham endnu stående i forstuen, kunde han mulig kaste ham ned ad trapperne. Det var et spørgsmål, der krævede moden overvejelse.

Men — inden han endnu var bleven færdig med overvejel- sen og altså måtte blive stående for at fræmme den — kom professor Bang tilbage og gjorde en brad ende på hans pinlige uvished ved følgende tiltale: "Imidlertid, Han er en ærlig karl! Den seksskilling kan Han gerne beholde, og den skal Han gemme; den kan engang trøste Ham på Hans dødsleje. Og her har han fem rdl. til af min egen lomme."

Altså hele ti rdl.! Hvor han nu var rig! Dog ikke så rig, at han turde købe sig et par støvler, dertil vilde der gå alt for meget med; han kunde godt nøjes med et par sko. Men allige- vel så rig, at han nu nok for en eneste gangs skyld efter mange tiders forløb kunde unde sig selv en varm middagsmad.

Fra skomageren gik han altså til spiseværten. Men nu vilde skæbnen, at der i samme hus skulde bo en tallosterikolektør. Selv vare vi endnu den gang ikke lyksaliggjorte med et tal- lotteri, men Hamburg havde et sådant, der også fandt tjenst- villige kollektører i København. — Hvilken fristelse! Han modstod dog fristelsen på vejen til spisemesteren, men, alt som han spiste, vandt også fristeren kræfter. Fristelsen ligger jo i kødet, og med kødets kræfter vokser også fristerens. Enden blev, at da han forlod spisemesterens kælder, gik han op i kollektørens stue og — tog sig en lodseddel for den ene af sine dalere.

Han havde jævnaldrende venner — hvilken ung student har ikke dette! — og dem fortalte han selvfølgelig alle den mærkelige dags hændelser, også købet af lodsedlen. Men det varede ikke mange timer, inden samvittigheden vågnede med

sine selvbebrejdelser, og dens stemme blev så meget barskere, jo mere han nærmede sig bunden af sin nys vundne formue. Han havde tit straffet sig selv og straffet sig hårdt for sin store letsindighed; og det vidste hans venner.

Nøden havde atter holdt sit indtåg, skønt han nok i mellem-tiden havde fået regensen (den fik han 24. okt. 1751), hvor han, i forbigående sagt, efter fattig lejlighed blev en af regens-poeterne, vel ikke nogen *Ploug* eller *Hostrup* (han overstråledes allerede i sin samtid af sin fætter *Kristen Tomsen Barfod*), men dog til glæde for sig selv og flere. Som sagt, nøden havde atter holdt sit indtåg, og de mørke timer og de strænge selvbebrejdelser våksede med den. Så sad han atter en dag i sit mørke lune, da døren gik op, og en af hans lystige venner trådte ind med det udråb: "Nå, Barfod! har du nu været henne at hæve dine mange penge!" "Hvilke penge?" "I — dem, du har vundet i lotteriet!" "Du ved godt, at jeg så tit og så strængt har bebrejdet mig den letsindighed, så du ikke nu behøver at spotte mig." "Det var da også noget at bebrejde sig — at vinde 500 rdl." (For summens størrelse indestår jeg ikke. Jeg mener, at det var 500 rdl., men muligt var det dog kun 300.) Farfader vedblev at være vantro og vedblev endnu at mene, at det hele var en utidig lystig spot; tilsidst måtte han dog følge med sin ven hen til kollektøren, og — han havde virkelig vundet den opgivne sum, som han nu fik udbetalt.

Han var altså en *Krøsus*! — Men Pengene kom ikke alene på et nødtørfigt sted, de kom tillige i en stund, da han trængte langt mere til dem, end han selv anede. Badskær og apoteker krævede næmlig i den nærmest følgende tid, hvad han aldrig vilde have kunnet udrede, hvis han ikke havde vundet hin guldstrøm. Som dreng havde han engang ved et spring fået et søm op i den ene fod. Man mente at have fået det ud igen, men en stump var blevet siddende. Nu brød den op, og han måtte i længere tid ligge på sygehuset. — En ormstukken tand våldte ham svær uro, og han gik til en badskær for at få den trukken

ud. Men kronen sprang af, og roden blev siddende. For at få den ud vidste barberen intet andet råd end at gennemskære kinden og gennem det åbne sår at udgrave den fjendske tandrod. — Det ene med det andet kostede gode penge.

Endelig blev han teologisk kandidat (nyår 1756). Professor Bang havde ikke i mellemtiden glemt ham, men havde allerede forinden taget ham til sin amanuensis og optog ham nu som sådan i sit hus. Alt dette var eftervirkninger af den ene sekskilling.

Så gik tiden. Min farfader blev feltpræst og stod 1762 ved den hær, der skulde møde Russerne i Mecklenburg. Han var både officerernes og mandskabets yndling, hvad enten det gjaldt en alvårlig gudstjænstlig handling eller et lystigt sælskabeligt samkvæg; ti han var både en alvårlig, from og troende mand og en livlig, opvakt sælskabsbroder. Gamle præsten *Wöldike* i Storehedinge kunde endnu to menneskealdre senere fra sin skolegang i Haderslev mindes, hvorledes det var Barfod først og Barfod sidst, og hvorledes han fik det ene leve efter det andet, mens Regimentet lå i Haderslev. Da det ikke blev til Krig, fik han imidlertid sin afsked som feltpræst og blev så hjælpepræst i Avnslev og Bovense. Herfra blev han kaldet til præst i Sønder- og Nørre-Onsild. Mens han sad her, fik han i vinteren 1768 et brev til "Kristen Hansen Barfod, præst et sted i Århus stift". Adressen havde ikke nærmere kunnet opgives, men det fandt ham dog. Det var fra hans tidligere regimentschef, oberst *J. F. Sehested*, der havde vundet ham meget kær og nu bad ham søge Tistrup og Fuglslev, som allerede var ledigt, da han så skulde få Lyngby og Albøge, der snart kunde væntes ledigt (det varede dog fulde tretten år). Disse to æmbeder fik han da, det ene efter det andet.

Men min farfader havde en grille, som vistnok fræmskyndede hans død, om end måske kun i dagetal. I sommeren 1785 tog han en af sine nabopræster til alters. Her kom han ved midt-dagsbordet til at sige: "Jeg er født d. 15de januar, gift d. 15de juni, kaldt til sognepræst d. 15de febr.; min ældste, den gang eneste søn døde d. 15de febr., og min eneste nulevende søn fød-

tes året efter, ligeledes d. 15de febr.¹⁾). Alt, hvad mærkeligt der er hændet mig, er sket d. 15de, og jeg vil sikkert også dø d. 15., i hvad år og hvad måned det så bliver.” Den gang var han endnu rask, men kort efter skrev han til sin eneste femtenårige søn i Viborg skole: “jeg er meget syg, og vil du se din fader endnu en gang, inden han dør, saa skynd dig at komme hjem.” Sønnen kom henimod aften d. 14de august og blev meget overrasket over at se sin fader stå i gangdøren for at modtage ham. Han ytrede dette. “Jeg er alligevel mere syg, end du tror!” — Efter aftensmaden tog han sin søn ind til sig i sit arbejdsværelse, gav ham sin salmebog o. s. v., fortalte ham kortelig sit levnedsløb og gav ham sluttelig sin velsignelse. Han glemte heller ikke seksskillingen, eller hvad dertil knyttede sig, men, da han gav sin søn denne og bad ham gemme den vel, tilføjede han: “Det var første og sidste gang i mit liv, jeg spillede i tallotteriet; lov nu din døende fader, at du heller aldrig vil spille i det!” — Næste dag, d. 15de august 1785, var han død.

Min fader, hans søn, mindedes sit ord: han spillede aldrig i hele sit liv i tallotteriet. Jeg selv — nu ja, af mig var der intet ord krævet, og jeg havde intet givet; jeg spillede vel i sin tid en ganske enkelt gang i lotteriet, mest for løjer, om jeg end ingeniunde tør nægte, at jo nu og da, når jeg havde taget et lod, kunde vindesygen bagefter komme op hos mig; men som rigsdagsmand stemte jeg i sin tid af fuldt hjerte for tallotteriets ophævelse og havde gerne stemt for klasselotteriets med, hvis det havde været foreslået.

*

Så vidt gik alt godt og endnu lidt længer.

Min fader gemte samvittighedsfuldt seksskillingen i sin pult. Måske var det grunden til, at den sidste sommer, han levede, da han gik i sit 72te år, fik han det sidste af sin gæld til mennesker betalt, skønt han efterlod femten (egne og stif-)sønner, af hvilke de ni studerede.

---

¹⁾ Christen Hansen Barfoed havde Sønnerne: Hans Peter Barfoed f. 18. Marts 1766, død 15. Februar 1769, og Hans Peter Barfoed (f. 15. Februar 1770, død 14. November 1841).

Efter min faders død (1841) tog jeg seksskillingen til mig; han havde i levende live lovet mig den. Men jeg fik også hans pult og lagde da skillingen i den samme skuffe, som den hidtil havde ligget i. Men jeg havde ikke tænkt på at svøbe den ind i noget papir. Efter min første flytning var den da forsvunden. Den havde banet sig vej igennem skuffens sammenføjninger og var ikke mere til at finde, hvad enten den så måtte ligge skjult et eller andet sted i pultens indre, eller den har fundet Vej ud til den vide Verden. Det sidste er vist det rimeligste. Jeg, som ellers bildte mig ind, at jeg fredede om minderne, jeg har ved min letsindighed, min skødesløshed, bortkastet seksskillingen, vor slægts lykkeskilling, efter at den i tre menneskealdre havde slået bo hos os. Måske er det grunden til, at hverken seksskillingen eller større skillinger have kunnet slå sig til ro hos mig, at ingen som helst timelig formue har kunnet finde vej til mig. Jeg bøjer mig under dommen!

II

UNDER CENSUR

Tirsdag formiddag d. 13de febr. 1894.

Ved juletid 1847 eller nyårstid 1848 kom jeg en dag til *Grundtvig*, som fortalte mig, at jeg var udset til lærer i historie ved den højskole, som skulde oprettes i Sorø¹⁾. Jeg blev yderlig overrasket, da jeg aldrig havde drømt om noget sligt og heller ikke kunde tro, at kongen (Kr. VIII) kunde ville kalde mig dertil. "Han havde også sine betænkeligheder, men, da *Ingemann*, *Knuth* og jeg vare fuldstændig enige om at indstille Dem, gik han dog sluttelig ind derpå, og den sag kan De agte for afgjort." — Som sagt, jeg blev yderlig overrasket: hvor i alverden havde man fundet på det, da jeg selv aldrig med en stavelse havde ytret et sådant ønske og aldrig havde næret et håb, som

---

¹⁾ Grundtvigs gennem mange Aar nærrede Planer om Oprettelsen af en Folkehøjskole i Sorø, som kort før Kong Christian VIII's Død var ved at blive ført ud i Livet, strandede som bekendt.

jeg, hvis tanken et øjeblik var opstået hos mig, vilde have agtet for uopnåeligt, *da* der jo måtte være mange andre, som vare bedre skikkede og altså nærmere til en sådan post end jeg, og *da* jeg vidste, at kongen ikke kunde døje mig. Det var sagt mig, at han engang skulde have udtalt: “Der er fire mænd, som jeg hader: *Lehmann, Clausen, Ploug* og *Barfod!*” og, skulde endog denne udtalelse være mindre pålidelig, så havde jeg jo dog dronning *Karoline Amalies* egne ord for, at han var vred på mig; og at dette virkelig var tilfældet, og at han nok kunde have grund dertil, havde jeg let ved at fatte. Jeg havde jo nemlig ved flere lejligheder, både mundtlig og i pressen, udtalt mig skarpt mod hans regering, og jeg havde haft adskillige trykkefrihedssager (for tiden havde jeg vistnok hele syv, jeg tror dog, at et par af disse allerede vare afgjorte), men desuden havde han en helt særlig grund, som uden tvivl var den mest afgørende.

Jeg havde nemlig engang i maj 1840 henvendt mig til hans kabinetssekretær, gehejmeråd *Adler*, der jo i mange år havde været hans højre hånd, og overrakt denne en ansøgning fra en af mine frændere og mundtlig bedt ham tage sig af den hos kongen. Jeg havde dengang aldrig set *Adler*, men man havde bedt mig om det, og så gjorde jeg det. *Adler* var fornem og fremmed, som jo ikke var underligt, men iøvrigt høflig. Da jeg kort havde udrettet mit ærinde og fået hans svar, lod han til at ville begynde en samtale og spurgte mig: “Hvorledes går det med studeringerne?” Jeg blev forbavset og endnu mere, da han tilføjede: “Forstyrrer Deres litterære arbejder Dem ikke?” Jeg gav ham et skødesløst svar, og da han gentog sit spørgsmål, sagde jeg ham, at det undrede mig, at mine studier kunde interessere hans højvelbårenhed. Han satte sig nu på den høje hest, og omtrent følgende samtale fulgte: “Ja, jeg mener: hvornår tænker De at tage Deres attestats?” “Så også dette interesserer Deres højvh.!, men hvis jeg nu svarede, at jeg ingen attestats tænkte på?” — “Dertil er De jo dog forpligtet!” — “Hvorledes?” “Jeg mener, at når man modtager en årlig understøt-

telse for at kunne tage attestatsen, så er man også forpligtet til at tage den.” — “En årlig understøttelse! Hvorledes? Jeg forstår aldeles ikke Deres højvh.!” — “Sagde De ikke, at De er Frederik Barfod? Og kan De så nægte, at De har søgt h.maj. om en understøttelse og fået den?” — “Jeg har aldrig søgt den og aldrig fået den! Deres højvh. må tage fejl af navnet!” “Nej vist ikke. — Er der da en anden Frederik Barfod?” “Visselig er der en slags halvfætter af mig med samme navn. Jeg tror, at han studerer teologi; måske er det ham, der har søgt og fået.” Den stormægtige mand indså, at han havde forløbet sig og blev pludselig spagfærdig. Han bad om undskyldning og fortsatte: “De udgiver et nordisk tidsskrift, *Brage og Idun*¹⁾, hvis jeg ikke fejler; en overordentlig interessant opgave! har De mange abonnenter? hvorledes betaler det sig?” — “Småt nok, skønt jeg har en mængde abonnenter, men, når man selv er forlægger, må man stadig stå i stort forskud uden altid at faa sit tilgodehavende ind.” — “Har De talt med kongen?” “Nej.” “Det skulde De dog gøre! Det vilde interessere ham at gøre Deres bekendtskab.” “Det tvivler jeg på.” “Kongen har en levende videnskabelig interesse og er selv videnskabsmand. Han elsker også Sverrig og Norge og vilde vist understøtte Deres tidsskrift.” “Det tør jeg ikke håbe! Jeg har desuden aldrig talt med ham og aldrig set ham.” “Det vilde interessere Dem at tale med ham, ligesom ham at tale med Dem. Han understøtter så mange videnskabsmænd, jævnlig med en 800 rdl. årlig, og et foretagende som Deres vilde være sikker på hans interesse.” “Jeg er vant til at have min fulde frihed, og den opgiver jeg ikke.” “Det har De heller ikke nødig; det vil kongen ikke kræve; jeg antager næmlig, at De er lojal.” “Vel er jeg lojal, men jeg har vistnok desuagtet adskillige anskuelse, som kongen ikke deler.” “Det siger intet! De kunde dog gerne gøre kongen den glæde at hilse på ham; De vilde selv have glæde deraf.” “Så skulde jeg søge avdiens hos ham, og jeg har hørt, at man kan gå forgæves den ene gang efter den anden eller dog vente i forgemakket i

1) Barfods Tidsskrift “Brage og Idun” udkom i 5 Bd. (af femte dog kun 1 Hæfte) 1839—42.

flere timer, og det har jeg ikke tid til; min tid er meget optaget.“ “Kongen giver avdiens paa mandag kl. 11, hvis De så vil være der, indestår jeg Dem for, at De ikke skal komme til at vente, men øjeblikkelig komme ind.” — Han blev ved at trænge ind på mig, og han slap mig ikke, før jeg havde givet ham både hånd og mund på, at jeg skulde være der på mandag kl. 11. — Jeg holdt ord, men blev modtaget med den efterretning, at kongen var på Sorgenfri, han var syg og kom ikke ind i dag. Jeg gik da lige til Adler og sagde ham: “Jeg kommer kun for at sige Dem, at jeg har holdt mit ord, men at jeg gik forgæves, da kongen ligger syg på Sorgenfri.” “Ja, desværre! han er lidt upasselig, men det vil forhåbentlig kun vare et par dage! Jeg har sagt ham, at De vilde komme, og han glædede sig virkelig til en samtale med Dem. Nu venter han Dem på mandag, og De må ikke lade ham vente forgæves.” Atter trængte han ind på mig, og atter måtte jeg love ham at komme næste mandag. Men — forinden havde regeringen anlagt den 1ste trykkefrihedssag imod mig! Jeg havde skrevet et stykke til “Fædrelandet”, der gik igennem tre nummere, af hvilke det første og det tredje beslaglagdes, og kun det 2det fik lov at komme ud.¹⁾ — Under de omstændigheder fandt jeg det ikke passende at gå til kongen; hans regering havde jo erklæret mig krig; hvordan vilde han selv betragte mig? måske give mig en irettesættelse, som jeg ikke rolig vilde tage imod? Altså brød jeg mit ord, der var givet under en anden forudsætning (ti jeg havde aldrig anet, at mit stykke skulde blive beslaglagt; jeg havde sovet på det *i segs uger* for at kunne rette det, hvis der mulig skulde findes et eller andet skarpt ord, som jeg kunde ombytte med et andet; og Lehmann havde udtrykkelig erklæret mig, at det var alvårligt, men holdt i en sådan tone, at ingen sensor vilde kunne finde et stødende udtryk i det.) Så udeblev jeg altså fra avdiensen, men det var særlig *dette*, som Kr. VIII ikke kunde tilgive mig.

---

1) “Den constitutionelle Aand og dens Fordringer” i Fædrelandet 3.-5. Juni 1840. Kancelliet beordrede 9. Juni Barfod tiltalt sammen med Redaktøren, Balthasar Christensen.

Nu, han må dog tilsidst have tilgivet det, siden mine tre venner, det førnævnte trekløver, kunde formå ham til at antage mig som historielærer i Sorø. → Jeg har allerede sagt, *at* og *hvorfor* denne efterretning så højlig overraskede mig, men jeg må tilføje, at den tillige glædede mig. Den vilde give mig en fast og agtet stilling; den vilde give mig en fast åalig indtægt, som satte mig i stand til at leve sorgfrit med kone og børn (jeg havde jo allerede dengang to børn og ventede snart det tredje.) Men d. 20de jan. døde Kr. VIII, og — sæbeboblen brast! Det var et alvårligt slag, der virkelig gik mig nær til hjærte, ti — skønt næsten 37 år var jeg endnu dengang så umoden, at jeg slet ikke indså min egen umodenhed. Jeg vilde aldrig have kunnet fylde pladsen, jeg vilde kun have ødelagt og prostitueret mig selv og den højskole, som jeg jo dog havde inderlig kær. Det lærte jeg siden at forstå, og hvor inderlig har jeg ikke siden takket min Gud og Fader, at sæbeboblen brast, og takker ham endnu og skal gøre det til min dødsdag! Der er intet sørgeligere end at gå ind til et hværv, som man elsker, men savner alle betingelserne for endog kun nogenlunde at udfylde. Det var dengang en bitter skuffelse, men af dem har jeg kendt adskillige i mit liv, dog ikke en eneste uden at jeg bagefter har måttet erkende, at Gud var mig såre god og nådig, da jeg ikke fik, hvad jeg attråede. Den samme erfaring skal *enhvæ*r gøre, der tror på en kærlig og nådig Gud.

Efterskrift d. 14de febr. om formiddagen :

Det var vist i de første dage af juni 1841. Så meget husker jeg med sikkerhed, at min dom faldt i hof- og stadsretten i okt. 1841¹⁾. Jeg havde jo nys haft bryllup og skulde nu til vor nye bolig på Frederiksberg for at begynde vort samliv. Vor svåger *Thomsens* vågn kørte os fra Fuglebjerger til Ringsted, hvorfra vi skulde gå videre med den tids dagvågn. Da

---

¹⁾ Lands-Over- samt Hof- og Stadsrettens Dom afsagt 12. Oktober 1841. Dommen lød paa 100 Rbd. Sølv i Mulkt til hver af de Sagsøgte samt 1 Aars Censur.

jeg vilde stige af min svågers vagn og havde sat højre fod på trappetrinet, mens den venstre endnu ikke var kommen ud af vagnen (det var d. 12te okt.) spurgte en hosstående mig: "Har De læst Deres dom?" "Nej, er den falden? Hvad lyder den på?" "Et års sensur og 200 rdl. mulkt." Det var altså domstolens brudegave til mig. — Jeg kunde og vilde ikke betale mulkten og gik da den følgende dag til kongens foged, etatsråd *Spandet* for at spørge ham, med hvor lang tids fængsel jeg skulde afsone den. Denne hædersmand var yderst venlig; han sagde iblandt andet: "Således må De ikke begynde Deres ægteskab! Det vilde være synd for Deres kone, og hvad vilde Deres gamle fader sige?" Jeg blev dog ved mit; jeg *vilde* afsone med fængsel; vi betalte jo så mange mulkter, og jeg vilde ikke yderligere fede statskassen. Det kom dog ikke dertil; regeringen var også misfornøjet med dommen og indankede den til højesteret. Det varede vistnok henved et år, inden højesteretsdommen faldt, og i den var både mulkten og sensurtiden anselig øget, jeg mindes dog ikke hvormeget¹⁾. Men imidlertid var der ved frivillige sammenskud dannet et fond til at betale den frisindede presses bøder, og dette fond (adskillige tusinde rdl.) var overgivet Lehmann til anvendelse. Inden jeg vidste det, havde han da betalt min bøde med alle sagens omkostninger. Derimod måtte jeg selvfølgelig udholde min sensur. Og ikke det alene: hof- og stadsretten havde som sagt idømt mig et års sensur, og denne indtrådte *strags*, uagtet regeringen havde indanket dommen, og det jo altså var *muligt*, at højesteret kunde frifinde mig. Denne oprørende uret var en af hin tids mange ulovligheder, som nutiden knap drømmer om. Det var da ikke helt uden grund, at jeg kom til at affatte vor grundlovs trykkefrihedsparagraf: måtte vor fortids lidelser dog aldrig helt gå i glemme!

---

¹⁾ Højesteretsdom faldt 14. Juni 1842. Mulkten sattes til 200 Rbd. Sølv for hver ligesom Censurtiden forhøjedes til 2 Aar.

III

VELGØRENHEDSSELSKABETS DRENGESKOLE

Lykkesholms alle d. 29. apr. 1894.

Bedstemoder bad mig i søndags om at skrive noget om “det forenede velgørenhedssælskab”, dets drengeskole og mit forhold både til hint og denne. Dengang kunde jeg ikke, men da vi nu atter have fået søndag, vil jeg dog se, om jeg kan opfylde hendes bøn.

“Det forenede velgørenhedssælskab” havde i sin tid en stor og velsignet virksomhed. I årenes løb er der jo stiftet så mange lignende foreninger, og disse have tildels vundet medlemmer på dettes bekostning. Men desuden ere jo de fleste af dets medlemmer døde og andre *bortrejste* (jeg skal allerede for et par år siden have været dets ældste — tidligst indtrådte — medlem). Det ene med det andet har svækket dets ævner, og — når dets skole undtages — er det nu kun en skygge af sig selv. Dets virkekreds var og er København og Frederiksberg, og det støttede særlig familier, der tidligere havde kendt bedre kår, støttede dem især med brød, brændsel, husleje, sjældnen og kun i ringe grad med rede penge.

Det var stiftet i våren 1832, nærmest på opfordring af universitetspedel *Meyer*, så vidt jeg mindes d. 4de maj¹⁾). — Søndagen d. 1ste juli 1832 kom jeg fra min huslærerplads på Gjorslev til København og satte foreløbig mit tøj ind hos tobakspinder *Kastrup* på Vestergade, hvor min broder *Kristian* stod som svend i butikken. Jeg var næppe kommen ned i denne, før man fortalte mig om det nystiftede sælskab, i hvilket jeg øjeblikkelig indtrådte. Dengang var dets bestyrere: den allerede nævnte pedel *Meyer*, kandidat *K. Hermansen* (siden prof. theol.), urtekræmmer *Lyngbye*, kandidat *A. Thanning* (tilsidst præst i Lyderslev) og premierløjtnant *K. F. A.*

---

¹⁾ Velgørenhedsselskabet stiftedes 4. Maj 1832 af Cand. philos. F. W. Meyer, der var primus motor, Premierløjtnant C. F. A. Tuxen og cand. theol. C. Hermansen.

Tuxen (senere major og folketingsmand). De hørte vistnok alle til dets oprindelige stiftere.

Jeg nøjedes imidlertid ikke med at være medlem: jeg fik en af de følgende dage en kollektbog og blev "repræsentant". Jeg hværvede hurtig en mængde medlemmer, af hvilke adskillige gave langt mere (flere gange så meget), som ellers det månedlige bidrag var. Min kollektbog blev da snart en af de største, og jeg selv en af de mest betroede repræsentanter. Det var disses hværv at undersøge ansøgernes værdighed og trang, og derefter indstille dem til bestyrelsen; under særlige forhold, som når der enten tilstodes dem huslejhjælp eller hjælp i rede penge, var det desuden deres pligt at vedligeholde forbindelsen med dem og udbetale hjælpen enten til dem selv eller til værterne. Jeg fik da et grundigt kendskab til nøden og usselheden i København; jeg så meget stygt og dårligt (som en mand siddende med sin pibe i en laset sofa og med kone og børn omkring sig; jeg kunde skaffe ham en plads som "formand" hos en grosserer med en daglig løn af *en rbd.* til at begynde med og med udsigt til 1½, måske 2 rdl., hvis man var tilfreds med ham; men han vilde ikke modtage den; den var under hans værdighed). Jeg måtte da også fraråde at understøtte adskillige ansøgere, ja, en ansøgerinde med to våksne døtre fik jeg endog den bevilgede understøttelse frataget, da hun på ingen måde kunde agtes for trængende; men jeg så også meget smukt, som jeg aldrig glemmer. Således kom jeg i flere år til en stakkels kone i en af Kristianshavns smågader; jeg kom til tider, da hun umulig kunde vente mig, men jeg kom aldrig, uden at jeg fandt hendes mands billede omgivet af friske kranse. Hun talte stadigvæk med så rørende en kærlighed om denne "stakkels mand"; og hvem var han da? Han var en læge, som havde forladt hende og børnene i den yderste trang; han var gået til Rusland og havde i de første år nu og da sendt hende hjælp; "nu kunde han ikke længer, stakkels mand! nu lider han vel selv nød, ti han var for kærlig til ellers ikke at støtte mig." Jeg lod hende blive i troen, skønt jeg vidste, at

han havde fået en fast ansættelse i Besarabien og — havde påny giftet sig og levede der med sin nye familie.

Jeg blev gift, ophørte at være repræsentant og kom ikke mere til Kristianshavn; men, da jeg 1848 stod i centralskolen, kom en ung mand, som ligeledes tjente i centralskolen, og som hilste så venlig på mig. Det var hendes søn; han havde genkendt mig og bragte nu sin afdødes moders hilsen og tak!

Under mine vandringar som repræsentant fandt jeg mange trængende familier med flere børn. Således traf jeg (i? eller ved?) nyboder en ung sygelig kone med fem syge børn liggende næsten nøgne på pjalter og halm i samme sæng. Jeg havde inderlig ondt af hende og inderlig ondt af børnene. Dette og flere lignende tilfælde bragte mig til at tænke på, at der var endnu en understøttelse, som man mulig kunde yde nogle forældre. Så traf jeg engang i sommeren 1833 en anden "repræsentant", *Nils Holger Callesen*, født 18/12 1808, søn af mølleren i Store-Kongensmøllen ved Vestervåld. Han var bleven student sammen med mig, men vi havde aldeles intet haft med hinanden at gøre, før vi bægge vare blevne repræsentanter. Nu traf vi hinanden, hvor Filosofgangen stødte til Vesterport. Vi kom i snak sammen og gik fræm og tilbage i Filosofgangen. Hvem der først slog på at få oprettet en skole for vore fattige børn, har jeg ingen anelse om, men vi forlode ikke hinanden, før vi vare blevne enige om at arbejde på en sådan skoles oprettelse: drengene skulde have en god undervisning af ulønnede lærere, og vi vilde selv være to af disse. Det var en kæk plan, som den kun kunde fattes af ungdommelige idealister, for ikke at sige fusentaster.

Nu gjaldt det om at få sælskabets bestyrelse til at gå ind på planen; ti *den* måtte jo lægge penge til, da skolen vilde koste adskilligt. Vi lærere skulde jo vel undervise frit, men der skulde en lejlighed til, hvori der kunde undervises, og børnene skulde have *alt* frit, både selve undervisningen, bøger, papir, tavler, osv., osv. — Inden underhandlingen kunde tage fat, var imidlertid Callesen kaldet til skolelærer i Sigerslevvester (her døde han d. 12. febr. 1879, og jeg mindes ikke, at jeg så ham siden

samtalen i Filosofgangen, skønt det må jeg dog vistnok have gjort). Det var altså mig alene, der måtte underhandle med bestyrelsen. Jeg fik et par møder med den tilvejebragt, men i det ene af disse var jeg ikke alene uden grund uforskammet mod den allerede dengang sygelige Meyer, ved en let forståelig antydning røbede jeg desuden noget, som Lyngbye havde betroet mig under tavshedsløfte. Jeg sagde det ikke ligefrem, men enhvær, der kunde stave og lægge sammen, havde dog fået nok, hvorfor også Lyngbye med fuld føje kaldte mig skriftlig til regnskab næste dag, og jeg måtte først skriftlig, siden mundtlig, gøre ham en alvårlig afbigt. — Ved møderne vare kun bestyrelsen og jeg tilstede. Man havde mange betænkeligheder, og især fremhævede man med god grund, at *vi* (jeg havde allerede fået enkelte til at tiltræde som lærere, og det samme havde måske også Callesen gjort, dog mindes jeg det ikke), — at *vi* vare villige til at undervise gratis, men hvor længe vilde vi kunne det? og, når vi trådte fra, lidt før eller senere, hvem skulde da afløse os? Imod dette satte jeg dristig den påstand, at planen var så smuk, at enhver måtte tiltræde den; og, kunde vor tid fatte og gennemføre så smuk en tanke, frygtede jeg ikke for fræmtiden; jeg var rolig for, at den kommende slægt ikke vilde stå tilbage for vor; tiderne gik jo dog ikke tilbage, men fræmad. Mærkeligt nok fik jeg flertallet af bestyrelsen til at gå med mig, i det mindste så vidt, at den lovede at sammenkalde et repræsentantmøde.

Så kom da dette repræsentantmøde, det var, så vidt jeg mindes, mandagen d. 28de okt. 1833, og det blev udentvivl holdt i Efterslægtsselskabets store sal, som var lånt os. Her mødte foruden den samlede bestyrelse over hundrede repræsentanter, som selskabet dengang talte, af alle samfundsklasser, alle trosbekendelser, unge og gamle. Jeg måtte føre ordet for skolen, så godt som ene, og jeg havde ordet gentagne gange. Derimod talte adskillige imod planen, og imellem disse med særlig dygtighed en ung, elskværdig student, *Ferdinand Schönburg Müller* (født 16/5 1810, en plejesøn af den berømte *Weyse*, teol. kand. 9/4 37, kantor på Vallø 39, præst i

Enderslev og Vråby 14/9 46, død efter 4½ års svagelighed 17/8 51). Efter en meget lang og varm kamp satte jeg min krig igennem — jeg begriber det ikke! men Gud vilde det nu således! — Ikke alene blev skolens oprettelse vedtaget med stor stemmeflerhed, men jeg fik endog sat igennem, at den skulde indvies førstkommande 28. jan., Frederik VI's årsdag. Glad var jeg over *min* sejr, men at jeg gav Gud æren, tvivler jeg på. Aftenen tilbragte jeg hos "Gamle Bloch", og mine venner og veninder delte min glæde.

Så kom d. 28de jan. 1834. I et lille lokale [på hjørnet af Gl. Mønt og Regnegade] indviedes den nye skole i al sin tarvelighed. Tuxen og jeg holdt festtalerne, men så ubetydelige vare de, at jeg ikke mindes det mindste af dem. Før og efter talerne blev der sunget et par sange — af hvem? af mig? — Selve skolen kunde dog først åbnes d. 4de marts. Den talte strags 12 drenge, men lidt efter var tallet våkset til en snes. Jeg blev af mine medlærere valgt til "inspiserende lærer", og dette valg gentoges hver måned i de følgende år. Ellers var mit fag fædrelandshistorien og — så vidt jeg mindes — geografi. Men jeg var en meget dårlig lærer: havde intet greb på at undervise, tog vel børnene i almindelighed med kærlighed, men kunde også blive unødvendig hæftig. Jeg mindes således, hvorledes jeg en dag for således op mod *Kaj Claussen*, at jeg mange år efter, da han engang havde et ærinde til mig, fandt det i sin orden, at jeg bad ham om forladelse; men det unge menneske forsikrede mig, at han slet ikke mindedes den straf, drengen havde fået, og jeg havde dog kastet ham næsegrus på gulvet. Det eneste, hvorved jeg gjorde lidt gavn, var ved at holde lærerkredsen samlet, ved at føre protokollen nøjagtig, sørge for, at alt var i orden, hvad der hørte til undervisningsapparater, og være mellemlid mellem lærerne og bestyrelsen. Men jeg mindes også en begivenhed, som udsatte et menneske for en stor ubehagelighed. Jeg havde næmlig sendt et skriftlig forlangende til en købmand om adskillige ting til skolen, men havde tilfældigvis underskrevet mit navn anderledes, end jeg plejede. Han holdt da budet tilbage, til han havde

forvisset sig om, at underskriften virkelig var min. Fra den stund passede jeg på altid at skrive mit navn ens. Søndag formiddag havde jeg jævnlig de flinkeste drenge til sjokolade hos mig, viste dem billeder og fortalte dem historier. Om sommeren gjorde jeg en tur til dyrehaven med alle de drenge, på hvis flid og opførsel der intet havde været at anke. Dermed er også hele min fortjæneste af skolen sluttet, i hvor tit og varmt jeg end senere er takket for den. Endnu efter to menneskealdres forløb mindes jeg med glæde flere af de første elever. Brødrene *Teodor* og *William Clausen*, brødrene *Praëm*, *Breuning*, men især *Colding*, en søn af "luftskipperen", aerostaten (død som ung typograf), og *Peter Stefan Bjerring* (nu afskediget oberstløjtnant af artilleriet). Flere af dem vedbleve som mænd nu og da at gæste mig.

Men — hønsene fløj op og fløj ned! Kun i en tre, fire år var jeg lærer (altid "inspiserende") ved skolen. 11/9 1837 gav min Emilie mig hånd og hjerte, og jeg måtte nu tænke på, om det kunde lykkes mig at finde noget, der kunde sætte os i stand til om kortere eller længere tid at slå bo. 18/2 1838 blev jeg *ulønnet* voluntær ved universitetsbiblioteket med arbejde hver dag fra kl. 11 til mindst kl. 2. Hvordan dette løb ud, vil jeg måske en anden gang fortælle, men det var mig nu næsten umuligt at have timer i skolen, og jeg forlod den. 11/9 41 havde vi bryllup¹⁾ med bopæl i Frederiksberg Bredegade, og jeg blev mere og mere fremmed for skolen. Nu — den største tjæneste, jeg havde gjort den, var måske også den at forlade den. — Efter mig blev justitssekretær *Mangor* skolens styrer, og han styrede den med kraftig hånd, jeg mindes ikke hvor længe. Så blev kandidat *N. J. Wagtmann* skolens styrer, vistnok til han 5/6 46 kaldtes til præst i Vejlbj ved Århus (senere blev han præst i Besser og provst paa Samsø, tog sin afsked og flyttede til Sorø, hvor han døde 10/4 86; han var født 12/4 1812). Både Mangor og Wagtmann havde tidligere været mine medlærere; de vare brave, hæderlige mænd bægge to, i hvor ulige de end vare hinanden. Mangor en lovens mand med hjerte, Wagtmann

---

¹⁾ Vielsen fandt Sted i Fuglebjerg.

Emilie Birkedal
i Forlovelsestiden 1838

Frederik Barfod
i Forlovelsestiden 1838

nærmest et hjærtemenneske, der dog stadig ihukom lovens kald og pligt. Ved skolen vare de bægge langt mere på sin plads end jeg. Efter Wagtmann skulde jeg mene, at kandidat *Søeborg* fulgte, og han var i mange år hjærtelig knyttet til skolen, selv efter at han var bleven syg og dårlig og kun kunde bevæge sig på krykker. Når han døde, mindes jeg ikke, skønt jeg dog var tilstede ved hans jordefærd, men han døde agtet og æret og savnet af flere end af sit hus og sin slægt. Han blev vistnok afløst af kandidat *Villiam Jacobsen*, der forestod skolen i henved treti år og endnu er knyttet til den. I hans tid er skolen væsentlig omformet, udvidet og oprisket, og i de sidste år har skolens nuværende inspektør, *Marius Lund*, stået ham støt og trofast ved siden. Men jeg er kun dårlig i stand til at fortælle enten dens indre eller ydre liv; det ville Jacobsen og Lund langt, langt bedre kunne gøre end jeg. Kun dette kan jeg med glæde sige, at nu har den stået i over segsti år, så mit fantastiske håb er ikke hidtil blevet beskæmmet. Den har haft en syg tid, men i mange år har den blomstret friskere og friskere, og mens dens amme, selve "det forenede velgørenhedssælskab" sørgelig har måttet indskrænke sin virksomhed i alle andre retninger, er skolen, der nok nu tæller henved hundrede elever i fire klasser, endnu stadig den bedste og sundeste frugt af dets liv. Jeg kan sige dette uden pral og uden selvfølelse, da jeg *ingen* del har i dens opblomstring. For at blive i det billede, som jeg før har brugt, og som falder mig så naturligt: jeg var kun en gøg, der lagde mit æg og lod andre fugle udruge det. Og, lovet være Gud! der var altid, og er endnu, kærlige fugle, anderledes trofaste end gøgemoderen! — Så meget kan jeg dog tilføje, at, endnu før den blev en god realskole, fostrede den elever, som gjorde den ære både som håndværkere, handelsmænd, æmbetsmænd, videnskabsmænd og kunstnere, og — dermed bliver den ved. Og den har, Gud være lovet, også de bedste udsigter til fræmdeles at skulle blive ved, da den, efter i mange år at have måttet flytte fra det ene usle, lejede lokale til det andet, nu ejer sit eget sted, der er blevet omdannet til en formålstjænlig, hyggelig skole, og det, efter hvad man har

sagt mig, nærmest efter Marius Lunds udkast. Selvfølgelig er der mange lærere ved skolen, men der er også mange vidnesbyrd om, at den er disse kær. Jacobsen er ikke den eneste, som nu har tjænt ved den i over tretti år; det samme gælder *Heering* og *Ludvig Trier* og endnu en tredie, men så gammel er jeg bleven, at jeg ikke nu kan komme på hans navn. Man har stadig vidst at vedligeholde en god tone og ånd i skolen, og elske lærerne denne, så gælder det samme om børnene. Jeg har mere end et rørende vidnesbyrd derom, men her skal jeg kun nævne et eneste: En ung mand kom til Amerika og stødte der tilfældig på en lidt ældre mand, målet røbede dem, og det blev dem hurtigt klart, at de bægge vare Danske. I Samtalens Løb hørte de, at de bægge vare Københavnerne, ja, at de bægge vare elever af “det forenede velgørenhedssælskabs skole” (af “det forenede”, som den jævnlig i daglig tale kaldes), og fra det øjeblik vare og bleve de venner.

Altså: skolen ejer nu sig selv; men hvordan er det sket? 1864 blev der efter indbydelse fra skolens lærere holdt en basar for den på det såkaldte “Gethus”¹⁾, som velvillig blev overladt os til dette brug af vedkommende myndighed. Det var en af de første basarer, der holdtes hos os, og det kostede anstrængelse at sætte en sådan ting på benene. Vi holdt flere møder i den anledning, og enhver af os skulde have sit særlige hværv. Som rimeligt var, vilde man have Mangor til formand, men han svarede: “Det er kun forfængelighed!” og vilde ikke være det. Så valgte man da mig, og, skønt uvant med alle slige ting, gik jeg ind på det. Vi brugte bladene flittig, og der kom gaver ind fra hele landet (Sønderjylland ikke at glemme), gaver både i varer og penge. Vi fik en smuk og rig basar, og vi fik villige købere både fra hoffet og fra alle samfundsklasser. Den samlede rene indtægt blev [over 8000] rdl., som var skolens ejendom, og som Jacobsen vidste ypperlig at styre. — Men der trængtes til flere penge, og nogle år senere stiftedes et skolefond ved frivillige bidrag, nærmest fra forhenværende lærere og elever. Dels

---

¹⁾ Gjethuset laa paa Kongens Nytorv paa det nuværende Kgl. Teaters Plads. Basaren blev afholdt 1865.

ved bidrag en gang for alle, dels ved årlige bidrag indkom der ialt [ca. 11.000 Kr.] Sælskabets bestyrelse besluttede nu at anvende sin hovedkraft på skolen, og 1886 købtes reformert kirkes skolebygning i Åbenrå. Efter at være bragt i en ny skik indviedes den d. 20. oktober 1888, og jeg måtte holde festtalen¹⁾).

“Jeg måtte holde festtalen”, ti stadig vedblev man at agte mit forhold til skolen som et særegent, og det hjalp ikke, at jeg gjorde indvendinger. Nu, talen blev da sagtens også derefter, ti det vidste jeg så godt som mine tilhørere, at, hvad jeg end er eller ikke er, *taler* er jeg ikke. Også Jacobsen talte og vel endnu en eller anden, men fra dagens øvrige festlighed tvang min sundhedstilstand mig til at holde mig borte. — Jeg vil hellere hedde ubeskednen end utaknemmelig, og derfor vil jeg endnu meddele noget af den hæder, som i årenes løb så ufortjent er bleven mig til del. Jeg vil slet ikke tale om Jacobsen, men havde Mangor, Wagtmann eller Søborg endnu levet, er det sikkert, at de havde været langt nærmere til den end jeg. Om man af Guds nåde får held til at plante en stikling, er det visselig en lykke og en glæde, men æren tilkommer dog ikke den, som forvoven stak den ned i uforberedt jord; æren tilkommer den og dem, som vogtede den svage plante, *under* storm og slud, *for* storm og slud, så den skød op og blev et kraftigt træ. — Ved vort sølvbryllup 1866 overrakte der min kone og mig en værdifuld gave fra lærere og elever, og noget lignende gentog sig den dag, da jeg fyldte syvti år. Ved skolens halvhundredårs-jubilæum 4. marts 1884 var jeg ikke alene indbudt som æresgæst, men man havde ladet mig litografere på et smukt mindeblad, der blev uddelt som præmie til de flinkeste elever, og af hvilket jeg selv fik et eksemplar.

Den dag jeg fyldte de åtti, hilste en deputation af bestyrelse, lærere og elever om formiddagen på mig. Vort guldbryllup holdtes hos vore børn på Landboskolen, men om formiddagen kom hele skolen, ført af fem lærere, vandrede de syv fjærding-

---

¹⁾ Barfod har i Mss. ladet Plads staa aaben til Købesummen, denne androg med Omkostninger 44.304,75 Kr. Hele Udgiften ved Køb af Ejendommen og Indretning til Skolebrug beløb sig til Kr. 63.561,65.

vej fra København ud til os, og hilste os med sang og tale. Atter i år modtog jeg en smuk og hjertelig hilsen, da skolen havde fyldt de tre snese. Ære være Gud, som har ført den så vidt! og takket være alle de, der så kærligt have villet glæde den gamle!

*

Det var en *drengekole*, der oprettedes; tænktes der da ikke på nogen *pigeskole*? Det spørgsmål kan jeg måske besvare, *hvis* jeg nogensinde skulde komme til at fortælle om min "Poetisk læsebog".

IV

I AUDIENS

Frederiksberg 17de—24de maj 1894.

En novembraften 1834 vare vi et sælskab samlede på Kristianshavn i [Overgade] hos enkefru *Ringsted*, min broder *Peters* senere svigermoder. Efter bordet spurgte man min fader, når han tog ud, og, da han svarede på lørdag, spurgte man ham, om han ikke kunde blive lidt længere. Nej, det var ham ikke muligt; han måtte sælv forrette tjænesten på søndag. "Hvis ikke det var, blev jeg gærne, da jeg egentlig på mandag skulde søge avdiens hos kongen for at takke ham for min søns befordring til Klovborg"¹⁾). Et øjeblik efter tilføjede han: "Hvis du vilde bære dig fornuftig ad, Frederik, kunde du gærne gå til kongen og takke ham på mine vegne." "Mener du det, fader, kunde det lade sig gøre?" "Ja, når du bare vilde bære dig fornuftig ad!" "Sig det ikke anden gang, for så gør jeg det!" Og det blev endelig aftalt, at jeg på mandag skulde prøve min lykke. Det har tit undret mig, at fader kunde betro mig dette ærinde, da han dog godt vidste, at "fornuft" ikke var det, hvori jeg særlig udmærkede mig, men han kendte tillige min varme kærlighed til *Frederik VI*, han har sagtens villet glæde mig ved et øjeblik at komme *Frederik VI* nær, og han har stolet på, at min kærlighed til ham og min beundring for ham skulde

---

¹⁾ Hans Christian Theodorus Barfoed blev 31. Oktober 1834 Sognepræst i Klovborg, Tyrsting og Græstrup.

lære mig, omend kun instinktmæssig, at "bære mig fornøftig ad".

Så kom mandagen (upåtvivlelig d. 24. novbr.), og for første gang søgte jeg adgang til kongen. Forværelset var fuldt af alle mulige mennesker, der ligesom jeg søgte foretræde. Jeg gik til adjudanten, nævnede mit navn og fik det nedskrevet. Merkværdigt nok, kom jeg ikke alene ind, men endog temmelig hurtig. — Det må være et trættende arbejde, således stående i timevis at modtage den ene efter den anden og høre på, hvad de søge om. Frederik VI. havde da også for skik at gå op og ned ad salsgulvet mellem hver enkelt. Med bankende hjærte trådte jeg ind, og som skudt ud af en kanon kom han mig halvvejs imøde, lagde sin venstre hånd på det ovale bord, der stod midt i salen, og sin højre på kårdehæftet. "Min fader kan ikke selv komme, og derfor har han bedt mig at takke D. M. for den befordring, De nylig har ladet blive hans søn til del." "Hvem er Deres fader?" "Jeg beder D. M. undskylde, jeg troede De vidste det." "Nej, hvordan skulde jeg vide det! Jeg kender jo heller ikke Dem." "Jeg lagde mærke til, at adjudanten tog en liste på alle dem, der søgte foretræde, og endvidere, at han nu og da gik ind til D. M. og, når han kom ud igen, opråbte en fire, fem navne, som han opstillede i den orden, i hvilken de skulde gå ind; og så mente jeg, at han opråbte dem efter den orden, han havde fået af D. M., da han sidst var inde hos Dem, og at De altså måtte vide, hvem De havde befalet ham at tilsige. Derfor sagde jeg hverken, hvem min fader eller jeg selv var." "Ha, ha, ha, ja, sådan kunde det gå, men sådan går det ikke. Hvem er så Deres fader?" "Det er provst Barfod i Fagse, og D. M. har for en tre uger siden kaldet en af hans sønner til præst i Klovborg, og det er dette, jeg på hans vegne skulde takke D. M. for." "Jeg ved, at Deres fader er en brav mand. Jeg har kun set ham en eneste gang, det var hos Grev Moltke på Bregentved. Han er en meget lille mand med en skrækkelig mængde sønner." "Ja, han er en meget lille mand, og jeg siger som D. M., at han er en brav mand; men han er tillige som hele hans slægt meget kongeligsindet. Det lig-

ger ham i blodet, og han glemmer da heller ikke, at han, der tidlig blev forældreløs, lige fra sit attende til sit tyvetredie år havde en understøttelse af den kgl. sjatolkasse.” “Hvordan fik han den?” “Hans morbroder var en af de fire kadetter, som 1750 reddede D. M.s farfaders liv, da *v. Steuben* prøvede sin nye bagladekanon.” “Hvad hed han?” “*Magnus Johan Kruse.*” “Jeg kender noget til den historie; men kender De den nærmere? og kan De fortælle mig noget om den?” Jeg fortalte da, hvad der står i mine “fortællinger”¹⁾, hvor der dog er indløbet enkelte småfejl (således døde Kruse ikke “i løbet af den første uge,” han var og blev imidlertid krøbling hele sit liv igennem og døde nogle år efter). “Han fik selv en større årpenge, der efter hans død blev delt imellem hans fem systre; men, da min farmoder døde ung²⁾, 17/7 1777, blev hendes lod på ansøgning delt imellem hendes to børn, min faster³⁾, indtil hun 1792 blev gift, og min fader, til han samme år blev kateket ved Nikolaj kirke.” — “Hvem var den Kruse en søn af?” “Hans fader, min bedstemors fader, døde som kommandant på færøerne⁴⁾, hvor han blev forgiven af hollænderne, hvis smuglerier han vilde bræmse; men han var igen en søn af den oberst *Ulrik Kristian Kruse*, som 1716 kæmpede ved Høland mod Karl XII.” Også om U. K. Kruse og træfningen ved Høland vilde kongen vide noget nærmere, og jeg måtte fortælle ham — lidt udførligere — hvad der står i mine “fortællinger”⁵⁾. Men jeg tilføjede: “Den kårde havde jeg engang i min hånd, da jeg var på Rosenborg, men den brændte mig i hånden, og jeg havde nær ikke givet slip på den igen.” (Jeg må dog skynde mig at sige jer, at det er sikkert, at min oldefader og hans broder vare sønner af U. K. Kruse, men senere undersøgelser have godtgjort mig, at de desværre kun var *uægte* sønner, om end godkendte af faderen, hvis navn de bare.) — Under disse samtaler var kongen synlig bevæget, og jeg var mægtig bevæget,

1) Fortællinger af Fædrelandets Historie, 3. Udg., II, 1869, S. 332.

2) Christiane Elisabeth Kruise.

3) Else Cathrine Dorothea Barfoed, g. Priergaard.

4) Johan Peter Kruise.

5) 3die Udg. II, 256.

og under bevægelsen sank jeg i knæ og bad kongen om hans velsignelse, men han løftede mig op igen og sagde, at velsignelsen ikke tilkom ham. Samtalen fortsattes endnu en stund, og mit foretræde varede i det hele *over tre kvarter*. Da jeg gik, gav han mig hånden med de ord: "Gud være med Dem! Ja, vi ses nok igen." — Da jeg atter vendte tilbage til forværelset, gloede alle mennesker op og ned ad mig. Så langt et foretræde var noget aldeles uhørt og ukendt. Man skulde kun vidst, at Fr. VI. to gange havde givet mig hånden, han, som ellers aldrig rakte noget menneske hånden! Den lange avdiensetid må dog finde sin forklaring i det usædvanlige, at jeg aldeles intet havde at bede kongen om, men derimod kunde underholde ham med adskillige historier, noget, som han heller ikke var vant til ved sine avdienser. — Da jeg kom hjem, fortalte jeg tante *Emilie Meyer (Birkedal)* min lykke, kun undlod jeg at tale om knæfaldet; men hun var også den eneste, jeg undte nogenlunde delagtighed i min overstrømmende glæde. Så nøjagtig og fuldstændig som her har jeg ingensinde meddelt den — det skulde da være, hvad jeg ikke mindes, om jeg har fortalt bedstemoder det.

"Vi ses nok igen!" Det fik jeg siden at vide, at således plejede Fr. VI. at sige, når han vilde lade en vide, at, hvis man havde noget at bede ham om, skulde man komme igen; men jeg havde intet at bede ham om og blev derfor borte. Man har ment, at jeg derved krænkede ham; jeg ved det ikke. Halvandet år senere fik jeg dog noget at bede ham om. Min "poetisk læsebog" var trykt på titelbladet nær; jeg tog den med mig og gik atter til ham for at bede ham om, at jeg måtte lade den udgå *uden* mit navn. Han svarede, at jeg vidste jo, hvad loven krævede, og fra dens krav kunde han ikke undtage mig. Jeg gjorde ham opmærksom på, at min eneste grund til at ønske anonymitet var den, at bogen udgaves i veldædigt formål, og at jeg derfor ikke ønskede at navngive mig, da det var, som om jeg vilde prale dermed; og jeg lod ham blade i den, for at han kunde se, at den ellers intet lovstridigt indeholdt; men jeg fik stadig det samme svar, at jeg måtte rette mig efter loven, som

han ikke kunde fritage mig for. — Med dette måtte jeg gå, og, da jeg ikke kunde få tilladelse til at omgå loven, — udgav jeg desuagtet bogen under mærket *A. S.*, — fik heller ingen ubehageligheder derfor.

I hine år kom der sjælden færinger til København uden at se op til mig. Amtmand *Pløyen* mente senere, at grunden var mit digt om Magnus Hejnesen¹). Således kom i efteråret 1839 en kraftig, statelig, velbegavet færing hened, en ung mand, som hed *Jon Hejnesen* (eller Hejne Jonsen). Ved en morgenkaffe udtalte han sin store lyst til at se Fr. VI., hvis det bare kunde lade sig gøre. Jeg sagde da til ham: “Kom igen mandag morgen, og jeg skal nok hjælpe Dem tilrette.” Han kom i sin fineste færødragt, og vi fulgtes ad. Jeg sagde adjudanten, hvem han var, og bad, at han endelig måtte komme ind, da han næppe vilde være her endnu en mandag. Efter nogen tid gav adjudanten os tegn og spurgte, om vi vilde følges ad ind eller hver gå for sig. Jeg svarede, at det kom an på Jon (Heine?), ti selv havde jeg intet at tale med kongen om. Adjudanten gættede nu spørgsmålet til Jon, som svarede, at han lod det komme an på mig; som jeg vilde, vilde også han. Det blev da besluttet, at han skulde gå ene. Han kom ind, og, efter at han havde hilst på Fr. VI., spurgte denne ham, hvad han ønskede? om han havde noget at bede om? og Jon svarede: “Jeg ønskede kun at se D. M.; det har jeg nu opnået; dermed er jeg tilfreds og rejser glad hjem.” — Han havde intet at bede om, og få dage i forvejen havde han fortalt mig, at han, foruden at være fisker, tillige var klokker; som sådan var det hans pligt hver søndag at lede kirkesangen og desuden, når præsten ikke kom til øen — og det var de fem eller seks søndage af hver seks eller syv hele året rundt — da fra kordøren at oplæse en prædiken af en eller anden postil; og for denne tjeneste havde han en årsløn af fem rdl! Men — ti også derom havde jeg spurgt ham — i sit hus brugte han, den ene uge efter den anden, i gennemsnit i rede penge fire eller fem rigsbankmark ugentlig. Som sagt,

---

¹) Fr. Bærfods Digt “Magnus Hejnesen” fra 1835, genoptrykt i “Dagbogsblade”, 1841.

han havde dog intet at bede sin konge om, som han for første og sidste gang så, og som selv havde lagt ham en bøn i munden. — Jeg kunde have fulgt ham ind, og jeg havde sikkerlig gjort det, hvis jeg havde anet, at netop *denne* dag var *den sidste*, på hvilken Fr. VI. gav offentlig avdiens. Som bekendt døde han tirsdag morgen d. 3die desember. Hans død gjorde et meget stærkt indtryk på mig, og jeg bebrejdede mig iblandt andet den ligegyldighed, der havde bragt mig til at lade den lejlighed, som tilbød sig til endnu en gang at se ham, slippe mig af hænderne. — Om aftenen d. 3die desb. holdt studenterne det store møde i hotel d'Angleterre, som jeg vistnok har omtalt i den lille biografi af *Monrad*, som jeg mange år senere leverede til "Illustreret tidende"¹⁾). Min opførsel på dette møde har jeg dog næppe omtalt, men det kan, om Gud vil, ske ved en senere lejlighed.

Kristian VIII. fik jeg, så underligt det end lyder, aldrig at se for mine øjne hverken som prins eller som konge. — Ja, bogstavelig er dette dog ikke sandt. Jeg gik engang sammen med *Kramer* ud af Vesterport, igennem de små alleer, forbi "frihedsstøtten". Vi gik i ivrig samtale, da der ude på broen red tre officerer i stærkt trav forbi. Folk standsede og hilsede, også *Kramer* standsede og hilsede. Jeg spurgte da, hvem det var, og hvorfor han standsede. *Kramer* svarede: "Det var jo kongen!" og — jeg vendte mig om og så efter ham; men da var han allerede kommen et godt stykke på afstand, og jeg så kun ryggen af ham, eller rettere: af hans kappe. — At kabinetssekretær *Adler* vilde haft mig til at søge ham, og hvorledes dette gik, har jeg allerede fortalt. — Mit forhold til dronning *Karoline Amalie* har jeg i det væsentlige fortalt i den penne-tegning, som præsten *Dalhoff* fik mig til at skrive til sin kalender²⁾).

Kammerherre *Berling* havde jeg allerede tidligere kendt lidt til, dengang han nærmest var bogtrykker. Han havde blandt

1) Illustreret Tidende Nr. 36, 3. Juni 1860.

2) "Dronning Karoline Amalie. Nogle Pennestrøg". Trykt i Diakonissestiftelsens Almanak og som Særtryk 1884. Almanakens Udgiver var 1. Præst ved Emmauskirken Nicolai Christian Dalhoff.

andet trykt mine "Dagbogsblade"¹⁾) og enkelte andre småting for mig. Når jeg nu som rigsdagsmand kom med de øvrige rigsdagsmænd til middag hos Frederik VII., havde jeg jævnlig stødt på ham og talt med ham. Han havde opfordret mig til personlig at søge kongen, og havde blandt andet opfordret mig til at indtræde i "Oldskriftsælskabet", i hvilket jeg vilde finde god lejlighed til at træffe sammen med kongen. Så stødte jeg en dag på Højbroplads sammen med konferensråd *Rafn*, oldskriftsælskabets ivrige formand, og vi kom i snak sammen. Igenem Fru *Magnussen* kendte vi noget til hinanden, og jeg havde desuden bragt ham (ligesom han mig) flere venlige hilsener fra gamle *Arvid August Afzelius*. Da vi nu atter kom i samtale, nyttede jeg lejligheden til at sige ham, at jeg havde tænkt på at træde ind i selskabet. Jeg blev meget overrasket ved at høre, at det ikke gik slet så glat, som jeg havde tænkt mig, at man næmlig skulde foreslå og anbefales af et af selskabets medlemmer og derpå underkaste sig en stemmegivning. Det var mig altfor formelt; jeg skulde altså opsøge et medlem, der var villigt til at foreslå mig, og hvor fandt jeg et sådant? (af flere grunde tænkte jeg ikke på Berling). Desuden følte jeg mig noget stødt over, at *Rafn* ikke selv havde tilbudt at ville foreslå mig, og, når han ikke havde gjort dette, der dog måtte ligge ham så nær, vilde jeg ikke bede ham derom. — Jeg kom altså ikke dengang — og jeg kom aldrig — ind i oldskriftsælskabet. — Jeg havde dog allerede tidligere kommet i et helt ejendommeligt forhold til kongen, uden nogensinde at have vækslet et ord med ham: Den første gang, vi rigsdagsmænd vare til middag hos ham, havde jeg helt tilfældig fået en plads skrås overfor ham (lidt til højre). I børn vide godt, hvordan jeg er et vanemenneske, og hvordan jeg altid søger den samme plads til mig selv, til mit overtøj, min hat og min stok, som jeg sidst havde; og således nu også her, så meget mere som jeg fandt,

---

1) "Dagbogsblade. En Samling Smådigte" udkom 1841, trykt i Det Berlingske Bogtrykkeri. Digtsamlingen er tilegnet de 11 andre Medlemmer af Tylvtten, *Andresen, Birkedal, G. og V. Bloch, Dorph, Fog, Hall, Knuth, Kramer, Monrad og Aagaard*.

at det var en meget god plads. På denne havde Fr. VII. til min egen og flere andres store forbavsel allerede et par gange drukket et glas med mig. Den første gang havde jeg ikke ret turdet forstå ham, så han havde måttet gentage sin hilsen med det hævede glas. Det var måske denne min forlegenhed, som bragte ham til at gentage det ved de følgende middage. — Der gik noget på det femte år, og d. 26/2 53 var jeg falden igennem ved omvalget på Møen, så jeg havde ophørt at være rigsdagsmand¹⁾. Jeg havde et par år arbejdet på mine "Fortællinger af fædrelandets historie", som jeg altid havde ønsket at tilegne Frederik VII., men jeg vidste, at jeg ikke kunde gøre det uden hans udtrykkelige tilladelse. Jeg gik da til Berling og bad ham skaffe mig denne tilladelse. "De skal gå til kongen selv, og De får strags hans tilladelse; det vil glæde ham." "Men det kan vare længe, inden jeg får lov at komme ind; jeg kan måske gå mange gange forgæves." — "Gå på mandag, og jeg lover Dem, at De strags skal komme ind." Jeg gik da; det var mandagen d. 7de marts 1853, og — jeg kom strags ind, skønt forværelset stod propfuldt af andre, der ligeledes søgte foretræde. (Senere fortalte enkedronningen mig, at kongen den foregående dag ved middagsbordet havde sagt: "I morgen skal jeg have en samtale med Barfod.") — Som sagt, jeg kom ind. Kongen kom mig et par skridt i møde og gav mig hånden med et "Velkommen, hr. B.! det glæder mig at se Dem." Jeg sagde ham mit ærinde, og han gav strags med synlig glæde sin tilladelse. Jeg talte nu om at indgive en *skriftlig* ansøgning. "Det behøves ikke! De har jo nu min mundtlige tilladelse, og det er nok; jeg står lige så fuldt ved mit mundtlige ord som ved det skrevne." — Der fulgte nu en samtale, selvfølgelig indledt af kongen, og den varede i *fulde syv kvarter*. Han gjorde mig et spørgsmål og

1) Barfod havde været Medlem af den grundlovgivende Rigsdag som Repræsentant for Præstø Amts 7. Distrikt: Stege. Ved Valgene ⁴/₁₂ 1849 og ⁴/₈ 1852 valgtes han i samme Kreds (Præstø Amts 6. Valgkreds), men faldt ²⁰/₂ 1853 mod Gaardejer A. Christophersen, Vindebæk. Ved Suppleringsvalg ⁴/₁₀ s. A. valgtes han i Maribo Amts 3. Valgkreds (Sakskøbing), som han repræsenterede til ²²/₉ 1869. 1876 opstillede han sig paany i denne Kreds, nu som Højres Kandidat, men uden at opnaa Valg. Han var Medlem af Rigsraadets Folketing for samme Kreds.

tilføjede: “Jeg ved fra enkedronningen, at *af Dem* kan man få sandheden at vide, når man vil høre den.” Han gentog spørgsmålet, og jeg tyggede lidt på det, inden jeg svarede: “Som dansk borger og som gammel rigsdagsmand, har selvfølgelig også jeg min mening derom, enten den nu er rigtig eller ikke, og jeg vilde også kunne udtale den, hvis jeg ikke mindedes, at det var Danmarks konge, jeg talte til.” “Så glem dette! for øjeblikket ere vi lige; kald mig *Frederik!*” Selvfølgelig kaldte jeg ham dog ikke “Frederik”, men “Deres Majestæt”, da jeg gav ham det ønskede svar; men jeg tør ikke gentage vor lange samtale, der drejede sig om Sønderjylland, om rigsgrænsen, om Nordens enhed, om ministeriet, om folkestemningen, ja, om *hans eget husliv*. Jeg tør ikke gøre det, da jeg efter firtiet års forløb ikke tør stole ubetinget på min hukommelse, og, da jeg ved min hjemkomst *ikke* skrev noget ned, fordi jeg *ikke turde* betro det til papiret. Men det ved jeg, at jeg tit i samtalens løb begyndte på en sætning, idet jeg sagde til mig selv: “du får ikke lov til at fuldføre den, men ligemeget! hvad du får sagt, det *har* du dog sagt.” Jeg blev dog aldrig afbrudt. Kun en eneste ytring skal jeg gengive, fordi jeg meget tit har næret tvivl om dens moralske berettigelse. Talen var om noget, som konsejlspræsident *Bluhme* havde sagt, og som kongen ikke fuldt billigede, men jeg stærkt misbilligede, idet jeg tilføjede: “Og det er den samme mand, som forleden glædede sig over, at vort livsspørgsmål nu fra et dansk spørgsmål er blevet til et europæisk!” Om man end er nok så sikker i sin overbevisning, skal en *uansvarlig* rådgiver kun, under aldeles særlige forhold, kun i yderste nødstilfælde, i en *fortrolig* enesamtale indlade sig på at spænde ben for den *ansvarlige* højeste rådgiver; og han skal endda kun gøre det, når han er både *fattet på* og *istand til* at bære de mulige følger. Ellers er det et uhyre ansvar, han påtager sig, såfræmt hans ord finde øren. *Offentlig* kan han, alt efter sin stilling, blive *tvungen* til at gøre det; men jeg stod jo her som den enlige privatmand, uden stilling og uden kaldelse.

Da mit foretræde var endt, var forværelset mærkelig tomt på audienssøgere. Det havde jo også varet en urimelig tid, og

mange vare blevne kede af at vente, iblandt dem Københavns overpræsident (senere justitsminister) *Bræstrup*. Men han, den skikkelige mand, var smækvred. På mig kunde han jo dog egentlig ikke være vred, da han måtte kunne sige sig selv, at det ikke havde stået i *min* magt at trække samtalen ud til en sådan længde. — Af mine senere samtaler med Frederik VII (de vare i øvrigt ikke grumme mange) finder jeg kun opfordring til at omtale tre.

Folketinget var blevet opløst 21. oktbr. 1854, men næsten helt genvalgt 1. desb. 1854; så afskedigedes ministeriet Ørsted og valgtes ministeriet Bang d. 12. desb., og rigsdagen sammentrådte påny d. 18. desb. D. 19. desb. vare vi atter alle tilbords hos kongen. Efter bordet drak man kaffe og passiarede i den (blå? brune?) sal. Kongen passiarede meget livlig med en større kreds, der omgav ham. Jeg stod noget afsides til venstre, men hørte dog, at en rigsdagsmand (jeg mindes ikke hvem) i stærke ord udtalte folkets "tillid" til kongen, som svarede: "Ja, med den tillid havde det nær taget en ende!" men han blev modsagt af hele kredsen med et ivrigt "Nej aldrig!" Pludselig vendte kongen sig om og styrede de fire, fem skridt lige hen imod mig, fulgt af hele sin omgivelse, og, da han stod lige op til mig, udbrød han: "Hvad siger De, Barfod?" Jeg blev fuldstændig overrasket og, for at vinde lidt betænkning, svarede jeg kun: "Vil D. M. høre *min* mening? og hvorom?" "Ja! man talte om folkets ubetingede tillid til mig, og jeg mente, at med den havde det nær fået ende. Hvad mener nu De?" "Og derom vil D. M. høre *min* mening?" "Ja, derfor spørger jeg jo." "Og det strags? og i denne kreds?" "Ja!" "D. M. har engang gjort mig den ære at sige, at De vidste, at man kunde få sandheden at vide af mig, når man kun vilde høre den; og jeg tror, at jeg dengang godtgjorde D. M., at det virkelig forholdt sig således." "Ja, under fire øjne!" (Kongen greb fat i en af brystknapperne på min kjole og så stift på mig; mon han vilde advare mig?); "Hvis det er D. M.s mening, at jeg *nu* skal sige sandheden, som den står for mig, så skal jeg adlyde." "Ja!" "Folket var virkelig bekymret. Et oprør begynder jævnlige ovenfra" . . . (her trak

landstingsmand, præsten *Lundsteen* mig meget ivrig i kjoleskøderne; han stod tilfældig lige bag ved mig; og kongen ligesom alle de andre så alvorlig spændte på mig); . . . “regeringen glemmer landets love og gør oprør imod den; det krænkede folk tager sig selv tilrette; og vi have oprøret, borgerkrigen med alle dens rædsler. Folket troede at se, at D. M.s regering stod i færd med at gøre oprør mod grundloven” . . . (Lundsteen rykkede med fornyet ivrighed i kjoleskøderne) . . . “og folket var meget bekymret. Men det sagde dog: Mon også Frederik VII. vil tillade sin regering at gøre oprør? Det vil han visselig ikke! *Den* tillid havde folket til sin konge, og D. M. ser da, at tilliden var ikke til ende.” “Nu, ja, men angst var man dog!” “Men satte sin tillid til kongen!” — Næste dag modtog jeg en varm tak af flere af de rigsdagsmænd, som i en tæt sværm havde omgivet os og lyttet til med tilbageholdt åndedrag.

I juni 1856 søgte jeg kongen op på Frederiksborg. Jeg vilde overrække ham et eksemplar af min “Rigsdagskalender”, som han modtog med tak og ønskede mig lykke til en påtænkt foredragsrejse i Sønderjylland (som der dog ikke blev noget af). Lidt efter sagde han: “Rigsdagen har anlagt sag mod mit ministerium.” “Ja, D. M., det var vistnok nødvendigt; jeg har selv med fuld overbevisning stemt for anklagen.” “. . . Man har iblandt andet anklaget krigsminister *Hansen* for ridehuset i Filosofgangen, men det har *ikke han* bygget, det har *jeg*.” “D. M. undskyldte, men De tager fejl.” “Nej, pinedød, om jeg gør! Det var mig, der befalede ham det.” “D. M. undskyldte atter, det kunde De ikke.” “Jo så minsjæl gjorde jeg det.” “Grundloven siger, at det er ministrene, der ere ansvarlige for regeringens førelse, og at den ansvarsfri konges beslutning først får gyldighed ved en ministers underskrift.” “Men, når jeg befalede ham det, hvad skulde han så gøre?” “Når han ikke vilde give sin underskrift, kunde han have taget sin afsked; men, når han ikke gjorde dette, når han ikke selv mindedes grundlovens §§ 18 og 19, var det nødvendigt, at man mindede ham om dens § 20.” Kongen grundede lidt, men uden at vise sig krænket; samtalen fortsattes om endnu andre genstande, og

han spurgte, om jeg ikke vilde hilse på hans gemalinde. Da jeg indvilgede heri, sagde han mig vejen, men gik selv en genvej til hende for at forberede hende. Jeg traf hende da også ene. Min samtale med hende havde dog ikke videre interesse; kun mindes jeg, at hun med meget varme ord udtalte sin godhed og beundring for minister Hall. Hun har sagtens vidst, at han hørte til mine nærmeste venner. Selv fik jeg det indtryk, at hun var en kvinde med gode ævner, og at hun godt forstod at give den fornemme, nedladende dame.

I oktbr. (d. 22de?) 1858 vare vi atter hos kongen. Efter bordet gik jeg fræm og tilbage i salen og talte med minister *Nørgaard*. Tilfældig kom jeg til at sige: “Mon kongen mindes, at vi i dag for ti år siden for første gang vare hans gæster. Da takkede J. A. Hansen ham for grundloven, og kongen sagde: Ja, nu har jeg gjort mit, gør De nu Deres. Hansen svarede: Vi skulle stræve at følge D. M. efter! og kongen udbrød: Følge mig efter! De må gerne gå mig lidt forbi!” “De kan jo gerne spørge ham selv, om han mindes det.” — Efter nogen betænkning gik jeg hen til den gruppe, hvori kongen stod, og — lidt efter gjorde jeg, som *Nørgaard* havde sagt. Han havde sagtens dog kun ment, at jeg skulde minde ham om årsdagen, men — jeg tog hele samtalen mellem ham og Hansen med. Næppe havde jeg gengivet denne, før kongen udbrød: “Har jeg sagt dette, så har jeg, så har jeg pinedød også ment det!” men, i det han stødt fjærnede sig for at trække sig tilbage til sine egne værelser, udbrød folketingsmand *Qvistgaard*: “Det var f. g. m. kongelig sagt!” Det hele gik i et sådant nu, at jeg, da *Qvistgaard* forekom mig, ikke fik svaret, som jeg dog havde tænkt: “Hvis D. M. ikke havde ment Deres ord og holdt dem, kunde det selvfølgelig aldrig have faldet mig ind at minde Dem om dem.” Nu var det bagtefter, skønt kongen endnu ikke havde nået udgangsdøren. — Næste dag, hvis jeg mindes ret, fik jeg allerede den kongelige ugunst at mærke. Der skulde vælges sekretærer; som gammel sekretær havde jeg omdelt og indsamlet stemmesedlerne, og optalte dem nu sammen med en af de andre sekretærer. Jeg

anede ikke det mindste, men ved optællingen viste det sig, at jeg, som år efter år stadig havde været den førstevalgte blandt sekretærerne, nu var falden helt igennem, blev heller ikke, så vidt jeg mindes, genvalgt under hele denne rigsdag, men først under den næste. — Kongen havde dels under bortgangen, dels da han var kommen ind til sig selv, beklaget sig over, at han var bleven fornærmet af mig (særlig, tror jeg, til min gamle ven minister *Monrad*), og der var givet opfordring til ikke atter at vælge mig. — Og hermed endte mit personlige forhold til Frederik VII., nej! dog ikke ganske: ti der blev givet ordre til lakajerne, at de ikke måtte tillade, at jeg indtog min gamle plads ved bordet. Jeg kom heller aldrig mere til at sidde der, og jeg kom aldrig mere til at tale et eneste ord med kongen. At jeg var falden i unåde var klart, og det gjorde mig for så vidt ondt, som jeg virkelig holdt personlig af ham. — Af min “rejse i Dalarne”¹⁾ lod jeg et eksemplar smukt indbinde. Det var min hensigt at overrække ham dette og med det samme takke ham for understøttelsen til rejsen. Inden jeg nåede så vidt, rejste han til Sønderjylland og døde som bekendt d. 15. novbr. 1863 i Lykkesborg. (Det smukke eksemplar gav jeg senere til en basar, så vidt jeg mindes lærerindebasaren.)

Da Kristian IX. første gang havde rigsdagen tilbords (jeg tror, det var d. 15. jan. 1864) var jeg selvfølgelig også med; men så kom tilbagetåget fra Dannevirke, og — jeg afslog den næste og alle de følgende indbydelser — “tilsigelser” skulde jeg sige. Så udgav jeg: “Kong Kristian IX.’s dagbog”, og kongen følte sig personlig dybt krænket, — ikke dog varigere, end han fandt sig i det, da jeg på Plougs råd ændrede titlen til “Kristian IX.’s *regeringsdagbog*”. Jeg udeblev stadig fra hans bord; selv åbnede han kun sjældnen rigsdagen, og der gik år hen, inden jeg talte med ham, ja, jeg kan næsten sige: inden jeg så ham. Den 1ste gang, tror jeg næsten, var ved Mattæus kirkens indvielse²⁾. Da stod alle vi (22?) indbydere til denne gerning opstillede ude på vejen, der førte til kirken, for at tage imod

---

1) “En Reise i Dalarne” udkom 1863.

2) Skt. Matthæus Kirke i København blev indviet 7. November 1880.

ham. Jeg stod alleryderst på venstre side, men blev yderlig overrasket og forbavset, da kongen, efter at have hilst på de første til højre, gik adskillige forbi, kom hen til mig, gav mig hånden og takkede mig. End yderligere blev jeg overrasket, da han efter indvielsen kom hen, hvor vi stode en hel del og så på alterbilledet (så vidt jeg mindes.) Han gav mig atter hånden, tiltalte mig og takkede for den smukke kirke, som vi havde indbudt til at rejse. Jeg blev flov ved således anden gang at blive udpeget, men tilfældigvis havde jeg lagt mærke til, at fru *Casse* kun stod få skridt fra os, og, for at afvende opmærksomheden fra mig selv, svarede jeg: "Jeg fortjener virkelig ingen tak, D. M., men, skulde nogen fortjæne nogen tak, så står der den dame, fru *Casse*, som har samlet os alle, og hvem vi fræmfor nogen anden skyldte den smukke kirke." Kongen gik hen til hende, gav hende hånden og indlod sig i samtale med hende; og — jeg var heldig sluppen.

Siden har jeg mange gange talt med Kristian IX., men jeg finder intet særlig mærkeligt ved disse samtaler. Jeg har af dem alle kun fået det indtryk, at han er en jævnt begavet, inderlig godmodig mand, af en i sandhed ridderlig karakter; men diplomat er han ikke, dertil er han altfor sandhedskærlig og — åbenmundet. Han har nu og da kunnet meddele sådanne ting, vel ikke egentlig om sine allernærmeste, men dog — for at bruge et udtryk fra almuen — om sit medsvågerskab, at jeg på ingen måde vilde have gjort gengæld, hvis jeg havde haft noget lignende at meddele. Og så tåler han modsigelse som få og stiller sig i debatten på lige fod med sin modpart. Man får let at vide, hvem han holder af, og hvem han ikke holder af. Han er inderlig knyttet til hustru og børn, men han betænker sig lige lidt på at sige, hvad de ere dygtige til, og hvad de ikke ere dygtige til. Og det samme gælder ham selv. Da jeg sidste gang var hos ham, det var d. 10. april 1893, sagde han med den beskedenhed, der er så særtegnende for ham: "Det er en dejlig ting at have ordet i sin magt! det har jeg desværre ikke." Jeg bemærkede, at derom kunde jeg ingen mening have, da jeg kun havde *talt* med ham, men aldrig *hørt* ham tale offent-

lig; "jeg vil dog sige D. M., at det svar, De forleden gav den fredsdeputation, som søgte Dem, var ypperligt¹). "Syntes De om det?" "Ja tilvisse! jeg læste det for min kone, og vi vare bægge så glade for det." "Ja, det var nu ikke skrevet af mig selv; det var vedtaget i statsrådet; for jeg vil ikke prale med fremmede fjær. Nej, taler er jeg ikke!" — Engang vi talte om forholdene i England (det var vistnok 1886) sagde han om *Gladstone*: "Jeg holder ellers af ham; det er en hæderlig og behagelig mand, men nu synes det mig rigtignok, at han går altfor vidt." "D. M. kender ham sagtens personlig?" "Ja, jeg har tit været sammen med ham, når jeg var i England, og, da han forleden var i København sammen med sin ven *Tenyson*, vare de såmænd bægge så venlige at hilse på mig en dag."

Da jeg 1881 kom ind til ham (jeg mindes ikke i hvilket ærinde) sagde han strags: "Tak for det smukke digt!" (æstetiker er han næmlich ikke.) Jeg studsede; jeg vidste ikke, hvad han sigtede til, og jeg tænkte i det øjeblik ikke på mine sidste vers. "Det er jo dog Dem, der har skrevet det lille mindedigter over vor kære enkedronning. Ja, jeg forstår godt, at De satte pris på hende, men hun satte sandelig også pris på Dem." Efter et ophold: "Jeg ser, at De nu tænker på en lille rejse til Rusland." "Nej, D. M., ikke til Rusland, men til Finland." "Ja, Finland er jo dog en del af Rusland." "Nej, D. M., Finland er [et] eget rige, hvis storfyrste kun er den samme som Ruslands kejser; men Finland er lige så lidt en del af Rusland som Norge en del af Sverrig." Vi kom nu til at drøfte Finlands forhold til Rusland, de himmelvidt afvigende nationaliteter og de russiske forhold. Jeg tillod mig at sige: "Jeg har aldrig været i Rusland og tænker aldrig at komme der. Jeg kan altså ikke tale om det russiske folk af selvsyn, men efter alt, hvad jeg har læst, skal de jo i grunden være et elskværdigt, blidt folk, med stor kærlighed til sangen, især den drømmende, den elegiske. Dets ulykke er, at det i et par hundrede år ikke har været styret af

¹) Kongen modtog 29. Marts 1893 en Deputation fra Dansk Fredsforening, paa hvis Henvendelse Svaret var et Udtryk for Kongens Sympati for Fredstanken, men tillige en Paapegen af det frugtesløse i noget Initiativ fra dansk Side.

russere, men væsentlig af mongoler og tyskere; og det samme er tilfældet jo endnu.” Han mente, at *Alexander III.* var en velsindet kejser. “Det tvivler jeg ikke om, D. M.! det samme var jo i grunden også *Alexander II.*, ja for såvidt også *Alexander I.*, men russere vare de ikke, og næsten alle stormændene ere jo oprindelig enten tyskere eller mongoler.” “De glæmmer kejser Nikolaus!” “Nej, jeg glæmmer ham ikke! Han havde virkelig sine meget agtværdige sider, men han var en jærnmand, og særlig Finland har ham intet at takke; tværtimod.” Vi kom nu nærmere til at tale om kejser Nikolaj, om Polen, Tyrkiet osv., men det sælsomme ved samtalen var, at *kongen* hele tiden var den beskedent spørgende, *jeg* derimod den ubeskedent belærende. Jeg greb mig strags i det usømmelige, men desværre! naturen går over optugtelsen, og, som jeg dengang talte, således både før og siden.

Også indenlandske personer og begivenheder kunde komme på bane, og dommene løde frit, selv — som det kunde ske — i fleres påhør. Således sagde kongen engang om en vis person: “Han er jo en ren jesuit!” og deri turde jeg ikke modsige ham. Men særlig udtalte han sin kærlighed til og beundring for *Estrup*. Også heri vare vi fuldt enige, og jeg mindes, hvor det glædede ham, da jeg engang fortalte ham følgende: “Jeg var 9/12 1854 til bryllup hos min svåger præsten *Rørdam* i Unløse, som samme dag havde viet sin ældste datter¹⁾. *Estrup* skulde have været med til brylluppet, men han var dengang af sundhedshensyn i Algier. Lige fuldt udbragte jeg ved middagsbordet hans skål: Jeg havde siddet sammen med ham i folketinget, og, skønt jeg ikke stod ham nærmere, havde det gjort mig meget ondt, at han af helbredshensyn havde måttet nedlægge sit mandat. Men nu var han i Algier, og jeg håbede til Gud, at den unge mand vilde genvinde sin sundhed. Han vilde da vende hjem igen, og han vilde, han kunde ikke unddrage sig sit kald som rigsdagsmand. Der ventede ham da en glimrende, nej en

---

¹⁾ Sognepræst i Ondløse-Søndersted *Hans Christian Kellermann Rørdam*, gift med Barfods Svigerinde *Valdemarine Charlotte Birkedal*. Deres Datter *Katrine Georgia Samsø Rørdam* blev gift 9. December 1854 med Proprietær *Emmanuel Bonnevie* til Strenghøjgaard.

velsignelsesrig virksomhed: vi trængte til ham på de højeste poster, og jeg så ham i ånden som en kommende konges første-minister og højre hånd. — Denne min udtalelse fra 1854 om den unge, dengang svagelige mand fornøjede kongen, og det fornøjede ham atter, da jeg ifjor sagde til ham: “Hvad Sverrig og Norge nu savne, er en kong Kristian IX. og en minister Estrup”, skønt han selv mente, at han ikke havde ævner som Oskar II.

For mine børn skal jeg dog ikke undlade at meddele lidt nærmere om dette, mit sidste, foretræde hos Kristian IX. Jeg ønskede at overrække ham det sidste bind af min “Danmarks-historie fra 1536 til 1670”, som jeg jo med hans tilladelse havde tilegnet ham og hans regering. Dette skrev jeg d. 6te april til kabinetssekretær *Rosenstand*, men bad ham tillige sørge for, at jeg kom hurtig ind, da han jo vidste, at mit befindende ikke tillod mig at opholde mig længe i forværelset. D. 8de april fik jeg svar fra kabinetssekretæren, at kongen ingen avdiens gav mandagen d. 1ode, men at han dog vilde modtage *mig*, når jeg vilde møde kl. 11; og iøvrigt havde kongen pålagt ham, da han vidste, at det den foregående dag havde været min årsdag, at bringe mig hans lykønskning. Som I vide, turde moder ikke lade mig køre ene, men fulgte med i vagnen og blev siddende i denne, mens jeg var hos kongen. Han takkede mig for bogen, jeg bragte, og viste mig strålende glad alle de gaver, han på sin egen årsdag havde modtaget af dronningen og børnene. Iøvrigt drejede samtalen sig mest om disse, særlig om de nys afdøde børnebørn (prinsen af Wales’ søn, kongen af Grækenlands i Rusland gifte datter)¹⁾, samt om prinsessen af Wales’ rejse osv.; dog kom der også adskillige andre ting på bane, særlig forholdene i Norge, og kongen fortalte meget morsomt en lille anekdote om Oskar II. og den italienske kronprins. Da jeg vilde gå, vaklede jeg, som I vide, at jeg let kommer til ved enhver drej-

---

¹⁾ Prins Albert Victor af Storbritannien og Irland, ældste Søn af Prinsen af Wales (senere Kong Edward VII) og Prinsesse Alexandra til Danmark, døde 14. Januar 1892. Prinsesse Alexandra af Grækenland og til Danmark, gift med Storfyrst Paul Alexandrowitsch af Rusland, og Datter af Kong Georg I af Grækenland, var død 25. September 1891.

ning, og kongen sagde: "Lad mig tage Dem under armen!" og han gjorde dette, og således fulgtes vi, til han afleverede mig til adjudanten, til hvis omsorg han betroede mig, men forinden sagde han: "De kan jo leve længe endnu, og Gud give Dem fræmdeles kraft til Deres flittige arbejde!" — Men han sagde ikke, som han et par år tidligere havde sagt: "Vel er De gammel, men De er jo en rask mand endnu! De ser netop lige sådan ud som for 40 år siden." "Kan D. M. huske mig så langt tilbage, vil De dog vistnok kunne se en hel del forandring." "Jeg mindes Dem godt lige fra 1848, men jeg ser ingen anden forandring, end at dengang gik De med rød kalot og nu med sort¹)."

Dronning *Lovise* har jeg kun set en eneste gang. Det var på basaren for "Nøjsomhed" (nu værnehjemmet Talita Kumi). Hun gik sammen med en anden dame på et par skridts afstand forbi mig. Idet hun gengældte min ærbødige hilsen, sagde hun nogle ord til mig, som jeg ikke husker, og jeg sagde — ja, jeg ved ikke hvad, og, hvis der ellers var nogen mening i mine ord, har hun dog næppe opfattet dem, da hun jo næsten skal være lige så døv, som jeg selv. — Vi, som stode for basaren, modtog selvfølgelig de kongelige, da de kom, og ved den lejlighed takkede kongen mig meget venlig for mine tre småstykker i "Berl. Tid." Siden forlod han engang den flok, som omgav ham (men den forlod ikke ham) og gik lige hen til mig, som han atter tilfældig havde opdaget. Efter nogle indledende ord sagde han: "Jeg gentager, at De for tidlig har taget afsked fra rigsdagen." "Jeg har ikke selv, D. M., taget afsked fra rigsdagen, men jeg blev vraget og måtte da rette mig efter denne dom." Vi vare nu strags inde på det politiske, og kongen var meget vred på *Berg*. Jeg kunde ikke forsvare ham som *politikker*, men forsvarede ham derimod som *menneske* (som sådant var han imidlertid slet ikke angreben) og satte ham særlig som sådant højt over grev *Holstein*, hvori kongen var fuldt enig med mig. Samtalen fortsattes, både tilstande og personer forhandlede, og det

---

¹) Med den røde Kalot er Barfod — ikke uden Symbolik — afmalet paa Constantin Hansens Billede af den grundlovgivende Rigsdag.

— i kredsen af den mængde, som omgav os. (Kronprinsen mindede mig senere om ytringer, der vare faldne i den).

Kronprinsen så jeg ved samme lejlighed for første gang. Han kom ene, og helt tilfældig mødte jeg ham, ligeledes ene, da han gik op ad trappen. Han gav mig hånden og nævnede mig ved navn, og jeg ledsagede ham til basarens indgang. Tilfældig var jeg kommen til at gå på højre side, da jeg ikke anede, hvem den sivilklædte mand var. Endelig syntes jeg dog, at jeg burde vide det, da vi længe havde gået med hinanden i hånden. "Tør jeg spørge, hvem jeg har den ære at tale med?" "Kronprinsen!" — Jeg blev vel hværken skræmt eller flov, men jeg *bandet* i mit stille sind min vanskæbne: ikke at kunne genkende folk, ti, havde jeg end aldrig før set ham, det mig var bevidst, havde jeg dog set hans billede.

Jeg så ham nu ikke i flere år, skønt jeg dog igennem min søn Hans Peter fik flere hilsener fra ham. Da (vistnok sidst i august) 1885 skrev jeg ham til og bad ham om en samtale. Jeg havde, skrev jeg, intet at bede ham om for mig selv, for min slægt eller for nogen som hælst anden; det var kun vort fælles fædreland, jeg vilde tale med ham om. Jeg bad ham sætte tid og sted, men jeg vilde forud lade ham vide, at vor samtale let kunde tage en halv eller hel time (— den kom til at tage fulde halvanden, men det var ikke min skyld). Den russiske kejser var her netop med sin familie, og dette gjorde kronprinsen det vanskeligt at sætte tiden, men endelig fik jeg tilsigelse om at møde ham på palæet (Amalienborg) fredagen d. 25. septb. om middagen kl. 12. Det var mig en særlig ubejlig dag, ti jeg skulde netop den dag været til sølvbryllupet i Søften¹⁾; men selvfølgelig passede jeg tiden. Efter de almindelige hilsener bad han mig sætte mig ned, men jeg bad om at måtte trække min lænestol nærmere hen til ham, da jeg kun hørte dårlig. Jeg sagde da, at nu træder rigsdagen jo atter sammen, og af den grund havde jeg et forslag, som jeg ønskede at gøre kongen,

---

¹⁾ Sognepræst til Søften og Folby Markus Anton Siegumfeldt ægtede 25. September 1860 Dorothea la Cour, Datter af L. U. la Cour paa Skjærsø.

men som jeg mente, at han bedst modtog af den undersåt, der stod ham nærmest og var ham kærest. Det var næmlig et forslag, som gik helt uden for tid og skik og, om man vilde, nærmest mindede om Erik Ejegods tid. Jeg vilde foreslå H. M. selv at åbne rigsdagen denne gang, og da, når han havde oplæst den i statsraadet vedtagne åbningstale, selv, uden aftale med ministeriet eller nogen som helst anden, fortsætte omtrent således: "Jeg har nu talt på min regerings vegne, men, uden at have rådført mig med denne, har jeg endnu et ord at sige på mine egne vegne. Der findes ulige meninger i folket om Københavns befæstning, men det er Deres konges villie, at den skal fræmmes. Vort fædrelands tarv kræver det. For at godtgøre, at det virkelig er min alvårlige villie, lover jeg herved af min egen kasse at give . . . . kroner til befæstningsarbejdet, ligesom hans kgl. højhed kronprinsen vil give . . . . kroner. Jeg stoler da på, at rigsdagen også vil gøre sin pligt." — Med en henvisning til, som det havde gået sidst, da kongen åbnede rigsdagen, mente kronprinsen imidlertid, at det var højst tvivlsomt, om kongen for den kgl. værdigheds skyld kunde og burde følge mit forslag. Herom drejede samtalen sig nu en stund. Vi vare enige om, at den kgl. værdighed ikke måtte krænkes, og vi vare enige om, som kronprinsen udtrykte sig, at "nogen mere frisindet og lojal konge end min fader kunde folket næppe ønske sig;" men iøvrigt vare vi temmelig uenige. Kronprinsen lovede dog, at han skulde bringe kongen mit forslag, 'og hvis denne imod formodning gik ind derpå, skulde han strags underrette mig derom. Se nedenfor!

Så faldt talen på forfatningen (om hvilken han blandt andet udtalte, at han kunde være enig med mig, når jeg misbilligede kongevalgene til landstinget, i det mindste satte han selv ingen pris på dem; og det var urigtigt, når de kaldtes "kongevalg", ti det var ministeriet og ikke kongen, der valgte), — om folkestemningen, om landets tilstand osv., samt om adskillige, nærmest politiske, personer (om *Monrad*, som han dog gærne så hos sig, sagde han imidlertid, at han syntes, at M. på sidste rigsdag var kommen med enkelte ytringer, der forekom ham

mindre sømmelige og mindre præstelige.) Han spurgte også til mig selv og min familie, hvordan jeg havde det?” “Jeg er såre lykkelig, D. kgl. H.! og jeg er rig!” “Rig?” “Ja, ved min hustrus, mine børns og børnebørns kærlighed. Jeg kender ikke det menneske under solen, med hvem jeg vilde bytte lod!” “Ja, det er altsammen Guds nåde! Gud bevare fremdeles Deres lykke! Det vilde være mig kært, om De i vinterens løb og ellers nu og da vilde se til mig.” — Denne indbydelse har jeg dog aldrig efterkommet; jeg er jo bleven ældre og ældre og har ikke haft noget bestemt, hvorom jeg vilde tale med ham. Jeg har dog også senere fået venlige hilsener fra ham og det endnu i indeværende år. — Kronprinsessen har jeg, mig vitterligt, kun set tre gange: den første gang, da hun 1862 løb som barn foran sin syende moder i slotsgården på Ulriksdal og legede, den anden, da hun ved sin mands side holdt sit indtåg i København, og der var stor fæst i Rosenborg have. Hvis der er nogen, der endnu skulde mindes, at der dengang lød et “Lille Sessan lefve!” da kom det fra mine stærke lunger; den tredie gang ved den før omtalte basar for “Nøjsomhed”. — Af deres børn ved jeg aldrig, så underligt det lyder, at jeg har set et eneste; og deres tal er dog nok åtte.

(I min samtale med kronprinsen glemte jeg at fortælle (hvad der dog sagtens heller ikke havde hjulpet noget) at, da Islands tusindårsfest forestod (1874), gik jeg til kabinetssekretær *Trap*, bad ham minde kongen derom, og, om muligt, få ham til at tage op til denne enestående fest. Da jeg første gang talte med *Trap* derom, mente han, at en sådan rejse kunde der slet ikke være tale om; stemningen på Island var desuden ikke videre god, og kongen kunde dog ikke udsætte sig for at møde uvelkommen. Jeg vidste godt, hvordan stemningen var, men jeg var også sikker på, at den vilde mægtig påvirkes, når kongen pludselig stod midt imellem dem og delte deres højtidsglæde. Næste gang jeg talte med *Trap*, så han sagen med lidt andre øjne og lovede mig at tale med kongen; og tredie gang gav han mig helt ret: “Det er ikke umuligt, at kongen virkelig tager derop.” Som vi vide, tog han heldigvis derop. — Jeg vil nu på ingen

måde bilde mig selv eller andre ind, at det var *mig*, der fik kongen til at rejse, men, skønt forholdene vare andre, havde det dog *måske* ikke været aldeles umuligt, at en lignende rask og tillidsfuld henvendelse til rigsdagen kunde have påvirket den til gunst for befæstningen. Men, som sagt, jeg talte slet ikke til kronprinsen om den islandsfærd, ved hvilken mange andre end Trap i førstningen havde haft store betæneligheder.)

V.

STUDENTEREKSAMEN

Lykkesholmsalle d. 16de avgust 1894.

Da min fader endelig havde fået mig til at indvillige i at studere*), tog jeg fat med iver, nej med vådsomhed. Jeg læste nat med dag. For at hele natten ikke skulde gå med, tilmålte man mig lys, som kun kunde brænde til kl. 12 eller så, men jeg forstod at tilliste mig adskillige lystemper, og jeg narrede dem nat efter nat.

Men allerede i okt. 1827, inden jeg endnu havde fået Mølsted til lærer, var jeg inde for at høre, hvordan det gik til ved studentereksamen. Jeg havde dengang næppe læst latin og græsk, end [sige?] hebraisk, i halvfjerde år, og jeg var kun halvstyttende år, men desuagtet kom jeg til det udslag, at *den* eksamen havde jeg nok kunnet bestå, og det samme sagde mine lærere. Hvad *kundskab* angår, havde vi vistnok ret, men ingenlunde hvad *modenhed* angår. Jeg modnedes kun sent, og ulige sent i de ulige retninger. — Da jeg atter var kommen hjem, fortsatte jeg dog lige fuldt min anstrængte læsning.

Endelig kom efteråret 1828, da jeg skulde være student. Jeg kørte fra Fakse med min faders vågn, der var stærkt læsset med svedskeblommer fra vor egen have, med hvilke kusken skulde på torvet. Læsset var så tungt, at vi for hestenes skyld måtte overnatte i Køge, hvor jeg lå på en bænk i købmandens skænke-

---

*) Tænkt og følt, II. 25—27.

stue og i længere tid hørte på en højroset snak af tre af pigerne, der ingenlunde udmærkede sig hverken ved sømmelighed eller simpel sædelighed. — Endelig nåede vi København efter — jeg tror ikke, jeg mindes fejl — tyveto timers kørsel. Jeg søgte da strags min broder Peter la Cour, som indtil videre boede i Vimmelskaftet. Det var tirsdag middag d. 23de septb. (jeg havde lagt mærke til, at vi droge fra mit hjem d. 22de septb., den dag, på hvilken Snorre Sturlason 587 år tidligere var bleven myrdet). — Så fremmed var jeg dengang i København, og så lidt i stand til at snoe[?] mig, at da jeg lidt efter gik ud for at besøge et ærinde, kredsede jeg omtrent halvanden time rundt i Vimmelskaftet, Højbroplads, Læderstræde og Hyskenstræde uden at kunne finde det sted, jeg var gået ud fra, og hvor jeg foreløbig skulde bo. — Jeg boede der dog kun et par dage, så flyttede jeg hen "Under Børsen", hvor vi havde lejet en lejlighed på tre værelser: Mine brødre *Peter la C.*, *Georg Barfod* og jeg selv samt *Vilhelm Bjørnsen*, en søn af en af min faders nabopræster, der ligesom Georg læste til dansk juridisk eksamen.

Onsdagen d. 1ste okt. skulde den skriftlige eksamen begynde. Et par dage forinden gik jeg en eftermiddag hen imod aften hen på Studiegården for at se, hvad der var opslået om eksamen. En mængde, der vare i det samme tilfælde som jeg, vare ligeledes gåede did, og da vi havde set, hvad vi vilde, stode vi, en hel sværm, udenfor porten og snakkede. Hvordan det kom, ved jeg ikke; men der var et par, som huggede svært ind på jøderne og spottede dem. Det oprørte mit frihedssind, og jeg tog varmt jødernes forsvar. Det vilde nu have været meget smukt, hvis det havde været religiøs alvår, religiøs tålsomhed, der havde drevet mig, men desværre var det religiøs ligegyldighed. Jeg syntes ikke alene, at enhver havde ret til at tro, hvad han vilde, eller slet ikke at tro, men selv troede jeg jo dengang slet intet.

Så tog altså den skriftlige eksamen sin begyndelse. Vi havde åtte skriftlige fag og skulde altså skrive fire dage i træk, fire timer hver formiddag og hver eftermiddag. Det var et strængt

arbejde. Jeg, som dengang var meget sygelig, led iblandt andet af brystkrampe og krampeslag, og som slet ikke kunde tåle at bøje brystet, måtte føre min egen pult med mig: en ret snilrig indretning, som min broder Karl havde lavet mig. Den så ud som en god foliant; i dens indre gemtes de fire ben, som jeg måtte tage ud, når den skulde opstilles på bordet. Den måtte altså omhyggelig undersøges af dem, der skulde varetage, at vi ikke bragte forbudne hjælpemidler med os. Så vidt jeg mindes, sad vi segs eller åtte ved det bord, ved hvilket jeg sad. — Det gik nogenlunde godt de tre første dage, men den fjerde formiddag — lørdagen — da jeg nogenlunde var færdig med kladden til den gammelhistoriske opgave om de græske kolonier i Gallien, blev jeg pludselig overfaldet af et vådsomt krampe-slag, under hvilket jeg væltede bordet, med hvad derpå fandtes. Der blev jo en almindelig forstyrrelse, under hvilken de tilsynsførende og andre ikke alene måtte tage sig af mig, men, da krampeslaget nogenlunde var stillet, hente en droske til mig, i hvilken jeg under et par mands ledsagelse kunde køre til mit hjem. — Men ved min højre side, for bordenden, havde Schneyelsberg haft plads. Han havde taget sit gulduhr op og lagt det foran sig på bordet for at kunne passe tiden, hvordan den gik. Det var selvfølgelig faldet på gulvet og knust af det væltede bord. — Da han et par dage efter (den eneste gang, jeg mindes at have talt med ham) fortalte mig dette, blev jeg meget elændig, ti hvordan skulde jeg godtgøre ham den skade, som jeg uden skyld havde våldt ham. “Gøres ikke nødvendig,” sagde han, “jeg er mer end rigelig betalt.” “Hvorledes?” “Jeg kunde intet skrive om det fortvivlede spørgsmål, men i forvirringen fik jeg fat på Deres kladder, og den renskrev jeg. Den gik hele bordet rundt.”

For mit eget vedkommende var jeg altså for så vidt trøstet, men — “som den, der på grund af sygdom ikke kunde bestå eksamen”, blev jeg udsløttet af kandidaternes tal!

20de august.

Der var imidlertid fire jøder oppe til dette års studentereksamen, og den ene af disse — han hed *Natan Gerson Mel-*

chior — var en søn af en alvårlig, rettroende jøde¹). Natan kunde altså ikke skrive nogen *lørdag*, og havde derfor forinden fået tilladelse til at skrive om mandagen istæden for. Øhlen-schlæger var dette år det filosofiske fakultets dekanus, og han gav mig da tilladelse til ligeledes at skrive om mandagen, da jeg ved sygdom havde været hindret om lørdagen. Jeg blev således atter optagen blandt dem, der måtte se, om jeg kunde bestå.

Jeg søgte nu Natan M. op for at sige ham dette. Jeg kom her ind i et fint og rigt grossererhus og blev meget venlig mod-tagen. Det blev aftalt, at jeg om mandagen skulde hænte Natan, og vi skulde således følges ad til Studiegården. Han havde tilfældig stået i sværmen udenfor Studiegården hin aften, da jeg så varmt tog jødernes forsvar. Det skete, men for at vi kunde have noget at læske os på under den strænge prøve — (den var iøvrigt ikke stræng; det var en ny opgave af den gamle historie), fik vi en mængde druer og færskener med. Formiddagen blev godt besørget. Om eftermiddagen skulde jeg atter hænte Natan, men jeg skulde komme i god tid. Også dette løfte blev holdt. Men hans ældste gifte halvsystemer var imidlertid kommen i barselsæng, og hende skulde han under-vejs se til²). Vi skulde jo imidlertid følges ad, og denne aftale holdt jeg mig så efterrettelig, at, uden at jeg drømte derom, stod jeg med ham ved barselsængen, hvori den unge kone lå. Nu — også eftermiddagsprøven (matematik) blev vel over-stået, og jeg fulgte med Natan hjem, tilbragte også aftenen i familien. — Denne familie blev i mit rusår næsten som mit andet hjem, og jeg må derfor dvæle lidt ved den. Grosserereren var en hædersmand, som jeg fik sand og virkelig godhed for. Han var alvårlig, men han var mild, han var rig, men han var velgørende (mod kristne som mod jøder), og han holdt ubrydelig over alle sit folks skikke, men en mængde kristne kom dog stadig i huset. Af sit første ægteskab havde han i det

---

1) Grosserer Gerson Moses Melchior.

2) Rose Melchior, gift med Jokel Simon Jacob, havde 29. September 1829 født Sønnen Moses Jokel Jacob.

mindste to sønner og to døtre (om der var flere, mindes jeg nu ikke, ti de vare alle gifte og hjemfarne, og dem fik jeg da mindre at gøre med¹). Den ældste søn, Jakob²), med hvem jeg ellers kom meget godt ud af det, havde stadig det at indvende imod mig, at jeg *ikke* var dansk nok, skønt jeg selv mente, at jeg var meget dansk. Den yngste gifte datter, Sofie, vandt helt mit hjærte ved sin skønhed og elskværdighed, men jeg beklagede den stakkel, som havde bundet sig til en gammel, meget styg mand, der heller ikke fra karakterens side var hende værdig³). — Grossererens 2den kone⁴) var meget yngre end han, skønt hun allerede var moder til en halv snes børn (blandt de ældste af disse var Natan. Hun var endnu meget smuk, livlig, dannet og vindende, men ikke så ganske lidt forfængelig. Med alle hendes ældre børn, sønner og døtre, blev jeg fuldstændig kammerat; de yngre og yngste tog jeg på skødet eller bar på armen. Det varede ikke ret længe, før der stod plads til mig ved bordet ved ethvært måltid og opredt sæng til mig om natten, hvad enten jeg kom eller ikke. Til ethvært selskab var jeg selvbuden, hvad enten det var på et halft eller helt hundrede mennesker eller derover og, kom der fræmmede kunstnere: musikere, sangere osv., fik jeg en særskilt mindelse om at indfinde mig. Jeg kom da ind i en mængde andre jødiske familier, særlig familien *Henriques*, hvis høje, statelige, ualmindelig smukke repræsentant (der havde været i Stokholm under Gustaf III's mord) særlig tiltalte mig. — Men jeg fulgte ikke alene Melchiors i selskaber, jeg fulgte dem også i synagogen, som man nys havde fået opført, og ved hvilken man lige havde fået den unge begavede *A. A. Wolf* kaldet som præst. Enden blev, at mange jøder (endnu flere år efter) agtede mig selv for jøde og bleve meget forbavsede ved at høre, at jeg ikke var det. Måske også mit ydre har bidraget dertil.

1) I første Ægteskab med Hanne Jacob havde G. M. Melchior Børnene Jacob, Marcus, Rose og Dorothea.

2) Jacob Gerson Melchior.

3) Sophie Melchior var ældste Datter af G. M. Melchiors andet Ægteskab. Hun var gift første Gang med Overretsprokurator Meyer Abrahamson, der dog kun var 11 Aar ældre end hun.

4) Birgitte Israel; med hende havde G. M. Melchior 12 Børn.

Men den skriftlige eksamen var jo sluttet; så vidt muligt skulde man høre sig for om dens udfald. Det første, jeg fik at høre, var kun nedslående*): jeg havde fået havd både for latinsk stil og for oversættelse fra latin til dansk. Jeg var meget ulykkelig og tænkte halvvejs på at gå fra, men turde dog ikke for min fader. Hvad der havde nedsat mig for latinsk stil, mindes jeg ikke, men for oversættelsen var det mit danske språk. Iblandt andet mindes jeg, at jeg havde oversat “acuit industriam” ved “hvæsser vindskibeligheden”, og sagtens har der været andre ubehjælpsomheder af samme slags! Hvordan det stod til med de andre opgaver, mindes jeg ikke, kun skulde *Kamma Rahbek* (man påstod, at det var hende og ikke hendes mand, der læste og bedømte oversættelserne) have givet mig præcæteris for tysk; og min samtale med “franske Bruun” (*T. C. Bruun*) kan jeg give ordret. Da jeg kom ind i stuen, spurgte han: “Hvad hedder foliherren?” (Han satte “foli” foran hvert andet ord, han sagde.) — “Jeg hedder Barfod.” — Han ledte nu efter i sin liste: “Folibarfod — Folibarfod — har foli fået lavdabilis med spørs, men der er foli intet ivejen, at foliherren kan få folipræceteris endnu, når foliherren lærer de folipræpositionerne: folii, folihos, folipå, folived, folimed, folimellem.”

Men der var også andre, der imellem det skriftlige og mundtlige interesserede sig for min skæbne: *Nikolaj Krossing* kendte *Madvig* personlig og havde i en samtale sagt: “Blandt kandidaterne er der også en Barfod; har de lagt mærke til den uhyre mængde græsk og latin, han har opgivet!” — “Ja vist har han opgivet en mængde, men han kan intet af det!” — Det indtryk havde han fået af den skriftlige eksamen, men den dom fik jeg først at vide, da også den mundtlige var overstået.

Nu er det den mundtlige eksamen, det gælder om. Vi vare delte i tylfter, og jeg var hvær dag oppe med de ti ålborgenser og en privatist, som hed *Grandjean*, og som det foregående år havde gået rejkt; men jeg var stadig den sidste af tylften.

*) Tænkt og følt, 1. 21.

En del træk kan jeg mindes fra den mundtlige eksamen, og da særlig det, at hværanden professor mente, at jeg var udslettet som den, der ikke kunde bestå eksamen, hvad enten grunden nu var den, at Øhlenschlägers indrømmelse ikke var kommen til deres kundskab, eller at de havde hørt, at jeg under det mundtlige havde haft nye krampeanfald og derfor havde måttet udeblive fra en professor eller to. Således havde allerede *P. E. Müller* rejst sig for at oplæse dommene over mine elleve formænd, da jeg fræmstillede mig for ham. "Hvem er De?" — "Jeg er Barfod, den sidste på dette parti." — "Men De er jo slettet på grund af sygdom!" — "Ja, men de andre professorer har desuagtet tilladt mig at komme op, når jeg følte mig frisk nok dertil." — "Ja, det er en anden sag; vil De så sætte Dem." — Og jeg satte mig og hjembragte virkelig et lavd, hvad enten det så var fortjænt eller ikke.

I græsk mindes jeg ikke, hvad jeg kom op i, men jeg mindes nok, at jeg ikke kom op i Pindar, og at jeg kun var lidet tilfreds med mit lavd. I hebraisk gik det ligeså. Her havde jeg foruden det befalede læst Jobs bog og tre af de små profeter.

I tysk havde gamle *Rahbek* for at slippe nærmere fra det slået tre hold sammen, så vi vare hele 36, der den eftermiddag skulde prøves. Jeg var den sidste af den tredie tyllt, og det tog allerede ved at skumre, da jeg satte mig. "Allerførst vil jeg spørge Dem, om De kan se," sagde Rahbek. Jeg mente halvejs, at han havde set mig bruge briller, og at det var en finte, han vilde give mig. "Jo, når professoren tillader, at jeg tager mine briller på, skal det nok gå." — "De må såmænd gøre, ligesom De vil! Jeg synes kun ikke, at vi skulle tænde lys, da vi ere så nær færdige; men, da det er gået så godt med alle de andre, vilde jeg nødig, at det skulde gå Dem dårlig." Og vi toge fat, da jeg havde fået brillerne på, og det gik strygende med oversættelsen. Så gjorde Rahbek som altid tre spørgsmål om enkelte ord af det læste. Det gik prægtig med de to første, men ved det tredie vilde jeg uheldigvis blære mig. Det var ordet "Zweck", som jeg havde oversat rigtig, men nu hviskede en nisse mig i øret, og jeg sagde nok så kæk: "Egentlig

betyder det “gren” (jeg blandede det uheldigvis med “Zweig”), men her betyder det i overført betydning “hensigt” eller “mål”. — Overhøringen var sluttet; vi havde været 36, og vi fik 36 lavder, hværken mere eller mindre.

Gamle professor Bruun havde for skik at slå et sted op i den af ham medbragte franske bog, som så nr. 1 skulde oversætte for ham; men han krævede, at nr. 2 skulde stå bagved for strags at kunne tage fat, hvor nr. 1 havde sluppet; og således fræmdeles. Dette havde til følge, at nr. 1 mærkede sig bogens titel, og der blev nu sendt ilbud efter et andet eksemplar til den nærboende boghandler Reitzel, så at alle de følgende kunde forberede sig, hvær på sit stykke. Men det var hværken den eneste eller værste uskik. Nr. 2 *skulde* stå bagved nr. 1's stol for at kunne følge med, men der var andre, der vare lige så opmærksomme, og de lagde sig da som slagtesvin langs hen ad bordet for at kige med professoren eller eksiminanden i bogen. Og det blev ikke derved: man vilde have løjer med den gamle professor, for hvem man ingen agtelse havde. Pludselig blev alle de indvendige vinduesskodder lukkede, og der blev bælgmørkt i værelset. Den gamle rejste sig og sagde ufravigelig: “Det må de foliherrer ikke gøre! Folikonsistorium har foli sagt, at De foli ikke må gøre det!” Så bleve skodderne atter åbnede for — efter et par minutter at blive lukkede påny, og den samme tale gentog sig. — Endelig kom min tur, men — jeg havde skammelig glemt at lægge mærke til, hvor min formand, nr. 11, havde sluppet; jeg måtte spørge, hvor jeg skulde begynde, og det gjorde ham gnaven. Jeg havde på mine fingre lært alt, hvad grammatikken meddelte om de omtalte segs præpositioner, men lige meget hjalp det: jeg måtte nøjes med mit lavd ligesom vistnok flertallet af de elleve andre. Mere havde jeg visse heller ikke fortjænt.

Da vi skulde op i historie, sagde Grandjean, min formand, i god tid til mig: “Sig mig, hvad jeg skal op i!” Jeg svarede hen i vejret: “Den 2den puniske krig og Kristian IV.” Man fik næmlig altid et spørgsmål i den gamle og et i den nye historie. Så gennemlæste Grandjean i en fart, hvad hans bog

indeholdt om de to af mig opgivne æmner, og — kom virkelig op i den 2den puniske krig, men ikke i Kristian IV. Hvordan det gik ham, og hvad han fik, mindes jeg ikke. — Så kom min tur. *Werlauff* bad mig fortælle om den nordamerikanske frihedskamp. Til en indledning skildrede jeg ham de engelske ministre, som stode for styret, da frihedskampen tog ved. Han havde nærmest vendt mig ryggen, da han spurgte; det var således hans skik, og ingen skal fortænke ham i, at han kadedes ved dette sit arbejde, der visselig kun bragte ham såre liden opmuntring. Nu vendte han sig pludselig imod mig og sagde mildt: “De har fuldkommen rigtig skildret det engelske ministeriums medlemmer, måske De ligeledes kunde skildre det franske og det spanske ministerium. Jeg gjorde dette og fik mit præceteris. Men så kom geografien. Jeg fik et spørgsmål om Lilleasien, som jeg tror, jeg klarede godt. Men for det tilfælde, at jeg skulde blive eksamineret af *Engelstoft*, havde jeg omhyggelig lært, hvad jeg vidste, at *han* satte stor pris på, alle de gamle latinske navne på folkefærd, byer, floder, bjerge osv., og glemte heller ikke at give *Werlauff* dem. Det satte *han* imidlertid ingen pris på, og jeg måtte nøjes med mit lavd.

Da jeg skulde op under *Madvig* i latin, var avditoriet næsten propfuldt, og der opstod en almindelig hvisken, da jeg gik hen til stolen med så mange klassikere under hver arm, som jeg kunde magte. *Madvig* tog ordet: “De har iblandt andet også læst *Juvenal*, lad os høre det og det stykke.” Nu blev den almindelige hvisken til fnisen, ja til latter, da jeg op af min baglomme måtte fræmtage en tre, fire bøger, som jeg ikke havde kunnet få plads til under armene; ti foruden *Juvenal* blev jeg også hørt i *Persius*, *Catul* og *Livius*: Nej, jeg husker vist fejl: det er nok i *Propertius*, at den linie forekommer om oxen: “dejicit se in herboso *Apidano*”. *Madvig* spurgte: “Hvad er *Apidanus*?” — “Jeg har brugt flere udgaver med kommentarer og ligeledes flere leksikonner, men har forgæves søgt efter, hvad *Apidanus* var. Jeg mener imidlertid, at det må være et bjerg, en bakke eller noget sådant.” — “Nej, det er en flod.” — “Så skal det altså ikke oversættes, som jeg gjorde, “på”

men "ved" "det græsrigge Apidanus"; og jeg viste ham tre andre steder hos en to, tre forfattere, hvor "in" ligeledes betød "ved". — Hvilke spørgsmål jeg ellers fik, har jeg glemt, men, da eksaminationen var sluttet, sagde Madvig: "Det gør mig ondt, at De for skriftlig latin kun har fået havd; havde De bare fået havd $\times$, vilde jeg til trods for de gældende regler have hævet Deres samlede karakter til præcæteris; nu kan jeg desværre ikke." — Madvig havde således på den mest fyldestgørende måde taget i sig igen, hvad han havde sagt til Krossing. — — Jeg glemte imidlertid at fortælle, at inden han kom op, sagde Grandjean, der jo engang var gået rejekt, til mig: "Bare jeg nu måtte komme op i noget, jeg har læst!" — "De har dog vel ikke opgivet noget, som De ikke har læst!" — "Det er man jo nødt til! man skal jo opgive en vis bestemt mængde, og jeg har minsjæl ikke kunnet få alt det kram læst." — Om han havde lykken med sig, som han ønskede, ved jeg ikke; kun ved jeg, at han denne gang ikke gik rejekt, i hvad der så ellers siden blev af ham. Jeg tror, han blev proprietær. Ja, han arvede vist sin farbroders herregård på Falster¹).

21ste avg.

En af de sidste ting, jeg var oppe i, var matematik. Den dag, jeg skulde op heri, havde vi besøg af præsten *Bjørnsen*²), faderen til vor føromtalt sambo. Jeg kom da noget sent hjemmefra og løb af alle kræfter for ikke at komme til sidstprædiken. Men, da jeg fra hjørnet ved Børsen vilde springe ud på slotspladsen, snublede jeg og faldt i rendestenen, så lang jeg var. Jeg måtte da hjem igen for at få mig rensset og vasket, og så meget mere gjaldt det at skynde sig til Studiegården. Jeg nåede det dog i den yderste tid; min formand var allerede oppe. Men — o gru! jeg havde haft grundet håb om at blive eksamineret af *v. Schmidten*, men som eksaminator sad *Thune*, der var vores alles skræk for sin strængthed. Han var en hædersmand, ubestikkelig retfærdig, men svagelig og pedantisk. Jeg

1) Ludvig Grandjean overtog 1844 det af hans Farbroder Justitsraad Carl Vincens (Wilhelm) Grandjean oprettede Stamhus Vennerslund.

2) Pastor F. C. E. Bjørnsen, da i Roholte, senere i Kongsted.

stillede mig strags ved skranken for at være røde til at gå ind, og til en opmuntring tog jeg min snustobakسدåse op for at tage mig en pris. I det samme spurgte Thune eksaminanden (Grandjean): “Når jeg fra 100 rdl. trækker 5 rdl., hvad får jeg så?” — “95.” — “Aldeles forfejlet!” — Jeg blev forbavset; jeg mente, at der måtte være kommen en ny “Søren Mathiesens regnebog”, og fik mig ingen pris dengang. Samme spørgsmål, samme svar og samme erklæring “aldeles forfejlet!” men denne gang med tilføjning: “Der kommer ikke 95, men 95 rdl., ti, når jeg trækker benævnte tal fra benævnte tal, kommer der benævnte tal ud.” — Grandjean var færdig, og jeg måtte ind. Da jeg havde sat mig, lagde Thune nogle tegninger for mig og spurgte: “Hvilke to vinkler ere lige store i den tegning?” Jeg fandt to rette vinkler og svarede: “Disse to!” — “Hvorfor ere de lige store?” — “Fordi de bægge ere rette vinkler.” — “Hvorfor ere de rette?” — Hvorfor den ene var ret, husker jeg nu ikke længer, men om den anden sagde jeg: “Fordi en tangent, som berører en radius, danner altid en ret vinkel med den.” — “Aldeles forfejlet!” — Jeg mente, at jeg havde forsnakket mig, eller at mit svar var blevet overhørt, og jeg gentog det. — Atter “Aldeles forfejlet! Tangent kommer af tango, jeg rører ved; en tangent kan altså ikke berøre en radius, den træffer på den.” — Efter disse visdomsord svimlede det for mig; jeg kunde hværken ud eller ind. Da jeg atter kom uden for skranken, stod min lærer, Mølsted, der og modtog mig med de ord: “De har nok idag, Barfod, gjort Dem al Deres flid for at komme dårlig fra det.” Jeg havde da også fået et non og et vix non.

Næste dag gik jeg til Thune for at spørge ham, hvad jeg havde fået for min skriftlige matematik; jeg mente, at han nu nok kunde sige mig det, da jeg havde fået mine karakterer for det mundtlige. Men nej! han var meget høflig og venlig, men han kunde intet sige mig, før *hele* eksamen var sluttet. Jeg søgte af al kraft at omstemme ham: min gamle fader lå syg paa Låland og ventede med utålmodig længsel på eksamens udfald; jeg havde udsigt til at kunne få det moltkeske legat,

når jeg fik lavd til hovedkarakter, jeg vilde få dette, når jeg for matematik fik to havder; ja, jeg vilde endog få det, når jeg for matematik fik et lavd og et non, ti, det ene non vilde jeg kunne tåle osv., osv., men alt hjalp intet; søndag morgen kunde jeg som alle de andre få mine hovedkarakterer for matematik at vide, men før ikke. Jeg måtte slukøret gå, men han fulgte mig høfligt ud på trappegangen under fortsat samtale. Da jeg næsten var kommen ned af den første trappe, sagde han endnu: "Jeg tvivler slet ikke om, hr. Barfod, at De er et dygtigt menneske i alle andre fag, men med Deres matematik er det fjas." — Det var de sidste ord, jeg hørte af hans mund; få måneder efter var han død. Han havde været *vor* skræk og *min* skræk, men han tog alles agtelse med sig i graven.

Jeg tror, det var tre fulde dage, jeg gik i en pinlig uvished. Endelig kom søndagen d. 19de oktober, og jeg skyndte mig did, hvor nu min skæbne var afgjort, for at høre min dom. I porten stode en fem, segs kammerater, som allerede kendte *sin* dom, og ikke alene sin egen, ti jeg blev modtaget af dem med jubel og det udbrud: "Barfod, De har fået to havder!" Hvad der havde givet dem interesse for mig, aner jeg ikke, ti de vare mig alle omtrent vildfremmede, men sikkert er det, at jeg nu fik et par omfavnelser. Jeg har glemt alle de andre, kun mindes jeg tydelig *A. H. Nielsen* (siden kendt som personalhistoriker, † som afskediget præst i Skæve 1890) og baron *Schaffalitzky de Muckadell* (hvem jeg aldrig mindes at have set hværken før eller siden; han døde 1876 som amtforvalter i Svendborg); sagtens have disse to været de livligste i sine glædesudbrud. — Jeg måtte dog med egne øjne overbevise mig om meddelelsens sandhed, og jeg sprang op i værelset, hvor karakterlisten lå på pulten. Jo, der stod virkelig for mundtlig matematik non og vix non, men for skriftlig lavd og lavd $\times$, hvilket sammenlagt gav to havder som hovedkarakter.

Jeg gik strags hen i Holmens kirke. Hvorfor? er mig ikke klart. Jeg hørte en prædiken af gamle provst *Holm*, men hvorom ved jeg ikke nu og vidste vist næppe dengang. Jeg havde ingen interesse for prædikener. Men efter prædiken gik der

tavler omkring; jeg mener, at der den dag gik segs (måske dog kun fem). Jeg lagde et markestykke i hver tavle; Gud ved, at jeg ikke havde råd til det; men så glad var jeg, og min glæde måtte dog på en eller anden måde skaffe sig luft. Nu blev glæden udtrykt på denne måde, men jeg mindes ikke, at jeg bragte Gud min tak.

Jeg var altså student med 1 præcæteris, 8 lavder og 3 havder, og kun 17½ år gammel (der var dog 31 af mine 196 kammerater, som vare endnu yngre), og d. 22de okt. modtog jeg mit borgerbrev. Om jeg ved den lejlighed måtte underskrive en ed, mindes jeg ikke. — Jeg var student! jeg var en af “herrene i åndernes rige”, og jeg følte mig som sådan: da jeg nogle aftener efter spillede fejl i en lomber hos Bregendahl, spurgte Nikolaj Krossing: “Hvor gammel er De?” — “Jeg fattes tolv år i at være studiosus perpetuus,” svarede jeg ærgerlig (denne mer end tvivlsomme ære havde Krossing allerede nået; jeg tænkte kun lidt på, at jeg selv skulde nå den).

Men jeg var bleven student i en ualmindelig hældig stund. Fakkeltåg var dengang næsten noget ukendt, men om en halv snes dage¹⁾ skulde prinsesse Vilhelmine have bryllup med prins Frederik (senere Frederik VII), og brylluppet skulde iblandt andet fejres med et stort fakkeltåg af studenter, til hvilket enhver havde adgang, også de alleryngste, når kun de havde løst sit borgerbrev. Det blev også et mægtigt tåg, fra hvilket næppe nogen af de nybagte udeblev. Man samledes i Studiegården, og sagtens vare vi russer de allerførste, der mødte. Men det var bitterlig koldt, og vi måtte gøre noget for at holde os varme. Jeg mindes endnu, hvorledes *Adolf Trier* og jeg boksede med knyttede næver, og flere have vist gjort det samme. Endelig var samlingen fuldstændig, og tiden kommen til at bryde op. Vi ordnedes i rækker, fire (eller segs?) i hver række, de to yderste i rækken med tændte fakler. Så droge vi afsted, en uoverskuelig flok, med et bredt bælte af tilskuere på bæggesider, på fortovene, i vinduerne, på tagene og i master. Jeg

1) Formælingen fandt Sted 1. November 1828 i Slotskirken i København.

skulde fejle meget, om vi ikke droge ad Kannikestræde, Købmagergade, Amagertorv og Højbro ind på Slotspladsen, hvor vi opstilledes i en bue, der nåede fra Højbro til Børsen. En deputation gik op på slottet for at udbede os tilladelse til at synge en sang¹⁾); vi fik tilladelsen, og sangen blev sunget, fulgt af kraftige hurraer, og — hvis jeg ikke husker fejl — kastede man så faklerne til et stort bål inde i slotsgården. — Det er ikke mange sæt russer, hvem den lykke forundes at deltage i et sådant tåg. Og kry vare vi.

Selvfølgelig måtte vi strags ind i studenterkorpset: det var ikke alene en ære, men det var jo tillige løjer. Med geværet på nakken og kården ved siden traskede jeg da hvær morgen fornøjet fra “under Børsen” til ekserserhuset i Gotersgade Soldaterne i hovedvagten lo rigtignok ad mig, når jeg i en ikke meget militær holdning traskede forbi dem, og jeg måtte hvær gang høre det udbrud: “Nej, se en soldat med briller på!” fulgt af en hjertelig latter. Det gjorde mig dog ikke videre, og jeg fortsatte trøstigt min gang uden at lade dem mærke, at jeg ænsede det. Men mit krigsspil blev kun tre dage gammelt. Da jeg den fjerde dag følte mig utilpas, gik jeg til sjefen, den elskværdige oberst *Hegermann Lindenchrone*, i hans private bolig og bad ham om at blive fri, til jeg følte mig raskere. Han tog så yderst venlig imod mig, og bad mig sidde i sofaen, og vi talte vel et kvarterstid med hinanden: jeg skulde kun skrive ham til, og min begæring skulde blive efterkommet. Men, som vi bedst sad og talte, kom krampen over mig. Han var nu ikke alene den omhyggelige sygeplejer, men, da jeg atter var kommen til mig selv, tog han på sin egen regning en lukket vågn til mig og lod mig køre hjem. Og det blev ikke derved: næste dag modtog jeg uden ansøgning min kassation som den, der på grund af sygdom var udygtig til militærtjeneste. Det var med en blandet følelse, jeg modtog den, men slægt og venner priste mig lykkelig. Jeg gik dog ikke engang til ham for at

---

1) Oehlschlägers af Studenterne afsungne Sang er trykt i Adresseavisen 2. Novbr. 1828, Nr. 260.

takke. Min militære uddannelse var lige så pludselig standset, som den var begyndt. Det skulde vare henved en snes år, til 1848, inden den blev fortsat.

VI

RUSAARET

22de avgust [1894].

Madvig holdt også dette år latinske disputerøvelser. På det hold, i hvilket jeg deltog (jeg tror, at der også var et andet) vare vi tolv. Efter segstisyv års forløb er det mig ikke muligt at huske navnene på de enkelte deltagere; jeg mindes egentlig kun *Martin Hammerich*, *Sick* og mig selv, fordi vi tre vare de ivrigste og almindelig kendte som dem, der talte det bedste og mest flydende latin. Møderne holdtes en bestemt aften hver uge under Madvigs præsidium, og hver mødeaften skulde på omgang en af os forsvare en disputats, han havde skrevet over et selvvalgt æmne. Han skulde levere denne mindst i en fire, fem eksemplarer (foruden hans eget): et til Madvig, et til hver af de to ordentlige opponenter, og et par til de øvrige deltagere. Disse eksemplarer skulde afgives i så god tid, at vedkommende havde tilstrækkelig lejlighed til at gøre sig kendt med dem; man fik da gjerne nogle gode venner til at renskrive hvær et eksemplar efter forfatterens diktat, og disse afskrivningsmøder kunde stundum være ret livlige. Men ved selve disputatsen kunde det gå varmt til, dog passede Madvig, at det ikke gik altfor varmt. Først skulde den disputerende indlede med et par ord, så fik de to ordentlige opponenter ordet og efter dem de øvrige deltagere, som måtte have lyst, men ligesom selve disputatsen skulde alt gå på latin (og ve den, som forløb sig i latinen!). Selvfølgelig måtte disputator værge sig mod de gjorde angreb, og der kom da svar og gensvar. Det hele sluttedes med en udtalelse af Madvig såvel om disputatsen som om angreb og forsvar. Da enhver selv valgte sit æmne, og der var lige så mange sind som hoveder, kom der selvfølgelig alle mulige sager på bane. Jeg mindes nu ikke de

mangehånde æmner i al deres brogethed, og de fortjæne næppe heller at mindes. Kun et af dem står endnu nogenlunde klart for mig. — Det var jo en tid, da der førtes en forbitret krig mellem Rusland og Tyrkiet, og flere end jeg vare begejstrede for den dygtighed og det held, hvormed tyrkerne forsvarede Varna. Jeg havde endog det held, at flere købte sidestykker til en ejendommelig grøn kasket med lang kvast, som jeg havde købt og kaldt “varnahuen”, et navn, som sælgersken strags havde optaget. — Nu skrev jeg en disputats om, hvorvidt tyrkerne burde fordrives af Europa, og jeg, der med så stor begejstring havde fulgt den græske frihedskamp*) og endnu var en varm ven af Grækenland, men rigtignok ikke af Rusland, — jeg påstod nu, at tyrkerne *ikke* burde fordrives; som jeg kort forinden havde forsvaret jøderne, tog jeg nu tyrkerne i forsvar. Sick og M. Hammerich vare mine opponenter “ex officio” (man passede stadig, eller vi passede det selv, at, i hvem af os tre der disputerede, havde han de andre to til beskikkede opponenter). Hvad jeg ellers havde sagt i min for længe siden bortkomne disputats, mindes jeg ikke, men noget havde jeg sagt, som havde bragt Hammerich til at tage det nye testamente med. Det drog han under disputatsen op af lommen og vilde gendrive mig med Johannes’ evangelium. Han var varm, ti han stod hjærtelig på troens grund. Jeg spurgte ham da, om han vilde gendrive mig med avtoriteter? Men, hvis jeg nu sagde, at Johannes ikke for mig var nogen avtoritet, og at jeg hværken troede på det gamle eller det nye testamente, hvad så? Hammerich vilde ikke forudsætte denne mulighed og blev yderligere varm. Madvig måtte lægge sig imellem os. — Imidlertid vedbleve Hammerich og jeg trods vort modsatte stæde at være gode venner. — Dette kan være nok om vore latinske disputereøvelser, og meer end nok.

23die avgust.

Hvad jeg ellers tog mig for i mit rusår?

Jeg har — menneskelig talt — kun det at bebrejde mig, at jeg ikke brugte tiden, som jeg skulde, særlig, når jeg dog

---

*) Tænkt og følt, II, 29—30.

havde ret god udsigt til det moltkeske legat. Jeg kunde ikke sidde bøjet over bordet for mit brysts skyld (et nu og da gentaget krampeslag mindede mig om, at jeg ikke kunde). Jeg kunde altså ikke under foredragene skrive kollegier som mine kammerater, og det var måske grunden til, i det mindste en nogenlunde rimelig undskyldning for, at jeg kun meget lidt gik på kollegier. Jeg hørte egentlig kun *Madvig* i latin og *Petersen* i græsk og havde da min stadige plads på den forreste bæk til venstre for katedret. Der sad jeg på hjørnet, med ryggen mod bordet, ansigtet midt mod professoren, og nedtegnede på bagen af min snustobaksdåse med et par ord, hvad jeg særlig vilde lægge mærke til. "Med et par ord" — nej, et enkelt ord kunde være nok. — Jeg tror kun, jeg hørte et par historiske forelæsninger, men næppe en eneste hebraisk eller matematisk. Forelæsningerne holdtes dengang i den store sal på Elers kollegium (det meste af universitetet lå jo endnu i ruin siden 1807¹⁾), og derfra var der kun få skridt til hjørnet af Skindergade og Trompetergangen, hvor min ven *Nils Peter Jørgensen* boede sammen med *Nikolaj Henrik Jørgensen*. Dem løb jeg jævnlig hen til, når en forelæsningstime var omme, og kunde gerne blive der det næste par timer, ti N. P. Jørgensen var egentlig den af alle mine ruskammerater, som jeg stillede mig hjærteligst til (han var årsbarn med mig, født 19. desb. 1811, vælbegavet, godmodig, flittig og sædelig, blev teol. kand. med lavd 17/1 1834 og døde som præst i Skanderup (Nagbøl præstegård) 8de marts 1885, hvor jeg et par år tidligere havde besøgt ham). Var han ikke hjemme, når jeg kom, kunde jeg dog altid tage en bog eller et blad, eller jeg traf sammen med en anden kammerat, der var kommen i samme ærinde som jeg. — Til middag spiste jeg (som mine brødre) hos restavratør *Andersen* på Gråbrødretorv, et yderst tarveligt, men meget billigt sted, hvor vi stadig havde Ulfelds skamstøtte lige udenfor vinduet. — Aftnerne, tit natten med, tilbragte jeg i almindelighed enten hos Melchior eller hos provst Bregendahls, stundom også hos min morbroder, lægen justitsråd *Hjorth* i Kastellet, hvis

1) Den nye Universitetsbygning indviedes først 13. Oktober 1836.

nedbøjede hustru¹⁾), min tante, jeg holdt meget af, skønt der boede mere sorg end glæde i hendes hjerte. I de første måneder kunde jeg også komme hos Plougs morbroder, *Parmo Karl Petersen*, der var gift med *Marie Ferslev*, mit kødelige syskindebarn²⁾), en ypperlig kone; men en aften, jeg var der, rakkede han både sin svigerfader og min egen fader således til for deres teologiske anskuelser, så jeg bevæget sagde Marie farvel og aldrig kom der mere. Han var i øvrigt en meget hæderlig mand, men en fanatiker, der aldrig havde villet tage æmbedseksamen, så længe vi havde de "vantro" professorer. Nu levede han et flittigt liv som timelærer i adskillige skoler, men gik under navnet "Lindbergs degn". Til sidst døde han virkelig som degn, enten på Mors eller i Ty. Hans enke havde jeg endnu 1871 den glæde at tilbringe nogle dage sammen med hos hendes datter i Staby³⁾) og på Nørrevosborg⁴⁾). — Et træk, der skildrer dette ægtepar, må jeg dog ikke glemme. Mens Grundtvig 1821 var præst i Præstø, tog Petersen en lørdag middag sin Marie under armen og *vandrede* med hende de elleve mil til Præstø for at høre Grundtvig, hørte ham, og vandrede efter prædiken de elleve mil tilbage. Sent søndag nat nåede de til hjemmet; han måtte jo passe sine timer om mandagen, som han havde passet dem om lørdagen. Da Grundtvig var bleven præst herinde, slap de næmmere til at høre ham, og jeg mødte dem tit på vejen til eller fra Frederikskirke, men vi taltes aldrig ved.

Hos Melchiors og Bregendahls spillede vi unge stadig lomber (jeg har nu fra barn af været en dygtig lomberspiller og holder af det endnu, skønt der kan gå år hen, uden at jeg ser et kårt);

¹⁾ Dorothea Charlotte Hegermann.

²⁾ Marie Kirstine Ferslev var Datter af Sognepræst til Jelling og Hover Christian Lünow Ferslev og Fr. Barfods Moster Hanne Dorothea Hjorth.

³⁾ Inger Dorothea Petersen, gift med Sognepræst i Staby, senere i Jerslev, Provst Josef Albrekt Sørensen.

⁴⁾ Nørre Vosborg ejedes paa denne Tid af Etatsraadinde Marie Tang, f. Fenger. Fr. Barfods Brodersøn Hospitalsforstander Hans Peter Barfod ægtede 1868 Etatsraad Andreas Evald Meinert Tangs Datter Marie Cathrine.

hos onkel Hjorth kunde der en sjælden gang vanke en vist*). Når jeg var hjemme, kunne jeg kigge lidt i det græsk og latin, jeg skulde have til 2den eksamen, men vistnok aldrig i hebraisk, historie og matematik. Det var en ubegribelig letsindighed og selvtilid, der havde betaget mig. Og så — studerede jeg på egen hånd engelsk og — hollandsk. Jeg har altid haft let ved at lære språk, men desværre lige så let ved at glemme det. Engelsk er det eneste språk, jeg foruden mit modersmål ret egentlig har elsket. Hollandsk, — ja, det var på en egen måde, jeg fik fat på det. Jeg var en aften hos Melchiors, og pigebørnene sagde: “Om fjorten dage kommer onkel *Israel*, men hvad skulle vi gøre! vi kunne jo slet ikke snakke med ham, for han kan slet ikke andet end hollandsk, ikke engang tysk.” — Så skal I tale hollandsk med ham.” “Men det kunne vi jo ikke.” — “Så skal I lære det.” — “Lære hollandsk på fjorten dage! Vil De gøre det?” Og det ene ord tog det andet; det blev et væddemål, og jeg forpligtede mig til at hilse onkel *Israel* på hollandsk, når han kom, og føre en lille samtale med ham. Jeg fik i en fart fat på en ordbog, grammatik og læsestykker, og jeg vandt mit væddemål. Siden har jeg aldrig åbnet en hollandsk bog.

Men der er enkelte andre småbegivenheder fra det første rusår, som jeg ikke må glemme.

Jørgen Lorck skrev anonymt med blæk på et af bordene: “Andersen er en langbenet mand, digter, student, og har næb som en and.” *Andersen* (selvfølgelig H. C.) svarede, og der kom svar og gensvar, og en hel mængde blandede sig anonymt i striden, skønt anonymiteten blev sædvanlig hurtig røbet. Også jeg tog del i den, men jeg tror virkelig, at det lykkedes mig at bevare navnløsheden, ti det par gange, jeg skrev, passede jeg altid, at stuen forinden var tom. — Denne lille strid på mere eller mindre heldige rim fik dog et efterspil: En formiddag lå jeg som tit på Nils Peters sofa, og han selv med et par andre vimsede omkring i værelset. Da fik jeg det indfald at lave “de fire store og de tolv små poeter”. Jeg tog i al hemmelighed et

*) Tænkt og følt, II, 51—52.

par afskrifter og gik over på forelæsningerne med dem. Jeg lagde dem på bordene, og de vakte opsigt, men ingen anede, hvorfra de kom, og jeg selv holdt tæt indtil vort 25års jubilæum. Da røbede jeg i en skål min kostelige dåd, og fortalte de samme poeter, for så vidt de vare tilstede, at de alle vare sprungne lyslevende ud af min hjerne som Athene af Zevs's; men det var sent på aftenen, jeg kom med denne bekendelse, og stemningen var allerede så lystig, at sagtens de færreste hørte den. — Fra "Fortællingerne af Hverdagslivet" og indtil de sidste dage er disse såkaldte poeter så jævnlig bleven omtalte, og man har givet navnelister på dem, men ingen fuldt stemmende med den originale liste (man har endog i nogle af dem taget *mig* med, skønt det følger af sig selv, at det kunde jeg som dens forfatter aldrig tænke på). For en gangs skyld skal jeg dog aldeles nøjagtig meddele den originale liste, skønt man vil se, at den slet ikke er klogere end de andre. (Vam! Jeg ved, at jeg har gemt den, og, når jeg finder den, skal den følge.)

24de avgust 1894.

Men imens var 1ste del af 2den eksamen overstået. Hvordan det gik, begriber jeg ikke. Jeg havde jo nærmest kun dovnet, og dog var jeg fræk nok til at indtegne mig til den 1ste dag, torsdagen d. 2den april. Mine brødre bildte jeg ind, at jeg først skulde op åtte dage senere, da jeg ikke ønskede, at nogen af dem skulde overvære denne forestilling. Aftenen før den kom, havde Peter la Cour besøg af en af sine bekendte, og til ham sagde han: "Nu håber jeg, det skal gå, for i det sidste par dage har Frederik læst flittig." — Så kom da dagen.

I latin tog jeg mit lavd, skønt jeg nok ikke var helt sikker i, hvad Madvig havde givet os om det gamle teaters indretning osv., men det læste pensum kunde jeg lettelig klare, skønt jeg ikke længer mindes, hvilket det var.

I græsk havde vi en eller anden tragedie. Med den gik det glat nok, men så gjorde prof. Petersen mig et eller andet spørgsmål, men var ikke tilfreds med mit svar. Han gentog spørgsmålet, og jeg gentog svaret, da jeg var temmelig sikker

på, at det var rigtigt. — Hidtil havde selvfølgelig det hele gået på latin, men pludselig gentog Petersen spørgsmålet på dansk med den tilføjning på dansk: "De har måske vanskeligt ved at klare Dem på latin, så gør det da på dansk!" Det var at tage mig på det ømme sted, og jeg svarede — ikke altfor beskedent — på latin: Når professoren vil tale forståeligt latin, skal jeg nok klare for mig. (Han var virkelig ikke så helt sikker i sine ting: på en forelæsning havde han nys sagt: *de jicere infantem de muribus*, skulde være: *de muris*, — jeg havde engang fulgt nogle kammeraters fodspor og gået op til ham og bedt ham klare mig et vanskeligt sted. Han havde vendt og drejet det, men var ikke kommen synderlig videre. Da var jeg tåbelig nok til at sige: "Professoren gav os en tre, fire kommentatorers mening, men Deres egen opfattelse er mig ikke klar, og det var den, jeg ønskede." Han erklærede da, at, når jeg kunde mindes de nævnte kommentatorers opfattelser, var det tilstrækkeligt; og mere fik jeg ikke ud af ham.) — Jeg fik havd for min græsk og var noget misfornøjet, skønt mere kunde jeg vel efter min opførsel ikke gøre regning på. Jeg hjalp senere adskillige til rette, som endnu ikke havde været oppe, og nogle af disse fik lavd*). — (En fire, fem år senere fik jeg meget at gøre med prof. Petersen; han var en uforbederlig pedant, men han var en godmodig og retsindig mand, der viste mig megen tillid i meget delikate forhold, skønt jeg ikke sjælden angreb ham *som regensprovst*.)

Når vi (d. v. s. jeg selv, Natan Melchior, hans hollandske fætter *van Deen* og hvem det ellers kunde være, såsom nuværende justitsråd *A. K. Bang*) vare færdige både med vor lomber og vor nattesøvn, læste Natan og jeg nu og da hebraisk sammen. Vi læste således et helt hebraisk dramatisk arbejde fra den nyere tid (Gud skal vide, hvad det hed!), og opgav det til 2den eksamen. Jeg blev dog slet ikke hørt i det, men prof. *Hohlenberg* tog profeten Joel fræm, som var den, han havde læst om. Her findes nogle vers med navnene på allehånde in-sekter. Jeg blandede to af disse vers med hinanden og lod in-

*) Tænkt og følt, II. 48.

sekterne fra det ene vers rykke op i det andet. Det var jo en grov uvidenhedsbuk og jeg fik mit havd.

Jeg har nu ingen anelse om, hvilket afsnit i historien *Werlauf* havde læst over. Jeg havde kun hørt ham yderst få gange og havde intet kollegium haft. Jeg havde stolet på mit kendskab til historien i almindelighed, og derpå gik jeg op og fik mit lavd. Mulig mindedes han mig fra sidste efterår, ti jeg har vanskelig ved at tro, at jeg nu fortjænte lavdet.

Jeg gemmer matematikken til sidst, skønt den næppe var den sidste på dagsordenen. Da jeg havde hørt lidt på mine formænd, gik jeg hen til den såkaldte "Matematik-Berg" (død 1858 som præst i Sværborg), der havde adskillige af sine manudusenter oppe, og hviskede undrende til ham: "Der er stadig tale om "sinus" og "sinus"; hvad er det for noget?" — "Ved De ikke dette? og skal dog strags op! Da er det da høje tid, De får det at vide!" Og han trak mig ind i et værelse ved siden af, og i et helt kvarter underviste han mig om sinus og cosinus. Jeg gik så atter ind i auditoriet og få minutter efter sad jeg for v. Schmidten. "Måske De vil vise mig, hvor sinus er i den Figur?" — Jeg ikke alene viste ham den, men viste ham cosinus tillige og krammede alt det lidt ud, jeg nys havde lært af Berg. — "Fuldkommen rigtigt!" udbød v. Schmidten og gjorde mig spørgsmål på spørgsmål, som jeg selvfølgelig ikke havde ringeste rede på. Jeg vilde dog ikke blotte mig, men gav den dybsindige, og ufravigelig sagde v. Schmidten: "De ved det jo godt, tænk Dem kun lidt om, er det ikke sådan og sådan?" Jeg var altfor beskeden til at sige ham imod, men gentog kækt, hvad han havde sagt. "Ikke sandt! De vidste det jo godt." Og jeg fik mit lavd, bogstavelig kun fordi jeg havde vist ham både sinus og cosinus, hvad jeg et øjeblik i forevejen havde lært af Berg, og i det næste øjeblik havde fuldstændig glemt.

Til 1ste del af 2den eksamen havde jeg altså tre lavder og to havder. Jo, det eksamensvæsen er en pålidelig gradmåler!

VII

PAA FODTUR I HOLSTEN

Min broder Karl var skrøbelig, og jeg var heller ikke stærk. Vi stode hinanden meget nær, og så aftalte vi at gøre en fodtur sammen for om muligt at styrke os. Vor fader, mente vi, vilde nok give os våre sædvanlige månedspenge. De vare ikke mange (for mit vedkommende 10 rdl.), men, hvad rejsen kostede mere, måtte vi fortjæne undervejs. — “Fortjæne!” hvorledes? — Jo, Karl var en dygtig sjilluettør, og som sådan skulde han optræde med en vis glans, og jeg skulde være hans tjæner. — Men, for at det ikke skulde vække forargelse, måtte det ske i et fremmed land, og som et saadant blev Holstein udset. — Fader gav virkelig noget modstræbende sit samtykke; således var den første vanskelighed overvunden. Men der var flere: vi skulde hver have sit pas, og de måtte med hensyn til navnene ikke være altfor tydelig skrevne, da Karl ikke vilde lægge sit rette navn til, når der i bladene skulde kundgøres om den berømte sjilluettørs ankomst. Vor ældste broder, Kristian B., var fuldmægtig på byfogedkontoret i Storehedinge, og ved hans hjælp fik Karl sit pas skrevet således, at navnet kunde læses både la Cour og le Coeur. Endnu havde vi kun at sørge for den medisin, som vi bægge sagtens vilde få god brug for under rejsen; og — vi vare rejsefærdige. En af de første dage i juni gik vi ombord i jagten Matanja, ejet og ført af en skipper fra Ærø. Det var ved Fakse strand, men der var ingen vind, og den første dag nåede vi kun til Vordingborg, hvor vi måtte kaste anker. Det samme havde været tilfældet med en mængde andre skibe. Næste morgen luftede det dog lidt, og vi lettede alle anker, men det varede ikke længe, inden Matanja var i spidsen for hele den lille flotille. Så kom der atter vindstille, og det varede en god stund, inden vi nåede Ærøskøbing, hvor skipperen havde en del at besørge, mens Karl og jeg så os om i den lille by. Omsider lettede vi atter, men det vedblev at være vindstille, ja så stille, at vi midt i Østersøen sprang ud og badede. Vi svømmede rundt om skibet og det gik let, når det

gik i den modsatte retning af skibets kurs, ja det kneb endog kun lidt, når vi svømmede i samme retning som skibet. Men dermed vilde jeg ikke være nøjet: jeg dukkede under på den højre side af det og kom op på den venstre. Jeg havde skrabet ryggen lidt på kølen, men det gjorde intet. Var det en lang og trættende sejlads, morede vi os altså dog så godt, vi kunde. — Det var en mild, stjerneklar nat; vi kunde allerede se Bylk fyrstårn; sejladsen gik lige langsomt; skipperen, styrmanden og min broder havde lagt sig til hvile; på jagten vare ingen andre øjne åbne end mine og den halvvaaksne skibsdrengs. Ham fik jeg til at forklare mig kursen, fik også ham overtalt til at tage en blund og satte mig selv ved roret. Jeg var jo kun atten år, og — jeg følte mig! Det var det stolteste øjeblik i mit liv. Jeg stod ene for hele sejladsen, og jeg havde kun stjærnerne og Bylk fyr at rette mig efter! Lykken er dårens formynder, og det gik godt en times tid eller to; så vågnede først skibsdrengen, dernæst den ene efter den anden. Men min glæde, min stolthed måtte jeg foreløbig gemme hos mig selv, for at det ikke skulde gå ud over den stakkels dreng, som jeg havde forført.

Endelig, efter fulde fem dages sejlads, nåede vi Kiel. Selvfølgelig søgte vi strags et hotel, og dernæst gik vi til avis-kontoret med en kundgørelse om den bekendte sjilluettør le Coeur, der var kommen til byen, og hvem lysthavende til visse formiddagstimer kunde træffe i det og det hotel. Om det var redaktøren eller bogtrykkeren, vi traf, mindes jeg ikke, men skæbnen vilde, at han netop havde en søn, der i de samme dage gjorde en lignende rejse (jeg tror, i det sachsiske Schweiz), hvor hans saks på samme måde skulde hjælpe ham frem. Vort æventyr interesserede da højlig faderen, som dog ikke fandt vor kundgørelse tysk nok og ikke højtravende nok, men med vor tilladelse fik lov til at rette på den.

“Vort æventyr”, — ja, det var virkelig et æventyr. *Noget* måtte der tjænes, men *ingen* måtte ane, hvem vi virkelig vare. Om morgenen gik jeg som tjæner med et særligt aftryk af vor kundgørelse omkring i en mængde af byens huse; om formiddagen modtog “sjilluettør le Coeur” som en fin herre i det ene

af vore værelser enhver, der vilde have sit ansigt — stundum også hele sin Person — udklippet; om middagen spiste vi bægge som fine herrer ved hotellets table d'hôte; om eftermiddagen spadserede vi omkring i byens smukke omegn på bægge sider ad fjorden, ja endog nordpå, såsom til Frederiksort; en enkelt aften kunde vi tilbringe i en studenterkreds. Og, så mærkeligt det end lyder, vort inkognito lykkedes fortræffelig. Vi traf i Kiel en *v. d. Lieth*, der var bleven student sammen med mig, og hvem Karl havde dimitteret. (Han døde som praktiserende læge i Ringe 1874.) Om Karl måske har betroet sig til ham, ved jeg ikke, men i så fald holdt han tæt. Det var ham, der indførte os i studenter-sælskab. I et sådant sad vi en aften, i den åbne svale ud til gaden*). Vi passiarede og drak lidt punsj, men samtalen gik på dansk, om end lidt besværligt, indtil det faldt et par af Kielerne ind, at vi burde tale tysk. Dette modsatte Karl og jeg os med bestemthed (vi havde dog åbenbart uret heri, ti vi sade jo i et tysk land, og af vore segs, åtte værter vare vistnok de fleste virkelige tyskere), og vi foresloge isteden at tale latin, som jo var et neutralt språk. Dette gik man ind på, og vi toge fat på latinen, men denne faldt kielerne endnu besværligere end dansken, og tilsidst blev det til, at de talte tysk og vi dansk. Men i øvrigt gik aftenen i al gemytlighed. — Af Kiel har jeg endnu kun bevaret det minde, at vi vare i kirke hos Klavs Harms og beundrede hans helt ejendommelige veltalenhed, der på grund af det stærkt folkelige i språk og indhold uvilkårlig måtte henrive selv den, der ikke var troende som han, og det til trods for det mærkelige syngende i hans foredrag. — Og dog jo, ét minde har jeg endnu: en moder kom med sin søn, der gik i latinskolens øverste klasse, og vilde have hans billede, men — i fuld person og med huggert i hånden! Og det fik hun. Det blev da lidt dyrere.

25te avgust 94.

Jeg mener, at vi vare fem dage i Kiel. Så brøde vi op, men gik ikke den lige vej til Preetz. Vi gik først et stykke langs den

---

*) Tænkt og følt, II. 36.

smukke Schwentine, hvor jeg vil mindes, at vi vare inde at se en papirfabrik. Der er vistnok fire mil til Preetz, men, inden vi nåede byen, gik vi ud at bade i søen. Det var forfriskende, og det var selvfølgelig derfor, vi gjorde det; men så fik vi det indfald at svømme tværs over søen. Det gik godt, til vi nærmede os den anden bred, men så truedes jeg af et krampeanfald, og det vilde have set misligt nok ud, hvis ikke Karl havde kunnet støtte mig. Vi vovede dog ikke at gøre turen tilbage igen, men foretrak at gå langs bredden. I Preetz opholdt vi os kun nogle få timer og fortsatte så vejen ad Ploen. Vi gik dog kun en milsvej og lagde os om aftenen ind i en kro, der, så vidt jeg mindes, hed Kreuzwege. Det var den første ordentlige dagsvandring, vi havde gjort, og den havde været lovlig anstrengende. Da vi næste morgen stode op, var særlig jeg umådelig træt. Jeg måtte strags tage mine dråber, og jeg, som ellers altid vandrer op og ned ad gulvet, mens jeg klæder mig på, måtte den dag foretage min påklædning siddende på en stol, hvor jeg endog sad med vandfadet mellem benene og vaskede mig. Dråberne gjorde dog godt, lidt hvile og en frokost styrkede os, og vi fortsatte vandringen. Den dag gik vi dog ikke længer end til Ploen, og, jeg vil allerede nu sige, at, skønt vi senere kunde stundum foretage endnu mere anstrengende ture, var det i Kreuzwege både den første og sidste gang på rejsen, at jeg tog brug af mine dråber.

Der er smukt i denne del af Holstein. Jeg mindes således et lille sted (Freudenthal?), der ved sin venlige beliggenhed i høj måde tiltalte os; men man må ikke kræve, at jeg skal kunne skildre de egne, som jeg for fulde segstifem år siden første gang betrådte, og hvor jeg aldrig har sat min fod siden. Det er kun et og andet, jeg tilfældig kan fræmdrage af min hukommelses pulterkammer, og som gjerne skulde have blevet liggende der, hvis ikke farmoder for nogle aftener siden havde mindet mig om det.

Heller ikke i Ploen opholdt vi os længe, skønt der er meget smukt, og den gamle slotshave nok er værd at se. Allerede næste dag toge vi atter fod i hånd og gik nu til Eutin. Selvfølgelig

talte vi nu som altid med de folk, særlig bønderfolk, vi mødte undervejs*), og kunde da få helt pudsige svar af dem. Et jævnligt spørgsmål var: “hvor langt have vi til den eller den by?” og kunde da få til svar: “ein kleiner meil!” Et kvarters tid efter kunde en anden svare: “ein starker meil” eller “eine gute stunde”; og atter om et kvarter eller mere svarede en tredje: “ein verdammter meil”; og vi havde dog visselig i mellemtiden brugt vore ben. Så ulige dømte de enkelte mennesker om afstandene, og ikke om afstanden alene. — I Eutin bleve vi ligeledes kun en dag, men, hvad der her mest fængslede vor opmærksomhed, var de strænge straffe, med hvilke enhver truedes, der vovede at plukke et blad eller brække en gren i den store hertugelige slotshave. — Vor fugtige vært bade vi om koldskål til middag. Han kendte ikke den ret, og vi måtte da selv lave den. Nå, vi sparede heller ikke på det, som kunde gøre den kraftig og behagelig, og han fandt den så ypperlig, at han satte en drøj ed på, at den “kalte schale” skulde han fremtidig give sine gæster. Hvorvidt han holdt ord, må være hans sag, men han lod just ikke til at være synderlig pålidelig eller tilregnelig.

Fra Eutin gik vejen til Lübeck. Det er eller var en interessant gammel by, i hvilken vi tilbragte et par dage. Men det må have været trange tider for den gamle hansestad, ti selv i hovedgaderne groede der højt græs mellem brostenene. Det glemte man dog, når man stod på torvet og så alle de tårnhøje bygninger, hvoraf det var omgivet. De vendte alle de takkede gavle mod torvet, og disse gavle kunde være en tylfst lofter høje. Det var, som om det ikke vare borgerlige huse, der kranse det, men himmelstræbende kirker eller stolte slotte. Således står det i det mindste efter to menneskealdres forløb for min indbildningskraft. — At vi turede om langs Traven og i Lübecks nærmeste omegn, har jeg næppe nødig at sige; jeg tror næsten endog, dog er jeg ikke sikker derpå, at vi vovede os over Mecklenburgs grænser; men det interessanteste og smukkeste i Lübeck var dog Mariakirken. Jeg mindes endnu det

*) Tænkt og følt, II. 36.

store maleri “dødningedansen” og det store, gamle, kunstige urværk, der ikke alene slog, men spillede, og ikke alene viste timer, minutter og sekunder, men tillige måneder, ja, jeg tror, ugedage. Men i Mariakirken fandtes tillige byens trofæer fra dens velmagtsdage, og blandt disse nogle bannere, som vare vundne i dens krige mod Danmark. De fængslede Danebrogsfaner harmede mig, og — jeg var drengagtig nok til, da vi ved afrejsen fra Lübeck skulde skrive vore navne i værtens fremmedbog, til mit navn at føje et stort $\lambda\upsilon\beta\epsilon\kappa\kappa\omicron\mu\iota\sigma\omicron\varsigma$ (= Lübeck-Hader). Om værten så det, ved jeg ikke; han kunde dog sagtens ikke oversætte det; men jeg havde jo givet min harme luft, om end kun med et jammerligt fremmed qvæg.

Fra Lübeck gik vor vej gennem Meusel, en lille skiden forstad, til hvilken Lübeck havde henvist alle sine jøder (i det mindste de fattige), over Oldeslohe til Hamburg. Vi standsede ved en brønd i Elersdorf for af vort medbragte bæger at drikke noget vand, og bleve da opmærksomme på, at der var dans i kroen. Det var et midsommergilde (vistnok søndagen d. 21ste juni). Vi fik lyst til at se dette og gik indenfor døren. Alle herrene (bønderkarle) havde hvær sin blomst i brystet, og alle damerne (bønderpiger) vare festlig klædte. Da vi havde stået lidt, kom da et par piger hen til os og spurgte, om vi ikke vilde danse. “Vi have jo ingen blomster!” — “Sie haben ja busen!” svarede de og stak os hvær en blomst i brystet. Vi måtte da følge indbydelsen og svinge os rundt i et par valtse. Vi vare dog ikke helt frejdige, for hvad der mulig kunde komme, og i et belejligt øjeblik listede vi os bort. Vi fortsatte da gangen videre, rask henad landevejen. Det kunde vel være henad midnatstid, da vi kom til en bro over vejen, og under den løb en bæk. Et par stene ragede op af den, og vi fik lyst til at holde måltid. Vi satte os da på stenene, toge noget hvedebrød op af lommen og fyldte vore bægre i bækken. Men på bægge sider av leddet, som vi vare komne igennem, inden vi trådte ind på broen, strakte der sig et levende gærde; det gik mod venstre op til en skov, mod højre over marken, heller ikke ret langt fra skoven. Langs hegnet fra højre var en mand kommen

luskende, lige som vi nåede leddet, havde spurgt os, hvad klokken var, og vi havde sagt ham det uden at tage urene fræm. Det havde undret os, hvad han på denne tid kunde have at gøre, og at han efter vort svar gik tværs over vejen og søgte skoven mod venstre. Mens vi sad og spiste, blev der fløjtet fra dette venstre skovhjørne, hvor den ensomme nattevandrers netop var gået ind, og uvilkårlig mindedes vi, at studenterne i Kiel havde advaret os mod denne egn, hvor der i den senere tid skulde være forefaldet adskillige overfald. Næppe var denne tanke falden os ind, før vi tydelig hørte som et svar af en fløjte fra skoven til højre. Det blev os uhyggeligt, og jeg vilde lyve, hvis jeg nægtede, at der kom en angst over os. Vi sprang skyndsomst op, og det med en sådan il, at Karl tabte håndtaget til sin regnskærm i bækken. Men vi gave os ikke tid til at lede efter det: vi løb, alt hvad vi kunde, hen ad vejen, der havde den uhyggelige skov på bægge sider, og vi standsede først, da vi nåede et lille hus ude i skoven. Trods den sene nattetid bankede vi på, bleve også virkelig lukkede ind og fik lov til at lægge os på den hårde træbænk, der stod langs væggen. Det var intet bekvæmt, intet mageligt leje, og solen var knap atter kommen på himlen, før vi sprang op, takkede for husly og fortsatte vor vandring. Men der kom en tom viner-vågn kørende forbi, og vi — bleve fristede. Vi listede os op på tjænersædet, men vi måtte nøje passe på, at ikke den forræderske sol kastede vore skygger hen ad vejen og røbede os for kusken. Vi kørte ikke så helt kort et stykke, da der kom en bom, og kusken måtte holde for at betale bompeng. Når bommanden kom ud, kunde han lige så godt sladre af skole som solen, og vi fandt det klogest at springe af og bene afsted. Vi måtte selvfølgelig samme vej som våggen, altså forbi kusk og heste, og kusken, som havde set os komme ud af huset, havde let ved at fatte, at vi ikke vare komne herhid på en helt ærlig vis. Hvad han tænkte, fik vi dog ikke at vide, men jeg tog mig ikke i agt og løb næsen mod den endnu ikke hejsede bom, så den blev både grøn og gul, og jeg fik et ordentligt næseblod. Da kusken kørte forbi os, smældede han rask med pishen og lo

højt. Sandsynlig var det os, og da nærmest mig med den blødende næse, han lo ad, men det skal være ham tilgivet. — I forbigående: dette næseblod var det første og det sidste, jeg nogensinde har haft i mit liv, i hvor tit end min fortræffelige læge, gamle Steenberg på Vallø, havde ønsket mig et naturligt næseblod, da han mente, at det, når det jævnlig blev gentaget, vilde være en rimelig vej til min helbredelse.

26te avgust 1894.

Hamburg er jo en stor by, og vi vare der vistnok mindst i fem dage, men jeg har så godt som slet intet minde af den. Jeg tror, og det kan jo være rimeligt, at der var en mængde høje og prægtige huse, og jeg mindes, at der var meget smukt omkring Alsteren, men af Elben har jeg så godt som intet indtryk uden det gule, lerede vand. Vi vare i teatret, og jeg mindes, at vi da så en tragedie, der ved sin udførelse i den nærmeste tid opfyldte mig en hel del, så jeg endog gentog enkelte tyske replikker. Vi vare ligeledes i kirke, men kirketjænesten gik sporsløst hen over mit hoved; alt, hvad jeg lagde mærke til, var, at det var sankthansdag, som altså var en kirkedag der, men ikke hos os. I øvrigt — men det var sagtens min egen skyld — interesserede tjænesten mig netop lige så meget som de nye kartofler, vi fik på restavrationen: de vare også noget nyt, ti hjemme plejede vi først at få dem en måned senere. — Når man er i Hamburg, følger det af sig selv, at man også er i Altona; de to byer løbe jo i et, men fra Altona mindes jeg kun den lange gade, der, om jeg ikke fejler, hedder Pallmall [ø: Palmaille]. Vi vare tillige i Ottensen og en mængde andre byer, hvis navne jeg for længe siden har udsvedt, men over Elben, til Hannover, kom vi ikke; vor kasse tilrådede os sparsomhed. Vi måtte hellere søge nordpå.

Vi lode da vore papirer give en påtegning til Neumünster og Kiel og traskede atter afsted. En del af vejen fra Hamburg til Neumünster er kedelig og trættende, og undervejs lagde vi os derfor ind i en gård, hvor vi fik lov til at søge natteleje i bagsmækken af en stor holsteinsk vågn. Det var første gang, jeg

gjorde bekendtskab med det indre af en tysk gård, der dan-
nedes af en eneste lang længe. I den ene ende var familiens
værelser med køkken, bryggers, vaskerhus osv.; på langs gen-
nem længden gik, hvad vi vilde kalde en lo; midt i denne stod
vågnen, som skulde optage os; til højre havde vi karlenes og
hestenes båse, til venstre pigernes og køernes, alle åbne. Sagtens,
men det mindes jeg nu ikke, har der i den anden ende af
længen været huggehus, vågnskur og hvad andet, der hører til
en ordentlig gård. Det ved jeg kun, at jeg sov de retfærdiges
søvn den hele nat, og at også Karl havde det godt, om han end
et par gange blev vækket ved kreaturerens tummel og den uro,
som sagtens derved fremkaldtes både hos det mandlige og kvin-
delige tyende, der jo måtte op at se til dem.

1ste september.

Vi havde ikke udøvet vor skønne kunst i alle købstæderne
og slet ikke på landet, da vi ikke havde fundet det nødvendigt.
Nu minkede det dog svært i vor fælles kasse, og i Neumünster
vilde vi være driftige. Det skete også. Jeg gik omkring i hvært
eneste hus, der så nogenlunde ordentligt ud, og afleverede vore
kårt. Den klippende mester kunde enten træffes på gæstgiver-
gården, eller han vilde efter ønske indfinde sig i husene. Og
det lykkedes. Jeg har ikke så grundig studeret nogen anden
købstad. Et pudsigt tilfælde vil nærmere oplyse dette: en fem,
segs år efter traf jeg på Gjorslev sammen med en ung pige,
som var kommen did på et formiddagsbesøg med nogle af sin
slægt. Jeg hørte, at hun var fra Neumünster, og at hun hed
*Kellermann*¹⁾. Jeg spurgte hende da, om hun ikke boede i den
og den gade, på den og den side, i et yndigt lille hvidt hus,
med have og stakit foran. Hun forbavsedes over dette spørgs-
mål, og endnu mere, da jeg sagde, at døren til gaden var grøn-
malet, og vinduesposterne og -sprosserne ligeledes. Hun mente,
at jeg måtte være fra Neumünster eller den nærmeste omegn,
og hun kendte mig dog ikke. Jeg vedblev, at hele familien var
bleven sjilluetteret for fem, segs år siden. "Ja, det hænger

---

¹⁾ Formentlig en Datter af Justitsraad, Amtsskriver og Toldforvalter i
Neumünster Peter Johan Wilhelm Kellermann.

endnu over sofaen; men hvorfra ved De alt dette?” — “Mindes De ikke, at der kom en tjæner, som bragte en trykt annonce fra sjilluettøren?” — “Jo!” — “Tjæneren, det var mig, og den klippende mester min broder.” — Gåden var klaret, og der påfulgte en hjertelig latter.

Inden vi droge fra Hamburg, havde vi sørget for, at vort pas fik en påtegning om, at vi nu droge over Neumünster til Kiel; men i Neumünster ændrede vi pludselig vor plan: turen skulde nu gå over Kellinghusen og Itzehoe til Glückstadt. Vi traskede afsted, nåede Kellinghusen ved sængetid, søgte et gæstgiversted op og gik strags til sængs. Vi vare endnu ikke slumrede ind, da der kom en politibetjent og bad os øjeblikkelig komme på politikontoret. Vi nægtede det og lovede at komme tidlig næste morgen. Det kneb, men sluttelig fandt han sig dog i rimelighed. Næste morgenstund mødte vi da også på politikontoret, men bade politimesteren om en samtale under segs øjne. Han gik virkelig ind derpå og førte os ind i det tilstødende værelse. Her fortalte vi ham vort æventyr, at vi vare studenter fra Københavns universitet, og viste ham, at vort pas havde fået en ny påtegning i Neumünster. Så vidt var nu alt godt, men — vi vare studenter, om vi havde vore borgerbreve med? Karl tog sit op, og politimesterens åsyn opklaredes, da han på borgerbrevet læste “lavdabilis”. Han vilde dog se mit med, og han udbrød efter at have set det: “Aha, auch lavdabilis.” Vor overhøring var færdig, han gav os venlig hånden, og vi “dimitteredes”.

2den septb. 94.

På vejen til Itzehoe gik vi ind hos en bonde i Willenschusen [= Willinghusen] for om vi for gode ord og betaling kunde få nogen frokost. Landsbyens navn er en fordrejning af “Villa Ansgarii”, men om ham var der ingen minder uden navnet. Desuagtet kunde der jo være anledning nok til her at tale om vort Nordens velsignede trosbud, men jeg vil ikke lade mig friste. Vi fik frokosten, men appetitten forgik os, da manden (bonden) trådte ind. Jeg har aldrig set et lignende syn, skønt det varede lidt, inden vi bleve opmærksomme derpå. Da han

trådte ind, vendte han tilfældig den venstre side til, og vi mente at se en høj, slank mand i hans kraftigste alder; da vi rejste os for at give ham hånden, så vi, at hele den højre side af ansigtet var ædt op af kræft, lige fra panden til hagen. Det gyste i os, dog havde han kraft nok til ikke alene at holde sig ret, men slet ikke at klage. Han så ikke alene den nære død for øjne, men vistnok en skrækkelig død, og hvad må han ikke have lidt! Og dog så vi ham helt stilfærdig gå om i stuen og ordne flere småting, mens andre vånede sig for en bulden finger eller for en hul tand.

Af Itzehoe har jeg ikke det fjærneste indtryk tilbage. Men tæt ved Itzehoe ligger det gamle, stolte Breitenburg. Også der vare vi ude. Havde jeg dengang stået i det forhold til den ædle grev *Rantzau*, som først indtrådte en segs, syv år senere, vilde vi selvfølgelig have fået et helt andet udbytte af den historiske borg med alle dens omgivelser¹⁾; nu blev det kun fattigt; jeg for min person var for ung og for uudviklet: vi så den stærke borg *udefra*, og det var alt! Nej, vi vandrede dog også om i den store, smukke have, men — jeg tilstår det — hvad der dengang mest interesserede mig i den, var de mange skrigende påfugle og deres prægtige haler.

I Itzehoe ændrede vi påny vor rejseplan: vi frygtede, at det skulde blive os for dyrt at tage Glückstadt og Ditmarsken med; vi lode vort pas give en ny påtegning: over Rensborg til Kiel. Jeg tror, at der er ti danske mil fra Itzehoe til Rensborg, og det var i og for sig en drøj dagvandring, men en større del af vejen gik over en sandet hede, og i sommervarmen var det en træls vandring. Undervejs opdagede vi til højre en lille høj, på hvis bagside der stod nogle skyggefulde træer. At hvile lidt under dem fristede os, og fristelsen fik magt over os. Vi havde dog ikke ligget ret længe, før vor gamle kynding fra Kellinghusen (politibetjænten) stod for os. Han havde allerede i Kellinghusen set et par vagabonder i os; han havde dog ikke den-

¹⁾ Barfod nød ligesom flere andre unge danske Digtere og Videnskabsmænd Støtte hos Grev Conrad Rantzau, i Samraad med hvem han skrev Biografier af flere af Slægten Rantzau's store Navne (se Brage og Iduen IV, 1841, og Personallhistorisk Tidsskrift 10. Rk. IV, 1937).

gang ret fået klør i os; nu var han ude for at opspore et par tyveknægte, som han, om muligt, skulde få fingre i. Han havde set os og genkendt os; han vidste, at vort pas for to dage siden var påtegnet: over Itzehoe til Glückstadt; nu fandt han os her på vejen, som førte til alt andet end til Glückstadt; nej, ikke engang vandrende åbenlyst på vejen, men skjulte under nogle buske, der vendte *fra* vejen; hans fornyede mistanke fik vinger; nu mente han, at han havde fuglene fat, som han skulde frigøre egnen for; og han tiltalte os ikke sønderlig høflig, men som rettens og ejendomsrettens vrede hævder. Lykkeligvis kunde vi dog klare for os: at vi vare danske studenter, hvær med sit borgerbrev; at vi i Itzehoe havde ændret vor rejseplan og derom havde den nødvendige påtegning på passene; ja, at vi havde påtegning fra hvært eneste sted, ligefra Storehedinge til nu i morges fra Itzehoe; og at alle signalementerne passede så nøjagtig på os, som de vanskelig vilde kunne passe på nogen anden. (Da han kunde forstå de danske passer, har jeg måske gjort ham uret ved at kalde ham "politibetjænt", mulig var han politifuldmægtig). Tilsidst gav han køb, og vi slap lykkelig for arresten.

Fra Rensborg mindes jeg ikke sønderlig andet end dens beliggenhed på bægge sider af Ejderen samt indskriften over porten på den bro, der førte over Ejderen: "Finis imperii romani". Vi vare der da også kun kort, skønt altid længe nok til at en følelse, der havde haft nogen alvår, havde kunnet finde næring også for de kommende tider.

Fra Rensborg gik vi over Sehested til Kiel. Hjemme i min faders præstegård hang Lorenzens maleri i kobberstik: Engesteds kamp med de tre kosakker. Jeg havde tit beundret dette; jeg kendte altså godt træfningen ved Sehested og havde visselig også glædet mig over den; men intet godtgør mig så klart, hvor umoden studenten med lavd til hovedkarakter og med præcæteris for historie, — hvor umoden han dog dengang var, at jeg har været både i Rensborg og Sehested, men været der som den, der — slet ikke har været der. Sandt nok, der er gået to menneskealdre siden, men jeg har dog tusinder af små-

minder fra en endnu tidligere tid. Jeg modnedes langsomt, i mange retninger meget langsomt, men hvad er modenhed? blev jeg nogensinde moden? Ikke overmoden! ti det kunne vi have nok af; det grænser til råddenskab.

I Kiel fandt vi en osteskipper fra Kappel, liggende klar til at gå til Saksjøbing. I ham gik vi ombord. Vi havde jo vel intet at gøre i Saksjøbing, men så vare vi dog nærmere hjemmet, og det havde ikke lidt at sige for vor pung. — Det var en rask sejlads, vi nu gave os ind på, ja, den kunde let være bleven altfor rask. Det var ikke vindstille, som da vi sidst sejlede over Østersøen, men en rask storm, så den lille skude krængede, og læsiden lå næsten hele tiden i vandkorpen. Rask gik det, men lykkeligvis gik det godt, og — jeg mindes ikke, hvor få timer det tog, inden vi lå i Saksjøbing.

Omtrent fire mile fra Saksjøbing ligger Søllested, hvor min faders eneste søster boede med mand og børn. Hendes hjem var hurtig nået, og fra dette gæstede vi en mængde andre fremmede hjem, men på Låland har jeg jo været så tit både før og siden, så det skal ikke opholde mig. Fra Søllested spaserede vi gennem Låland og Falster, kom i land ved Vordingborg, og vare da snart atter hjemme i Fakse. Her opholdt vi os et par dage, toge da atter foden på nakken. De åtte, ni mil fra Fakse til København gik vi selvfølgelig på en dag; vi vare jo bleve raske fodgængere og ænsede ikke den smule vej; men vi havde en tredie i følge, jeg mindes ikke hvem. Alt gik strygende, til vi kom til Vejrsmøllekroen (milen i lidt over halvfemte kvarter), men her begik vi en dårlighed: vi gik ind og spiste tykmælk, og en endnu større dårlighed, som gamle vandringsmænd aldrig skulde have gjort sig skyldige i: efter at have spist tæt lagde vi os til hvile på en kløvermark, og, hvad der følger af sig selv: de syv fjærdingvej fra kroen til København bleve os næsten lige så møjsommelige og tog næsten lige så megen tid, som de første syv mil havde taget. Vi nåede dog godt og vel ind til prinsesse *Karolines* bryllup med prins *Ferdinand* (1ste avg.) — Om det var denne eller den følgende dag,

at der var stor stads på Frederiksberg¹), mindes jeg nu ikke, men det mindes jeg, at alle mennesker strømmede derud og jeg med dem. Og endvidere mindes jeg, at, da jeg fra Lammefælleden vilde stige op ad den temmelig stejle skråning til Smallebakken, var jeg kommen i en sådan trængsel, at jeg næsten bogstavelig blev båret op på bakken uden at flytte en fod. Det lyder utroligt, men er ligefuldt sandt.

Jeg var nu atter i mit hjem under Børsen og skulde tænke på 2den del af 2den eksamen. Jeg tog virkelig også fat uden dog at forsømme sælskabeligheden enten hos Melchiors eller Bregendahls osv. Ja, på to af fagene: fysik og sykkologi, tog jeg endog alvårlig fat, men i min letsindighed forsømte jeg aldeles de to andre: moralen og astronomien, som jeg dog ikke havde hørt (jeg tror) en eneste forelæsning i. For det moltkeske legats skyld skulde jeg atter have lavd til hovedkarakter, derfor vilde jeg sikre mig lavd i de to førstnævnte fag, i de to andre måtte jeg da vel kunne snakke mig til to havder, og mere brød jeg mig ikke om. Jeg indtegnede mig da atter til den 1ste eksamensdag og kom virkelig op på den.

3die sept.94.

Mulig har jeg befundet mig noget mindre vel, eller hvad grunden ellers kan have været, nok er det: inden jeg gik op i fysik, som var det første fag, gik jeg hen i en vinhandel og drak mig et godt glas vin. Det kan mulig have givet mig mod og gjort mig snaksom. Ørstedes spørgsmål mindes jeg nu ikke længer, kun husker jeg, at det ene drejede sig om barometret. Jeg svarede flydende på dem allesammen, men til det ene hørte der en beregning eller noget sådant. Jeg begyndte at udvikle dette, men Ørsted afbrød mig; han fandt ikke min bevisførelse rigtig. Jeg mente jo, og han gentog sin tvivl. "Min tommelfinger er bullen, så jeg kan ikke holde griflen, ellers skulde jeg godtgøre professoren, at mit bevis er rigtigt." "Det gør mig intet, vil De kun sige mig til, så skal jeg skrive." Og jeg sagde ham til, og, da jeg var færdig, erklærede han: "Deres bevis er

---

1) Formælingen fandt Sted paa Frederiksberg Slot 1. August 1829.

fuldkommen rigtigt, og det er for så vidt bedre end mit, som det er to led kortere.” Da eksaminationen var sluttet, sagde han: “Det er sjældent, at jeg har haft en eksaminand, der har svaret så flydende, så udførligt og dog så fuldstændig rigtigt. Deres karakter er præcæteris med kryds og slange. Om et par måneder åbnes den polytekniske læreanstalt¹⁾, og jeg glæder mig til, at vort bekendtskab der skal fortsættes.” — Jeg har næppe nødig at sige, at han bedrog sig i sit håb; jeg satte aldrig min fod der. Ligefuldt vedblev han stadig at være mig særlig velvillig.

Nu kom det næste fag. Også dette havde jeg jo gjort mig særlig umage for, og i begyndelsen gik det helt godt. Da fik *Sibbern* det fortvivlede indfald at spørge: Kan man også sige: “Jeg vil ville?” Den tanke var aldrig kommen under min synskreds; jeg mente nej, og jeg vrølede. Jeg fik mit havd. Det var her, jeg havde gjort sikker regning på mit andet lavd; jeg havde jo ingen anelse om, hvor ufilosofisk hele min åndelige bygning var anlagt. Det så mørkt ud, ti i intet af de andre to fag kunde jeg gøre regning på mere end havd, — om jeg kunde nå det!

Måske dog i moral! Jeg var jo et moralsk menneske, og kunde da vel også snakke om moral. Men *P. E. Müller* lod sig ikke nøje med snak, og atter her fik jeg mit havd, der, som man af det foregående vil kunne skønne, var rigelig alt, hvad jeg havde fortjænt, og mere til. Udsigterne vare fortvivlede!

Aldeles håbløs gik jeg til det sidste fag, astronomi, om hvilket jeg fuldtud var mig bevidst, at jeg aldeles intet kunde, havde intet læst og ingen forelæsninger hørt. Det var og er og vil altid blive mig uforståeligt, hvorledes jeg hos *Ursin* kunde vinde et lavd, men jeg vandt det dog, i hvor ufortjænt det var. Stod det således skrevet i skæbnens bog, at jeg også til min 2den eksamen skulde have hovedkarakteren lavd! Jeg *burde* visselig have sørget derfor, hvis jeg overhovedet havde kunnet, men i tankeløs letsindighed, måske parret med lidt overmod, havde

---

¹⁾ Den polytekniske Læreanstalt var blevet grundlagt ved Reskript af 27. Januar 1829.

jeg forsømt alt, hvad der nogenlunde kunde sikre mig det. Nu havde jeg dog trukket mit lavd ud af eksamenslotteriet! Det var ubegribeligt! Jeg måtte jo fristes til som en tyrk at tro på den uafvendelige skæbne. Jeg har aldrig vidst, under hvilke stjærner, jeg blev født, men de må i ethvert fald have været mig særdeles gunstige. Nu — det samme har jeg jo da stadig erfaret i et over åttitreårigt liv!

Jeg blev endnu nogle dage i København, hvormange mindes jeg ikke, men Peter la C. var jo oppe til studenteksamen, og jeg vilde nok blive tilstede for at se, hvordan det spændte af. Også *Lavrits Bregendahl*, *Adolf Bauditz*, *Georg Saxild* o. fl. skulde jo være studenter, og hos Bregendahls skulde jeg da til et større rusgilde. Til dette skrev jeg en græsk vise, vistnok den eneste, jeg har skrevet, og tog en halv snes afskrifter af den. *Fabricius Leth* (student fra 1826) sagde rigtignok, at det ikke var den græsk, han kendte fra sit nye testament (det har vel også snarere været en mat efterklang af Pindar), men ligefuldt blev den sunget med stor begejstring, og et par dage efter havde jeg den glæde, at Madvig erklærede, at min græsk var fejlfri, og at jeg aldeles nøjagtig havde overholdt versmålet, rytmen. Desuagtet er vel det sidste eksemplar for længe siden forsvundet, ti jeg selv gemte dengang ikke på sådanne ting, og de øvrige i selskabet have sagtens heller ikke gemt den. — Men også broder Peter var jo bleven færdig med sin eksamen. Han havde strags sendt meddelelse om udfaldet hjem, og et par dage senere fulgtes vi til Fakse. Da vi rullede ind i præstegården, stod fader på trappen og tog imod os. Vi vare endnu ikke komne af våggen, da han ønskede Peter til lykke, og det undrede mig, at han slet ikke hilsede på mig, uagtet jeg sad ham nærmest. Endelig kom det: “Ja dig, Frederik, kan jeg sagtens ikke ønske til lykke!” “Hvorfor ikke? jeg har jo dog fået lavd.” “Har du fået lavd! og har ikke skrevet som Peter, skøndt flere dage ere gåede.” — Jeg havde dog virkelig skrevet, og det strags, men ved et underligt tilfælde var brevet udeblevet, og min fader havde i alle de dage gået i en angst, der tilsidst var bleven til en vished, som havde smærtet ham og, i forbindelse

med min tilsyneladende ligegyldighed og ukærlighed, havde krænkert ham. Nu var alt dog opklaret, og der blev stor glæde.

Det følgende år blev jeg i mit hjem. Dels havde fader virkelig ikke råd til atter at holde mig et år endnu i København, dels kunde han vel også nok ønske atter en stund at have mig under sin kærlige opsig, og endelig håbede han på gode virkninger for min sundhed af et fornyet landophold. Jeg var jo kommen så rask hjem fra min holsteinske vandring, og havde måske også vedblevet at være rask, hvis ikke på en af de første forelæsninger en anden havde fået et krampeslag, og jeg da var bleven smittet ved synet. — Nu blev jeg min faders gartner (af egen lyst) og kunde forøvrigt bruge tiden, som jeg vilde. Jeg læste da også en mængde, af hvilken jeg særlig mindes hele Beckers store verdenshistorie. — Ved dette år skal jeg dog her ikke nærmere opholde mig; det må være nok at sige, at jeg altid havde stået min fader meget nær, og at dette års samliv ikke fjærnedede os fra hinanden. Kun ved en eneste lille begivenhed skal jeg et øjeblik dvæle.

Jeg havde fået lov til sammen med nogle dertil indbudte kammerater at gøre en vandring til Møens klint. De indbudte vare *Natan Melchior, N. P. Møller* samt endnu en tredje og vistnok en fjærde, som jeg dog ikke kan mindes. Det var ingen helt fredelig vandring, vi foretog os. Undervejs væltede Møller sig med grove og hadefulde ord ind på jøderne; Natan måtte værge sig og sine trosbrødre, og jeg måtte komme ham til hjælp; men mine ord vare ikke mindre grove end Møllers. Det var dog ikke det værste: Møller havde iblandt andet latterliggjort de jødiske skikke og seremonier, til gengæld latterliggjorde jeg både præstekjolen og det kristelige ritual, men særlig den røde og hvide messedragt med det gyldne kors på ryggen. Nu, Vorherre har visselig, det håber og tror jeg, for længe siden tilgivet mig min kådhed. — I fred nåede vi ligefuldt klinten. Vi gik først ved dens fod, langs stranden. Men jeg ønskede at komme ovenpå for også at se udsigten derfra, og jeg begyndte at kravle op det første, det bedste sted. Man advarede mig, men jeg lod hånt om advarslerne; man måtte jo da sag-

tens kunne arbejde sig op, hvor der var fast grund under benene. Og jeg fortsatte, fortsatte så langt, til jeg endelig blev klar over min forvovne selvklogskab, men tillige opdagede, at det nu vilde være farligere at vende om end at blive ved. Sveden haglede ned af mig, og jeg stønnede; småstenene rullede under mine fødder, eller jeg trådte nu og da i en pyt; jeg måtte være glad, når jeg kunde gribe i en busk eller i en fræmspringende kant af klinten; men jeg tabte både stråhat, briller og stok, og måtte lade dem blive liggende. Gennemsvedt og gennemtræt nåede jeg endelig op og kastede mig på den grønne mark; brøstet gik på mig som en bælg, af udmattelse græd jeg, men faldt dog i blund. Således fandt de andre mig, der havde gået en anden, fornuftig vej. — (Broder Peter lå noget senere på Frederiks hospital af tyfus. Her gjorde han tilfældig bekendtskab med en anden tyfuspatient, som nys havde været på klinten, og som viste ham en erobring, han havde gjort derovre; det var *min* stråhat, som en gunstig vind havde ført op.)

Og dog jo, — endnu et må jeg fortælle fra samme sommer. Lidt senere fulgte jeg næmlig med min fader osv. til Søllested. En dag vare vi budne til den senere Etatsråd Jørgensens på Søllestedgård. Mens de ældre mænd førte alvårligere samtaler om høsten, sædpriserne osv., gik jeg omkring i haven med nogle damer. En af disse, *Elise Olsen* hed hun, fortalte da, at aviserne nys vare komne og havde bragt efterretningen om en skrækkelig revolution i Paris, kongen var flygtet, republikken proklameret osv.; hun havde selv læst det, så det var ganske sikkert. Jeg mente, at det dog måtte være en misforståelse; det var den gamle revolution af 89, man påny måtte have omtalt i avisen. Så klog var jeg! og så kloge vare min hjemmel og de andre kvinder, at de gav mig fuldstændig ret i min gisning. Hvad mændene mente, fik jeg ikke at vide, så jeg hørte siden ikke et muk om den skrækkelige begivenhed. Først et par dage senere erfarede jeg, at “julirevolutionen” dog var en virkelighed.

VIII.

CARL PLOUG

Frederiksberg 2den desb. 1894.

Som tidligere sagt, blev jeg student okt. 1828. Næste okt. (septb.?) stod jeg en dag i Kannikestræde sammen med et par bekendte. Der var kommet nye russer, og et par sådanne gik netop ind ad regensporten. Den ene var en *lille*, spinkel fyr, der næsten druknede i sin kavaj. "Det er *Karl Ploug!*" sagde en af dem, jeg talte med; hvem det var mindes jeg ikke, men en koldingbo har det næppe været, for i så fald havde han vel hilst på sit bysbarn isteden for at nævne hans navn for mig. Jeg kendte ikke dette navn, men min hukommelse holdt dog fast på det; sagtens har det været ledsaget af nogle tillægsord, som jeg nu ikke mindes; men allerede dengang havde altså den sejstenårige dreng vakt en opmærksomhed, der gjorde, at man fandt det i sin orden at henlede opmærksomheden på ham og ikke på de andre. — Han kom til at bo hos sin morbroder *Parmo Karl Petersen* (det høje hus på hjørnet af Vimmelskaf-tet og Klosterstræde), der var gift med min kødelige kusine *Marie Ferslev*, men, som tidligere fortalt, havde jeg for måne-der siden afbrudt al forbindelse med dette hus. Jeg tog jo des-uden strags efter fra byen og var borte fra den det meste af tre år.

Der gik elleve år hen, skulde jeg mene, inden jeg atter så Karl Ploug, — nej! dette slår dog ikke til: ved mødet i Hotel d'Angleterre 3. desb. 1839 vare vi jo bægge med, og således har jeg sagtens flere gange stødt sammen med ham, men det har ikke fæstet sig i min hukommelse. Den første gang, jeg ret kan mindes, fordi den blev afgørende for hele vort senere for-hold, var vistnok i okt. 1840. Der skulde gives en af hans "Attellaner", i hvilken jo han selv og mange flere studenter spillede, og selvfølgelig var jeg en af tilskuerne. Min fader var netop herinde, og jeg vilde haft ham med til komedien; han havde også stor lyst, men hældigvis kom der hindringer, som han ikke kunde overvinde. Ti Attellanen var iblandt andet en

vittig og hård spot over vore mange rimesmedde, iblandt hvilke også hans kære søn Frederik, og det vilde den gamle ikke have kunnet tage. I mit lille digt "Bøgen og Roserne"*) havde jeg brugt formen "slang" isteden for "slyngede" (— den er for øvrigt senere, og vel også tidligere brugt af *Sten Blicher*), og jeg havde vel flere synder på min poetiske samvittighed. Selvfølgelig kom også dette fræm, og fingrene vare ikke lagte imellem. Den, der gav mig, og gav mig godt, var, så vidt jeg mindes, *Edvard Mathiesen* (siden læge i Hellebæk og gift med en kødelig kusine af mig)¹⁾. Alle genkendte mig strags, og der var en almindelig fnisen og klappen. Tæppet gik ned efter akten, og skuespillerne trak sig tilbage i et sideværelse. Mellem de mange stemmer genkendte de også min, og de bleve angst, at jeg følte mig dødelig krænket. Der måtte en af dem ind igen for at undersøge, hvordan det stod til, og først, da han kom tilbage igen og fortalte, at jeg lo lige så hjertelig som alle de andre, kun så meget højere, som min stemme var stærkere, — først da vendte de beroligede tilbage og fortsatte spillet.

3die desb.

Det var vistnok på Vesterbro, at forestillingen blev given. Efter spillet havde vi et rigtig gemytligt gilde i en eller anden restavration. Selvfølgelig blev der ved dette holdt en mængde taler, men ingen udmærkede sig således som den allerede dengang syge og kort efter afdøde (stud. med.?) *Olavius*²⁾, der (ligesom i øvrigt *Mantzius*) havde givet en af hovedrollerne. *Olavius* var født skuespiller, og til skuespillet stod hans hu, mens han under yderst fattige kår studerede (hans fader var vistnok bud). Han havde et mærkeligt herredømme både over sit ansigt og sin stemme, og i særdeleshed vandt han denne aften stormende bifald for en tale, i hvilken han takkede for den skål, som var udbragt for ham. Han optrådte i denne tale

*) Brage og Idun II, s. 243—44.

1) Henriette Frederikke Hjorth (1822—95), Datter af Provst Lorentz Andreas Hjorth (Frederik Barfods Morbroder) og Rose Ernestine Dørschel.

2) Den paagældende er stud. theol. Jacob Andreas Olavesen, død 21. Marts 1841 i en Alder af 21 Aar.

både som H. C. Ørsted, Øhlenschläger og Petersen (regensprovsten), og efterlignede enhver af dem så mesterlig i udtale, i vendinger og betoning, at man skulde fristes til at sværge på, at man virkelig havde alle de tre herrer for sig, den ene efter den anden. Ja selv sit ansigt kunde han uden maske forme så vidunderlig (jeg sad tilfældig skrås over for ham, noget til venstre), at det fik en slående lighed med dens, som han i øjeblikket gengav. Den jubel, der fulgte, da han gengav Petersens "for en ordens skyld", havde nær aldrig forstummet. — Noget efter Olavius tog også jeg ordet for at udbringe Plougs skål. Den var selvfølgelig udbragt mindst et par gange forinden, men jeg mindes endnu, hvad jeg sagde: "Havde jeg magten, vilde jeg udnævne Ploug til pasha af så mange hestehaler, som han selv gad bære, ti han havde i aften godtgjort, at han ypperlig kunde snærte, vel også piske, med disse haler, men han piskede dog ikke til blods." Mit indfald blev også modtaget med bifald, sagtens tildels fordi det grundig gendrev den angst, man havde haft, at jeg skulde følt mig alvårlig krænket ved den gæk, Ploug i sit stykke havde drevet også med mig.

I det mindste fra denne aften kom Ploug og jeg til at stå hinanden nær og stedse nærmere og nærmere. — Ja, når jeg tænker nærmere efter, må vi vistnok også forinden have haft lidt med hinanden at gøre, men det var i al fald af den natur, at jeg nu ikke mindes det, måske tildels fordi jeg løber sur i tidsregningen. — Hvornår stiftedes f. eks. "Akademisk forening"¹⁾, af hvilken jeg var et ivrigt medlem. Ploug var en af dens stiftere og medlem af dens bestyrelse; han og jeg besørgede væsenlig alle viser og taler ved dens festligheder, og jeg måtte et par år i træk holde foredrag over den polske frihedskamp, når d. 28. novb. vendte tilbage²⁾. — Og når var det, man bryggede på det "Studentersamfund", som konsistorium gjorde regeringen den villighed at slå ihjæl? Det var vist-

---

¹⁾ Akademisk Læseforening (Academicum) stiftedes 1839 af Ploug, Hostrup m. fl.

²⁾ 28. November 1830 udbrød den polske Revolution.

nok 1840¹⁾). Jeg mindes kun, *at* efter et af de forberedende møder, på hvilke samfundets love skulde vedtages, vendte *V. Rothe* (den senere jærnbanedirektør) tilbage til den lejlighed, hvor “akademikum” foreløbig havde slået sig ned (på Havserplads? eller der i nærheden), og på spørgsmålet “Hvad nyt?” svarede han: “Ingen ting, — dog jo, jeg har i aften for første gang hørt Barfod tale et fornuftigt ord,” — og *at*, da samfundet vilde klage til stænderne over konsistoriums færd, sad jeg en hel nat for at renskrive navnene på de (tusinde?), der havde sluttet sig til klagen (alle navnene skulde selvfølgelig medfølge denne, og det i bogstavorden), — *at* jeg tillige med *Ploug* (*H. Hage, Monrad, H. E. Schack, Schurmann* osv.) var en af de femten, der indgave klagen (de øvrige navne vare kun bilag), — og *at* det var *Ploug* og mig, der måtte tage til Roskilde med den for at overgive den til *Algreen Ussing*, der skulde tage sig af den i stænderne, hvad han også lovede, men skammelig svigtede. — Og endelig var der jo “Trykkefrihedsselskabet”, vistnok stiftet 1835, i hvilket jeg ligeledes var et ivrigt medlem og i flere år repræsentant. Jeg kan ikke tro andet, end at også *Ploug* var både medlem og repræsentant, og at vi altså også her har stødt flere gange sammen, ligesom jeg også var tilskuer, hver gang en af *Plougs* andre atellaner opførtes (og af dem ligge dog vist enkelte før 1840); men vist er det, at, hvad enten vi så tiere eller mindre tit ere komne i berøring før hin af mig omtalte aften, fra den skriver sig ligefuldt vor nærmere sammenslutning. — Det er en af følgerne af at blive gammel og at have hastværk, at man ikke ret kan få rede på tidsfølgen.

7de desb. 1894.

Som sagt, *Ploug* og jeg sluttede os sammen, og en tid lod det til, at sammenslutningen skulde blive noget mere. Vi aftalte næmlig i forening at udgive et ugeskrift. Vi havde drøftet dets størrelse, indhold og tone, vi vare endog sluttelig blevne enige om dets navn (“*Vækkeren*”), og der stod kun tilbage at ud-

---

¹⁾ “Studentersamfundet” søgtes 1840 dannet af *Krieger, Monrad* o. a. for at samle de politisk interesserede Akademikere.

stede indbydelsen til subscriptions. Aftenen var aftalt, på hvilken Ploug skulde komme op til mig (jeg boede dengang i Skindergade), for at vi i forening kunde affatte og underskrive indbydelsen, der strags skulde sendes i trykkeriet. Jeg sad og ventede ham, men forgæves. Endelig brast tålmodigheden, og jeg gik op i "akademisk forening", hvor jeg enten måtte træffe ham eller dog træffe nogen, som kunde give mig rede på ham. (Akademikum boede dengang længst i Vimmelskaftet). I selve indgangsdøren mødte jeg *Georg Steenberg*, der stod på en fortrolig fod med os bægge. Jeg spurgte ham om Ploug. "Jeg mødte ham for noget siden på Østergade, hvor han sammen med *Gjødvad* og *Lehmann* gik ned i Bøytlers jordbærkælder." "Så har jeg nok!" hviskede jeg til G. S.; "fra i morgen af er Ploug "Fædrelandet"s ansvarhavende redaktør." G. S. studerede, men jeg trak ham ind i et sideværelse, fortalte ham samtalen mellem Ploug og mig, "men nu ere jo Gjødvad og Lehmann komne os, eller rettere mig, i forkøbet, og det er godt! ti "Fædrelandet" er jo vort indflydelsesrigeste blad, der allerede har en stor læsekreds, mens vi først skulde søge vor." Jeg mindes endnu G. S.s forbavelse, men den næste dag godtgjorde, at jeg havde anet ret¹).

Vi havde dog andre ting at tænke på end vort ugeskrift. Mens vi en dag gik og drøftede planen for dette, fortalte Ploug tilfældig, at han havde fået planen til et digt: "Karoline Matilde", men havde endnu ikke bragt en linie af det på papiret. Jeg bad ham endelig skrive det, og han lovede det; jeg bad ham endvidere lade mig få det til "Brage og Idun"; også dette lovede han, hvis det blev til alvår med at skrive det. Det trak dog ud, og jeg purrede ham gentagne gange, men lige forgæves. Så indbød jeg ham en dag til at drikke kaffe hos mig. Jeg boede dengang, som sagt, hos skibskaptajn Niensens enke i Skindergade nr. 46 (jævnlig kaldet "den lille regens"). Min broder Immanuel boede hos mig, men han var netop dengang bortrejst. I vort fælles arbejdsværelse stod et stort fyrretræsbord,

---

¹) Ploug overtog Redaktionen af "Fædrelandet" fra og med 12. Maj 1841.

så stort som et spisebord til en 14-18 mennesker. For enden af dette stod en mindre sofa, i hvilken jeg sædvanlig sad, når jeg arbejdede; langs den ene side, mellem bordet og vinduerne, stod den lange sofa, som jeg nogle år tidligere havde vundet i møbellotteriet, og som nu står ude på vor svale. Ploug kom til den aftalte tid (det var vistnok nogle uger eller måneder før den omtalte aften, der endte hos Bøytler) og tog plads i den store sofa, hvor min værtinde strags bragte ham den bestilte kaffe med sigar og tilbehør. Da hun atter var gået, lukkede jeg døren af og puttede nøglen i lommen, gav ham papir, pen og blæk, og erklærede ham med rolig bestemthed: "Nu har du alt, hvad der hører til, men, hvis du ikke vil springe ud af vinduet og brække halsen, kommer du ikke af plætten, før du har skrevet din "Karoline Matilde". Han gav sig gudsjammerlig, men der hjalp intet. Så gav han sig til at skrive, mens han nippede til kaffen og dampede. Da en god stund var gået, bad han så bønlig: "Nu har jeg skrevet den 1ste sang, må jeg så ikke gå!" "Lad mig høre den!" Han læste den, og jeg blev blød: "Ja, du har virkelig skrevet den første sang, og den vil være dig så kær, at jeg ikke tvivler på, at du jo også *må* skrive de følgende. Så gå da, men Gud nåde dig, hvis du narrer mig! jeg skal nok hitte på råd til også at klemme dem af dig!" Og han gik, men det varede ikke grumme mange dage, inden han bragte mig hele "Karoline Matilde", der blev en pryd for min "Brage og Idun"¹⁾.

Den 7de septb. var det både *Georg Steenbergs* og *Frederik Milos* årsdag. Den blev den 7de septb. 1841 fejret hos Milos forældre²⁾, der dog havde været så betænksomme at lade os unge — vi vare vel en 16-18 stykker — få vort værelse for os selv, hvor vi havde det rigtig hyggeligt til langt over midnat. Med undtagelse af bægge årsungerne mindes jeg blandt de tilstedeværende nu kun Ploug og Georg Steenbergs noget ældre broder *Frederik* (siden død som præst i Højelse, hvis jeg min-

1) Plougs Digt "Dronning Mathilde" tryktes under Pseudonymet Student P. Rytter i Brage og Idun IV 1841, S. 289.

2) Frederik Anton Milo's Forældre var Bogbinder Jacob Frederik Milo og Regitze Sophie Julie Wahl.

des ret; Georg døde som en ung mand og som præst i Rønnebæk. Milo var i mange år medstyrer af Schneekloths skole og døde vistnok som titulær professor). — Som jeg har sagt, var det et rigtig hyggeligt gilde med samtaler, taler og sang, uden vildskab og uden mislyd. Jeg har mange gange siden med glæde tænkt tilbage på det. Da vi skulde skilles, tog jeg glasset og sagde (omtrent): “Tak for iaften, allesammen! og tak for den tid, vi have levet med hværandre, nogle lidt nærmere, nogle lidt fjærnere! Det er i aften sidste gang jeg er som ungarl i et ungarlelag som dette. Nu siger jeg jer farvel! Guds fred og levvel!” Om man forstod mig, ved jeg ikke, ti jeg havde ingenlunde betroet nogen af dem, at jeg havde det dristige mod at ville binde en andens skæbne til min; dog tror jeg det nok efter de varme håndtryk, jeg fik. Forstod man mig ikke, er dog synet snart gået op for dem, ti fire dage efter rakte jeg under min gamle faders velsignelse min Emilie min hånd foran Herrens alter, som hun rakte mig sin.

10. desb. 1894

Et halvårs tid senere (jeg boede jo nu som ægtemand i Frederiksberg Bredegade nr. 10) gik jeg engang til København og mødte Ploug. Vi fulgtes et stykke ad, men standsede ved min gamle bolig i Skindergade. Sagtens skulde jeg tale med min forrige værtinde eller en af de mange studenter, som boede hos hende. Mens vi stode i døren, inden vi skiltes, spurgte jeg ham: “Har du ikke skrevet noget nyt digt?” — “Nej!” — “Slet intet?” — “Jeg kradsede et par linier ned forleden, nu kan du se, om du kan bruge dem.” — Og han trak op af brystlommen et stykke karduspapir, aldeles bogstavelig, som han havde revet af en kardus hollandsk tobak. På dette stod de omtalte linier, som han gav mig. Men disse linier fik en historie, som det følgende skal vise. (Senere har han sagt mig, at de vare skrevne i februar 1842.)

Det var vistnok lørdag morgen d. 14de maj 1842*), at det budskab overraskede os: “I morgen tidlig kommer der 130 studenter fra Lund for at gæste os!” Tiden var knap, og rådene

---

*) Se Brage og Idun V, 137.

vare dyre, hvis vi skulde modtage dem på en nogenlunde sømmelig måde. Det var jo pinselørdag, og mangfoldige studenter vare altså bortrejste for at tilbringe pinsen på landet; det var midt i måneden, og månedspengene vare alså medgåede for de allerfleste. Der måtte handles rask, og der blev handlet rask. Der blev strags sammenkaldt et møde på Borks kollegium, og efter omstændighederne blev det mærkværdig fuldtalligt. Man vrøvlede ikke, men alle de foreslåede beslutninger bleve strags og enstemmig vedtagne: 1) man vilde føre de kære gæster igennem Sjarlottenlund til Dyrehaven, hvor der skulde holdes et tarveligt gilde; 2) i hvor tarveligt det end blev, vilde det dog koste penge, og derfor måtte enhver, som havde gode forbindelser, brandskatte disse; 3) man måtte have en bestyrelse (jeg tror på ni medlemmer), som skulde ordne alt det nødvendige, og denne bestyrelse skulde have en formand med en meget udstrakt myndighed både over de andre bestyrelsesmedlemmer og over alle deltagerne i mødet; og 4) denne formand skulde — det ubegribeligste af det hele! — være Fr. Barfod. Hvad der noget hjælper til at forklare denne sidste beslutning er, at Ploug var dengang i besøg hos Steenbergs¹⁾ på Vallø, og man havde jo hværken telefon eller telegraf, så man i en hast kunde tilbagekalde ham. Hvem der foreslog mig som formand, mindes jeg ikke, hvorimod jeg mindes, at forslaget blev ivrigt støttet af *Israel Levin*, hvem jeg nogle år tidligere havde kastet ned af mine trapper, og med hvem jeg endnu stod på en afgjort fjendtlig fod, hvorom måske mere ved en anden lejlighed. — Men et tvinger henvisningen til “Brage og Idun” mig endnu til udtrykkelig at fremhæve: der blev ved denne lejlighed udtrykkelig pålagt mig som formand (hvad jeg ikke tror, er blevet pålagt formanden ved lignende lejligheder, enten før eller senere) at jeg skulde sørge for de nødvendige sange, at jeg skulde udbringe alle de nødvendige skåler (hvis tal vedtoges), og der gaves mig fuldmagt til at nægte enhver, hvem jeg vilde, ordet (denne myndighed, som jeg lige så lidt havde ønsket som no-

---

¹⁾ Lægen, Etatsraad Jørgen Fog Steenberg og Hustru Regine Magdalene Knorr.

gen af de andre, gjorde jeg virkelig i et enkelt tilfælde brug af). Dermed hævdedes mødet, og enhver gik til sin gerning.

Det første, jeg havde at gøre, var at sørge for sangene, som jo både skulde skrives og trykkes. Jeg skrev selv, satte ligeledes min broder Immanuel og adskillige andre i arbejde, glemte heller ikke de "linier", som Ploug for et par måneder siden havde givet mig, sendte en kammerat i trykkeriet med det allerede skrevne, pålagde ham at skynde på dette af alle kræfter, og, så snart der var taget aftryk af hele hæftet, at bringe dette til etatsråd *Reiersen* (sensor). Jeg gik så ud til Grøndal for at bede *Balt. Christensen* om bidrag og få ham til at bede jærnstøber *Lunde* og andre om det samme. Hos Christensen var jeg så heldig at træffe *Orla Lehmann*, så jeg altså slap for at gå til ham med, og af Christensen og Lehmann fik jeg, så vidt jeg mindes, tyve rdl. af hvær, med løfte om, at de skulde se at skaffe flere bidrag. Med velforrettet gerning gik jeg tilbage, og på Købmagergade udenfor Porselænsfabrikken mødte jeg den kammerat, jeg havde sendt i trykkeriet (hvem det var, mindes jeg ikke). Men han var helt fortvilet: *Reiersen* havde sat som betingelse for, at hæftet måtte trykkes, at forfatteren til den første sang skulde navngives. Han vidste jo, ligeså fuldt som jeg, at P. R. (dette Plougs sædvanlige mærke havde jeg sat under den), at dette P. R. betød Ploug, og at Ploug for tiden var på Vallø, så det vilde være umuligt, mente han, at erhverve hans Navn. Men dengang blev han fanget i sin egen snildhed: han vilde *ikke* lade hæftet trykke, *uden at* forfatterens virkelige navn kom isteden for P. R.; han havde jo *altså* lovet sin tilladelse, når kun dette navn kom til. Som sagt, mit bud var fortvilet, ti, skulde den første sang i hæftet tages ud, måtte hele hæftet jo ombrydes, og det vilde yderligere koste tid, som allerede var knap nok; men at indsætte Plougs navn, mente mit bud, var umuligt, og han blev meget forbavset, da jeg sagde: "Ikke andet end det! så sætte vi Plougs navn under sangen!" "Men have vi lov til det?" "Nej, visselig ikke! men gør det dog på mit ord, og jeg skal nok bagefter klare sagen med Ploug." — Således fik vi "Længe var nordens herlige

stamme" (ti det var denne, jeg havde i de "få linier" på kardeduspapiret), således fik vi den trykt, hvad Reiersen visselig aldrig havde tilladt, hvis han ikke var fanget i sin egen snare ved at stille en betingelse, hvis opfyldelse han agtede for en umulighed. Den jubel, hvormed den blev modtagen, da den første gang blev sunget, har jeg ikke nødvendig at omtale, den var i det mindste ikke mindre end den jubel, hvormed den stadig hilsedes de tusinde og atter tusinde gange, den senere er bleven sunget over hele Norden.

Ved den øvrige fest de to minderige dage skal jeg her ikke opholde mig; jeg henviser til *H. F. Poulsens* stykke i "Brage og Idun"¹⁾. Jeg skal kun for mit eget vedkommende tilføje, at trods mine stærke lunger havde jeg i hine dage talt mig så hæs, at jeg ikke vidste, hvordan jeg ved lundeboernes afrejse skulde ombord på dampskibet kunne bringe dem vort farvel og vort "velkommen åter". Men det måtte dog ske, og ved en rigelig brug af nymalket sødmælk lykkedes det mig også. — Ved den næste fest, besøget i Lund d. 5. juni kunde jeg desværre ikke være med.

11. desb. [1894.]

Næste år, 1843, fandt det stolte upsalatåg stæd. Jeg henviser om dette til den derom udkomne beretning²⁾, i hvilken der dog er indløbet enkelte mindre betydelige unøjagtigheder. (Det hedder således, at der kun var *to* finner med, medens der i virkeligheden var *fire*, som havde sat sig ud over den russiske regerings uvillie og vare slupne vel over; en femte, *Sakarias Topelius*, var mindre heldig: han naaede kun til Stockholm, samme dag som vi atter indskibede os.) Jeg skal da kun medtage et par enkeltheder, som nærmest vedkomme mig selv, i det jeg tillige henviser til "Juleroser"³⁾, og hvad jeg ellers vistnok på adskillige stæder lejlighedsvis har skrevet.

---

1) Skildring af de svenske og danske Studerendes gjensidige Besøg i Sommeren 1842, af stud. jur. H. F. Poulsen i Brage og Idun V, 1842, S. 134—76.

2) Beretning om studentertoget til Upsala, afgiven af den danske bestyrelse i 1844.

3) Juleroser 1892.

Tåget var ikke besluttet, før jeg strags tegnede mig som deltager; men ikke alene det: jeg vilde også have min broder Immanuel med. Han havde dog mange betænkeligheder, særlig med hensyn til sin attestats, som han havde tænkt at tage i den nærmeste fremtid. Jeg måtte mere end en gang tilråbe ham: "Blæse med attestatsen! den kan du jo tage fire gange om året" (han fik den virkelig og d. 26/10 43 med lavd), "men på et upsalatåg som dette vil du aldrig tiere komme i dit liv!" Jeg vandt da også sejr og fik ham med. Dette var dog hværken min eneste eller hårdeste kamp: moder vilde ikke tillade, at jeg rejste; hun gik i den femte, sjette måned af sit første svangerskab og vilde ikke undvære mig. Det hjalp ikke, at jeg sagde hende, at hele turen jo knap vilde tage en halv snes dage; hun græd dog. Og der var en anden ting, der heller ikke hjalp: jeg vil være fuldt oprigtig og blotte min svaghed. Jeg må være bleven noget forfængelig ved den ære, der var timet mig det foregående år, ti jeg mindes tydelig, at jeg sagde til hende: "På denne tur skal det afgøres, enten Ploug eller jeg skal være studenternes fører; bliver jeg hjemme, så bliver han det uden kamp." Altså, der løb mig virkelig en forfløjen tanke gennem hovedet om at kunne være studenternes fører, et vidnesbyrd om, hvor lidt jeg kendte mig selv! Men denne grund kunde nu allermindst påvirke min Emilie, og det burde jeg have vidst fra tidligere tid, hvor lidt verdslig ære og hæder fristede hende. Nej, det var ene hendes kærlighed til Gustaf Adolfs hjem, der tilsidst lod hende finde sig i, at jeg drog afsted. Noget hjalp det vel også, at den tid, i hvilken jeg var borte, kunde hun tilbringe hos syster Rikke¹⁾ på Fuglebjerg, hvor jeg så efter hjemkomsten skulde hente hende. Ligefuldt var det med våde øjne, hun tog afsked med mig.

Jeg blev dog ikke valgt til tågets formand og fører; dertil var jo Ploug selvskreven, ja, jeg kom ikke engang ind i det udvalg (vistnok fire mand), som stilledes ham ved siden. Jeg burde da være bleven flov og ulykkelig. Men, når jeg åbent og ærligt har vedgået min svaghed, må jeg dog ikke være uret-

---

¹⁾ Frederikke Anna Gertrud Thomsen, f. Birkedal.

færdig mod mig selv: jeg tog mig min vanskæbne med fuld ro, var lige glad og lykkelig, og jeg tvivler på, at der var nogen anden, der nød rejsen og alt, hvad den bragte, med mere udelt glæde end jeg. Der var ingen bitter følelse hos mig over skuffelsen af det forfængelige håb, jeg i et ubevåget øjeblik havde huset.

Da vi i Malmø havde fået lundeboerne ombord og styrede sydpå langs Skånes kyst, var der liv i ungdommen. Men der var en, som ytrede, at endnu gik det godt nok, men, når vi kom ud i Østersøen, hvor de høje bølger gik, så kom sagtens søsygen, og det var en slem gæst. "Søsygen," sagde jeg, "jeg ved et ypperligt middel mod søsyge." "Hvilket?" "Nu stå vi jo her samlede på dækket, og så vedtage vi enstemmig, at den første, som bliver søsyg, kastes overbord! da vil enhver nok hytte sig for det skaberi." Men der var ingen, som vilde gå ind på mit forslag. Som forudsagt, så skete det. Næppe havde vi sagt den skånske kyst farvel, før Østersøen rejste sig i sin væld; støttet af en lystig storm, lod det til, at den nok kunde lystes at lege himmelspræt med "Iris". I et øjeblik var skibets ræling kantet med gispende ynglinge, der tvungent ofrede til de vrede havguder. Af 230 nys så kække ungersvende tror jeg ikke, at vi vare flere end tre, der holdt tæt inde på, hvad vi havde, ja selv af matroserne vare enkelte søsyge. Det var et sørgeligt syn! Og når endda havet havde taget imod alt, hvad der med magtens ret tilkom det, men både dækket og kahytterne bleve et sandt uføre. Den brave kaptejn ynkedes over al den jammer og løb næste dag ind til Kristiansø, for at de syge atter kunde komme til sig selv, og hans kærlige hensigt lykkedes fuldkomment. Nu sprang atter de nys så nedbøjede skikkelser lystig omkring på de tre klipperev, om der end var en enkelt (*Joh. Wegener*), der hellig lovede, at, når vi lykkelig og vel nåede Kalmar, skulde ingen magt formå ham til atter at sætte foden på skibet, men han vilde på sin fod vandre tilbage til Danmark. (Han glemte dog sit løfte i Kalmar og fulgte med både til Stokholm og Upsala.) — Jeg havde særlig let ved at finde mig vel på Kristiansø, ti præsten der, *Kristian Sparre*, en systersøn

af fru *Dorph*¹⁾), var min gamle duskammerat og valgfætter, og garnisonskirurgen *Hasse* var gift med hans syster, min valgkusine, *Marie Sparre*, så jeg blev modtagen som en liden helligdag, og havde det ypperligt hos de kære venner. I øvrigt tvivler jeg ikke om, at også mine rejsefæller havde det godt hos den gæstfri befolkning, der så uvæntet havde fået så mange livlige gæster, en sjældenhed på de ensomme holme.

12. desb. [1894].

Efter nogle timers landliv vare de syge atter blevne sunde, og vi skulde igen afsted, ledsagede ned til skibet af vore venlige værter og værtinder. Undervejs var jeg kommen i strid med *Kristian Sparre* om et par stæders beliggenhed. Jeg sprang derfor strags ned i kahytten for at hænte mit rejsekårt, og vi vare endnu ikke fuldt lettede, men fra min plads på dækket kunde jeg pege på kårtet og vise ham, om end i nogen afstand, at jeg havde ret. Men dengang vare allerede tre af de helbredede atter blevne søsyge. I øvrigt gik sejladsen fra *Kristiansø* til *Kalmar* ret godt: vejret havde bedaget sig, og vind og strøm vare os velvillige.

Ankomsten til *Kalmar*, opholdet der, sejladsen langs kysten, ankomsten til *Stokholm* og det kortvarige ophold der, skal jeg ikke skildre; jeg har to grunde til min tavshed: 1) at jeg kan henvise til den omtalte beretning, samt *juleroser* osv., 2) at jeg egentlig denne gang var i *Stokholm* uden at være der; jeg må have gået i drømme, eller jeg har døset. Hvis Gud lader mig leve en stund endnu, kommer jeg vel i et andet eller andre breve tilbage til *Stokholm* og *Kalmar*.

13. desb. [1894].

I *Upsala* var jeg fuldt med; det glædede mig inderlig at gøre personlig bekendtskab med *Geijer*, hvem jeg allerede i så mange år havde dyrket og æret som *Nordens ædlest historiker**), og det glædede mig, at han som menneske var lige så stor og elskværdig, som han var som sagamand. Selvfølgelig glædedes

---

1) *Kammerraadinde Johanne Charlotte Dorph*, f. *Coster*, paa *Gjorslev*.

*) Se "*Juleroser*".

jeg også ved omgangen med den raske, livlige ungdom, og jeg har næppe nødig at forsikre, at jeg med fuldt hjerte deltog i den storslåede højtid, der skulde være et af de mange små led i foreningskæden mellem Nordens sønner. På Gammelupsala høje henreves jeg som alle de andre af de stolte fræmtidssyn i Plougs mægtige tale, hvilken man selv bør læse i den titnævnte beretning om tåget. Det gjorde godt at se, hvorledes time for time, ja minut for minut, skællet faldt vore upsalabrødre fra øjnene; tåget var i sig selv så nyt og dristigt; upsalaboerne vare aldeles uforberedte på det; de vare helt fremmede for det samliv, som allerede i flere år havde glædet og højnet lundeboerne og københavnernes; de vare ikke helt fremmede for den tanke, som var udspreddt og næret af tyskerne; at vi vare omvæltningmænd, ja vel endog republikanere, som man nøje burde tage sig i agt for. Men de vare heldigvis unge som vi, med syn for og kærlighed til vort fælles fædreland; og de bleve alle tagne med storm. I den schleswig-holsteinske oprørskrig kæmpede flere af dem under Danebrog, og de bleve tildels vundne i disse dage (således *August Sohlman*). Mens hjærterne brændte, lovede de villig at leve og dø for Nordens enhed, frihed og ære; og de glemte ikke løftet. — Upsalaboerne havde en ypperlig sangforening, og den gav vistnok stødet til, at også København fik sin studentsangforening, den stiftedes strags efter hjemkomsten¹⁾. På upsalaforeningens mange sange måtte dog også de danske sangere svare, og jeg har vistnok andetsteds fortalt, hvorledes “Længe var Nordens” og “Der er et yndigt Land” især vandt bifald, så de måtte synges gang efter anden.

Jeg selv havde kun et eneste savn i Upsala: at jeg ikke traf sammen med *Atterbom*, som jeg allerede i flere år havde stået i brevvæksling med. Han var netop nu på en længere rejse, så jeg nåede aldrig at få ham at se. Med undtagelse af Geijer mindes jeg ikke, at jeg denne gang gjorde personligt bekendtskab med nogen enkeltmand af betydning, det skulde da være med ærkebiskop *Wingård*, som jo på en måde var min kære Santessens plejefader. Ham havde jeg dog allerede fem år tid-

---

¹⁾ Studentsangforeningen var stiftet allerede 1839.

ligere hilst på i Gøteborg; men den hele kraftige, elskværdige ungdom lærte jeg jo at kende, og det var dog endnu noget mere og bedre. — Endnu et må jeg dog medtage: ligesom jeg allerede havde talt i Kalmar, måtte jeg også på vedholdende opfordring tage ordet på “Carolina rediviva”¹⁾). Hvis disse mine to taler ikke skulde findes i “Beretningen”, er jeg ikke i stand til at gengive dem, men der er da heller ikke noget at beklage ved tabet af dem. Jeg husker kun, at jeg i Upsala mindede om, at det i dag var Gustaf Vasas dag (d. 6. juni), men jeg bad dem om, når de fræmtidig på denne dag ihukom den store og lykkelige genskaber af Sverrigs frihed, at de da tillige vilde mindes, at dagen nu havde vundet en ny og hellig betydning, da det var blevet den, på hvilken Nordens ungdom havde slået sit første store og lykkelige slag for Nordens enhed. Som et par af de forrige talere, særlig Ploug, blev jeg båren i “guldstol” salen rundt, men det blev også dagens sidste tale: vi måtte skynde os ned til den dejlige, blomsterkransede Fyriså og gå ombord i dampskibet, der skulde føre os tilbage til Stokholm.

14. desb. [1894].

Jeg havde allerede længe været en ret flittig medarbejder i “Fædrelandet”. Min første trykkefrihedssag fik jeg jo 1840 for et stykke i dette blad. Giødwad sagde en dag i spøg, at jeg havde hentet mit frisind i østen (han mente i Sverrig), hvorfra (her tænkte han på Rusland) den ellers ikke plejede at komme (han kendte mig mindre nøje end Georg Aagaard*). Og Ploug har senere fortalt mig, hvad jeg godt kan tro, at jeg på spørgsmålet “hvad jeg giftede mig på?” havde svaret, at jeg blandt andet jo kunde gøre regning på 2-300 rdl. årlig for mine bidrag til “Fædrelandet”. (I forbigående sagt: et par dage efter, at jeg var vendt hjem fra mit bryllup, modtog jeg virkelig, om jeg mindes ret, et honorar på 27 rdl., der både kom i rette tid og på et nødtørftig sted). — Efter upsalafærden kom

1) Universitetsbiblioteket i Uppsala “Carolina rediviva”, grundlagt 1817, stod færdigt 1841.

*) Tænkt og følt II. 41—42.

jeg stedse jævnligere på “Fædrelandet”s kontore, og mit forhold til Ploug og hans medudgivere blev nærmere og nærmere. Men måske netop derfor mindes jeg i dette øjeblik ikke nogen særlig begivenhed at fræmhæve. Mulig kan den komme senere, når jeg får tænkt mig bedre om. Jo, en mindes jeg dog: inden jeg i sommeren 1845 tiltrådte min foredragsrejse, min missionsrejse, og indså muligheden af, at jeg undervejs kunde blive arresteret, gik jeg til Ploug. Jeg sagde ham ikke, hvad jeg tænkte at gøre, ti jeg vilde *slet ingen* medvidere have, og han frittede mig heller ikke, men jeg sagde til ham: skulde noget sådant hænde mig, så lader jeg dig øjeblikkelig skrive til, og lov mig så, at du strags, inden det endnu er kommet i bladene, går til min kone og, så mildt du kan, underretter hende derom med det tilføjende, at det har ingen fare, hun skal snart se mig igen frank og fri. Og han lovede mig dette. Lignende ting kunde vel også være sket, men dem mindes jeg nu ikke. — Dog, da jeg et par dage før slaget ved Slesvig med den øvrige “centralskole” vendte hjem fra en længere marsjtur, mindes jeg, at Ploug kom ud til os undervejs og fortalte, at stabschefen (*Læs-søe*) havde fundet en plads, hvor han med vor lille hær kunde byde overmagten trods. Selvfølgelig lyttede vi dertil som til et evangelium, men nærmere forklaring fik vi ikke, og kunde han ikke give.

Men kort efter indtrådte en begivenhed, som for lang tid ændrede vort forhold og gjorde det mere og mere spændt. Uden at jeg anede det, var jeg lovet mønboerne som deres kandidat til den grundlovgivende rigsforsamling, og uden at jeg anede det, fik jeg *Hoter Hage* til modkandidat. Hoter Hage var Slesvigs særlig kære ven og var desuden langt mere skikket til rigsdagsmand end jeg, men på valgdagen sejrede jeg ligefuldt over ham. Dette ærgrede Ploug, og under rigsforsamlingen blev vort forhold mere og mere spændt. Vi tilhørte hver sin gruppe (jeg med liv og sjæl “bondevennerne”), og vi taltes knap ved under hele mødet, hvorimod under forhandlingerne den ene nok nu og da kunde stikle på den anden. I det første folketing fik Ploug ikke plads. Jeg talte da sjelden med ham.

Om jeg i dette år skrev i "Fædrelandet", mindes jeg ikke, men det er ikke sønderlig rimeligt, ti der var, som sagt, indtrådt en svær spænding, og i flere stykker afvege vore politiske anskuelser. Jeg havde tidligere fået bladet frit; nu måtte jeg kønt betale det, og jævnlig blev jeg angreben i det. Hvad disse angreb gik ud på, har jeg for længe siden glemmt, og kun om formen af et eneste har jeg en dunkel erindring: det var en opfordring til tingets medlemmer at forlade salen, når sådanne folk som *Rasmus Sørensen* og *Barfod* toge ordet. — Men i mellemtiden var der sket noget, som havde endnu større betydning for vort forhold: 1851 skulde studentertåget gå til Kristiania. Jeg boede dengang på Mosedal; jeg var stærkt optaget af de "Fortællinger af fædrelandets historie", som jeg netop var bleven anmodet om at skrive; og både af den ene og den anden grund kom jeg kun til København for at skøtte mit hværv som bibliotekar i "skandinavisk selskab". Derfor hørte jeg først sent om det påtænkte Kristianiatåg, og, da jeg vilde tegne mig som deltager, kom jeg for sent og fik kun plads på tillægslisten. Af denne valgtes fræmtidig de, som man endnu kunde skaffe plads. Jeg gik daglig ind i studenteforeningen for at se, om jeg ikke mulig skulde være en af de lykkelige. Hver dag så jeg en eller flere valgt, kun ikke mig. Valget var betroet til et nævn af fire, af hvis navne jeg nu kun mindes de to: *Ploug* og *Tolstrup* (død som præst i Roskilde; et ualmindelig yndigt hjærtemenneske, hvis brev, der er et par år yngre, jeg selvfølgelig gemmer). *Tolstrup* erklærede mig senere, at *han* ikke havde modsat sig mit valg, og, selv om han havde gjort det, havde *Ploug* nok kunnet sætte mit valg igennem, hvis han havde villet. *Ham* gav jeg da også skylden for min udelukkelse fra Kristianifærden, og det blev sagt mig — jeg ved ikke om med fuld sandhed — at han, da der ved møderne skulde stemmes på mig, havde erklæret: "Nej, *Barfod* kunne vi dog umulig tage med efter hans politiske anskuelser!" — At jeg blev vraget, mens så mange andre blev medtagne, gik mig meget nær til hjærte, og min smærte udtalte jeg i et digt, som jeg flere år senere lod trykke (jeg mindes ikke hvor), og som "Dagbladet"

var taktløst nok til at give en nogenlunde nøjagtig udtydning. — Et par dage efter dampskibets afgang kom vor gode ven *Jens Lassen Knudsen* (død som præst i Lejrskov) til os. Da vi havde talt lidt med hinanden, trak han mig ud i haven og sagde til mig: “Kære Barfod, hvad er det for en sorg, der tynger dig, så dit hår i de sidste fjorten dage er blevet helt gråt?” Jeg åbnede ham da mit hjerte; tidligere havde jeg gemt min smærte; jeg havde ikke engang åbenbaret den for moder, men kun i en eneste samtale for gamle Grundtvig, der havde fået en indbydelse til at gøre tåget med og også gjorde det. — Et par år senere, jeg husker ikke ved hvad lejlighed, var der en fest i “den norske forening”, af hvilken jo både Ploug og jeg vare æresmedlemmer. Da udbragte *Bjørnstjerne Bjørnson* en eller anden skål, vistnok for den danske grundlov (den norske grundlovs skål var selvfølgelig tidligere udbragt); han bad, så vidt jeg mindes, de tilstedeværende medlemmer af rigsforsamlingen, der jo tillige vare foreningens æresmedlemmer, om at modtage den. Jeg takkede for skålen, men i min tak fremhævede jeg blandt andet den sønderlighed, at de to mænd, til hvilke skålen særlig var henvendt, i de tre, fire sidste år næppe havde vækset et eneste ord. Jeg ser endnu Plougs smil ved denne bemærkning, men jeg skal ikke prøve på at tyde det. Heldigvis, mener jeg dog, var dette den sidste ytring af misstemningen imellem os.

15de desb. [1894].

Hvornår og hvorledes det atter blev godt imellem os, kan jeg ikke i øjeblikket gøre rede for. Sandsynligvis er det sket lidt efter lidt ved gensidige tilfældige tilnærmelser. Jeg skulde dog næsten mene, at, hvad der helt helede den gamle skade, var, da jeg engang gik til Ploug (jeg tror, det var på rigsdagen) og sagde til ham: “Jeg kan ikke undvære “Fædrelandet”, men jeg har ikke råd til fræmdeles at betale det; lad mig derfor få det frit ligesom tidligere!” Jeg tror, at det var 1856, men det kan gerne have været lidt før eller lidt senere. Der blev ikke udvækslet nogen eneste stavelse til forklaring. Såret var lægt og brød heller ikke atter op påny; selv arrene forsvandt. “Vil du

forlige dig med din uven, så giv ham lejlighed til at gøre dig en tjæneſte,” — mener jeg at have læſt et ſted.

For øjeblikket kan jeg ikke mindes, at jeg har videre af betydning at tilføje om vort forhold. Vi ſtode trolig ved ſiden af hinanden i mangel en kamp, om der end kunde være et og andet, hvori vi ikke vare fuldt enige. Da ſåledes “den gennemſete grundlov” forelå for rigsdagen, mindes jeg, at en dag, da vi forlode denne og fulgtes ad ſlotspladsen langs Kristiansborg ſlot, vare vi fuldt enige om at modsætte os regeringens ændringsforſlag til vor gamle grundlov, på et punkt nær: det var forſlaget til det nye landſting. Det holdt Ploug på, mens jeg bekæmpede det og holdt på vort gamle landſting. Som bekendt vandt Ploug ſejr. Jeg har altid beklaget dette og gør det endnu. Forſtå mig! jeg vil *ikke nu* have det gamle landſting tilbage; ingenlunde; men jeg tror, at man *dengang* kunde og burde beholdt det, og vilde da være bleven fri for al den utilfredſhed og ſplid, ſom nu har rådet i ſnart en menneskealder. — Der var et andet ſpørgsmål, ſom var endnu langt ældre, og i hvilket vi også vare fuldſtændigt uenige, det gjaldt Sønderjylland. Ploug gik i alt med dem, der allerede 1849 “for fredens ſkyld” foreslog Sønderjyllands deling. Jeg holdt lige ſå afgjort ved den ſkarpe Ejdergrænſe ſom Danmarks, ſom Nordens grænſe; og dette gør jeg endnu den dag i dag. Man vil måske gentage om mig det gamle kendte: “Han har intet glemt og intet lært!” Lad gå! Et Danmark uden Danevirke og uden Ejdergrænſen er og bliver for mig kun et halft Danmark.

Skal jeg tale om vor brevvækſling, om vore gensidige beſøg? Der kunde da viſſelig være en del fornøjeligt at fortælle, men intet nyt. Jeg vil kun ſige, at jeg har levet mange lystige timer i Plougs huſ og med hans fortræffelige huſtru og familie ſamt de mange mennesker, ſom jeg ellers traf, de være nu indbudne eller kun tilfældige gæſter. Jeg har også grund til at tro, at Ploug fandt ſig vel hos os, at han syntes lige ſå godt om min huſtru, ſom hun om ham. Men alt det lader jeg ligge for kun at give nogle enkelte træk.

1862 fik jeg af regeringen en understøttelse på 800 rdl. til en Sverrigsrejse. Samme tid skulde der være almennordisk studentermøde i København, men, da jeg mindedes min udelukkelse fra studentermødet i Kristiania, besluttede jeg ikke at ville påtrænge mig *dette* møde og vilde derfor tiltræde min sverrigsrejse et par dage forinden. Var det en utidig stolthed, der drev mig til denne beslutning? Derom vil jeg lade enhver have hans mening. Kun vrede, harme var det ikke. Men jeg ved, at jeg tog beslutningen med smærte, og jeg tog den med dobbelt smærte, da min Agate, som havde lovet mig at gøre rejsen med, havde glædet sig til forinden at blive studentermødet over. Alt var dog aftalt og forberedt. Da sad jeg en formiddag og skrev på min post ved det store kgl. bibliotek, hvor jeg dengang var ansat som assistent. Postbudet bragte mig et brev, og, da jeg åbnede det, var det — en indbydelse fra mødets danske bestyrelse som dets æresgæst at deltage i mødet. Plougs navn som styrelsens formand var det første blandt underskriverne. Jeg vilde forgæves søge at tolke min glæde, og jeg indestår ikke for, at der ikke randt mig et par glædestårer ned ad kinderne under læsningen. Bibliotekstiden var strags efter udrunden, og jeg ilede op til fotografen, hvor jeg havde sat min Emilie og alle børnene stævne, da jeg vilde have alle vore fotografier med på rejsen. Jeg fortalte, hvad der var sket, og at vi altså udsatte vor rejse til mødets afslutning. Agate blev henrykt, og hendes glæde præsenteredes synlig på hendes fotografi, som jeg derfor særlig elsker. — At jeg af hele mit hjerte og med inderlig glæde deltog i mødet fra først til sidst, har jeg næppe nødig at forsikre. Hvor vidunderlig dejlig vor rejse blev, har jeg kortelig antydnet i min “rejse i Dalarne”, som moder og Jørgen tvang mig til at skrive; jeg vil også mindes, at jeg der eller andetsteds har udtalt, hvilken indflydelse på glæden under min rejse hin indbydelse udøvede.

11. sept. 1866 var det vort sølvbryllup, og fra den tidlige morgen strømmede det ind med besøgende, breve, telegrammer,

blomster osv. Alle moders syskinde (på *Line*¹) nær) vare her og iøvrigt så mange af hendes og min slægt, som nogenlunde kunde komme. Det var en dejlig dag! Vi havde møjje med at skaffe plads til alle gæsterne (vi boede dengang hos Stenhusen i Frederiksberg alle, hjørnet af Odinsvej), men ved at tage hvært rum i beslag gik det dog. Men det var et underligt sølvbryllup: der var samtidig grundtvigsk vennemøde, og netop denne dag var forud valgt til fællesspisning. Da man blev opmærksom på, at det var vor sølvbryllupsdag, var det for sent at rette fejlen, og man valgte da at indbyde os med alle vore nærmeste til hæderspladsen ved festen. Endnu et: moder var bleven dårlig, og den stærke duft fra den uhyre mængde af dejlige blomster havde givet hende en voldsom hovedpine; lidt efter den borgerlige middag måtte hun lægge sig, og Agate og syster Rikke måtte blive hjemme for at tage sig af hende. Mig vilde hun derimod have med til festmåltidet, og jeg måtte altså gå til dette med en åtte, ti af vore andre gæster, og fejre dagen i en kreds af omkring 500 mennesker. Skønt hun var fraværende, blev hendes skål dog ikke glemt af de talrige venner. — Af den store mængde kærlige gaver, som om formiddagen bragtes os, skal jeg kun nævne tre. Først en stor mahogni dragkiste (jeg tror, at man på pluddervælsk kalder den “chiffonière”) fra tolv af de unge mennesker, der i årenes løb havde, som de sige, fundet et hjem i vort hus, “hvis velsignelse de aldrig glemme”; på en sølvplade står indskriften med deres navne. — Fra “det forenede velgørehedsselskab” kom der dernæst en deputation af bestyrere, lærere og elever, som bragte os nogle sølvsager med indskrift; iblandt overbringerne mindes jeg særlig nuværende statsrevisor *Harald Holm*, en af vor skoles tidligere elever. — Endelig kom der en talrig deputation med Ploug som ordfører, der overrakte os en sølvvinkande med indskrift (denne kande fik Jørgen og Agate, da de holdt sølvbryllup) samt en sparekassebog på (så vidt jeg mindes) et par tusinde rdl. (selve sparekassen er, mærkværdigt nok¹ bleven borte for mig, efter at dens beløb lidt efter lidt var hævet).

¹) Nikoline Betsy Husum, f. Birkedal.

Bidragene vare komne alle vegne fra og fra alle klasser i folket, også fra Sverrig og Norge, men en fortegnelse over bidragyderne fik jeg aldrig. Dog ved jeg, at iblandt dem var også enkedronning Karoline Amalie, som dagen forinden ved vennemødet havde bragt mig (moder var ikke tilstede) en hjertelig mundtlig lykønskning. — Ploug var deputationens varme og veltalende ordfører, men, hvad han sagde om os bægge, vil jeg hælst tie med, og kun mindes, at han kaldte vort hus et lykkeligt hjem, i hvilket særlig så mange unge fandt en tilflugt, som de i den store by kunde trænge til. Det vil jeg mindes, fordi jeg tror, at det er sandt, og fordi — æren er ikke min, men moders. — Og dog jo: endnu et må jeg medtage: et par dage efter sølvbryllupet, men i anledning af dette, sendte klædehandler *Gammeltoft* mig en kvitteret regning, vistnok på nogle og firti rdl., som jeg for længere tid siden havde udtaget hos ham til vårt eget og et andet hus, men endnu ikke betalt. Jeg stod dog ikke i andet end et meget løst handelsforhold til ham.

18. desb. [1894].

Nyår 1869 begyndte jeg udgivelsen af “Kong Kristian den niendes dagbøger” (der udkom af disse kun 1ste bind, d. v. s. fem hæfter). Titlen kunde misforstås, indtil man gjorde sig kendt med indholdet: den kunde forstås, som om det var dagbøger, kongen selv havde ført, og som jeg, efter at være kommen i besiddelse af dem (Gud skal dog vide på hvilken måde) nu udgav. Kongen havde følt sig højst krænkede ved titlen, og indholdet var visselig ikke skikket til at formilde ham, ti jeg var ham virkelig ikke god; jeg havde hverken kunnet glemme Danevirkes rømning eller Wienerfreden. Da kom Ploug en formiddag ud til mig, oplyste mig om kongens stemning, som han fandt fuldt berettiget; sagde mig, at jeg rimeligvis vilde miste den bevilling, jeg hidtil havde haft af fondet til videnskabsmænds understøttelse, hvis jeg ikke ændrede titlen; og bad mig gøre dette. Jeg havde let ved at gøre dette, da det vildledende i titlen blev mig klar, og da Ploug mente, at kongen vilde føle sig tilfredsstillet, når jeg efter mit forslag ændrede “dagbøger”

til "regerings-dagbøger"; dette gjorde jeg da allerede på bogens 2det hæfte; og jeg beholdt den bevilling, som jeg virkelig vanskelig havde kunnet undvære.

På det nye upsalatåg 1875 var jeg selvfølgelig atter med. Jeg havde nu ikke længer nogen frygt for at være et ildeset medlem af den rejsende klynge. Under mine mange tidligere sverrigsrejser var jeg bleven nøjere kendt både med folk og land, og jeg kan nok sige, at jeg trods mine 64 år nød hele turen op igennem Skåne, Småland, Østergötland og Upland med ungdommelig friskhed. Ploug var selvfølgelig atter tågets lykkelige fører og holdt atter hovedtalen på Upsala tinghøj. Også om denne rejse er der dog udkommen en beretning, til hvilken jeg kan henvise; jeg kommer vel desuden selv til at omtale den noget nærmere i et følgende brev, hvis jeg ellers får tid dertil; her skal jeg derfor kun dvæle ved et par punkter. Efter Plougs tale på tinghøjen og i anledning af den var jeg nær kommen i skænderi med nordmanden *Wällund*, som jeg kendte lidt til fra hans lange ophold i København, og havde der igennem andre fået meget gode tanker om ham. Nu var han mig ubegribelig, men jeg tog dog så rolig på hans hæftige angreb på Ploug, så jeg tror ikke, at vor uenighed blev mærket sønderlig af den talrige kreds på højen. Siden har jeg ikke set ham, men han er desværre senere bleven nokså sørgelig kendt. — På instændig opfordring måtte jeg denne gang aldeles uforberedt holde to foredrag (ikke taler), det ene om den grundtvigske opfattelse af kristendommen, det andet et rent historisk, enhedsnordisk. De ere bægge trykte i "Beretningen", men især det første vanhældet af en mængde meningsforstyrrende læse- eller trykfejl, som jeg kun fik rettede i det eksemplar, der blev sendt mig selv. Men dette gav jeg kort efter til en fynsk bonde (*Mårten Nielsen?*) fra egnen om Middelfart, der har en stor samling af allehånde skrifter om og mod Grundtvig. Til ham må derfor den henvende sig, der måtte ønske at kende mit foredrag og finde mening i det. Det blev i øvrigt inden trykningen, nedskrevet som det var efter hukommelsen, gennemlæst og billiget af *C. 7. Brandt*.

7. apr. 1881 fyldte jeg "støvets år". Jeg havde aldrig drømt om, at jeg skulde nå så høj en alder, og dog — skulde jeg nå den endnu langt højere. Huset var atter fuldt af gæster fra den tidlige morgen; ikke at tale om slægt, om børn og børnebørn. Fra "det forenede velgørenhedsselskab" kom atter en deputation. En anden stor deputation havde atter Ploug til ordfører. Han overrakte mig påny en sparekassebog på noget over 1800 kroner. Det var meningen, at jeg for disse skulde gøre en rejse, på hvilken jeg kunde medtage et af mine børn, rejsens mål måtte jeg selv om. Jeg havde ikke vanskeligt ved at bestemme mig. — Et par snese år tidligere var min kone og jeg efter kirketjænensten til frokost hos gamle Grundtvig. Der var andre unge mennesker, og talen kom tilfældig på udenlandsrejser. En af de unge vilde til Rom, hvis han kunde nå det, og da endnu hellere til Jerusalem tillige, en anden vilde til Paris, en tredie var så beskeden at ville nøjes med Wartburg og det sachsiske Schweiz. Således havde enhver sine ønsker. Endelig skulde også jeg udtale mig. Jeg vilde til Finland. Et almindeligt forundringsudråb fulgte, på hvilket gamle Grundtvig gjorde ende med den henkastede spøg: "Da ved jeg såmænd godt, hvad Barfod vil i Finland: han vil naturligvis have fri befordring til Sibirien!" Man mindes, at det var i kejser Nikolajs dage. — Nu var der ingen frygt hværken for tvungen eller "fri" befordring til Sibirien, og min beslutning var strags tagen: jeg vilde gennem Sverrig til Finland og derfra gennem Norge tilbage. Og jeg gjorde denne rejse*). Men et må jeg allerede her omtale: rejsen var besluttet, men hvem skulde følge mig? Efter samråd vare vi hurtig enige om, at det skulde min svigersøn *Poul la Cour*. På min bøn var han også strags villig dertil, og vor afrejse blev sat til d. 15. juni. Men få dage forinden modtog han en opfordring fra Nordamerika, hvor man ønskede at underhandle personlig med ham om hans tonehjul¹). Denne rejse kunde mulig blive af den allerstørste betydning for ham,

*) Tænkt og følt, I, 49—79.

¹) Fysikeren Poul la Cour havde 1875—76 opfundet en Mangefoldstelegrafi baseret paa "Tonehjulet".

og, skønt meget nødig, måtte jeg løse ham fra hans løfte, som han dog endnu fuldt ud stod ved. Da tilbød min ældste søn, lægen, *Hans Peter*, at ville ledsage mig. Også for ham var det en stor opofrelse, dog måske næppe slet så stor som for Povl. Jeg modtog da med glæde hans tilbud, og rejsen fandt sted på den satte dag.

Min svåger *Vilhelm Birkedal* havde guldbryllup d. 4. apr. 1887, og selvfølgelig vare vi med i den store vennekreds, der flokkede sig om ham og hans elskelige *Emilie*. Jeg måtte endog ved bordet som nærmeste slægtning udbringe den egentlige festskål, men slap kun meget dårlig fra den, og synderlig heldigere havde jeg ikke været med sangen, jeg havde skrevet. Desværre vare bægge dele nogenlunde en prostitution, i hvor godt jeg end mente det det kære brudepar. Men det var den sidste dag, jeg følte mig fuldkommen rask (eller var måske svagheden allerede indtrådt, uden at jeg anede det?). Hidtil havde mine 76 år ikke trykket på mig; jeg følte mig endnu stadig ung, kan jeg gerne sige, og på vor lange fællesrejse havde jeg flere gange med større lethed steget både op og ned ad højder end min 32 år yngre søn. Fra nu af indtrådte der en svaghed, som lidt efter lidt tæmmede mig. Jeg var dog ikke syg, men jeg følte mig kendelig svækket. Den første dag, denne svækkelse trådte tydelig frem for andre, var 2den juledag d. 26de desb. 1889. Jeg vilde fra vor egen bopæl (Allegade nr. 4) gå til Hans Peters (Lykkesholmsalle nr. 3 B) og undervejs hilse på den kære *Lavra (Bloch) Grundtvig* (Platanvej nr. 12). Hos *Lavra* traf jeg hendes broder *Jørgen* og et par yngre venner. Efter at have hvilt mig en stund gik jeg trøstigt videre, men overfaldtes af en ubeskrivelig træthed. Jeg traf ingen undervejs, som kunde støtte mig; havde det været et ladegårdslem, havde jeg bedt ham tage mig under armen; jeg måtte bruge al min villieskraft for ikke at kaste mig ned på den frosne sne. Jeg havde aldrig før gået en sådan sneglegang, og det var dog kun, hvad man kalder en springvej. Endelig nåede jeg målet og kastede mig strags i en lænestol, næsten uden at mæle et ord. Min

svigerdatter, den kære Mine¹), så forundret på mig og kunde slet ikke fatte mig, ti jeg var ikke i stand til at sige hende, hvad der fejlede mig, om det var sygdom eller sorg. Efter en hvile og efter middagsmaden og en ny hvile kom jeg dog atter en del til kræfter, og vi kørte hjem. — Den næste dag, d. 27de, fik vi to budskaber, som gjorde stærkt indtryk på os: Vor kære svigerinde Emilie Birkedal var død om morgenen efter kun 2½ dags sygdom, om hvilken vi intet anede; vi havde for tre uger siden været sammen med hende, da hendes mand fyldte de åtti (d. 7. desb.), og da var hun, trods sine næsten 75, så rask, så smuk og livlig, så det var en lyst. — Det andet sørgebudskab var det om vor kære præsts, C. J. Brandts afgang samme dag. Han havde længe været syg, og hans død var længe forudset, men “så længe der er liv, er der håb”, og vi håbede i det længste på hans helbredelse. *Jeg* havde endnu ikke lært at istemme de ord, med hvilke hans ånd og hjerte sagde denne verden det lykkelige farvel: “O! Gud ske lov!”

19de desember [1894].

Tante Emilie blev bisat i Gentofte d. 2den januar, og mormoder og jeg fulgte hende. Det var bitterlig koldt og en skarp blæst. Vejen fra stationen til kirken anstrængte mig; skønt jeg sad lige ved kisten, måtte jeg dog stå op, hvis jeg vilde høre noget af de tre taler; vejen fra kirken til stationen anstrængte mig yderligere; både mormoder og jeg bleve gennemisnede, mens ligkisten under salmesang sattes i banevågnen. Mormoder kom lidt bedre fra det end jeg, men mig måtte man slæbe fra stationen til Vældegård, hvor jeg strags måtte lægge mig på sofaen. Efter et par timers hvil, efter brugen af flere styrkende midler og en kraftig middagsmad kom jeg dog nogenlunde til kræfter igen, og vi toge atter hjem om aftenen. Men næste dag, d. 3. jan., skulde præsten Brandt jordes fra Vartov. Mormoder var fornuftigere end jeg: hvor ondt det end gjorde hende, holdt hun sig hjemme, men jeg tog ind til Vartov, sad atter lige ved kisten, men måtte påny trætte mig ved at stå op for at kunne

1) Mine Barfod, f. Ostenfeld.

høre. Da jeg kom hjem igen, var jeg selvfølgelig ubeskrivelig mat. — Fra disse to jordefærde regner jeg min egentlige sygdom, som varede fulde halvandet år, skønt jeg aldrig var sængeliggende, og som man kaldte influenza for dog at give den et navn. I denne sygdomstid gik jeg en dag op til Ploug og bad ham tage sig af min enke: anvende sin indflydelse hos regering og rigsdag, for at hun kunde få en noget større pension end den, der kunde tilkomme en enke efter en forhenværende fuldmægtig. Han mente, at det var usikkert, om han overlevede mig, men gav mig både hånd og mund på, at han i så fald skulde gøre alt, hvad han måtte kunne; og jeg vendte beroliget hjem. Han var jo fulde halvtredie år yngre end jeg; han var stærk og kraftig, mens jeg var bleven en stakkels skrælling; han havde endnu en stor og velsignelsesrig virksomhed, mens jeg var et unyttigt medlem af samfundet; det var umuligt andet, end at Gud vilde lade ham overleve mig.

7de april 1891 fyldte jeg de åtti år. Atter strømmede breve, telegrammer osv. ind i hundredvis; og atter blev vårt hjem fyldt af kære gæster, blandt hvilke jeg her kun skal nævne *Marie Hall* og *Vitta Rostrup*, fordi det var sidste gang jeg så dem, da de begge døde i den samme og følgende måned. Af deputationer kom der også flere. Af velgørenhedsselskabets deputation var *Peter Stefan Bjerring* medlem. Han var en af skolens ældste elever, var bleven student og dernæst officer, nu var han afskediget artillerikaptajn (falden for aldersgrænsen) og en af selskabets bestyrere. Han havde altid været mig meget kær, og ved afskeden blev jeg så bevæget, at jeg kyssede ham. Blandt de andre deputationer var der en, som atter havde Ploug til ordfører: han rakte mig en trykt adresse, i hvilken "venner og veninder" bade mig lade mig male til Frederiksborg billedgalleri; den dertil nødvendige sum var sammenskudt trindtom fra (bidragydernes navne lærte jeg aldrig at kende). Jeg blev pludselig bevæget ved denne overraskelse, og jeg mindes, at jeg brast i gråd, mens det kæmpede våldsomt i mit indre. Jeg kunde ikke sige nej til den vænlige anmodning, men jeg følte, og sagde det i mit svar på Plougs tale: "Hvad skal jeg

på Frederiksborg! Der har jeg jo slet ikke hjemme!” Når man ønskede det, vilde jeg gerne lade mig male, men det skulde helst være til mine børn. Men til Frederiksborg! — Denne følelse havde jeg, hvær gang jeg sad for Siegumfeldt, hvis billede efter alles sigende blev udmærket, og den har jeg endnu. Jeg kan ikke ret forlige mig med tanken om efter min og min kones død at skulle til Frederiksborg. — Gæsterne vedbleve at komme, og klokken var henved 4, da de sidste gik, men forinden havde jeg af træthed måttet søge hvile. Hans Peter og Mine havde været så kærlige at byde os med alle vore børn og børnebørn samt de af vore gæster, der stode os nærmest, til en festmiddag; men moder og jeg måtte blive hjemme; vi vare bægge alt for anstrængte. Først om aftenen kunde vi køre lidt hen til den kære kreds.

20. desb. [1894].

Atter i år toge vi os en sommerferie på Landboskolen, hvor Jørgen og Agate jo altid havde gjort alt for at gøre os det så godt og hyggeligt som muligt. Moder var angst for denne udflugt og søgte at få mig fra den, og Povl, som d. 5. juli hentede os i sin faders lette og magelige vågn, sagde senere, at han kun havde gjort det med stor angst. Men som sagt, jeg satte dog min villie igennem. Vi kom godt ud, og, da jeg havde ligget en times tid eller to på sofaen, vare anstrængelserne ved de syv fjærdingvejs kørsel glemte. Jeg havde det som i mit eget hjem; i Jørgens store arbejdsværelse havde jeg min egen sofa, mit eget skrivebord, og alt var ordnet for mig på det kærligste. Jeg kunde arbejde og dovne, som jeg helst vilde; jeg kunde, når jeg vilde, ty ind til de kære børn og børnebørn, eller jeg kunde vandre en lille omgang i den kendte, venlige have. Mit arbejde gik ret godt, og jeg var glad og lykkelig. — Da, det var vist natten til d. 10de juli, søgte jeg sængen tidligere end sædvanlig (kl. var ikke stort over 12). Jeg aner ikke grunden, hvorfor jeg gik så tidlig, ti jeg var slet ikke træt, og jeg følte mig rask og glad. Men jeg havde ikke længe ligget i sængen, da der påkom mig en følelse, som jeg ikke kan beskrive. Jeg følte ingen smærte, slet ingen; jeg havde kun en følelse af, at ånden stod i færd

med at forlade legemet, der i næste øjeblik vilde være afsjælet. Jeg sagde i mit stille sind farvel til hustru, børn og venner, men, jeg begriber ikke mig selv, skønt min hustru lå ved min side, vækkede jeg hende dog ikke for at kunne lydelig sige hende det sidste farvel. Jeg syntes, det var synd: hun skulde så længe muligt blive uvidende om det tab, som forestod hende. Da fældede jeg mine hænder og bad: "I vorherres Jesu Kristi navn! ske din villie med os, kære Gud og fader, hvad enten den så er til liv eller død, den er dog altid den bedste og kærligste! Men er det din villie, at vi skulle dø, lad da vor død blive smærtefri som min nu; er det din villie, at vi skulle leve en stund endnu, giv os da ved din Helligånd nåde til at leve vort liv dig til ære og vore medmennesker til gavn og glæde." Noget udvidet har den siden, helt eller delvis, været min nattebøn. — I kunne måske ønske at kende den udvidede: "I vorherre Jesu Kristi navn! Vi takke dig, kære Gud fader! at du har opholdt os indtil denne dag, sunde på sjæl og legeme, og at du har åbnet vore hjerter for dit ord, ligesom også vore børns og børnebørns. Og så bede vi: Ske nu og altid din villie med os, hvad enten den er til liv eller død, til fryd eller sorg! Den er dog altid den bedste og kærligste. — Men, er det din villie, at vi skulle leve en stund endnu, og det ville vi jo gerne, giv os da ved din Helligånd nåde til at leve vort liv dig til ære og vore medmennesker til gavn og glæde; udrens al den gamle uhumskehed af vore hjerter, bøj og rejs vor villie, så vi altid ville, hvad du vil, salv vore øjne, så de stadig se lys i dit lys, og, hvis det for vor salighedssag er muligt, fri os for lange og strænge lidelser på sjæl og legeme. — Men, når du i din bejlelige tid sender os døden, måtte den da komme mild og blid og finde os ved fuld bevidsthed; måtte din Helligånd forinden have lært os at møde den frimodig med en barnlig og urokkelig tro på din store barmhjærtighed, også mod os syndere, som din enbårne søn genkøbte med sit blod på korset; måtte denne din enbårne søn, vor herre og frelser Jesus Kristus, stå ved vort dødsleje, lede os ved hånden gennem dødens skyggedal til din trones fodskammel; og giv os, trods vor uværdighed, en plads

i din lyse himmel, om end den mindste og ringeste, hvorfra vi stadig kunne se dit og vor frelsers milde åsyn! Amen, i vor kære Jesu Kristi navn, amen!” Der faldt en vidunderlig ro over hele mit væsen efter denne bøn. Endnu kun en liden stund lå jeg vågen, men faldt så i en dyb og styrkende søvn, der varede uforstyrret ved til langt ud på morgenen. Da jeg stod op, følte jeg mig som nyfødt; min sygdom var overvunden, og der indtrådte en daglig bedring, der ikke alene overraskede mig selv, men alle mine omgivelser. Da jeg en måned efter vendte tilbage til København, kunde man knap genkende mig.

23. desb. [1894].

Det var vistnok d. 9de okt. 1894, at Ploug pludselig trådte ind i stuen til os. Jeg blev overrasket ved hans komme; jeg havde ikke ventet ham på denne side af hans årssdag, og jeg sagde til mig selv: “Hvad betyder dette! Skulde han ane, at han ikke oplever sin årssdag?” Denne følelse fortog sig dog, da jeg så på ham og hørte ham tale: Min anelse om grunden til hans uventede komme havde dog været rigtig; ti 2den juledag, fortalte hans søn *Hoter* mig, at faderen længe havde haft en sådan forudfølelse. Han havde sagt det til flere (kun ikke til hustru og børn, som han ikke nænnede at foruro lige), og, da hans systersøn, *Dr. Geill*, var herinde, førend han foretog en kort studierejse til Wien, fulgte Ploug ham ud og sagde da ved afskeden til ham: “Ja, vi to ses ikke tiere hernede!”*). Han så så frisk ud, som vi ikke længe havde set ham, og han var ualmindelig livlig. Han blev usædvanlig længe hos os og havde en mængde at fortælle. Han var et par dage forinden kommen ind og fortalte os iblandt andet, at en middag kl. 4, som han sad i sit arbejdsværelse, slog lynet ned igennem skorstenen i den gryde vandgrød, som stod over ilden, slog gryden i stykker, men gjorde ellers ingen skade, kun bedøvede den mere eller mindre de tre mennesker, som netop opholdt sig i køkkenet. “Hvad blev der af grøden?” spurgte jeg. “Den havde ingen skade taget, den spiste vi ligefuldt, og den smagte godt.” Når

*) senere Tilføjeelse.

jeg fortæller denne historie, har det, som man strags vil se, sin egen grund, ti jeg kan umulig gengive alt, hvad vi talte om. Men, da han atter var gået, var moder og jeg enige om, at det havde været et rigtig fornøjeligt besøg: "Så godt han så ud! så rask og glad han var! og" — føjede moder til — "så kærlig! Han tog dig jo ved afskeden om skuldre og hals og trykkede dig helt ind til sig."

D. 27de oktb. spurgte jeg mig selv: skal du skrive til Ploug i dag eller i morgen? ti en hilsen skal han dog som sædvanlig have til sin årsdag; men i år skal den være lystig. Jeg blev dog snart enig med mig selv om, at det var bedst, jeg skrev i dag, ti i morgen kunde der let komme hindringer; jeg behøver jo ikke at afsende det før i morgen aften. Det skal begynde således:

"Du, som kåger din grød ved det lyn, som Kroniden dig sender! — — Nej, det vil ikke gå! det var min hensigt at skrive en Plougiade i lighed med Iliaden, men Musen, den træske, vil ikke i dag, som ellers sædvanlig, stå på pinde for mig, og, kan jeg ikke fræmbringe et heltedigt, som i det mindste står ved siden af fader Homer, så — — så, nr. 2 vil jeg ikke være, dertil er jeg for stolt, det er under min værdighed, så — får du nøjes med prosa — — —"

Jeg vilde netop gribe pennen (papiret var lagt til rette), da *Olaf* kom ind ad døren og med dæmpet stemme sagde: "Ploug, Karl Ploug, døde for to timer siden." Dette budskab gjorde et stærkt indtryk på mig. Jeg tror nok, at der løb mig et par tårer ned ad kinderne. Alle mine gode venner vare længst bortgangne; Ploug var den sidste af mine samtidige; og nu stod jeg helt ene. Men det er jo altid deres skæbne, hvem Gud giver så langt et liv.

Jeg kunde ikke overvære hans jordefærd. Så skrev jeg samme dag et lille digt, som I sagtens alle have læst. — (Det var ikke tidligere faldet i mine tanker, at jeg skulde synge ved Plougs grav. Tværtimod. Engang, da jeg tilfældig blev spurgt: "Hvæm skal skrive dit mindedigt?" svarede jeg: "Ingen! — Jo, måske

dog Ploug, men ellers ingen! Der er jo intet at synge om, intet at mindes.”)

24. desb. [1894].

“Men” — spørge I nu — “hvem og hvordan var Ploug?” ikke som digter og polittiker, for som sådan kende I ham jo længst; heller ikke egentlig som ven, ti som sådan have I jo nu lært at kende ham; men, rent almindelig taget, som menneske.”

Han hørte ikke til den snævre kreds af venner, i hvilken jeg tidlig fik plads som det sidste led af kæden. Han hørte altså ikke til mine nærmeste fortrolige. Dertil kom, at han nærmest var en af dem, hvis valgspårg man har formet således: “Mit hjerte hører mig til, og det kommer ingen anden ved.” Han bar altså ikke sit hjerte på en præsenterbakke, og dog var han egentlig talt et hjertemenneske, varm, umiddelbar, ærlig og trofast. — Han var en mand og satte altså ideen over personen. Det var igennem ideernes fællesskab, at han vandt kærlighed til personen, mens kvinder jo i almindelighed igennem personen vinde kærlighed til ideen. Dog er det ikke således at forstå, at han ikke kunde påvirkes således af en person, at denne jo lidt efter lidt vandt ham for en ide, som hidtil havde været ham mere fremmed. Der er for mig ingen tvivl om, at det var hans ypperlige hustru¹⁾, som helt åbnede hans øjne for den historiske kristendom. Jeg mindes således, at hun engang i en fortrolig samtale sagde til mig, at det gjorde hende så ondt, at Ploug i sin morbroder P. K. Petersens hus var bleven led og ked af grundtvigianismen, da han dog egentligt var helt bygget som grundtvigianer. Og hun havde lykken med sig, da hun vilde bringe ham tilbage til hans naturlige stade.

Jeg skal ikke glemme, at i vor sidste samtale sagde jeg: “Vi gå i denne tid og ere spændte på, hvorvidt det skal undes os at få Hoff til Vartov;” og han svarede: “Ja, du kan tro, at vi ere ikke mindre spændte derpå.” Han nåede da også at se sit hjertes ønske opfyldt, men ikke at se Hoff indsat. — Han blev en formuende mand, men han lod ikke sin formue unyt-

¹⁾ Elisabeth Frederikke Michelsen.

tet; enhver virkelig velgørende indretning støttede han gerne, og virkelig trængende støttede han ligeledes gerne, men han talte aldrig derom. — Hvad der bandt Ploug og mig sammen trods al vor personlige ulighed, var vor fælles begejstring for Nordens enhed, men vort samliv forstyrredes ikke ved vor uenighed om Sønderjylland, som han vilde have delt og jeg udelt. Det var andre politiske modsætninger, som i nogle få år skilte os. I de samme år fandt han sig dog godt i, at jeg hverken indtrådte i de "konservative" foreninger eller i "højre"s arbejder- og vælgerforening, hvis formand han dog var, men stadig holdt mig en del nærmere til "venstre" end han. Vi vare dog enige i det væsentlige: *at kongen skal være virkelig konge; at landsting og folketing skulle have lige myndighed; og at vort fædreland skal værges mod fremmede våldsmænd.* — Ploug blev kornmand af danebrog, fik nordstjerne og olafsordenen, ja tillige, så vidt jeg mindes, en russisk orden, men man mærkede det ikke på ham. Han blev tillige dr. phil. ved Lunds universitet, men han skrev i den anledning til mig, at han håbede, han skulde blive fri for at kaldes så. Som bekendt gik dette hans håb dog ikke i opfyldelse. Andre titler fik han ikke, og jeg måtte derfor lægge beslag på hele min opfindsomhed, når jeg skulde skrive udenpå et brev til ham; tilsidst fandt jeg dog udskriften "P. Carl Ploug" var fuldt tilstrækkelig.

IX.

TYLFTEN

27de jan. 1895.

— Vemodsfuld forlod jeg morgenen d. 1ste juli 1832 det kære gamle Gjorslev, om hvilket jeg håber at skulle tale nærmere i et følgende brev. Sent om eftermiddagen kom jeg til København, hvor jeg efter aftale skulde bo sammen med Birkedal. Jeg vidste dog ikke, hvor han boede og satte derfor mine pakkenilliker ind på Vestergade hos tobakspinder Kastrup, hvor min broder Kristian Barfod stod i butikken. Herfra gik jeg om

på Gammeltorvs apotek, hvor jeg vidste, at *Peder Dorph* og *Georg Aagaard* boede på 3die sal, og de måtte da kunne vise mig til Birkedal. Pigen, som lukkede mig ind, fortalte mig imidlertid, at ingen af dem var hjemme: Dorph var tagen til Iselinge, og han kom først hjem om nogle dage, Aagaard var gået ud, men kom måske snart hjem. Om jeg da ikke så længe kunde sætte mig ind på deres værelse? Jo. Jeg gik ind og satte mig til at læse et eller andet i sofaen. Tiden gik, og Aagaard kom ikke. Jeg gik da ud i køkkenet og bad pigen om en kop te. Hun bragte den, og jeg spurgte hende, hvor Dorph og Aagaard havde deres madskab. Hun viste mig det, og jeg tog for mig af retterne. Tiden gik atter, og det blev henimod midnat, uden at Aagaard kom. Jeg gik atter til pigen og spurgte, hvilken seng der var Dorphs, hvilken Aagaards. Hun var virkelig oppe endnu, ja hun blev længe oppe, da hun ikke vidste, hvæm den fremmede var, og derfor ikke turde lægge sig. Det blev over midnat, og Aagaard kom endnu ikke: han var i Tårbæk som deltager i det fakkeltåg, der den aften blev bragt prof. *H. N. Clausen*, og derefter var han den smukke sommeraften gået med nogle venner ind i Dyrehaven. Jeg havde været tidlig oppe om morgenen, havde kørt den halve dag; væntetiden blev mig for lang, og jeg lagde mig trøstig i Dorphs seng.

Naar Aagaard kom hjem, aner jeg ikke, men han traf endnu pigen oppe, som helt forskrækket sagde ham, at der var kommen en fremmed, som havde søgt Dorphs seng. Han gik da ind i sovekammeret, tændte lys og stod længe og stirrede på mig, men kom til det udslag, at, skønt den sovende var en vildfremmed, kunde det umulig være nogen, som husede onde tanker, siden han sov så trygt; og han søgte trøstig sin egen seng, hvis hovedgærde stødte mod fodenden af den, i hvilken jeg havde taget hvile. Morgenen kom, og jeg vågnede. Jeg så hen til sengen ved min fodende, hvor Georg Aagaard havde løftet sig på sin albue og stirrede nysgerrig på mig. "Kender De mig ikke?" "Nej!" "Vi have dog sets engang før, for åtte år siden." Længere kom jeg ikke, ti karlen åbnede i det samme

døren for at sige Aagaard, at kaffen var færdig, brød hentet, støvler osv. børstede; "om han så havde mere at gøre?" "Nej, det er godt! så kan du gerne gå." — "Nej, bi lidt," afbrød jeg. "Vil De gå hen til Kastrups i Vestergade og hente min vadsæk og et par andre småting, som jeg har ladet stå der." Karlen stirrede forbavset på mig. "Hænt så det, som han siger," sagde Aagaard, og karlen gik. "Kender De mig endnu ikke?" "Nej, ikke det jeg ved!" Jeg måtte da komme med forklaringen. Under megen munterhed stode vi op, klædte os på og drak kaffen. "Jeg har nogle ærinder, som jeg nødvendig strags må besørge," sagde Aagaard; "bliv siddende så længe, så skal jeg strags følge dig til Birkedal."

Jeg gjorde mig det mageligt i sofaen og tog en bog. Da trådte der to herrer ind ad døren. Jeg nikkede kun fra min sofa, men tog ellers intet hensyn til dem, og de heller ikke til mig; de gik lige hen til det rødmalede fyrrebord, som stod foran det midterste vinduesfag, hvor de strags gave sig i samtale. Det varede ikke længe, før de kom ind på den polske frihedskamp, om hvis gang de i enkeltheder vare uenige. Jeg lå med bogen i hånden, men kunde ikke undlade at følge samtalen, der jo heller ingen hemmeligheder kunde indeholde; dertil førtes den for højroset. Jeg havde fulgt hele hin kamp med den mest levende medfølelse og ikke nøjets med avisernes korte meddelelser, men gennemstuderet en mængde særskrifter. Jeg holdt mig dog tavs, som jeg var ubemærket. Men tilsidst blev det mig for broget, og jeg tillod mig flere rettelser, som dog ingen af dem ænsede. Ti hvem var vel den fræmmede, der således ukaldet gav sin besyv med? Endelig rejste jeg mig og gav en historisk fræmstilling af krigens gang, uden dog endnu ret at finde tiltro. På bordet lå tilfældig et stykke kridt, og med dette tegnede jeg i råt omrids Polen med alle dets fæstninger og slagmarker, og med varme gav jeg en sammentrængt, men fuldstændig udvikling af krigen, lige fra dens udbrud, novbr. 1830, til den i septb. 1831 kvaltes i blod. Nu fik jeg ørenlyd, og nu fandt jeg tiltro. Vi gave hinanden hænderne og man spurgte om mit navn. Det var *Knuth* og *Kramer*. Så vare vi gamle kyndinger, ti jeg var

jo for segs uger siden, på anbefaling af Dorph og Birkedal, optaget i det vennelag, som også de vare medlemmer af. Fra den stund vare vi venner indtil døden, Gud være lovet og priset!

29. jan. 95 (Agates 5ode årsdag).

Georg Aagaard kom hjem og fulgte mig til *Birkedal*, hos hvem jeg som sagt skulde bo. Det var på hjørnet af Østergade og St. Jørgensgade (nuværende nr. 57), 3die sal, hos en gammel jomfru Tøyer. På 2den sal boede enken efter maleren *Cabott*¹⁾ (en født romersk prinsesse), på 1ste sal klædekræmmer *G. Bloch*, der havde sin butik i stuen. — På hjørnet af Amagertorv var der en restavration, Richardts; der havde Birkedal abonneret sin middagsmad, altså gjorde jeg det med. Den første middag fulgtes vi derover, og jeg gav en flaske rød vin til maden. Jeg havde jo fået et halvt hundrede rdl. ved afskeden fra Gjorslev*); af brændevinsbrænder *Hauberg* i Storehedinge havde jeg lånt hundrede rdl. på min faders kation (han måtte også nogle år senere kønt betale både renter og kapital); så — der var jo ingen bund eller ende på min rigdom, og jeg kunde sagtens traktere med vin. Den smagte Birkedal og mig godt, og jeg gjorde næste dag det samme. Om jeg yderligere fortsatte, og da hvor længe, skal jeg ikke kunne sige, men jeg kom meget snart til den erkendelse, at der dog virkelig var ende på min rigdom.

Georg Bloch havde som sagt sin butik i stuen, og der fulgte Birkedal mig endnu samme dag ned. Jeg skulde iblandt andet have et silkelommetørklæde. Et sådant havde jeg endnu aldrig ejet, men jeg var jo nu den rige mand og måtte opføre mig derefter. Bloch viste mig et par stykker, sagde mig prisen, beskrev deres bonitet og rådede mig særlig til at tage det ene. De vare alle kønne, men jeg var jo en gammel, fornuftig mand og sagde strags til mig selv: "Kræmmeren snakker for sine varer og priser det, som han helst vil af med, fordi han ved, at det ikke duer; altså tager du et andet, så han kan se, at du

1) Maria Gertruda Cabott, f. Comtesse Pericoli (1778—1851).

*) Tænkt og følt, II, 39.

ingen tosse er, der strags lader sig prakke hans dårligste varer på.” Og jeg gjorde så. — Det var indledningen til mit bekendtskab med “gamle Bloch”. Mange år efter lede en del af hans varer skade ved en ildebrand. De såltes da for nedsat betaling og gik strygende af. Dette mærkede en af svendene, tog så varer, som ingen skade havde lidt, tilsmuskede dem lidt og tog den fulde pris for dem, men sagde, at det var den lave pris, hvortil de nu på grund af uheldet bleve sålgt; og damerne gik i tøjet og mente, at det var røverkøb. Bloch opdagede det og forbød strængelig sin svend en sådan løgn. Det var *den* “kræmmer”, lige over for hvem jeg havde ment at måtte være meget varsom.

Næste dag gik jeg til *Monrad*, som dengang lå syg på Frederiks hospital. Efter at jeg havde sagt ham, hvem jeg var, satte jeg mig på en stol ved hans hovedgærde, og vi kom strags i samtale om allehånde. Jeg har den vane, og havde den også dengang, at jeg kan, som det synes, se stift på en eller anden genstand, uden at jeg dog ser på den; jeg gør det enten i tankeløshed, eller fordi jeg måske netop ser ind i mig selv. Det samme hændte mig nu, og Monrad troede, at jeg stirrede på den tavle, der hang over fodenden af hans sæng, og på hvilken hans sygdom stod angivet på latin. Altså udbød han: “Du behøver slet ikke at stirre på den tavle; der står slet ikke andet, end at jeg er en smule gal” (“*leniter delirat*” tror jeg, at der stod).

Jeg har således skildret mit første møde med Georg Aagaard, Knuth, Kramer, Georg Bloch og Monrad. Men hvorfor har jeg gjort det? Fordi de alle hørte til den kreds af ungersvende, i hvilken jeg tilbragte en rig og lykkelig ungdom, som blev mig tro i min manddom og alderdom, indtil Gud hjemkaldte den ene efter den anden, så jeg sidder helt ene tilbage, men som jeg endnu i min oldingalder med inderlig glæde og taknemmelighed tænker tilbage på. — Der hørte dog flere til kredsen (andre kaldte os i almindelighed for “tylften”, selv gave vi os intet navn, om vi end af omverdenen kunde ledes til også nu og da at tale om “tylften”), — og selvfølgelig skyndte jeg mig at gøre også de andres personlige kendskab, men det skete

under mindre ejendommelige forhold. Jeg skal give en fortegnelse over disse mine dyrebare ungdomsvenner, og, da jeg ingen rangskelning kender, skal jeg nævne dem i bogstavorden. Jeg har virkelig omtalt dem alle i mine breve til Nyegaard, og til dem henviser jeg jer atter; men, da hine breve ligesom disse ere skrevne med løbende pen, og, jeg ikke mindes, hvad jeg i dem har meddelt eller oversprunget, vil jeg atter her tage dem for efter en lille indledning. Det kan blive stykkevis nok endda, men, når man sammenholder hine breve med disse, vil man dog mulig få noget ud, hvori der er lidt mere hold, end når hver række breve tages for sig.

Grundstokken af vor kreds var studenter fra 1829, der på ruskollegierne havde lært at kende hinanden (Andresen, Birkedal, Bjerring, V. Bloch, Dorph, Fog, Hall, Knuth og Aagaard), og af disse var igen de fire (Birkedal, Bjerring, V. Bloch og Hall) fra Borgerdydsskolen på Kristianshavn. Senere optog de dog også studenter fra andre årgange (Kramer fra 1827, Barfod fra 1828, Monrad fra 1830). Jeg skulde tage meget fejl, skønt jeg ikke tør påstå det, at fra først af var det ikke-studenten G. Bloch, som samlede alle de enkelte, så de dannede tilsidst en kreds. Hos ham kom ikke alene hans broder V. Bloch og hans fætter Fog, men V. Bloch trak både Birkedal og Hall med sig, og det endnu inden studentertiden. Altså blev G. Bloch på en måde det første og rette midtpunkt og vedblev at være det til sin død. Men også fra andre steder kom der indskud: fra Iselinge således: Dorph og Aagaard, ja vel egentlig også Birkedal, Hall, Knuth og Monrad, fra Gjorslev Dorph, Barfod og Birkedal. — Oprindeligt var det kun beregnet på selskabelighed, og der var endogså en, for hvis optagelse det skal have været en særlig anbefaling, at han kunde spille lombre (jeg mindes dog aldrig at have spillet med ham); men, da det var lutter mere eller mindre begavede ynglinge med ideale interesser, faldt lidt efter lidt alt kårtspil bort, og man samledes kun for at udvikle sine anskuelser, litterære (særlig æstetiske)*) samt religiøse, sædelige, politiske osv., men til afvæksling fandt jævn-

*) jfr. Tænkt og følt, II, 41 og sagtens flere steder.

lig oplæsning sted (og særlig Dorph var en ypperlig oplæser), samt musik og sang. Stundum kunde også Bjerring more os med en deklamation, der i almindelighed gik i det komiske, skønt han kunde hele lange stykker af Schiller, Øhlenschlæger osv. udenad og sparede heller ikke på dem. — De sidst optagne i kredsen vare uidentivl Andresen, Knuth og Kramer, men jeg blev den allersidste, og af en notits hos Nyegård, som han selvfølgelig må have fra Birkedal, ved jeg ikke alene, at jeg blev optagen d. 19. maj 1832, men tillige, at man dengang til min anbefaling oplæste en sang, som jeg havde skrevet halvandet år tidligere, og som skal begynde således: "Jeg synger ikke til kongers pris". Om den nogensinde er bleven trykt, har jeg ingen anelse om. Hos "gamle Bloch" samledes vi hvær mandag aften, hos Fog hvær lørdag aften, hos os andre skiftevis engang om måneden. En måneklar aften fulgtes vi jævnlig alle eller enkelte langs søerne til Toldboden eller endnu jævnligere til Langelinie, hvor midnatten ikke så helt sjælden fandt os stirrende over til det kære Stevns. Eller vi lejede et par vågne og kørte velforsynede med madvarer og drikkevarer til skoven, hvor vi vandrede om og ved aftentid lejrede os på bakkeskrænterne ved søen. Birkedal var da i almindelighed forsanger. (V. Bloch tilbragte jo den meste tid ved det kære vesterhav). Om en af disse skovture har Birkedal fortalt en del (ikke altfor nøjagtig) i sin for få år siden udgivne "Levnedsførelse"¹⁾, eller hvordan nu titlen lyder. En enkelt gang gjorde enkelte af os også længere ture, såsom til Gjorslev og Iselinge, selvfølgelig nærmest dog i ferierne, og 1832 gjorde Birkedal, Monrad og jeg den tur til Møen, om hvilken jeg vist nok udførlig har talt i et af mine breve til Nyegård.

3. febr. 1895.

Så vil jeg da omtale hele vennekredsen, den ene efter den anden, men jeg henviser atter til mine breve til Nyegård, i hvilke jeg allerede tildels har gjort det. Her vil der dog sagtens komme et eller andet, som jeg der har oversprunget.

---

¹⁾ Barfod hentyder formentlig til Digtet "Selskabet uden Navn, II Samfundet" i "En Livs-Førelse I", 1863, især S. 236 f.

Peter Mikael Andresen var født 3. marts 1810 i Søllinge, hvor hans fader *Kr. O. Andresen* († i Kældby 1856) dengang var præst. I Randers skole sluttede han sig nær til *Karl Fog*, med hvem han også samtidig blev student 1829. Det var da også Fog, der drog ham med til sine fætre, Bloch'erne, og senere førte ham ind i vor kreds. Andresen var en stille, rolig, flittig fyr, noget tung i vendingen, og, som mig synes, ikke uden tilbøjelighed til en vis tungsindighed. Han var dog den af vennerne, med hvem jeg fik mindst at gøre: jeg kom jo næmlig først herind 1832, og han blev allerede kandidat 10. juli 1835, strags efter huslærer på en lille herregård i nærheden af Vordingborg og allerede ^{9/12} 1837 kapellan hos gamle *Fog* i Vellev. Da han ved Fogs død (^{27/10} 40) blev ledig, kaldte grev Frijs ham ^{12/5} 41 til præst i Hammel, Voldby og Sæby, og i dette æmbede levede og døde han uden senere at gense København. Han var vistnok, hvad man kalder et menneske "af jævne, almindelige ævner", men han var ærbar, tro og pålidelig. Han førte ved ingen lejlighed an imellem os, men han holdt ærlig trop, kun var han ingen "natteravn", som de fleste af os andre, og kunde nok blive træt, når vore møder eller gilder trak for længe ud. Han kunde da med et stille suk udbryde: "Man kommer jo knap hjem, før sol står op, og så kan jeg ikke sove for spurvekvidder." Han blev, er der sagt mig, en alvårlig og nidkær præst, vel ingenlunde af den grundtvigske retning, vel snarere af den mynsterske, men afholdt af sin menighed. Da han var kaldet til Hammel, ægtede han ^{28/4} 42 sin ungdomsbrud, *Kristine Elisabet Sofie Bay*, som jeg dog aldrig fik at se, og som allerede døde 8. avg. 1848. Han levede da de følgende tretti år som enkemand med og for sine børn og sin menighed, men det kan vel være, at ensomhed og sygelighed yderligere have udviklet hans tungsindighed. Et sagn siger, at de tyskere, som under oprørskrigen besatte præstegården, kun lidet følte sig tiltalte af ham, men kaldte ham "ein mürrischer kerl". Han døde 24. okt. 1877.

Poul Frederik Barfod skal jeg ikke videre omtale her; det er

jo mig selv, som er bleven tvungen til at sammenskrive alle disse breve.

4. febr. 95.

Schøller Parelius Vilhelm Birkedal. Om ham dreje sig nærmest alle mine breve til Nyegård; han har desuden selv skrevet sit levned både på vers (vistnok to bind) og på prosa (tre bind); og hans svigersøn Nyegård står jo nu i færd med at udgive to bind om ham og slægten¹). Talrige meddelelser om ham vil man desuden finde hos *Termansen*, *Joh. Clausen* og mange andre. Jeg skal da her kun give nogle småtræk af hans og mit gensidige forhold. — Vi lærte hinanden at kende på Gjorslev, hvor han tilbragte julen 1830—31 og en mængde af de følgende ferier. Det var desuden en aftale, at vi skulde bo sammen i København, men det var en gensidig misforståelse af vort forhold, vistnok stærkt påvirket af økonomiske hensyn, der dog heller ikke stode sin prøve. Vi holdt ad hinanden, men mest, når vi vare langt fra hinanden, og det burde alene vor omgang på Gjorslev have sagt os, skønt her vare vi dog bundne ved hensyn til den Dorphske familie, som vi bægge ælskede, og som stadig trådte mæglende, forsonende op imellem os. At bo ene sammen kunde i længden aldrig gå. Dertil vare vi bægge for hensynsløse, for ubesindige. B. kunde være meget morsom, men, når han fik et eller andet indfald, som i det mindste morede ham selv, skulde det fræm, koste hvad det koste vilde, om det så krænkede nok så dybt, men dertil havde han den uheldige svaghed, at han slet ikke kunde tåle gengæld. Der er få, jeg kunde fristes til at sige, at der er ingen anden, der har krænket mig så dybt og så tit som han. Og, når jeg så vilde svare ham, enten i spøg eller alvår, var min tunge ikke så rap som hans; kan vel også være, at min spøg var noget grovkornet, men heller ikke den lettere tålte han jo. Kom nu her til vor teologiske og politiske uenighed, var det et stort misgreb, at vi nogensinde flyttede sammen. Det varede da og kun i fem

¹) "En Livsførelse" I—II, 1863—64 (versificeret). Personlige Oplevelser i et langt Liv I—III, 1890—91. Lavrids Nyegaard: Vilhelm Birkedal. En Levnedstegning, 1896.

måneder. Da flyttede jeg jo til Kristianshavn, mens B. vedblev at bo på Østergade. Men, som sagt, vi havde dog gensidig godhed og agtelse for hinanden, og vi vedbleve stadig at omgås. Vore fælles venner holdt på os bægge, og måske endnu mere: det fælles midtpunkt, vi havde i Gjorslev. Den mønsrejse, vi i oktbr. 1832 gjorde sammen med Monrad, er et vidnesbyrd herom, og flere vidnesbyrd lade sig lettelig fræmdrage. — Så knyttedes andre bånd: ^{10/1} 34 gav *Emilie Meyer* B. sin hånd og sit hjærte, og hun blev mig strags en inderlig og kær veninde; og ^{11/9} 37 vandt jeg selv min Emilie, B.s yngste og kæreste syster, der alt i henved halvtredie år (siden ^{18/5} 35) havde stået mig hjærtelig nær. Det var dog langtfra efter B.s ønske, at hun rakte mig sin hånd, men uden disse to Emilier — det stod både B. og mig klart — havde båndet, som bandt os, for længe siden bristet. Nu holdt det, trods de mange, mange kurrer, der heller ikke udebleve, selv efter at vi både teologisk og polittisk vare komne til at stå hinanden temmelig nær, — indtil B. d. 26de juli 92 lukkede sine øjne i døden. Jeg var på Landbøskolen de tre sidste uger under hans hårde dødskamp. Min Emilie kørte et par gange til sin eneste, elskede broder og bragte mig hvær gang kærlige hilsener fra ham, men jeg måtte ikke ledsage hende. Jeg var jo selv syg, og man frygtede for det indtryk, et gensyn under de forhold vilde gøre på os bægge. Da hun tredie gang skulde til Vældegård, havde jeg dog fået lov til at følge hende, og vi stode så at sige klare til at køre, da der kom telegram fra Jørgen, at han samme morgenstund var indslumret ved fuld bevidsthed, — så nådig havde Gud været ham! Jeg måtte heller ikke sammen med min Emilie overvære hans bisættelse i Gentofte kirke. Så skrev jeg, mens de andre var borte, et lille mindedigt. Min Emilie fandt det for mørkt, og Jørgen fandt det for lyst, mens der var et enkelt udtryk, der ikke tiltalte Frederik. Det kom da heller aldrig længere end i min bordskuffe.

I ville mindes, at det kun er *mit* forhold til B., jeg her har omtalt. I kende og elske B., og I kende og elske mig. I vide da, at *vi bægge* havde hårde kanter, der let kunde støde sammen

og give ild; men I kunde dog forstå, at vi bægge kunde [agte] hinanden, og at agtelsen kunde føde en kærlighed, der trods alle uoverensstemmelser kunde holde ud i et par menneskealdre. Endnu et vil jeg dog tilføje: efter min opfattelse var B. i en sjælden grad *ordets* mand, hvortil både hans ydre og hans stemme i høj grad bidrog, men han var slet ikke *pennens* mand. *Mig* var hans stil tit ligefrem ubehagelig, skønt jeg påskønner, at han ærlig strævede at skrive dansk, men hans vendinger, hans sætninger, vare mindre danske end hans ordvalg. — En skæmt, der dog ikke var helt skæmt, falder mig ind: han havde åtte døtre, og han sagde, at de to vare til Norge, de to til Sverrig, de fire til Danmark. Slet således gik det dog ikke.

8. febr. [1895].

Vilhelm Jakob Magdalus Bjerring var født 25. avg. 1812 i Børnehuset, hvor hans fader, *Peter Vitus Bjerring*, var underinspektør. Vilhelm B. havde flere gode ævner, en hurtig opfattelse og tro hukommelse, var af naturen livlig, sang godt, deklamerede godt, ja var vel i grunden lidt af en skuespiller. Men hans forhold vare så sørgelige som tænkes kunde: han boede i et lille afsides værelse, der havde jærnstænger for vinduet (man mindes, at det var i børnehuset) og kun udsigt til fangegården; han havde en fader, der måtte savne al hans agtelse, og en forkuet, ulykkelig moder, der var nedsunken i det mørkeste tungsind. Hun var en født *Cathala*, der i sin tidlige ungdom af forældrene var tvungen til at ægte en slyngel, som hun hverken kunde agte eller elske, og med det samme give slip på en tidligere tilbøjelighed. Hun havde haft to sønner, men den ene var død. Nu sad hun ene og rugede over sin sorg i den uhyggelige dagligstue. Når den søn, hun havde tilbage, ikke var på skolen (senere på universitetet), sad han i sit fjærne, mørke hummer og hang over sine bøger og ækle præparater (allehånde ydre og indre legemsdele) eller han var ude og muntre sig hos sine kammerater. Sin mand så hun sjælden uden ved middagsbordet, ti den tid, som ikke optoges af hans æmbedsgerning, tilbragte han på vinstuen eller hos løse kvinder.

Det var egentlig mærkeligt, at den enlige søn under slige forhold kunde bevare så meget af sit lune og sin naturlige frejdighed, der dog vistnok tit var frækkonstlet og påtvungen; men han var afholdt af sine skolekammerater (Borgerdydskolen), og foruden sin livlighed havde han som sagt ævner, som til en vis grad kunde gøre ham gældende. Da vennekredsen stiftedes, blev han derfor et af dens medlemmer. — Men heller ikke faderen var uden ævner, og på en vis måde følte han sig tiltrukken af sin livlige søn; han tog ham nu og da med på vinstuen, og han tog ham med til det, der var værre. Han var ligefræm sin søns forfører. — Ved dette skal jeg dog ikke her dvæle; jeg har fortalt Nyegård nok, og mere end nok, derom. Selvfølgelig endte det med vanvid. Men også derom samt om mit forhold til ham i vanvidsperioden har jeg fortalt Nyegård. De mange andre træk, jeg visselig kunde tilføje, kunne godt undværes. — Da han tredie og sidste gang kom til Bistrup, hvor han tilbragte sine sidste femti år og derover, så jeg ham aldrig mere. Det var ikke af ligegyldighed; det var snarere af angst for at skade ham. Jeg hørte dog nu og då både til og om ham, hørte, at han var blandt dem af de syge, som nu og da gjorde skovture, og at han var en af de virksomme ved de syges konserter. Et par måneder før hans død havde jeg brev fra overlæge *Rohmell*, der sendte mig hans fotografi og fortalte, at han endnu kunde fræmsige lange brudstykker både af latinske, tyske og danske klassikere, og — at han mindedes godt sine ungdomsvenner. Når *Fenger* i æmbetsmedfør kom derud, udbrød han glad: "Hvad, er du der, Emil!" Det var med vemod jeg så af "Berlingske Tidende", at han var død i januar 1893, næst mig selv den sidste af vennekredsen.

Kristen Lavrits Georg Bloch, f. i Ferring 15. apr. 1799 af gamle hæderlige præsteslægter både på fædrene og mødrene side. Faderen *Jørgen Bloch* var født i Viby ved Kærteminde 31/7 1767, blev præst i Ferring 2/9 96, i Lønborg og Egvad 12/7 99 og døde ssteds 25/9 1838; moderen *Gertrud Fog*, en datter af præsten *Jørgen Rasmussen Fog*, var født i Dalby v. Kærteminde 16/1 1772, gift 27/4 1798, død 26/1 1840.

Fra et lykkeligt og kærligt hjem med en stor børneflokk kom Georg B. syvsoverdag 1814 til København for at lære handelen hos klædekræmmer *Lars Kierkegaard*, hvem han i fjorten år tjente først som dreng, siden som svend og handelsrejsende. Som sådan var han ude i den frygtelige orkan (11/3 1822), der kastede ham ind på Kristiansø, en rejse, som han senere beskrev i en lille bog, der endnu ejes af hans søn, 1/3 1828 tog han selv borgerskab som silke- og klædehandler (1843 som grosserer). Jeg har allerede fortalt, hvorledes de unge samledes hos ham og hans broder, og sammenkomsterne bleve ikke sjældne, da han 7/1 32 ægtede *Oline Sofie Frederikke Hadsund*, en datter af brændevinsbrænder *Jens Kristian H.* i Borgergade. Han havde ved eget arbejde skaffet sig en mængde kundskaber, hvilke han stadig ved læsning udvidede, så han gik godt i spænd med studenterne, og hans unge hustru var en yndig, mild og fint dannet dame. Hvær lørdag aften året rundt samledes vi hos dem, og det var livlige, hyggelige aftener med åndigt udbytte, men ellers gik vi ud og ind, som vi vilde. Jeg havde endnu en særlig nydelse, ti et par vintre læste jeg et par aftner ugentlig engelsk med Georg og Oline og deres fælles veninde *Barbara Cabott* (død juli 1894 i en alder af over 85 år). Vi læste *virkelig* engelsk, men det var ingen stive timer, og under som efter læsningen kunde der falde mangan fornøjelig lille strid enten om det læste eller om andet, stundom også efter læsningen en gemytlig firemands-vist. Efter segsti års forløb fryder det endnu at mindes hine aftener, ligesom hele det øvrige samliv. — Men Georg B. og Oline havde andre interesser end handelen. Jeg tænker her ikke på deres kirkelige, deres trosliv, ej heller på, at han i over en menneskealder var medlem af det danske missionsselskabs bestyrelse. Men de ælskede bægge naturen og landlivet, og 1839 tænkte han alvårlig på at købe Snoghøj. Handelen gik imidlertid ind. Så gik han i foråret 1840 med Hall ud at se på Bjærggård. Ved et tilfælde opdagede de undervejs, at også Høj-Bakkegård var tilsalgs. Hall købte denne underhånden, mens Bloch på auktion købte Bjærg-

gård, og her boede han så de følgende år. Hvor der var yndigt i hjemmet og i den store have! — Men 1845 fødte Oline sit fjærde barn. Under svangerskabet havde hun engang faldet med maven på den skarpe kant af en tønede; et par dage efter fødslen slog mælken sig på hjærnen; hun led meget og følte sig selv syg, og efter nogle ugers sygeleje måtte hendes mand efter hendes eget ønske følge hende til Hernheim. Her førte hun temmelig stadig sin dagbog, der trolig afspejlede både hendes legemlige og sjælelige tilstand. Imellem en hel del uklare tanker kunde der komme et suk som dette: “O Gud, giv mig min forstand igen!” Endelig løste Vorherre op for den fromme, kære kvinde, der tidligere havde været så fuld af liv, som hun var fuld af kærlighed, men i de sidste tre fjærdingår havde været til byrde for sig selv og andre. Hun døde på Hernheim d. 17. juli 1846, men hendes lig blev hjemført og jordet på Frederiksberg kirkegård, hvor også hendes lille *Johannes* senere kom til at hvile ved sin moders side (*Cecilie* var allerede død i juli 1839, omkring to år gl.) — Nu havde Bjærggård tabt sin tillokkelse for ham; han sålgte den 1847, og med de to børn, han endnu havde tilbage, flyttede han ind i Vimmelskaftet. — Havde vi tabt vor veninde, vi havde dog ikke tabt vor ven; vi vedbleve at søge ham som tidligere; børnene våksede til; han fik i elleve år (1852—63) en ypperlig husbestyrerinde i en ældre pige, *Luthera Sternberg* (senere oldfrue på Herlufsholm); og hans hus blev atter et hjem for den stille, milde, fredelige glæde. I den store pengekrise 1857 tabte han det meste af sin formue hos en københavnsk grosserer, et hamburgsk handelshus og et par købmænd i Slagelse og Holbæk (man har talt om firtitusind rdl., og det var nok det allermindste). Hans hjærte hang dog ikke ved guldet, men for sine venner som for hele omverdenen vedblev han at være den samme. Han var lykkelig ved de to børn, Gud ændnu havde sparet ham, og sin *Laura* så han 1859 som en lykkelig hustru. — Lidt efter lidt trættedes han dog ved sin handel, og 1870 hævede han den. Han flyttede nu til Frederiksberg, hvor han henlevede sine sidste fjorten år. Han, hans søn, svigersøn og jeg dannede

så en lombreklub, der samledes hver fjortende dag, skiftevis hos den ene og den anden. Således gik årene, han var en flittig låner i Atenæums bibliotek, og ingen skulde kende, at han sønderlig ældedes, hverken åndelig eller legemlig. Han vedblev at gøre udflugter i omegnen (ja 1872 gjorde han endog en rejse til Montreux for at se til sin syge datter). Aftenen d. 12. juli 1883 kom han atter hjem fra en udflugt til Hellebæk, som han i et par dage havde gjort sammen med sin søn. Da ramte ham det hårdeste stød siden hans Olines død. Hans inderlig elskede svigersøn, *Sven Grundtvig*, som d. 12te havde modtaget ham sund og stærk ved hans hjemkomst, døde pludselig d. 14de om morgenen.

12. febr. 1895.

Det var et hårdt slag, men gudhengiven, som han var, bar han det med stille, kristelig fromhed. Ingen skulde af det ydre skønne, hvor nær det gik ham, og dog søndergnavede det hans livstråd. D. 18. oktbr. fyldte min Emilie de syv gange ti, og med vore andre venner var han til middag og aften hos os. Men det var hans sidste udflugt. D. 20de blev han syg. Det varede dog en stund, inden sygdommen ret fik magt over det kraftige legeme, som ingen nydelser, ingen udsvævelser havde svækket. Endnu juleaften var han et øjeblik henne at se til sin Lavra. Men han kastedes atter på sygelejet og forlod det ikke oftere. Selvfølgelig så jeg jævnlig til ham. D. 13. febr. var jeg atter hos ham. Vi havde en rar lille samtale om vore børn og vore venner, og det glædede ham, at vor Frederik var kaldet til Hjørlande¹⁾, hvor han kendte præstegården godt fra sin ungdom, og så tit havde gæstet sin morbroder²⁾. Han var aldeles klar, men mulig har jeg talt vel længe med ham, ti tilsidst blev hans tanker, egentlig dog kun hans hukommelse, noget uklar. D. 14de ved firetiden vilde jeg atter se til ham, men, da jeg kom, havde han for et kvarter siden udåndet. Han var dog varm endnu, som om han sov; han lignede fuldkom-

---

1) Nikolaj Frederik Severin Grundtvig Gote Birkedal Barfod kaldedes 2. Februar 1884 til Hjørlande.

2) Pastor Christian Fog i Hjørlande.

men sig selv, og det var, som et fredeligt smil endnu spillede om hans læber. — 1834 sendte jeg ham en vintergæk, og mit rimbrev begyndte jeg med de ord: "Du har aldrig narret mig, Gamle Bloch. Er det skam, jeg narrer dig?" — Siden var der gået et halft hundred år, men jeg kunde stadig sige det samme. Kun de få lykkelige fatte, hvad det vil sige at have levet et nært samliv med en mand halvanden menneskealder og så kunne lukke hans øjne med det vidnesbyrd, at man aldrig har set eller hørt noget af ham, som man med føje kunde misbillige, — ikke ord, ikke handling, ikke mine.

Jørgen Viktor Bloch. Som Georg var den ældste, var Viktor den yngste af ni helsyskinde. Født i Lønborg d. 25. septb. 1812, levede han en lykkelig barndom i et hjem, hvor alt åndede kærlighed. Til sit 15de år nød han sin dygtige faders undervisning, men sattes så i Borgerdydskolen på Kristianshavn, fra hvilken han to år senere, 1829, sendtes til universitetet. Han var en mærkelig blanding af en drømmer og en tænker, men han brugte sin tid godt, og, skønt han aldrig hørte en teologisk forelæsning, skønt han tilbragte den meste tid i barndomshjemmet, hvor han arbejdede på egen hånd, tog han allerede 17/1 1833 sin teologiske attestats, knap 20¹/₃ år gl.

13de febr. 1895.

Han havde allerede dengang bundet en anden til sin skæbne: henvend femten år gl. så han første gang den ham to år ældre *Agate Teodrine Benedikte Thorlacius* (f. på Island 6. jan. 1811), en datter af byskriver Thorlacius i Ringkøbing; han blev strags indtaget i den smukke, livlige pige, og han havde ikke længe været student, inden de gave hinanden hånd og hjærte. Nu var han kandidat, og fire måneder senere (25/5 33) konstitueredes han som adjunkt i Randers. 15/7 s. å. førte han sin brud for alteret, og det lykkelige samliv begyndte, som skulde vare i over 38 år. Et år senere havde han sin første søn, selv kun 21³/₄ år gl. Men der var en stadig uro i hans indre, et hig efter noget nyt og andet, i hvor rolig og ædruelig han end var i hele sit væsen. 13/9 34 nedlagde han atter sit adjunkt-

æmbede for i ro at kunne udarbejde den disputats, for hvilken han 11/7 35 fik lisensiatgraden. I dette år fik *jeg* først ret lejlighed til at lære ham at kende; han lå jo næmlic i Lønborg, da jeg 1832 kom til København*) og var kun en kortere tid herinde, inden han tog sin attestats. Som lisensiat håbede han at være nærmere til den præstevirksomhed, som han så utålmodig længtes efter, og han søgte derfor om myndighedsbevilgning, men den nægtedes ham, og han måtte nøjes med 3/10 35 at konstitueres som adjunkt i Horsens. En ny ansøgning om myndighed havde ikke bedre held, og først 26/9 37 (altså dagen *efter* at han havde fyldt de 25) kaldtes han til præst i Borbjerg. Her blev han dog ikke længe, ti den dag han fyldte de 26, døde hans fader, og allerede 8/12 38 kaldtes han på indstilling af proprietær *Tranberg* til sin faders eftermand som præst i Lønborg og Egvad. Med glæde genså han sit gamle hjem, og med glæde genså menigheden sønnen af sin kære, gamle præst. Det var en smuk, en lykkelig og velsignelsesrig virksomhed, han her i henved sytten år havde, kær også, fordi han havde flere ligesindede unge præster i sit nabolag, og iblandt dem sin kæreste ungdomsven, Birkedal¹⁾). Mens både jurister og præster forfulgte "de hellige" lægprædikanter, fandt de ly hos ham, og han var deres varme, sindige forsvarer. Med biskop *Daugaard* stod han på en særlig venlig fod, og det gav måske anledning til, at han 2/9 51 kaldtes til provst i Hind, Bølling og Nørrehorne herreder, et æmbede som han røgtede med al sin vanlige iver og samvittighedsfulde orden, men fandt desuagtet tid til at udarbejde adskillige småskrifter, der, om de end ikke vidner om nogen særlig fremragende ånd, vidne des bedre om hjærtets renhed og usvigelige ærlighed. Han havde også politisk interesse og søgte et par gange forgæves plads i

---

*) Jeg kunde altså ikke dengang gøre personligt bekendtskab med ham som med den øvrige vennekreds, og tidligere havde jeg kun flygtigt set ham en eneste gang: hos gæstgiver Karl Hansen i Køge. Så skrev jeg ham da til og fik strags en venlig, skriftlig tak for mit "i enhver henseende åbne brev": åbent i indhold og form, åbent også, fordi det var kommet åbent til ham med posten, da jeg havde glemt at forsegle det.

¹⁾ Birkedal var 1837—40 Kateket i Ringkøbing.

folketinget, men valgtes 20/6 55 til landstingsmand for 11te kreds og mødte som sådan på de følgende fire rigsdage. Et smukt minde om hans rigsdagsvirksomhed er blandt andet loven om "de fattiges kasse". Et lille uheld havde han dog i Lønborg: han var en ivrig og dygtig skøjteløber, men ligefuldt faldt han engang på fjorden og brækkede den højre hofte, hvorfor han siden den tid haltede lidt og i sin alderdom indtil sin død havde mange smærter i benet. I Borbjerg faldt Agate også engang ned af stigen, da hun vilde hænge gardiner op. Hun brækkede et ben, så hun haltede ligeledes efter den tid. — Men hans Agate var svagelig, og, så nødig han end vilde, måtte han søge fra Vesterhavet til et mildere klima. Så kaldtes han 11/7 55 til præst i Kerteminde og Drigstrup. Også her ventede ham en stor gerning: der var en gammel vækkelse her af pietistisk retning, og den havde hidtil været ugleset af præsten og mishandlet af øvrigheden; loven om sognebåndsløsning var nys udkommen, og fra Hindsholm kom der en mængde sognebåndsløbere, alle af den grundtvigske retning; Viktor B. var selv en af Grundtvigs lærlinger og venner, om han end i et par punkter bestemt skilte sig fra ham; men han vandt både grundtvigianere og pietister, så de i fællig sluttede sig om ham. — Der var dog et større mål, han attråede, og 7/6 63 stiftede han det græsk-danske missjonsselskab, der skulde samle alle de kristne samfund, hvad navn de så bare, på fællestroens grund. Men Danmarks nederlagsår oprandt; kun en mindre del af hans menighed kunde følge ham i hans missjonstanke; det danske missjonsselskab nægtede at støtte ham; og "hans kære stadige tanke blev hans smærtens barn". Han opgav den dog aldrig, men vedblev at leve for den til sin død. Da krigen var endt, foretog han en mængde missjonsrejser trindt i Danmark; i det nordiske kirkemøde i Kristiania tog han del og gjorde 1866 en missjonsrejse gennem Norge; 3/1 67 søgte han om sin afsked som sognepræst, med eller uden efterløn. Regeringen svarede ham fire måneder senere, at den "ikke kunde undslå sig for" at indstille ham til afsked, men hværken han selv eller hans mulige enke kunde få efterløn. Han fastholdt dog sin ansøgning om

afsked fra nyår 68 at regne. Imens den fra Mjolden af preusserne fordrevne sognepræst, *L. C. Hagen*¹⁾, skøttede hans æmbede i Kærteminde, rejste han i sommeren 1867 til Athen, ti han vilde igennem de vundne grækere påvirke muhamedanerne; men han havde kun liden glæde af sin rejse og vendte hjem i slutningen af året. Trængt fra alle sider, særlig af sine medbestyrere i det græsk-danske missjonsselskab, men også af kirkeminister Kierkegaard, måtte han søge nyt æmbede og 1/2 68 kaldtes han til præst i Vig og Asminderup. Også her vandt hans prædiken og bibellæsning, hans milde og fredsæle færd en troende menighed; men — hans missjonsselskab opløste sig, og "Kirkebudet", gennem hvilket han kæmpede for sine anskuelser, måtte gå ind af brist på holdere. — Han havde dog anden glæde: hovedmanden for "gammelkatolikerne", professor *Dollinger*, indbød ham til det kirkelige møde i Bonn d. 14/9 1874, hvis formål skulde være det samme som hans: at arbejde for en gensidig forståelse mellem de adskilte kristelige kirkesamfund. I vinteren 1877—78 opholdt han sig nogle måneder i Genève, Lausanne, Montreux og Paris, hvor han trådte i forhold til flere ligesindede teologer, og her samlede han stof til en doktordisputats om Michael Servet, der dog ikke fandt nåde for det teologiske fakultet herhjemme. 1881 var han atter i Genève, hvor han trådte i forbindelse med den hjærtevarme, men tålsomme *Ernest Naville*. Senere gjorde han en baderejse til Modum og en ny missjonsrejse i Norge.

14. febr. 95.

Allerede 1875 havde han påny søgt afsked for udelukkende at kunne arbejde for sit livsmål, men han var jo endnu kun 63, og loven krævede 70 år for den, der afskedigedes med pension. Han fik da afslag på sin ansøgning. 1880 søgte han påny, og den nye kirkeminister, *Scavenius*, bevilgede ham den fra 1/4 81. Da det kom til stykket, at han måtte sige sin menighed og sin præstegerning farvel, gjorde det dog så stærkt et indtryk

---

1) *L. C. Hagen* var Præst i Mjolden 1841—50, derefter til 1867 i Stepping og Frørup.

på ham, at hans hidtil sunde helbred en stund nedbrødes, og i et par år mistede han næsten stemmens brug. Han havde jo også længst mistet sin trofaste støtte, sin Agate, der efter et fire ugers smærteligt sygeleje allerede var hjemvandret nyårs dag 1872. — Efter sin afskedigelse flyttede han til Frederiksberg, hvor han efter sin helbredelse atter jævnlig prædikede, og hvor han endnu kunde genfinde flere af sine ungdomsvenner: sin broder, Barfod, Birkedal, Dorph og Hall. Han levede da endnu en lykkelig, sund og flittig alderdom. — D. 25. septb. 92 fyldte han de åtti år, og samme morgen skrev han en smuk takkesang til Vorherre for det liv, han havde undt ham. Da var jeg den eneste af ungdomsvennerne, han endnu havde tilbage. Ved middagsbordet udbragte jeg hans skål og mindede om præsten Boesen (?), der var bleven over hundrede år, plejet af en kærlig og trofast datter; “Det vil du også blive, Viktor! Det skal din Oline nok sørge for.” — Spøgende svarede han: “Du mener at fortælle mig noget nyt, men det gør du dog ikke: allerede i min barndom blev det spået mig af en gammel kone, at jeg skulde blive 104 år.” Han så virkelig også ud til, at denne spådom nok kunde gå i opfyldelse. Midt i desb. gæstede han mig endnu og var rask og livlig. Nogle dage senere blev han dog upasselig, men endnu den 21. desb. sluttede han et brev på syv sider til sin datter *Gyda* i Amerika og skrev: “Jeg er jo nu gammel, kan også nok mærke noget til alderdommens skrøbeligheder, men er ellers sund og rask.” Dette brev bragte han selv kl. henad 6 ned fra 3die sal og gennem flere gader hen i brevkassen og gik så hjem igen. Kl. 10 var han mildt og stille hensovet efter et hjerteslag, mildt som den, der vist aldrig havde ejet en uven, som alt fra sine tidligste år havde ejet sin bedste ven i Vorherre. — Hans svigersøn og eftermand i Vig, *Valdemar Prytz*, gav i Holbækposten en kortfattet smuk levnedstegning af ham, der også udkom i særtryk.

Hans Peter Coster Dorph var den af vennerne, jeg tidligst lærte at kende, og han blev mig også den kæreste. Min Emilie stod han ligeledes meget nær; de havde som børn leget med hinanden på Møn og vedbleve med det fortrolige “du” til det

sidste. Han var født på Klintholm, hvor hans fader dengang var godsforvalter, 22. novbr. 1810. Faderen, kammerråd *Jens Frederik Sigfred* (f. 8/8 1778; godsforvalter på Gjorslev 1822), og moderen, *Johanne Charlotte Coster* (f. 16/11 1781) samt hele deres hjem, har jeg tidligere omtalt og vil, håber jeg, yderligere komme til at gøre det. — Peter kom tidlig i Vordingborg skole, hvis rektor var den fortræffelige *Suhr*, og kom ved samme lejlighed i huset hos assessor Aagaard på Iselinge, hvor han blev under hele sin skolegang. Student blev han 1829 sammen med sin plejebroder Georg Aagaard, og de to boede da også sammen under hele studietiden i København. 12/10 1830 tiltrådte jeg huslærerposten hos hans forældre, og få dage senere kom han hjem efter vel overstået 2den eksamen. Jeg følte mig strags så underlig tiltrukket af ham som af hele hans hjem, og, Gud være lovet! var der også det hos mig, som han kunde synes om. Han blev dog ikke meget længe hjemme, blev ikke sin moders årsdag over: han kunde (måtte) ikke, da de teologiske forelæsninger begyndte nogle dage tidligere; men det kunde jeg slet ikke forstå, da jeg jo var langt mindre samvittighedsfuld i tidens brug. Jeg havde tænkt mig, at vi den dag skulde haft en rigtig fest, og jeg havde gjort et udkast til et transparent, der skulde være et af momenterne i festligholdelsen (jeg mindes iblandt andet, at jeg havde kradset noget, der skulde være en skovkranset klippe), og jeg viste ham dette; men med forbavselse opdagede jeg, hvilken stympet jeg var i konsten ved siden af ham. Han forkastede hele mit rids, men, som sagt, han rejste, og så fornuftig var jeg dog, at jeg tilintetgjorde udkastet, og ikke prøvede på at forbedre det. Om denne lille begivenhed egentlig havde nogen indflydelse på den dom, som jeg efter hans afrejse udtalte, tør jeg ikke sige: I en samtale med hans fader kom næmmlig hans ævner på omtale, jeg sagde da: ypperlige ævner har han i flere retninger, men selvskabende er han ikke; nogen frugtbar forfatter vil han næppe blive, men retlede andre forfattere vil han kunne. Det var den nittenårige students udtalelse om sin tyveårige kammerat, med hvem han i fjorten dage havde samlevet, og faderen fandt sig

tilfreds med den; det var selvfølgelig dog kun et tilfælde, at den nogenlunde slog til. — I alle de øvrige universitetsferier vare vi selvfølgelig samlede på Gjorslev, og han blev mig stedse kærere, havde også ved sit milde, rolige væsen en stor indflydelse på min udvikling i flere retninger, bragte mig blandt andet kristendommen noget nærmere, end det kunde lykkes Birkedal ved hans hårde domme*).

Det var, som sagt, på hans og Birkedals forord, at jeg blev optagen som medlem af vennekredsen, og det følger af sig selv, at vort forhold, indledet på Gjorslev, fortsattes i København og blev stedse ængere og ængere. Dorph og Aagaard var de, som jeg jævnligst tyede til, og særlig Dorph havde min fulde fortrolighed i *alt*, skuffede den heller aldrig. — Men tiden løb hurtig: 3/7 35 tog han sin attestats og forlod samtidig byen. Et par år var han så huslærer hos hofjægermester *Tutein* på Marienborg og konstitueredes 14/7 38 som adjunkt i Vordingborg (fast ansat 23/4 39), men i fjærnelsen kølnedes ikke vort forhold. — 26/8 1844 kaldtes han til præst i Østeregesborg. Jeg må omtale dette noget nærmere, da det fræmkaldte en følelse af misbilligelse hos mig. Det var vel ikke noget stort æmbede, men det lå tæt ved Iselinge, i en smuk egn, og det havde kun en kirke. Jeg var angst, at han havde fået det ved en stormende protektion, det være nu *Brøndsted*, *Treschow*, der begge stode Kristian VIII nær, eller hvem ellers; at han altså ikke havde fået det ad almindelig vej, men måske på bekostning af flere nærmere berettigede. Det bedrøvede mig, og min misbilligelse, ja, jeg kan gærne sige uvillie, gav jeg strags luft, da han kort efter besøgte os. Men han tog det som den, der havde en fuldkommen ren samvittighed. Jeg så, at han i det mindste ikke selv havde brugt noget mindre hæderligt middel, og min uhjemlede mistanke, min uvillie forsvandt. — Iøvrigt var han selvfølgelig en alvårlig, troende og samvittighedsfuld præst; han var ikke af de særlig veltalende (jeg hørte ham, når jeg nu og da gæstede ham), men hans tale var sund, var en alvårlig udlæggelse af dagens tekst, som han til en fyldigere

---

*) Tænkt og følt, II. 38.

forståelse bragte i en nøje forbindelse med det foregående og det efterfølgende, altså nærmest en bibellæsning. Som skrifttrolig sluttede han sig vel særlig til *Mynster*, dog var han ikke upåvirket af Grundtvig, og en tid var han meget stærkt påvirket af *Søren Kierkegaard*, for hvem han altid vedblev at være sand højagtelse. Ingen var mindre præstekrave end han. Han havde en følelse af, at han selv ikke var vækkelsesprædikant, og for så vidt glædede det ham (ham ligesom Hans Rørdam i Undelse og Søndersted), når der kom baptister, erikjansenister osv. til menigheden, da de vakte menighedens øvrige medlemmer til en alvårligere tænkning, en selvstændigere tro. — En søndag morgen fandt han sin kone grædende og spurgte om grunden. Hun havde atter set sine forældre køre forbi præstegården, hen til *Spang* i Udby! “Men, kære Rikke! Du må jo være glad, når din mand ikke kan tilfredsstille dine forældre, at de da hos en anden præst kunne finde den opbygelse, som de søge.”

16. febr. 95.

Jeg nævnede “Rikke”. Et fjærdingår efter at han var bleven adjunkt, ægtede han 2/11 38 *Frederikke Marie Aagaard* (f. på Iselinge 11/5 16), en datter af assessor *Holger Halling Aagaard* og *Marie Koës*. Hun var altså hans plejesyster og legesyster fra barn af. Hun var halvsjette år yngre end han, men de havde ælsked hinanden, fra de vare børn, og ingen af dem havde nogensinde kendt anden kærlighed. Til det gæstfrie, smukke Iselinge med den dejlige beliggenhed gjorde ikke alene ungdommen stadige udflugter, og ikke alene omegnens folk kom der jævnlig, men det gæstedes gerne af folk, der vare vårt folks stolthed: *Brøndsted*, *Grundtvig*, *Thorvaldsen*, *Øhlenschläger*, *Kr. Winther* og andre. Det var altså ikke alene et livligt, men et åndrigt hjem, i hvor stille og beskeden den begavede husherre end var, og. f. e. hos Winther vil man finde flere digte, for hvilke Iselinge er genstand, også særlig Rikke eller “Sine” (som hendes plejesyster og Kusine *Marie Brøndsted* kaldte hende). Hun var altså opvokset i et rigt og ualmindelig dannet hjem, hun var ingen skønhed, men ung, livlig og kundskabsrig,

som husets ældste datter kan man gjerne sige, at hun var “fe-teret”, men lige bly, uskyldig og ubevidst var hun. Hun var gennemsand og ren som han, tilsyneladende noget varmere, så det kostede hende mere end ham at vinde og bevare sindets ligevægt under alle forhold; men den kærlighedslykke, som tidlig havde spiret hos dem, udfoldede sig kun yndigere og kraf-tigere under livets omskiftelser. Det blev et velsignet ægteskab, og, da de i en kreds af slægt og venner fejrede guldbrylluppet, var deres kærlighed lige ung og frisk.

Dorph søgte aldrig forflyttelse fra Egesborg; han var tilfreds med sine kår og sin menighed og den med ham. I de sidste år, da han blev svagelig, havde han dog tre hjælpelærere (*Thyge-sen, Balslev og Brix*), den ene efter den anden (de bleve alle tre hans svigersønner). Det var en lyst at se ham omgås menig-heden med al den åbenhed, jævnhed og kærlighed, som var hans naturs væsen og fræmkalde lignende følelser hos den, det være nu hos lærerne eller hos de mindste og fattigste. Men jeg har heller aldrig truffet en renere sjæl end hans: Alt urent, alt smudsigt i ord, i gerning, i tanke var ham imod — jeg havde nær sagt: var ham fræmmed, skønt jo dog også han var et Adamsbarn. Jeg sad engang og talte med min gamle lærer Mølsted, der som præst i Jungshoved i mange år havde været hans nabo. I samtalens løb kom jeg til at sige om D., at han var “det sandhedskærligste menneske, jeg havde kendt.” “Det må du ikke sige,” afbrød M. mig; “Du må nok sige, at du ikke kender noget sandhedskærligere, men ikke at han er det sandhedskærligste.” “Jeg bliver dog ved mit,” fortsatte jeg, “ti vel ville også du og jeg og flere være sandhedskærlige, men vi betænke os dog ikke på i spøg at sige en lille usandhed, når vi tro, at den kan more; det gør P. D. aldrig.” Og M. tav og bifaldt. — Derved mindes jeg om, at da han var oppe til attestats, spurgte prof. *Clausen*: “Er sandhed en ubetinget pligt?” “Ja!” — “Ubetinget?” — “Ja!” Clausen vilde ved eksempler godtgøre, at “ubetinget” var den ikke, og det blev til en hel strid, i hvilken hver blev ved sit. Det var det eneste spørgsmål, D. fik, og enighed blev der ikke, men ligefuldt fik

D. sit lavd. — Engang talte jeg med hans datter *Anna Matea*. Jeg påstod, at *nogen* egenkærlighed måtte man finde sig i, da den tit blev drivhjulet til noget stort og godt. Hun hævdede med stor alvår og dygtighed det modsatte. Tilfældig kom faderen til, og han tog ubetinget sin datters parti. Jeg skal ikke gengive hele samtalen, men kun dette ene af hans mange beviser: “Mener du da, at hensigten helliger midlet?” — For et års tid siden vilde jeg gengive *Anna Matea* en af hendes faders udtalelser og lod den begynde således: “Men Gud!” — A. M. godtgjorde strags, at gengivelsen måtte være unøj[ag]tig; den øvrige udtalelse kunde være fuldt rigtig, men “Fader har aldrig taget Guds navn forfængeligt”; og jeg måtte give hende ret; det måtte være mig selv, som havde indskudt: “Men Gud!” Man vil da ikke undres, at jeg havde følelsen af, at jeg kom i et renere luftlag, når jeg kom i P. D.s hus, følelsen af at jeg selv blev et bedre, et renere menneske i hans omgivelse; desværre varede bedringen altid så kort!

17de februar [1895].

Han var strængt ordentlig i sin husholdning, men uegennyttig var han som få. Før han arvede sine svigerforældre, var han ingen formuende mand, og kunde ikke være det. Når man har sagt, at han aldrig krævede sin menighed, ikke engang for dens tiende, er det dog sagtens en overdrivelse, en misforståelse; men vist er det, at med de såkaldte aksidenser lod han det gå, som det bedst kunde. For ligtaler modtog han således ingen betaling, det være nu af fattige eller rige; når man bød ham den, nægtede han at modtage den: “Men, ønsker De desuagtet at give noget, så giv det til de fattiges kasse.” — Mærkeligst af alt var mig dog hans sindsligevægt. Livlig som han var af naturen, var han glad med glade og vilde gerne spøge, kunde og sørge med de sørgende, men mild og rolig var han i glæden som i sorgen. Han tog alt af Guds hånd og vidste, at, i hvad Gud sendte ham, var det ham det tjænligste. Ingen har vel ælsket sin moder højere end han; jeg stod med ham ved hendes bære, men det var ham, som måtte tiltale mig trøst, og ikke

omvendt. Hans hustru skænkede ham ni børn (to sønner og syv døtre), og han var den kærligste, den mest opofrende fader. Den ældste søn døde som teologisk kandidat, senere døde med få års mellemrum tre våksne døtre¹), men han bøjedes ikke, han hævedes (rensedes) med hvær ny sorg. Hans præstegård nedbrændte fuldstændig med alt indbo, også hans lille kostelige bogsamling, hans malerier og kobberstik (han havde en varm kærlighed til kunsten og en udviklet konstsans, forsømte heller aldrig forårsudstillingen på Charlottenborg); men der kom ingen klage over hans læber, kun tak til Gud, at alle beboerne bleve reddede. — Var det en modsætning hertil, at han var ængstelig varsom både med hensyn til sin egen og andres helbred? Jeg tror det ikke. Dog synes jeg nok, at han drev sin ængstelighed vel vidt, men måske er grunden den, at vi i dette som i så mange andre stykker vare fuldstændige modsætninger. — En ting, som vi alle tit gjorde løjer med, var hans nysgærrighed i småting, men det var da ikke værre, end at han selv kunde deltage i løjerne. — En ting må jeg dog ikke glæmme: til daglig kaldtes han hværken Peter eller Peder, men Per; derfor fandt Birkedal på at kalde dem, som særlig sluttede sig til Per, for “perrelige” (ikke pirrelige), og jeg fik da skyld for at være den “perreligste”.

I 1te juli 1888 tog han sin afsked og flyttede til København, og vi levede atter nogle dejlige dage sammen, der kun vilde blive endnu dejligere, hvis der ikke havde været så langt fra Frederiksberg til Østerbro, og hvis vor alder ikke havde hindret os i at mødes så tit, som vi gerne havde villet. Han (ikke jeg) kunde dog deltage i de sammenkomster af “gamle akademikere”, som netop nu bleve stiftede, og han gjorde det med stor glæde. — Endnu sidst i november 1891 vare han og Rikke en

---

¹ Sønnen Holger Halling Aagaard Dorph døde 18. April 1879, af Døtrene døde Elna Dorph 17. Oktober 1889, Charlotte Frederikke 31. December s. A. og Astrid 15. Juli 1890. Dorfs øvrige Børn var Pastor Frederik Dorph i Førsløv, Maria, gift med Pastor J. B. G. Thygesen i Odder, Ingeborg, gift med Pastor L. N. V. Balslev i Lumby, og Nanna, gift med Pastor J. G. O. Brix i Skjødstrup, samt den ugifte Datter Anna Mathea.

formiddag ude hos os. De vare bægge livlige, og vi havde en lang og fornøjelig samtale. Tilfældig kom jeg i samtalens løb til at nævne og misbillige de hædersbevisninger, der nys vare ydede en tre, fire mand af 4de og 5te klasse (jeg medtog udtrykkelig mig selv, hvis billede man jo vil have til Frederiksborg), og vi vare fuldstændig enige om det sørgelige i den begrebsforvirring, som derved fræmkaldtes: at folk fristedes til og nøjedes med at sætte målet så laft. Det var sidste gang, vi sås, og det var slutningen af vor sidste samtale. — Noget efter blev Rikke syg, og den eneste levende søn, *Frederik*, dengang præst i Væflinge, kom herind for at se til sin moder. Det var vist søndag aften d. 13de desb. Han og faderen drak te sammen, og ved sædvanlig tid søgte de bægge hurtigt sængen. Faderen havde vel været upasselig i nogen tid, dog stadig holdt sig oven sænge; men om natten blev han virkelig syg, og han rejste sig ikke mere. Det var nok influenza, både han og Rikke havde. Man frygtede dog ingen fare, kun lægen var noget urolig for ham, der tidligere havde haft et andet tilfælde, som nu kom til igen. Dog lå han rolig og tilsyneladende uden store smærter. Men lørdag morgen d. 19de desb. gik han stille og rolig bort, så stille og rolig, skrev hans søn til os, som han havde levet. Rikke mærkede næppe hans død, men da hans lig var bragt bort, lagde hun hånden på den tomme sæng og sukkede "Borte!" Det var et af de sidste ord, hun talte i denne verden. Hun havde delvis tabt mælet, og kun hendes børn kunde nu og da opfatte et enkelt ord. Ej heller var hendes tanke altid fuldkommen klar, dog var den det vist i dødsstunden. 1ste juledag blev også hun hjemkaldt. Som de havde fulgtes i livet, så fulgtes de i døden. — D. 28de desb. bleve de bægge jordede fra Jakobskirken, hvor svigersønnerne Thygesen og Balslev samt sønnen Frederik talte ved deres kister (Birkedal var dengang syg). Deres gravsted er en yndig plet på Københavns "Vestre kirkegård". Min svaghed forbød mig både at overvære den kirkelige højtid og jordefærden. Jeg har aldrig set deres grav og vil vel aldrig få den at se.

18. febr. 1895.

Karl Fog var født 16. juli 1809 i Spandet, hvor faderen, *Skak Karl Emil Fog* (f. 2/5 1768) dengang var præst, men to måneder efter sønnens fødsel (25/9 09) blev præst i Sjelle, Skørring og Låsby, og derfra 13/2 1822 kaldtes til Veller, hvor han døde 27/10 40. Moderen var *Johanne Amalie Hahne* (f. 15/2 1770, gift 4/2 1801, død 19/1 47) en datter af stæmpelpapirsforvalter etatsråd H. i Kiel. — Karl blev sammen med Andresen student fra Randers skole 1829 og sluttede sig strags, som tidligere sagt, nøje til sine to kødelige fætre, Georg og Viktor Bloch, og igennem disse til vennekredsen. Han var ikke en af de selvskabende ånder, men han var villig modtagende, havde gode ævner og var flittig. Længe stod han den grundtvigske retning temmelig fjærn, men, da han blev ældre og selv skulde forkynde ordet, nærmede han sig den mere og mere, vistnok særlig gennem påvirkning af Birkedal. I sine studenterdage var han en god kammerat, dog også her mere modtagende end ydende, skønt i et stykke var han særlig ydende: vi samledes næmlig stadig hos ham hver lørdag aften, og det hyggelige aftener, men mad og drikke spillede så lidt hovedrollen ved dem, som ved vore øvrige sammenkomster, ved hvilke der dog jævnlig vankede en bolle biskop. Han havde imidlertid en egenhed, som vi ikke ret syntes om, og det skulde han engang for alle have at vide: han modtog os altid i morgensko og lagde dem heller ikke af. Så sammensvore vi os: en lørdag aften mødte vi alle som en, og enhvær havde sine morgensko med. Det lykkedes os virkelig at liste os op til 2den sal og på gangen udenfor hans værelse at trække våre støvler af og ombytte dem med morgenskoene. Så trådte vi samlede med megen alvår ind til ham. Han forstod strags, hvor vi vilde hen med denne spøg, og lo hjærtelig, men — opgav ikke sine morgensko. — At hans bolig i St. Pederstræde fik navn af “Confluens” (Koblenz), var ikke underligt; derimod fatter jeg ikke, eller har i hvert fald glemmt det, hvorfor han selv fik kælenavnet “Flick”, under hvilket han stadig gik. — Hans moder var tyskfødt, en sommer fik han et længere besøg af et par tyske fætre,

studenter bægge ligesom vi (jeg mener, at de vare præstesønner fra Rügen), men det gjorde intet brud på hans danskhed. Han var en høj, kraftig, smuk karl med romersk næse, men gik noget foroverbøjet. —

21ste febr. 95.

Samme dag som Andresen, 10/7 35, tog han teologisk attestats. Rimeligvis har det været hans tyske mødreneslægt, som nu skaffede ham en vellønnet huslærerplads hos en riddergods- (?)besidder i Mecklenburg. Men opholdet i denne lille overgemte stat fra en rå fortid behagede ham kun lidt: et hovmodigt Junkerssskab og en trælåren bondestand tiltalte ham ikke, og han blev da kun så længe, som han havde forpligtet sig til, da han fæstedes. Så blev han Dorphs eftermand hos Tutein på Marienborg, og her fandt han sig af mange grunde anderledes tilfreds. Men 23/4 40 kaldtes han til præst i Skjølde. Det var et meget lille æmbede, men han attråede ikke mere, og omstændighederne gjorde, at han trængte ikke til noget større, men kunde blive der i de henved 45 år, han endnu levede. Ti et halft år efter sin udnævnelse (9/10 40) ægtede han *Emmy Sofie Eccard* (f. 10/2 07), en datter af toldintendanten på St. Thomas, *Kristian Ditlev Eccard*, og *Adriane Lovise Benners*. Det var på Marienborg, de havde givet hinanden hånd og hjærte, ti hun var en svigerinde til Tutein¹⁾, og hun bragte sin mand en del formue. Det blev et lykkeligt samliv, og i et langt ægteskab skænkede hun sin mand to døtre og en søn. Selv kendte jeg kun lidt til Fru Fog, dog nok til at kende en dannet, livlig og ævnerig kvinde i hende. Hun kom mig altid åben og venlig imøde som en af hendes mands gamle venner, så jeg har kun de bedste indtryk af hende; det ved jeg også, at hun var en trofast og kærlig hustru, en øm og kærlig moder. De havde en smuk præstegård, boede i en dejlig egn, kun en mil fra Horsens, nær skov og fjord; de havde en menighed, som holdt af dem, og som holdt sig til kirken. Selv har jeg kun hørt Fog prædike en eneste gang, og en anden gang hørte jeg ham tale, da et nyt halvår åbnedes på Testrups folkehøjskole. Det

1) P. A. Tutein til Marienborg var gift med Anna Eckard.

er visselig for lidt at dømme efter, men især overraskede hans prædiken mig ved sit slægtskab med Peter Rørdams, min yndlingspræsts. Intet udmajet, intet opstylt; præsten var den samme i kirken som i hjemmet; alt var jævnt, klart og følt. Jeg vil ikke stille ham ved siden af P. R., men i et var han som denne: han var fuldt sig selv på prædikestolen, og det er desværre mere, end man kan sige om de fleste. At han imellem kunde være taktløs (smagløs), har jeg ikke nodig at sige; det kan hændes mange flere end ham; og "Bjærglide-historien" er det stor synd at berøve "Dagbladet" dets glæde over.

I sine sidste leveår hjemsøgte han af store sorger: hans ældste, ualmindelig smukke og yndefulde datter, *Lovise*, havde givet sit hjerte til højskolelærer *Båge* ved Testrup folkehøjskole; det var et valg, der var forældrenes store glæde; alt udstyret var færdigt, brudekjolen syet, bryllupsdagen fastsat og gæsterne indbudne; da blev hun pludselig hæftig syg, og efter to dages hårde lidelser bortkaldtes den glade brud, et par dage før bryllupsdagen, som nu blev hendes jordefærdsdag. Den eneste søn, som var distriktslæge i Grønland, hjemvendte og nedsatte sig som praktiserende læge i sin hjemstavn. Da blev også han syg og døde¹). — Den gamle moder, med hvem han i over 73 år havde levet et yndigt samliv, blev også kaldt fra ham. Hun døde i januar 1884. — Nu stod han ene tilbage med datteren *Julie*, som visselig hyggede om ham med datterlig ømhed og kærlighed. Men han var selv bleven gammel og træt, og netop et år efter sin hustru, d. 11. januar 1885, gik han bort til genforening med hende.

25te febr. 95.

Karl Kristian Hall. Det er et underligt træf, at jeg netop skal komme til at omtale Hall her på hans årsdag. Men det bliver da også temmelig kort. For en menneskealder siden, eller så henvend, leverede jeg en levnedstegning af ham til "Illustreret Tidende"²). Denne har jeg vistnok ikke set på siden hin tid,

1) Christian Ditlev Eckard Fog, praktiserende Læge i Skjold.

2) Illustreret Tidende Nr. 71, 3. Februar 1861, under Mærket 1/12 (= 1 af de 12, et Mærke Barfod ogsaa benyttede under sin Artikel om Monrad).

men jeg håber dog, at den skal findes fuldt sand og fuldt kærlig, så jeg endnu i dag vilde kunne underskrive den. Af hans hustru, *Augusta Marie Brøndsted*, gav hans systersøn, lægen *Meyer*, os 1891 en ypperlig tegning, ligeledes i “Illustreret Tidende”¹⁾). Det bliver da kun enkelte løse træk, jeg har at føje til disse to billeder. Jeg følger sagtens næppe nogen stræng tidsorden. Iøvrigt vil man om Hall vistnok finde adskilligt i den grundlovgivende rigsforsamlings historie, såsom det højlydte smil, hvormed han og hans nærmeste kreds hørte mig sige: “Vi sidde jo her for at gøre Danmarks riges grundlov”, og hvormed de hørte mig bruge betegnelsen “den grundlovgivende rigsforsamling”.

Hall hørte lige så afgjort til det såkaldte “nationalliberale parti”, som en af hvis ypperste førere han snart blev godkendt, som jeg afgjort hørte til “bondevennerne”, ja som sådan endog fik navnet af deres general Schleppegrell: føreren af venstre flankekorps. Det må jeg omtale, fordi det både forklarer det forhold, hvori jeg i længere tid kom til at stå både til de national-liberales hovedorgan, “Fædrelandet”, og til Hall. — Jeg var i en meget trykket stilling, og flere af mine venner vilde hjælpe mig tilrette. Da, fortalte man mig, gik man blandt andre også til Hall, der erklærede (sagde man): “Nej, bondevennen Barfod kan jeg ikke hjælpe! lad det bie, til han kommer i Slutteriet, så kan det være tidsnok!” *Således* har H. nu ikke udtrykt sig, men det blev højt og dyrt forsikret mig, — mens det gik igennem en to, tre munde, er myggen bleven til en elefant, — men *lidt* har der sagtens også været om det. Andre ting sloge sig til, og jeg holdt mig borte fra Hall, havde også fuldt og fast besluttet, at jeg ikke, som ellers stadig, vilde deltage i Middagsgildet på hans årsdag. Var det bitterhed? Jeg tror det ikke. Var det stolthed? Dette sidste troede Marie, og hun sendte mig et brev, der var både kærligt og alværligt. Hun bad mig bønlig komme, og jeg kom, og lidt efter lidt kom det gamle forhold atter i orden. Ti hun havde en underlig

---

1) Johan Meyer i Illustreret Tidende Nr. 41, 12. Juli 1891.

magt over mig som over mange, denne usædvanlige kvinde. — Flere år efter faldt jeg igennem ved folketingsvalget på Møn. Man mente, og deri havde man ret, at det pludselige afsavn af diæter vilde gøre en slem bræk i mine beregninger. Men i den følgende stump af en rigsdag (fra 7. marts til 19. apr. 1853) gik jeg ligefuldt en rigsdagsmands diæter udbetalt. Man sagde, at det var en del rigsdagsmænd, som havde enedes om, at så skulde ske. Kan være! Jeg havde dog en grundet formodning om, at det var Hall, som havde besørget det, enten ene eller ved sin opfordring. Og forud havde dog det gået, som jeg noget hemmelighedsfuldt har antydet*). — Atter gik nogle år. Det var en dag af yderste vigtighed for mig at få Hall i tale, det kunde ikke engang opsættes til næste morgen. Men det var da netop en af de torsdage, da *Hall* hos *Andræ* var samlet med *Krieger* og *Adler*, og de fire havde lagt alle forretninger tilside. Jeg gik da op til *Andræ*, ringede på, tjeneren kom, og jeg spurgte: “Er minister Hall her?” “Ja, men de sidde ved middagsbordet.” “Vil De alligevel sige ham, at *Barfod* er her, og det er ham af yderste vigtighed at tale i fem minutter med ham.” Efter nogen betænkning gik tjeneren og kom strags igen. “Hvad svarede ministeren?” “Hans Eksellense giver ingen avdiens nu.” “Sagde De, at det var *Barfod*, som nødvendig måtte tale med ham i fem minutter?” “Ja, men *H. E.* giver ingen avdiens her!” — Jeg mindes ikke ret mange gange, at jeg har følt mig bitrere skuffet. Her var det virkelig harme! At en af mine ungdomskammerater ikke havde fem minutter tilovers for mig fra bordet! og at “Hans Eksellense” ikke nu gav “avdiens!” Jeg trampede nogle vendinger op og ned ad gaderne, men måtte til “Gamle Bloch” at nedlægge min ydmygelse, min harme og min sorg ved hans hjærte. Det var da også ham og *Marie*, der efter en stund fik forholdet klaret: tjeneren havde ikke bragt mit bud til Hall, men kun til *Andræ* og af denne fået ordre til ikke at bringe det til Hall, men derimod at give mig det svar, som jeg fik. Hall havde altså været uvidende om det hele, indtil Bloch underrettede ham derom.

*) Tænkt og følt, II. 81.

Da vi atter taltes ved, bebrejdede H. mig, vel ikke helt uden føje, at jeg således havde misforstået forholdene: jeg kendte jo dog ham, og jeg kendte jo da også Andræ. — Det var den sidste kurre på tråden imellem os.

26. febr. 95.

En ejendommelighed ved Hall skal jeg dog nævne. Han gik aldrig med lommeur og havde aldrig ejet et sådant, men desuagtet havde han altid en følelse af, hvad klokken måtte være. Man kunde til hvilken som helst tid spørge ham derom, og han tog sjældnen et kvarter fejl. Frederik VII vidste dette, og engang ønskede han ham en glædelig jul med den spøg, at han (kongen) dog ikke kunde udsætte sig for, at H. kom for sent til statsråd eller ellers, hvorfor han herved i julegave sendte ham et ur. Men uret var et gammelt skrammel, som slet ikke kunde gå.

Jeg må dog også fortælle et par ord om Marie Hall. Sin moder mistede hun som helt lille, og faderen¹⁾ tilbragte de mange år i Grækenland og Italien med sine oldgranskninger. Marie våksede da op på Iselinge hos sin moders tvillingsyster og mellem dennes børn, af hvilke jo Rikke var jævnaldrende med hende. Hun var allerede våksen, da talen engang kom på en ung moder, som nys var død fra en lille pige. Samtalen var bevæget, og Marie udbrød med tanken på det lille barn: "Hvor det dog må være tungt, aldrig at have kendt sin moder." — Hun mindedes ikke, at netop dette var tilfældet med hende selv. Hun våksede jo da også op som barn af huset, og hun talte stadig om "far A. (d. v. s. Aagaard) og far B." (d. v. s. Brønsted). Hendes fader vendte imidlertid atter hjem (1832) og tog nu den sejstenårige datter og hendes yngre syster i huset til sig. Da hun blev forlovet med Hall, havde jeg endnu aldrig set hende, skønt jeg syntes, at jeg kendte hende udenad. Så gik jeg nogle dage senere hen at hilse på hende, og tilfældig lukkede hun mig selv op, da jeg ringede. "Nå, er De endelig der Barfod?" udbrød hun i den åbne dør, og jeg svarede: "Ja såmænd er jeg så Marie!" Fra den første stund var der intet

¹⁾ Marie Hall var Datter af Arkæologen P. O. Brønsted.

fremmed imellem os. Så kom den fastelavnsmandag, da alle vennerne og veninderne havde aftalt at møde udklædte hos Gamle Bloch. Marie mødte klædt som grækerinde. Det interessante ansigt var ikke regelmæssigt kønt, men hvor klædte denne dragt hende! og hvor var hun yndig med det lange, tykke, brune hår hængende frit ned ad nakken! Nogle dage efter var der maskerade i Studenterforeningen, og Marie og hendes syster Rikke lånte mig en del klæder og pyntede mig. Det kneb med at dække skægget, skønt dengang havde jeg kun kindskæg, og der var måske også andre vanskeligheder, men de skilte sig dog så godt ved sit arbejde som pyntepiger, at, da jeg trådte ind i maskeradesalen, og marskallen skulde opråbe mit navn, lod jeg mig dristig kalde "Lady Handsom, Dutches of Beauty". — Marie blev hustru, og hun fik anden omgang: hendes fader havde indført hende ved hoffet, og engang spurgte Kristian VIII om hendes mand ikke nok vilde være kammerjunker. "Nej tak, Deres Maj., hvad skulde han det for! må han bare blive fri!" — Med det samme skal jeg medtage dette: Hun var som vi alle dybt grebne ved efterretningen om Frederik VII.s død, og hun var netop hos enkedronningen, da dødsbudskabet kom. Under den almindelige sorg og klage kom den nye konge til. Han var selv greben, men vilde dog trøste de andre og sagde: "Vi skulle stræbe at fortsætte hans gerning!" Disse ord vare netop henvendte til Marie Hall, men, varm som hun var, glemte hun forholdene og svarede: "Ja, se, om De kan!" Den godmodige konge tog hende dog hværken hendes smærte eller det ejendommelige svar, som den aftvang hende, ilde op.

Jeg vender tilbage til mit eget forhold. Engang vare vi som sædvanlig på Halls årsdag til middag hos ham, men Hall var ikke selv tilstede: han var tilsagt til kongen (Frederik VII). Min sidemand, minister (*Rosenørn?*) udbragte hans skål. Noget efter tog jeg ordet: Det får gå, at min ærede sidemand har udbragt Halls skål, det kan jeg ikke med ret indvende noget imod; men Marie Halls skål er min, og den lader jeg mig ikke fratage. Jeg havde stadig udbragt den de foregående år, i det

mindste både Halls og hendes egen årsdag (om også bagefter en anden havde gentaget den); en lovformelig eneret var dog aldrig givet mig, men jeg havde vidst at hævde den, og alle gæster havde vidst at agte den; og saaledes blev det ved det par snese år, der endnu var tilbage. Kun to undtagelser fandt sted i et fuldt halvhundredår: den ene gang skyndte Birkedal sig at komme først, men *Olaf Hall* gjorde ham strags opmærksom på, at det var et indgreb i mine rettigheder, og han gjorde mig en åben undskyldning; den anden gang var det kammerherre *Bille* (ja, om han allerede dengang var kammerherre, er jeg ikke sikker på). Da jeg så fik ordet, talte jeg om "ran", som en retskyndig mand nødvendig skulde have tilladt sig. Da *Bille* svarede, vidste han knap, om det var i spøg eller alvår, jeg havde brugt ordet "ran". Nu, det var også vanskeligt at afgøre, for der havde virkelig været noget af bægge dele. — Men alligevel var det grumme gemytlige middage og aftener, ved hvilke der rådede et ubundet liv og lune, der fra vært og værtinde bredte sig til alle gæster, og fortsattes efter bordet, når de fleste herrer gik ovenpå for at ryge en sigar, mens jeg og i almindelighed en enkelt anden herre blev nede i dagligstuen hos damerne.

Men så kom de trange dage, da *Hall* vendte syg hjem fra Sandefjord og i de næste ni år kun var en skygge af sig selv. Hans gamle mildhed og kærlighed var dog uforandret, og han så gerne sine venner hos sig. Han skulde være meget bøjet, når ikke hans friske lune påny spillede, og, når han ikke var altfor syg, kunde han endnu give allehånde små historier til bedste, i hvis gengivelse han var en mester som ingen anden. Dog kunde man også have alvårstimer hos ham, i hvilke alt det dybe og bedste kom fræm. Med alle sine mange og store ævner var hans *Marie* kun daarlig skikket til sygeplejerske, men i *Olaf* havde han en søn, der var aldeles utrættelig i sin kærlige Omhu, ja gjorde fuld fyldest for den datter, Vorherre havde nægtet ham. Han klagede sig sjælden, men led tålmodig og var så taknemlig for enhver lille håndsrækning, der ydedes ham. Selv under det sidste sygeleje hørte man ham hværken knurre eller

gnave; han så med frimodighed sin nære opløsning imøde og takkede Gud for hans nåde.

Under hans lange sygdom indtraf 2. desb. 1887 hans guldbryllup. Vi vare et meget stort selskab samlede om guldbryllupsbordet, men selv var han ikke med: han sad i sit sygeværelse med den åbentstående dør ind til festsalen for dog hørende at kunne være med; af og til sendte han os også en hilsen gennem Olaf, hvis forlovelse med *Anna Kringelbach* denne dag blev kundgjort. Der var også almindelig deltagelse i festen blandt gæsterne, ja, der var liv, og der var glæde, skønt det store savn følte vi alle, at ikke guldbruden havde sin brudgom ved siden. Endnu en festdag gav Gud ham dog fire måneder senere at opleve, da hans søn Olaf førte sin brud for alteret. Men det blev også den sidste.

Efter ni års lidelser døde han 14. avg. 1888 i en alder af 76½ år. Jeg var noget skrøbelig dengang, men det blev dog undt mig at overvære hans jordefærd på Herlufsholm samt den smukke mindefest, af hvilken det atter fræmgik, hvor elsket han havde været af den stiftelse, hvis forstander han havde været i henved en halv menneskealder. Han havde også omfattet den med inderlig kærlighed.

Marie overlevede ham i 3¾ år. Hun vedblev at være sig selv til det sidste, utrættelig i sin kærlighed for alle de nødlidende og nedbøjede, og endnu stadig så man hende traske om i slud og søle fra sted til sted for at bringe hjælp. Af noget ildebefindende, af nogen skrøbelighed lod hun sig ikke holde tilbage, ti hun var ikke langt fra at mene, at sygdom var mest kun skaberi, skønt hun dog selv længere tilbage havde gennemgået et par års alvårlig sygdom. Også deri blev hun sig selv lig, som jeg til hendes egen og gæsternes munterhed skrev til hendes syvtiårsdag, skrev selv sin egen lov. I en skåltale kaldte jeg hende engang et "individ"; det forargede Bille, og han følte stor lyst til at gøre løjer med det; men hun svarede, at hun virkelig håbede at være det; og jeg godtgjorde, at hun selv engang havde skrevet til mig, at hun vilde agtes for et "individ", hvad jeg også mente, at *hun* havde ærlig ret til at gøre

krav på. — Endnu den dag, da jeg fyldte de åtti, bragte hun os selv sin lykønskning, skønt allerede adskilligt lidende, og endnu nogle dage senere var hun, trods alle advarsler, henne at se til den syge Lavra. Kort efter døde hun, d. ? maj 1891¹⁾. Med hende gik en mærkelig kvinde bort, men, som sagt, hendes mands systersøn har ypperlig tegnet os hende.

Frederik Markus Knuth har jeg vistnok også skildret i “Illustreret Tidende”, og da sagtens strags efter hans død²⁾). Jeg skal da nærmest her kun give enkelte træk, som jeg rimeligvis ikke har givet der, skønt jeg jo allerede har givet flere lignende træk i “Tænkt og følt” I. s. 22—23, II. 40, 42, 60, 80, 81—82 og måske flere steder). — Det var sikkert gennem Aagaard, Dorph og Hall, at han førtes ind i vor kreds, men han sluttede sig åbent og trofast til os alle. Han var flittig og samvittighedsfuld, men savnedes dog sjældent, hvor vore møder holdtes, og samlede os ligeledes skiftevis hos sig, når hans tur kom. Han havde fine træk, havde også et fint væsen, opdragen som han var i sin onkels og formynders, den fortræffelige grev A. V. Moltkes hus, men han fandt sig dog åbenbart bedre tilpas i vort ikkearistokratiske samlag. Når vi ved et gilde kunde savne et eller andet til vort velvære, betænkte han sig aldrig på at løbe til spækhøkeren efter et stykke pølse, et stykke ost eller andet; men han kunde også optræde som den store herre, når nødvendigt gjordes. På en af vore sommerudflugter fandt vi således hotelværtens regning på optrækkerpenge for den af os selv medbragte vin aldeles uforskammet blodig; vi vilde ikke finde os i et sådant optrækkeri, men værten vilde lige saa lidt finde sig i rimelighed; da sagde Knuth: “Vil De have den godhed at sende regningen *skriftlig* til mig, grev Knuth, da skal den øjeblikkelig blive betalt, ihvor ublu den end er.” Med mig havde han mangan en ivrig debat om adelskabet, som jeg til lagde en betydning, særlig overfor udlandet, som han ikke kunde gå ind på; jeg nævnte således, at udlandet hellere un-

1) Hun døde 26. April 1891.

2) Beror vist paa en Fejlhuskning af Barfod. Knuth døde 1856 og Illustreret Tidende begyndte først at udkomme 1860; der findes intet om Knuth i de første 15 Bind af Ill. Tid.

derhandlede med en grev Moltke og en grev Danneskjold end med en N. N. Jensen. Han mente Nej. 21/10 1833 tog han sammen med Hall juridisk attestats, og næste år rejste de sammen til italien osv., men vi fulgte dem under hele rejsen, og de fulgte os hjemmeføddinger. Jeg havde nu også en særlig anledning til at mindes dem, ti Knuth havde glemt en prægtig varm dyffelsfrakke, som jeg tog til mig. Han havde brugt den som overfrakke, men den passede mig ret godt som underfrakke. Jeg sled den da også trøstigt, skønt den var endnu ikke helt slidt op, da han næste år vendte hjem; men ligefuldt beholdt jeg den. — Da han kom hjem igen, var der mange ting, som optog ham: levende språk, teologi, filosofi osv., og han sparede ikke sine kræfter; men desuden ønskede hans onkel, at han skulde vinde myndighedsbevilling for selv at overtage sit grevskab. Vi sad mangan stund og talte om dette sidste, ti grevskabet var i dårlig forfatning, og det var dårlige tider for landmændene. Der måtte mod til at gå ind derpå, men han tilkæmpede sig modet: han blev 2/12 36 myndig og overtog 1837 grevskabet. — Det første, han her blev opmærksom på, var, at der fattedes 40.000 rdl. i godskassen. Efter nogle udflugter måtte godsforvalteren vedgå, at han havde puttet dem i en gal lomme, af hvilken han ikke atter kunde få dem op. Knuth nøjedes med at give ham hans afsked (og vistnok en lille understøttelse), men holdt desuden hans søn først i skolen, så ved universitetet, og lod ham, da han havde taget sin juridiske attestats med en hæderlig 1ste karakter rejse et par år udenlands på sin bekostning.

28. febr. 95.

Samme tid, som han overtog grevskabet, ægtede han 18. maj 1837 *Karen Bjørn Rothe*, (f. 31. okt. 1815), en datter af helten fra Kongedybet og Sejrsund, (senere admiral *Karl Adolf Rothe*). Strags den første sommer havde han besøg af flere af os. Jeg havde gjort rejsen til fods gennem Sælland (Iselinge), Falster og Låland, og var som en følge deraf meget let klædt (jeg tror næsten, at jeg holdt mit indtåg på Knutenborg i en gul nankinsbluse). Det var dejlige dage, vi levede

der, og, skønt jeg aldrig før havde set Karen Knuth, blev jeg både af hende, hendes moder og syskinde modtaget næsten som en gammel ven. Senere var jeg der mange gange og delte mig selvfølgelig nogenlunde lige mellem Knuttenborg og Binnit¹⁾. Sidste gang var jeg der i sept. 1854. Jeg skulde tilbringe omtrent hele denne måned på Låland, først til et bryllup hos min broder i Arninge²⁾, så til en dåb (*Kristiane Wilnæus*) i Vestenborg, og jeg skrev da foruden til Knuth, hvad tid han bedst kunde have mig og mine to ældste børn. Han ventede sig en ny arving i de første dage af måneden og vilde da helst have os i midten af måneden, når alt, med Guds hjælp, var vel overstået. Det blev også yndige dage både for mig og børnene. Siden har jeg aldrig gæstet Knuttenborg. Den skal nu være helt ombygget, men den gamle gård og dens omgivelser og indbyggere leve stadig i mit minde.

Jeg er jo den ældste enhedsnordbo, men Knuth var uidentivl den, som først delte mine syner*) og gik fuldstændig ind på dem. Allerede tidligere følte han sig stærkt påvirket, og, da jeg havde skrevet mine forord til 1ste bind af Brage og Idun, gik jeg derfor hen til ham for at høre hans mening om dem. Jeg gik meget tidlig, aldeles fastende, for at være sikker på at træffe ham. Slet så meget havde jeg dog ikke haft nødig at haste, ti jeg traf ham upasselig, liggende i sengen. Efter de første hilsener sagde jeg: "Giv mig noget at spise, jeg er både sulten og tørstig!" Tjeneren bragte det forlangte. "Hvad er det dog for en vin?" "Det er god gammel madera." "Drik nu!" "Den er våldsom stærk!" Han nippede til den: "Jeg tør ikke selv drikke, da jeg er upasselig, men husk på, at du er fastende, så den synes dig stærkere, end den er. Du kan frit stole på, at den ingen skade gør dig." Først senere viste det sig ved nærmere

---

1) Georg Aagaard havde forpagtet Binnit^{se}, som da hørte under Grevskabet Knuthenborg.

2) 8. September 1854 viedes i Arninge Sophie Christiane Hansen Barfoed (Plejedatter af Fr. Barfods ældre Broder Sognepræst Magnus Kruse Barfoed) til sin Fætter Adolph John Hugo Barfoed. Jfr. Fr. Barfoed: Festprogram til Brylluppet i Arninge 8. September 1854.

*) Tænkt og følt, I. 22—23.

undersøgelse, at hvad man havde troet maderas, var gammel rum. Og jeg læste og drak, og vi drøftede det læste, hvori der var adskilligt, som (med fuld føje) ikke tiltalte ham. "Ja, nu må jeg gå! jeg skal hjem og skrive et julebrev til min fæstemø og bestille vågn til at hente mig. God bedring med dig!" "Du må først udbringe et leve for Nordens enhed! og den skål må du drikke til bunds." Som sagt, så gjort. Men, da jeg kom ned på Gaden, slog den klingrende frost mig, og, da jeg kom hjem, måtte jeg gå til sængs og sov indtil langt ud på aftenen. Min stakkels fæstemø fik intet julebrev. Først et par dage efter bragte jeg mig selv isteden. Men forordenes omskrivning måtte vente til bedre tider.

1. marts 95.

Han fik dog andet med Brage og Idun at gøre end at drøfte forordene med mig. Da jeg selv var forlægger, måtte jeg også udlægge betalingen for 1ste hæfte, inden jeg endnu havde fået en skillings indtægt. Dertil måtte han hjælpe mig med 430 rdl. (om jeg mindes ret, af hvilke jeg næppe tror, at han fik over et halft hundrede tilbage). Sligt regnedes dog ikke imellem os to. Et par år tidligere havde han sendt mig 200 rdl., da jeg var færdig med min "Poetisk Læsebog", som jeg uden vederlag i et velgørende øjemed havde udarbejdet. Men det var en gave, og der kunde selvfølgelig ikke være tale om at gælde igen. At han nogenlunde samtidig vilde have reddet min ære, hvis det var blevet nødvendigt, har jeg fortalt i II, 59—60. — Endnu i femtietterne lånte han mig på ét bræt 1000 rdl., som han aldrig havde set en skilling af, da han et års tid efter døde, og som hans bo frafaldt ethvert krav på. Jeg kunde vel nok finde enkelte andre lignende træk, hvis det var mig om at være fuldkommen udtømmende. — Men vort forhold grundede sig heldigvis på andet end på penge; derfor faldt det heller ikke den ene ind at kræve tak, eller den anden ind at føle sig afhængig. Til enhver tid vare vi de samme gamle venner, der kunde slå en lystig spøg af, når tid var, eller gå hinanden skarpt på klingen, når stridsspørgsmål dukkede op, de være nu religiøse, politiske, æstetiske eller rent personlige.

Og der var mange stridsspørgsmål imellem os; ellers vilde jo også samlivet blevet den rene kedsommelighed. Vi havde således bægge, for at jeg skal nævne dette ene, stor ærbødighed for Grundtvig, men Knuth stod den indre missjon nærmere, end at jeg kunde følge ham. Og således i flere punkter. Også i vor politiske opfattelse kunde der være afvigelser, mens vi dog vare enige i det væsentligste. Vil nogen sige, at han var "aristokrat" (og det er desværre sagt), så henviser jeg til Tænkt og følt II, 80, og så — siger jeg, at vi alle, så mange vi ere, *hver på sin vis*, ere aristokrater. Det var ikke godt andet. Hvor varmt han følte for Sønderjylland, vil fræmgå af Tænkt og følt II, 81—82; og så hjærtevarm var han for Nordens enhed, at spådommen: "Tredelt er Nordens stamme, men roden er dog en, og kronens løvtag samler tilsidst hver stammens gren", — blev hans yndlingslinier.

I Julen 1855 var han til en jagt på Bregentved. Forinden han tog ud, vilde han ordne det nødvendige til at sikre sit liv for (100.000?) rdl. i Englands bank. Da han nyårsaften vendte hjem til København, fandt han sig mindre vel tilpas. Sekretæren sagde til ham, at nu var også minister Halls erklæring om hans gode helbred kommen, om han så ikke strags skulde afsende alle papirerne for således at få sagen i orden. "Nej, lad det blive til i morgen, at jeg kan se, hvorledes jeg så har det." Han kunde jo blive yderligere syg, og der måtte for ingen pris blive anledning til skygge af tvivl om den fuldstændige pålidelighed af Halls erklæring. Papirerne bleve altsaa ikke afsendte. — Min Emilie havde i længere tid ligget dødssyg (moders sygdom har jeg vist andetsteds omtalt); ja, d. 2. jan. fattede dog *Mansa* livshåb. Jeg havde altså i længere tid ikke været udenfor en dør, og ingen havde været hos os uden for at spørge til den syge. Så sad jeg d. 8. jan. ved mit skrivebord, da *Alfred Hage* kom ind med en stemmeseddel og spurgte, om jeg ikke nok vilde give hans broder *Hoter* min stemme til rigsrådet. Jo gærne! Mens jeg skrev, fortsatte han: "Ved De, at Knuth ligger meget farlig syg?" Jeg tog hat og stok og styr-

tede ud i Bredgaden, ringede på og spurgte portneren: "Kan jeg komme ind til greven?" — "Han døde i dette Øjeblik."

Knuth døde 8. jan. 1856. Han var den yngste af vennekredsen; han blev dog den, som gik først bort. Nogle dage efter blev han bisat i Holmens kirke for derfra at overføres til Hunseby kirkegård, hvor han allerede tidligere havde ladet sit gravsted indrette.

2. marts 95.

Hans enke brevvækslede jeg et par gange med, mens hun endnu var på Knuttenborg. Da hun flyttede herind på Nyvej, gæstede jeg hende også. Hun var et fromt, kærligt, lidende væsen, der i stille gudhengivenhed bar først sin mands død, så sin ældste søns lange smærtelige sygeleje (han døde 18/10 1874, knap 36 år gl.)¹⁾. Men hun fandt trøsten, hvor den ene findes, og havde trøst både til sig selv og andre. Træt af livet og bøjet af sorgen og sygdom døde hun 10. avg. 1877 og hviler nu hos sin husbonde.

Siden jeg sidst var på Knuttenborg, havde jeg, mærkeligt nok, aldeles intet haft med de fem børn at gøre. De havde ikke søgt mig op, og de få gange, jeg kom til moderen på Nyvej, havde, underligt nok, ingen af dem været tilstede. Derfor var det med lige så stor overraskelse som inderlig glæde, at vi på vor guldbryllupsdag modtog en stor, prægtig blomsterkurv med et lille venligt brev fra den yngste af døtrene, *Marie (Mimi) Elisabeth* (f. 7/3 1849), nu grevinde *Wedell*. Vi havde ikke set hinanden, siden hun var halvsjette år gammel, men hun kendte mig dog gennem sine forældre, og hun følte trang til at glæde os på vor højtidssdag. Det følger af sig selv, at jeg strags sendte hende en venlig tak. Hun svarede, men, hvad der var endnu bedre, kort efter kom hun selv til os. Jeg var lovlig fri for at komme til hende, men det blev ikke sidste gang, hun gæstede os, ej heller bleve de første breve de sidste, vi vækslede. Hun blev os en kær veninde, ung, åben, livlig, med en inderlig kærlighed både til det jordiske og him-

¹⁾ Kammerherre, Greve Eggert Christopher Knuth til Knuthenborg.

stærkt greben, men han havde langt bedre tanker end jeg om Kristian VIII, og var derfor ikke så dybt rystet som jeg. Om et vare vi dog fuldt enige: "Gud være gamle Danmark nådig!"

6. maj 95.

Jeg havde tænkt at gå til Herrens bord, inden jeg hjemførte min brud, og en månedstid forinden sad jeg i sofaen sammen med Grundtvig og sagde ham dette. Han var ikke aldeles uvillig til at efterkomme mit ønske, men bad mig dog at udsætte det, indtil jeg selv var sikrere på, at det virkelig var Herrens sande legeme og blod, han rakte mig. Når den tid var kommen, kunde jeg atter komme til ham, og han skulde med glæde gøre det. Efter gensidig overenskomst måtte jeg altså udsætte det, til jeg næste forår kom til ham sammen med min hustru.

Jeg havde altså forinden holdt bryllup. Men, før jeg kunde gøre dette, havde jeg ikke alene måttet sørge for al slags udstyr, både indvendig og udvendig, havde måttet betale organist Wiuff et halft års husleje forud, havde måttet sørge for møbler til Huset samt for alle de mangfoldige Genstande, store og små, der var nødvendige for at føre en husholdning. Min brud havde visselig været så fordringsløs som på nogen måde muligt, men desuagtet vare alle mine få kilder fuldstændig udtømte. Jeg havde endog måttet låne hundrede rdl. af dispasjør *Wessely*, en af "Fædrelandet"s udgivere. Et par dage før bryllupet ejede jeg ikke en hvid og vidste heller ikke, hvor jeg skulde rejse dem. Da kom jeg i hu, at Grundtvig engang, ja flere gange, havde sagt, at i nød måtte jeg ikke komme; så skulde jeg før lade ham det vide. Jeg gik da til ham og bad ham låne mig tredive rdl; jeg mente med dem at kunne klare det med præsten og degnen og endda at kunne bekoste vor indrejse. Jeg vidste dengang ikke, hvor småt han selv sad i det. Uden en eneste indvending gik han hen og hentede en halvhundreddalerseddél, som han gav mig. Gud ved, hvor han havde fået den fra! Og min sorg var slukket. —

Efterat vi vare komne til ro, vare vi næsten hvær søndag i Vartov kirke, og meget jævnlig gik vi efter tjænesten til Grundt-

blev student 1827, vistnok fra en københavnsk skole¹⁾ og tog strags efter 2den eksamen fat på sin jus. Han havde altsaa fælles studium med G. Aagaard, og han boede på 2den sal i samme hus, som Aagaard på tredie.

Der var altsaa meget, der kunde knytte dem til hinanden, i hvor ulige end deres åndelige bygning var; og gennem Aagaard blev ogsaa jeg knyttet til Kramer. Men det var dog i flere maader et ejendommeligt forhold, der fandt sted imellem os. Egentlig sympatetisk kan det vel næppe kaldes, skønt vi havde stor agtelse for hinanden og holdt grumme meget af hinanden (han præsenterede mig engang for sit kompagni som en *rigtig dansk* student). Han var ærlig og retsindig til det yderste, ret en lovens mand, der aldrig slap noget spørgsmål, heller ikke noget lovspørgsmaal, før han var kommen tilbunds i det; han var fuldtud en *ordenens* mand (han var jo da ogsaa en særdeles ivrig og nidkær kaptejn i studenterkorpset, og det var vistnok en medvirkende grund til, at [jeg] kaldte hans fader "major"); han var en kærlig søn og broder og havde et varmt hjerte for alle trængende og nødlidende; han elskede digtningen og historien som faderen, hvem han lignede både i vækst, holdning og åsyn, men han var måske noget mindre poetisk, mere prosaisk end denne. Der var få ting, om hvilke vi vare ret enige, det være nu grammatikalske, politiske eller sociale spørgsmål, og dog kunde vi bryde den ene lanse efter den anden, uden at det nogensinde blev til skændsmål. Jeg var måske rigelig rundhåndet med raske indfald og påstande, og det var sagtens grunden til, at han kaldte mig "et levende idéhylster". Han selv gik iblandt os under navnet "Pøsen", det var en forkortelse af "den pompøse"; ti sirlig var han både i dragt, i tale og væsen. At *jeg* kunde finde mig i hans strænge regelmæssighed, om jeg end nu og da kunde finde den pedantisk, var ikke så underligt, da jeg vidste, at der boede et pålideligt jeg bag alt det, som jeg tit kunde smile ad; underligere var det, at *han* kunde finde sig i mine mange uregelmæssigheder, mine mange brud på former og sædvaner. Og han gjorde det

---

¹⁾ Kramer var Student fra Borgerdydsskolen.

dog. Jeg har et par kendsgerninger derfor, om end det juridiske bevis fattes mig. De fire måneder, jeg tilbragte med at skrive biografierne i min "poetisk læsebog", sendtes der mig månedlig tretti billetter til middagsmad hos Richard, og jeg er *moralsk* overtydet om, at de umiddelbart eller middelbart kom fra Kramer; "moralsk" overtydet; ti selv talte han selvfølgelig aldrig derom, og jeg vilde lige så lidt krænke ham ved at spørge. Den månedlige understøttelse, jeg senere i et år modtog af hans onkel konferensråd *Holten*, er jeg ligeledes moralsk overtydet om, at *han* havde udvirket mig. Det ene som det andet kom mig aldeles uvæntet.

Flere og stærkere vidnesbyrd om hans kærlighed til mig, hans agtelse for mig, har jeg næppe nødig at fræmføre.

8. marts 1895.

Efter 1836 at have taget sin æmbedseksamen gik han den sædvanlige sneglegang ad æmbedsstigen. Vejen og trinnene mindes jeg ikke, og jeg har ingen kilder hos mig, hvoraf jeg kunde øse dem. Endelig havnede han 26/6 1852 som assessor i landsover- samt hof- og stadsretten. Han var allerede dengang kanselliråd, og videre drev han det heller ikke. Han var en flittig og samvittighedsfuld æmbedsmand, men jeg vil nok mene, at hans smålige grundighed gjorde ham noget langsom. Derfor sås vi nu sjældnere, så meget mere som jeg jo var flyttet til Mosedal. Desuden var han 1850 bleven gift med *Ida Hyllested*, en grossererdatter fra Amaliegade. Hende kendte jeg ikke og lærte aldrig at kende, ti nu sås vi i reglen kun i de større selskaber hos Halls. Så tit Kramer og jeg stødte sammen, var dog forholdet det gamle, og jeg skal aldrig glemme hans åbne, ærlige sandhedskærlighed, der heller ikke nu lagde fingrene imellem, når jeg i en eller anden retning gik ham for vidt. Den stærke, kraftige mands død, d. 25. novb. 1865, kom mig som en stor overraskelse, da jeg ikke vidste, at han var syg, og bevæget overværede jeg hans jordefærd fra Fruekirke. Hans lig blev nedsat i familiens gravsted på Assistenskirkegården, hvor et stort hvidt kors endnu viser os stedet. Hans enke overlevede

ham kun i lidt over segs år; hun døde 30. desb. 1871. Derimod overlevede hans syster Lovise ham i henved nitten år; hun døde som en åttiårig jomfru d. 22. marts 1884.

Ditlev Gerhard Monrad. Af ham gav jeg en pennetegning i "Illustreret Tidende" nr. 36 fra 1860 og en anden i "Låland-Falsters stiftstidende" for 1863. Mange andre steder har jeg vistnok skrevet om ham, men beder jer særlig lægge mærke til en lille notits i "Vort Forsvar" nr. 167 for 1887. Med undtagelse af Låland-Falsters stiftstidende har jeg ikke læst det skrevne, siden det udkom, men jeg betænker mig ikke på endnu den dag i dag at stå ved alt, hvad jeg har sagt, uden at jeg derfor vil fremhæve enten det ene eller det andet som noget særlig godt. Her skal jeg da kun give, hvad jeg vel næppe tidligere har meddelt.

9de marts 95.

Man har tit skyldt Monrad for ærgærrighed, og helt frikende [ham] tør jeg vistnok ikke, især i hans kraftige manddomsalder og senere. Jeg tror dog, at jo nærmere man kunde se ind i ham, des klarere vilde det stå for enhver, at, hvad man kaldte ærgærrighed, egentlig kun var hans lidenskab for arbejde. Jeg kender flittige, endog meget flittige mennesker, men måske med en eneste undtagelse, kender jeg ingen, for hvem arbejdet således var en lidenskab som for Monrad. Han kunde aldrig få arbejde nok. Han slap aldrig de gamle opgaver, han holdt trolig fast på dem alle, men enhver ny opgave var ham et nyt solglimt, så meget kærere, jo mere fremmed den var ham, jo flere af hans kræfter den lagde beslag på. Mens han lå på Regensen (han boede sammen med Allen), oprettede vi, hans venner, ligefræm et forstyrrelseskorps: enhver af os skulde i sin orden og på aftalt tid gå op til ham for en stund at rive ham ud af hans studier. Det lykkedes en stund, men han mærkede listen, låsede sin dør og lukkede ikke op for den, der bankede på. Ved vore gilder var hans stadige skål: "Kamp og sejr!" ikke flere ord og ikke færre. Hans første afhandling til "Fædrelandet" drejede sig om "Landevejene i Holstein" (el-

ler noget lignende). Dog kunde han i oktb. 32 gøre fodvandringen sammen med Birkedal og mig til Møen.

Til sin attestats opgav han hele bibelen på grundspråget foruden flere østerlandske språk samt den hele række af filosoffer lige fra Plato til Kant, men i sit petitum sagde han udtrykkelig, at, hvad han mindst havde syslet med, var kirkehistorien. Forinden havde dog P. K. Kierkegaard taget lisensiatgraden (29/1 36), men det teologiske fakultet havde givet hans disputats en påtegning, som om det kun af nåde og barmhjertighed havde antaget den, og under forsvaret for den havde de været alt andet end høflige mod forfatteren. Deraf tog M. anledning til som tilhører at gøre en mindre betydelig indvending, men derefter at erklære, at han egentlig ikke havde taget ordet for denne indvendingsskyld, men for at takke forfatteren for hans afhandling, der vilde blive en ære for vort universitet, og gendrev så yderligere, end K. allerede havde gjort, adskillige af professorernes indvendinger. Nu kom dagen, 12/7 36, da han skulde tage sin attestats. Det var dengang skik (og er det mulig endnu), at kandidaten dagene før eksamen gik om at hilse på professorerne. Da han kom til den lille Engelstoft, som mindedes Kierkegaards disputats, sagde denne til M.: "Ja, De gør da kun regning på bedste karakter!" — "Får jeg den, er jeg tilfreds, men har selvfølgelig intet imod at få mere." — "Nej, De må naturligvis være nøjt med bedste karakter! Deres teologi er jo aldeles druknet i filosofi." Det var en ejendommelig tiltale fra en professor til en eksaminand, men dermed gik han. Dagen kom, og Engelstoft skulde eksaminere i kirkehistorie, det fag, som var M.s svageste side. E. spurgte ham, hvilke teologer der vare fræmoståede i det (11te til det 13de?) hundredår, hvad de havde skrevet, og hvilke udgaver man havde af deres skrifter. M. nævnede, hvad der særtegnede disse hundredår, og hvilke teologer der måtte agtes for de egentlige førere i dem, og ved hvilke skrifter de havde givet tiden deres særpræg. E. afbrød ham gang efter gang med den bemærkning, at det var ikke således, han havde spurgt. Da denne bemærkning kom tredje gang, svarede M. roligt: "Det ved jeg godt, men således tager

jeg det nu for at bringe lidt ånd ind i spørgsmålet,” og fortsatte, som han havde begyndt. Da eksaminationen var endt, skulde professorerne rådslå om hovedkarakteren og rådspurgte stadig notarius' protokol. Det varede syv lange og syv brede, inden man kunde enes, men Studiegården var indtil trængsel fyldt med folk, som længtes efter at høre resultatet; og i haven udenfor konsistoriets vinduer stod professor Bornemanns familie, der igennem vinduerne kunde opfatte forhandlingerne. *Alfred Bornemann* havde nemlig tre måneder tidligere hjembragt et “ad modum lavdabilis”, og mere måtte nødvendig nogen anden få. Det blev en hård kamp. Clausen, Engelstoft og (præsten Gad?) stemte for lavd, alle de andre, støttede af protokollen, stemte for egregie, men dette kan kun gives, hvor der er fuld enstemmighed; et eneste nej er nok til at kuldkaste det. Endelig erklærede Clausen: “Jeg frafalder mit nej.” Lidt efter gjorde hans svåger Gad det samme; kun Engelstoft stred endnu imod. — Trængt fra alle sider måtte dog også han tilsidst give efter. (Åtteogtyve år senere tog Monrad ham til kirke- og undervisningsminister i sit ministerium). Da Monrads egregie blev kundgjort fra konsistorietrappen, lød der et skingrende leve for ham i Studiegården, og man bar ham trindt “i guldstol”. På Borchs kollegium, hvor han dengang lå, gjorde man samme aften et gilde for ham, og jeg, som tilfældig samme eftermiddag kom vandrende hjem fra Fakse, blev da budt med til gildet. Jeg havde intet haft at gøre med kollegiet, så det var en stor overraskelse, men man kendte jo mit forhold til Monrad, og det var ham, man yderligere vilde glæde.

10. marts 1895.

3. desb. 1839 døde Frederik VI, og samme aften holdtes det store studentermøde i Hotel d'Angleterre. På vejen til dette gik jeg gennem Østergade, men mødte her Monrad. Han sad netop dengang fordybet i 1001 nat, men havde nu været henne at se til sin fæstemø. Han holdt mig an. “Hvorhen?” Jeg svarede: til studentermødet, som jeg var højlig misfornøjet med. M. havde endnu slet ikke hørt om det, så aldeles levede han uden-

for døgnen. "Du skal gå med!" Han havde ingen lyst, men jeg tog ham under armen og trak ham med. Så lidt anede jeg, at han skulde blive en af de dygtigste ordførere for den retning, jeg selv vilde bekæmpe. Jeg skulde tage meget fejl, om han ikke blev medlem af den deputation, som studenterne næste dag sendte til Kristian d. VIII.

1. maj 1840 ægtede han *Emilie Natalie Lüthans* (f. 21. juli 1815), en datter af murmester, oberstløjtnant *Johan Heinrich L.* og *Lovise Dorteia Borger*. Hun var en yndig pige med store ævner og mere end almindelig udvikling, og hun kunde i et og alt følge og støtte sin mand. Jeg havde allerede lært at kende hende i hendes forældres gæstfrie hjem, og nu, da hun var bleven M.s hustru, blev jeg en jævnlig gæst hos dem. Med hende som med ham havde jeg mange alvårlige fortrolige samtaler, der prægede sig dybt i mit sind, men som jeg ikke her skal gengive. Bare en lille pudsige historie skal jeg meddele: dosent *Lenström* fra Upsala var kommen herved og havde strags søgt mig. Jeg måtte gøre ham kendt med hele Københavns omegn, til og med Frederiksborg, og jeg måtte indføre ham hos mænd, hvis bekendtskab kunde interessere ham. Mellem disse var også M., og vi bleve bægge budne til et lille aftenselskab hos de nygifte. Med vært og værtinde vare vi ialt åtte. For den ene bordende sad Emilie M. med temaskinen, på hendes venstre hånd sad først M., så *Lenström*, så jeg. Det var jo på den tid, da trykkefrihedssagerne mylrede ud fra kanselliet, jeg havde nær sagt: som lopper på en lummer sommerdag af en puddelhund. Under måltidet bøjede M. sig bag *Lenströms* ryg og hviskede til mig: "Hvordan går det med din sag?" (det var min 1ste trykkefrihedssag.) — "Det går ikke, det står, jeg har forlangt anstund." — "Men hvad påstand har aktor nedlagt?" — "Å, kun på livet!" Skønt samtalen var ført hviskende, havde L. dog fulgt den, tog sig til halsen for at føle, om hans eget hoved sad fast endnu, og udbrød med rædsel: "På livet!" Men M. optog svaret: "Å, det regne vi ikke så stort her!" og, da vi skulde tælle efter, vare ikke færre end fire af de segs herrer, med hvilke L. sad tilbords, i det tilfælde,

at der var gjort påstand på deres liv (Monrad, Gjødvad, B. Christensen og Barfod). Endnu bare de dog alle hovederne nok så kækt på skuldrene og håbede også at skulle gøre det en stund endnu.

Jeg overspringer, hvad jeg mener at have fortalt andetsteds; eller hvad man i hvært fald kan læse på mangfoldige steder. Kun enkelte spredte småtræk skal jeg endnu medtage.

12. marts 95.

På rigsdagen stode vi jævnlig mod hinanden. Jeg mindes dog ikke, at vi i debatter toge ordet mod hinanden, i ethvert fald er det sket på en sømmelig måde, men des mere kæmpede vi efter møderne. M. bevarede da altid sin ro, og jeg gik da vist i reglen med, men jeg mindes dog, at engang efter et møde, på hvilket der var kæmpet om den kirkelige frihed, løb hæftigheden og harmen således af med mig, at jeg, mens der endnu var mange tilbage i salen, hånlige tilråbte ham: "Og du skal være en af kirkens piller!" Min forløbelse bragte dog ikke M. til at forløbe sig: han kendte jo min person og havde desuden den bevidsthed, at han slet ikke gik med pavenykker. Også han vilde den kirkelige frihed, men vilde den kun på en anden måde end jeg. Jeg kunde selvfølgelig fortælle flere træk fra vort fælles rigsdagsliv, men det gøres ikke nødigt, hværken for at skildre ham eller skildre mig. — Så blev han konsejlspræsident, og jeg var meget misfornøjet dermed, når jeg skal sige sandheden, dog egentlig ikke, fordi jeg foretrak Hall for Monrad, men fordi jeg var ærgerlig på Kristian IX., og nok kunde ønske ham i en alvårlig klemme, af hvilken han nu blev hjulpen ud, efter min overbevisning mere ved Monrads kongelighed end ved hans ærgærrighed eller herskesyge. Dernæst kom "Danevirkes" rømning. Ingen af de dengang tilstedeværende glemmer vel nogensinde den søndag eftermiddag, da M. for den lukkede rigsdag gjorde rede for rømningen og med en mærkelig rolighed klarede, hvorledes den var foregået uden hans vidende, og at det uheldige telegram heller ikke var afsendt af ham, men

gjorde det uden at vælte skylden på nogen anden. Fem måneder efter fik han sin afsked som konsejlspræsident, men uden at tabe sin sindsligevægt, og uden at nære bitterhed mod nogen, ikke mod kongen og ikke mod sin eftermand. Den samtale, han kort forinden havde med Birkedal, er visselig helt unøjagtig gengivet; Birkedals hukommelse har her spillet ham flere puds¹⁾. Som konsejlspræsident begyndte han med en skik, der burde været efterfulgt af hans eftermand: en dag ugentlig bød han rigsdagsmænd til sig uden hensyn til deres partistade. Det kan have stor betydning, at de således lære at kende hinanden udenfor debatten, at de lære at kende hinanden som venner, at de "spise sig sammen". — Freden i Wien blev sluttet, og rigsdagen gik atter fra hinanden. Han gik til New Zealand for at finde ro, og — for hverken at fristes eller tvinges til at vælte skylden for ulykkerne fra sig selv eller på nogen andre. Det såkaldte "vænstre" vilde givet et afskedsgilde for ham. Jeg deltog i dette, men det kostede en alvårlig kamp, inden jeg hos B. Christensen, J. A. Hansen osv. fik tiltrodset mig ret til ved gildet at bringe ham en hilsen fra hans gamle vennekreds, uden hvilket jeg erklærede at ville udeblive fra gildet. Min tale var dog hverken lang eller mærkelig; bevæget bragte jeg ham kun en hilsen og et levvel fra hans gamle venner og tilføjede: "Det skridt, du nu agter at gøre, er det, som huer mig mindst af alle de beslutninger, du endnu har taget."

Hans Emilie fulgte ham trolig til New Zealand. Om livet derovre kan jeg intet meddele; kun ved jeg, at han nu blev en ivrig landmand, uden dog at opgive sin gerning som præst. Han lærte maorisk, talte det også til de indfødte og døbte et par maoriske børn i deres modersmål. De længtes dog bægge tilbage til Danmark, og d. 28. apr. 1869 satte de atter foden på dansk grund.

Mens han var præst i Brøndby, tog vort forhold atter ved. Jeg overværede hans indsættelse, tog atter derud hværanden

---

¹⁾ jfr. Vilhelm Birkedal: Personlige Oplevelser i et langt Liv I, 1890, S. 123 f.

søndag, når der var sidstjæneste i brøndbyvester, og tilbragte en hyggelig aften i præstegården. M. var stadig den gamle, og hans Emilie var den samme livlige venlige kvinde, med hvem man kunde tale både gammen og alvår. En samtale mindes jeg grant: han havde tabt håbet om franskmændenes sejr; jeg vilde med flere grunde gøre ham indlysende, at de sluttelig måtte sejre; desværre viste tiden, at hans håbløshed havde ret. — Da han atter blev Låland-Falsters biskop, førte afstanden med sig, at vor omgang blev sjældnere. Så blev hans elskelige hustru farlig syg. Hun måtte underkastes en livsfarlig, smærtelig operation, men hun udstod den som en heltinde, og den syntes at have lykkets. Et års tid senere gik hun dog bort. D. 16. febr. 1875 ægtede han Hoter Hages enke, hofjægermester Tuteins datter [Emmy] Tutein (f. 4. okt. 1832). Jeg kendte denne ædelsindede, højhjærtede og højt begavede kvinde fra Møn. Hun spredte ny lykke over sin mands livsaften, og sine stifbørns kærlighed vandt hun fuldstændig. I den sidste tid var M. noget svagelig; han var jo gammel, men han gik dog oppe og varetog sit æmbede og sine studier. Da kaldtes hun pludselig til sin moders dødsleje¹⁾. Hun efterkom kaldet. Næste morgen d. 28. marts 1887 sad M. i sin lænestol og læste i sin bibel. Da et af børnene kom ind for at se til ham, sad han endnu med biblen i hånden, han var sagtelig henslumret. — Efter hans død flyttede hans enke til Frederiksberg, hvor hun købte sig et sted i Pileallé, så jeg kunde dog nu og da gæste hende, når min svaghed tillod mig det. Hun gjorde endnu et par rejser til det hellige land og glædede sig så inderlig til den tredie. Da blev hun syg og måtte bringes på Frederiksberg hospital. Her døde hun ... septb. 1893²⁾, men havde forinden knyttet sit navn til flere store velgørende legater. M. havde også knyttet sit navn til et, hvis grundlag var den sum, som stiftets skolelærere havde skudt sammen til hans jubilæum, og som nu gaves til fattige skolelærerenker.

1) Anna Tutein, f. Eckard.

2) Hun døde 24. Januar 1894.

Just Georg Valdemar Aagaard. Der gives naturer, som umiddelbart drage enhver til sig, fordi man stadig finder sig så vel i deres nærhed. Til at udøve denne trolddom hører der foruden meget andet en levende kærlighed, en stor godmodighed, en vis sindsligevægt, parret med nogen livlighed. En sådan lykkelig natur var Georg Aagaard. Allerede mit første møde med ham (se s. 122 f.) bærer stænk deraf: at han rolig går i seng, fordi han ikke nænner at vække den fremmede, som har trængt sig ind i hans soveværelse; at han lader denne fremmede, uden endnu at ane, hvem han er, uddele ordrer, som skulle følges; at han siden viser ham tilrette i byen osv. Og, som han begyndte, således blev han ved, ikke alene lige overfor mig, men for alle. Han vilde nok sidde blødt, omhvirvlet af tobaksrøg, og en smule lad kunde han godt være, men, når det gjaldt hans venner eller et og andet større formål, sparede han sig ikke. Også ellers kunde han ryste ladheden af sig: han var således utrættelig på vore skovture, ved vore nattevandringer til Langebro, Toldboden osv., og jeg glemmer ikke den vinternat, da han trak mig med sig fra Gammeltorv over de tre isdækte søer til Østerbro for at nyde det dejlige syn af en brændende mølle. Hvorfor han fik kælenavnet "Jokum" mindes jeg nu ikke. At han så dybere tilbunds i mig end de fleste andre, fræmgår af Tænkt og følt II. 42 og vistnok flere steder. Fra Iselinge sendte han mig engang et brev uden stedbetegning og uden dagtegning, kun indeholdende de fire bogstaver: "Ja G. A.", men, det forstår sig, det var dog tilstrækkeligt. Engang havde min Emilie gjort et lille aftenselskab i anledning af min årsdag. Alle de andre gæster vare komne, men to lode endnu vente på sig, og der væddedes om, hvilken af de to, der vilde komme sidst: Georg Aagaard eller Peter Boisen. Men ingen af vædemålene blev vundne, ti, da døren endelig gik op, trådte de bægge samtidig ind med hinanden under armen. De havde tilfældig truffet hinanden i porten. (Det minder mig om Karl Ploug, der engang undskyldende sagde i "Norske Forening": "Jeg er altid angst for at komme for tidlig, og derfor kan jeg

undertiden komme for silde.”) — Han vilde gjerne sikre mig en fast stilling og fast indtægt; hvorvidt han altid valgte ret, turde vel være et spørgsmål, således da han af alle kræfter arbejdede på at skaffe mig redaktionen af statskalenderen; noget andet var det, da han 1839 vilde sikre mig underbibliotekarposten ved universitetsbiblioteket.

Georg Aagaard var født i København 12. marts 1811, men var kun seks uger gl., da hans forældre flyttede til det dejlige Iselinge. Om dem er der allerede talt under Dorph. 1829 blev han sat i Vordingborg skole under den dygtige og elskværdige rektor Suhr, og fulgtes nu skolen igennem med Dorph, til de bægge blev studenter 1829. Her boede de også stadig sammen, men særlig var Aagaard den sælskabelige. Fra hjemmet havde han en mængde kyndinger, og deres tal øgedes herinde. 5/5 1835 blev han juridisk kandidat, to måneder før Dorph blev teologisk. Han gjorde nu en rejse til England (senere adskillige til Sverrig og Norge), og var derpå et par år fuldmægtig hos kammeradvokaten. Men 1837 forpagtede han Binnitse af Knuth og ægtede noget senere *Charlotte Bartholin Eichel* fra Vordingborg, en høj, smuk, meget dannet, men noget stille og indesluttet pige. Han blev nu landmand med liv og sjæl, men ikke landmand alene: 3/7 38 blev han tillige prøveprokurator i Maribo amt (3/6 41 virkelig prokurator), og det ene hværv blev nu givet ham efter det andet: 1842 sogneforstanderskabets formand, 1845 amtsråd. Det var dejlige ture, jeg ikke så sjælden gjorde til Aagaard og Knuth, men, hvad enten jeg var hos den ene eller anden, vare vi dog samlede. Til medlem af den grundlovgivende rigsforsamling valgtes han 5/10 48 i Maribo amts 3die valgdistrikt, og snart kom det ene offentlige hværv til det andet: som formand for husmandshoveriafløsningen, formand for jagtforeningen, sekretær i Lålands brandforsikringssælskab, meddirektør i Maribo låne- og diskontobank, folketingsmand, rigsråd osv. Vi vare vistnok ikke fuldt enige som rigsdagsmænd, men Aagaard var dog udentviwl den, med hvem jeg nærmest var enig. Vi stemte da også bægge imod ophævelsen af kongelovens arvefølge og imod ejdertoldgrænsens flyt-

ning. — Da vi engang efter valgene fulgtes fra Bandholm herind, sagde han til mig: “Derom ere vi jo vel enige, at vi ikke ville spekulere i forfængelighed, hværken arbejde på at sættes ind i udvalg eller at opnå nogen som helst tillidspost?” Ja, deri vare vi let enige! Kammerherre Bille har skrevet et lille stykke om ham i “Biografisk Lexicon” og har da vel også omhandlet hans betydning som rigsdagsmand. Men han kunde næppe kende hele hans betydning i hans mæglende og dulmende indflydelse udenfor udvalgene og møderne. Jeg mindes blandt andet, at han engang kom til mig og talte omtrent således: “Vi ere bægge imod flere bestemmelser i det lovforslag, som nu skal afstemmes, men kunne dog ikke sætte vore anskuelser igennem. Loven kan imidlertid også bruges, som den nu vil blive, lad os derfor stemme for den, ti det er ikke ligegyldigt for dens modtagelse i folket, om den bliver vedtagen med flere eller færre stemmer.” Og således talte han vistnok til flere. Mindst af alt var han vistnok en vejrhone, men dog var han tilbøjelig til indrømmelser, så vidt hans samvittighed tillod ham det. Folket skulde ikke alene have en lovgivning, men det skulde tillige, så vidt muligt, modtage den med tillid.

14. marts 95.

Der falder mig en anekdote ind, som er for særtegnende til, at jeg kan undlade at meddele den. I tinget både talte og stemte Aagaard for afskaffelse af husbondens ret til at prygle tjenestetyendet. Men en karl, som han ellers var tilfreds med, holdt meget af en lang morgensøvn. Han havde nogle gange kaldt på ham, men forgæves. Så gik han atter en dag ned og kaldte, og for en sikkerheds skyld gik han noget efter påny derned, men fandt endnu karlen liggende i sængen. Han gav ham så en tugtelse på den bare krop, og efter at have gjort dette, sagde han helt rolig til ham: “Se så, nu kan du gå til herredsfogden og lade mig idømme en bøde på ti rdl! Jeg har selv været med at vedtage loven, så jeg ved, hvad det koster!” Da han fortalte mig dette, tilføjede han: “Loven er selvfølgelig aldeles billig, men der kan gives tilfælde, hvor man dog mener

at måtte overtræde den, og så bøder man for sin ulovlighed. Karlen fandt også straffen billig, ti han undlod at klage, blev fræmdeles i den tjeneste, hvor han havde det så godt, men sov fræmtidig ikke over sig.

I marts 1857 tog Aagaard med isbåden fra Gåbense til Vordingborg, måtte soppe i issjappet og blev forkølet. Endnu et par dage efter var jeg i et lille aftensælskab med ham hos Gamle Bloch. Han gik tidlig hjem, men jeg måtte følge den store, kraftige mand ned ad trapperne til drosken, som I nu følge gamle farfader. Han havde fået giftfeber. D. 12te marts, hans årsdag, var jeg ude at se til ham. Han syntes, han havde det bedre end sidst, og vi talte længe sammen. Da jeg vilde gå, bad han mig sætte en skrivelse op, "og kom så med den, når du på søndag går fra Vartov, så tænker jeg dog, at jeg kan kradse mit navn under den." Men søndag blev det et frygteligt uvejr; jeg kom ikke i Vartov; altså heller ikke til Kristianshavn, hvor han boede. Jeg mente desuden: han håbede at kunne kradse sit navn under på søndag, så må han vel endnu bedre kunne det på mandag. Og mandagen d. 16de marts stod jeg rede til at vandre ud til ham, da der kom en lille billet til mig fra Gamle Bloch, som underrettede mig om, at vor kære Georg var død samme morgen. Giftfeberen havde om natten slået sig på hjertet, og den hurtig tilkaldte lægehjælp havde intet kunnet udrette. — Monrad talte varmt og bevæget ved hans kiste, og jeg mindes endnu, at han (omtrent) udbrød: "Når han trådte ind ad vor dør, var det da ikke, som om freden og glæden trådte ind med ham!" men, er jeg ikke sikker på selve udtalelsens *ordlyd*, aldrig glemmer jeg dog, da ved jordpåkastelsen bægge hans gamle forældre rejste sig op ved sin eneste, elskede søns kiste, sorgbetyngede og dog fattede. Jeg har tit spurgt mig selv, om han eller Gamle Bloch næst Per Dorph var mig kærest af ungdomsvennerne, men jeg har aldrig kunnet blive færdig med svaret.

Efter hans død flyttede hans enke ind til København, hvor hun levede et stille, tilbagetrukket liv med sine mange børn. Endnu i sin høje alder bevarede hun skønheden og mildheden

i sine ædle træk. I fulde tretti år overlevede hun sin mand, hvis lyst og glæde hun havde været. (Hun var født d. 10. desb. 1814 (Charlotte Bartholin Eichel) og døde d. 21. maj 1887).

*

Jeg har nu her skrevet eder et langt brev om mine ungdomsvenner. Sagtens ville I finde, at det er hværken hugget eller skukket, og det skulle I have lov til. Men så må I mindes, *at* det er skrevet efter mange opfordringer, der ere lige så gode som kommandoer; *at* det er skrevet under idelige afbrydelser af andre arbejder; og *at* jeg er en gammel mand, der skulde have anderledes tid til at samle mig, hvis jeg *både* skulde fortælle jer alt, hvad der var fortællingen værd, og drøfte det således, at jeg skilte klinten fra hveden. Synes I end, at det har taget lang tid, så er dog alt skrevet med løbende pen, og jeg har hverken fået tid til at sigte det, eller engang til at gennemlæse det ordentlig. Og spørge I så, om jeg ikke i mit lange liv har trådt i forhold, endog i venskabeligt forhold, til mange flere, så svarer jeg, jo visselig, men til ingen i så nært forhold som til disse, ingen har haft den udviklende indflydelse på min ånd og mit hjerte som disse. Jeg mener også, at jeg har omtalt flere i mine tidligere breve, og flere ville vel komme i de følgende, hvis Gud, hvad der jo næsten synes formasteligt at håbe, endnu en stund skulde give mig magt til at føre pennen.

X.

VENINDERNE

4. apr. 1895.

Bedstemoder, som havde tilbragt hele vinteren 1829—30 i Lomborg hos sin svåger *Lars Husum*, af hvem hun 18. apr. 1830 dåbsfæstedes i Lomborg kirke, — forlod i okt. samme år denne sin svåger og syster Line for at tage til sin anden svåger, *Thomsen*, der dengang var avlsforvalter hos *Peter Neergaard* på Førsløvgaard. Thomsen var gift med hendes ældste

syster, *Rikke* (f. 29/4 1800, død 30/5 1876), der havde en stræng gerning på Førslev, hvor hun ikke alene måtte styre sit eget hus, men foreløbig, indtil han blev gift, også tildels Neergaards, (både den fine og grove) og som desuden til jul ventede sin tredie nedkomst. (Lille *Julie* blev da også født 22/12 30). — Bedstemoder var dengang lige fyldt sytten år; egnen og dens befolkning var hende fuldstændig fremmed; og også hun fik nu her en anstrengende gerning. Men i præstegården færdedes den tyvefemårige *Anna Sofie Sand*, som snart blev hendes kære og trofaste veninde, trofast indtil døden. Ja, så kær blev hun bedstemoder, at denne siden mange gange har sagt: “Jeg har kun haft en eneste veninde, og det var Sofie.” Selvfølgelig undtog hun dog sine systre og svigerinder.

Anna Sofie Sand var født 28. desb. 1805. Hun var en datter af præsten *Ole Frederik Sand* (f. 1/5 1767, som 13/5 1805 var kommen til Førslev, hvor han dog allerede døde 13/12 1808) og *Henriette Sofie Bradt* (f. 28/8 1782 † 1866). Faderen var svagelig og efterlod ved sin tidlige død enken med to døtre. Denne flyttede nu til det nærliggende Lundehus med børnene, men lod sig flere år senere overtale til at ægte sin mands eftermand, præsten *Lorens Juhl* (død 8/6 1833), og således kom Sofie atter til sit barndomshjem. Hendes moder var en from, elskelig kvinde; om hendes stiftader siger Wiberg, måske med føje: “gode gaver, kolerisk”, men han var en sær-ling og noget af en gris; hendes ældre syster var pirrelig og værkelig; hendes halvbroder (ti en sådan fik hun omkring 1826) var og er en sær-ling, om hvis sunde forstand der tit kunde være grund til at tvivle. Under sådanne forhold våksede Sofie op.

5te april [1895].

Om hendes barndom og ungdom kan jeg dog vanskelig ud-tale mig; hun var jo moden kvinde, da bedstemoder lærte hende at kende; end siden da også jeg kom i forhold til hende. Hun var en høj og slank kvinde, med smukke, jeg kunde fristes til at sige aristokratiske træk; hun var sin moders datter i from-

hed, dannelse og begavelse, men var langt livligere end denne. Hun var jo heller ikke prøvet så hårdt af livets mangehånde bitterhed, skønt jeg tror nok, at hun i sin fejre ungdom havde haft en skuffelse, som hun sent glemte. Hun havde ikke alene støttet sin ånd ved flittig indsamlet kundskab, men fræmfor alt bares hun oppe af en varm og levende tro på Vorherre. Det var da ikke så underligt, at hun og bedstemoder strags fandt hinanden, fuldt enige, som de vare i den fælles kærlighed til *præsten* Grundtvig og *digteren* Ingemann. Men der var tillige andet, der bandt dem sammen: de havde bægge en dejlig sangstemme, Sofie en kraftigere, bedstemoder en mildere, blidere. Hvor tit har det ikke frydet mig, når de to veninder og syster Rikke sang sammen, mest visselig salmer af Kingo, Brorson, Grundtvig og Ingemann, dog også fædrelandske og andre sange.

Jeg kan kun ret tale om Sofie fra den stund, da min Emilie havde givet mig sin tro. Da dette skete, var Sofie rigtignok i København, men det varede ikke ret længe, inden hun atter vendte hjem, og selvfølgelig skyndte hun sig da fra Førslev til Fuglebjerg. Min Emilie helmede heller ikke, før hun fik lagt vore hænder sammen, det fremmede "De" måtte strags ombyttes med det fortrolige "Du", og hun måtte give mig systerkysset. Fra den stund var hun mig virkelig som en kær syster; jeg vilde kun ønske, at jeg kunde give mig selv det vidnesbyrd, at jeg altid var hende lige så kærlig og trofast en broder. Der var dog ikke meget, hværken glæde eller sorg, uden at vi delte det med hinanden. Hun havde en hurtig og klar tanke, en ren og varm følelse og fandt let udtryk både for tanke og følelse, så man havde altid udbytte af en samtale med hende. Og det skal jeg vidne, at hun ikke alene talte mig trøst til, når min Emilie i vor forlovelsestid jævnlig var meget syg; det lå jo så let for en kærlig veninde; men hun havde også alvår til mig, når hun, som heller ikke var sjældent, fandt et eller andet, hun måtte misbillige. Og endnu dette: næst min gamle fader var der ingen, slet ingen, der så varmt og alvårligt bad mig ret betænke det skridt, jeg stod i færd med at gøre, da jeg vilde

gifte mig uden at have to skilling fast at gifte mig på, og dog hværken jeg selv eller min svagelige Emilie kunde leve af luften alene. Efter henved 54 års forløb mindes jeg endnu så grant den samtale, jeg en dag havde med hende på udsigtsbakken i det hjørne af haven, hvorfra man så ud ad Førslev til; mange andre at forbigå.

Hun hjalp dog trolig min Emilie, da hun efter sommerferien fulgtes ind med hende for at købe alle slags bohove og udstyr: sænge, borde, stole, gardiner, sængeklæder osv. osv., og hun var med glæde ved vort bryllup; hun blev også senere en af vore stadigste gæster. Men hun kom ikke altid til leg: Hun var hos os både da Hans Peter og da Agate bleve fødte, selvfølgelig for at pleje sin veninde. Agates fødsel væntede Emilie en fem, segs uger før tiden, og Sofie måtte derfor give møde før jul (1844), men Agate lod vente på sig til d. 29. jan. (1845), og det kunde let set mørkt ud, ti netop samme dag, som den usædvanlig hårde frost indfandt sig (d. 7. febr.), måtte både Sofie og vår pige gå til sængs, og stakkels Emilie, som skulde været plejet, måtte selv stå op af sængen for at pleje bægge de syge, og det både denne og de følgende dage. Ved Guds nåde gik det dog godt: hun ikke alene holdt sig tappert, men fik også de syge på benene igen.

Jeg kan ikke fordybe mig i alle de mange enkeltheder, men, da vi 1851 på grund af Frederiks sygdom flyttede fra Nørregade til Møsedal, tog Sofie i huset til os og blev med det samme lærerinde for vore to ældste børn: Hans Peter og Agate. Hun syntes nu ikke om, at vi ingen bordbøn brugte, og bad os indføre denne skik. Jeg syntes ikke om den gamle bordbøn, hun foreslog os (jeg mindes ikke, hvilken det var), og hun bad mig da selv lave en. Jeg var dengang bibliotekar i det skandinaviske selskab, og på en vandring til og fra byen bleve de to bordbønner til, som hun var tilfreds med, og som vi altså have brugt i henved 44 år.

14. april 95.

Sofie var hos os i fulde to år (hun var endnu hos os i kolerasommeren 1853). Da døde hendes og vor veninde *Lovise Nør-*

ager, og hun brød op for indtil videre at styre enkemandens hus. Denne Lovise (f. 8/3 1811) var datter af en af Sofies sammenbragte systre, som var gift med provst *Vogt* i Tune ved Sarpsfossen, men hun var tidlig kommen til Danmark, hvor hun blev forlovet med løjtnant *Joakim Nørager* (f. 17/8 1812, død 1894), og blev da hernede med det samme, delt imellem sin fæstmands hjem og sin moders stifmoders hjem. Hun var vistnok af naturen helt kraftig bygget, men på en vintertur med en fragtmand fra København til Førslev havde hun hentet sig en brystsyge, der langsomt tærede hendes legemes kraft, om den end ikke kuede hendes ånd. Hun havde bryllup en tre, fire år senere end vi, og de to unge huse plejede da en jævnlig omgang*). Efter et par års ægteskab fødte hun en stor og stærk søn; efter et andet par år døde hun; og da var det, at Sofie for at tage sig af hendes søn forlod os. — Men hos Nørager kunde hun atter kun blive et par år: hendes gamle svagelige moder kaldte hende hjem. Hun var så hjemme, mens hun lidt efter lidt lukkede sin moders, sin systers og en gammel tantes øjne. Så kom hun en tid i huset hos en etatsråd Neergaard på Førslevgård. Men også han døde, og hun fulgte med etatsrådinden¹⁾ til København. — Vort samliv havde hidtil aldrig været afbrudt: jævnlig havde vi gæstet hværandre, og endnu jævnligere var breve udvækslede imellem os; men nu vare vi atter komne på nært hold, og vi nyttede flittigt lejligheden til at leve med hinanden, hvad enten hun kom til os eller vi til hende (fru Neergaard). Det går dog med et sådant samliv som med sollyset: det kan lokke spirer fræm af mulden og lidt efter lidt bringe dem til at udfolde sig, men i det enkelte at påvise dets velsignede virkninger er ikke let, når ikke store begivenheder træde til. Det må da være nok at sige, at samlivet med Sofie var altid til stor velsignelse for vort lille hjem, og derfor skal hendes minde være velsignet af os og vore. Hun var alle vore børns og blev vore svigerbørns “tante Sofie”, og var elsket af dem, som de af hende. —

*) Det er hende, om hvem jeg har fortalt i *Tænk og følt*, I, 25.

1) Etatsraadinde Betzy Isidore Neergaard, f. Østergaard.

I febr. 1887 gik jeg endnu engang ud i Bredgade for at se til hende. Hun havde længe været svag og havde ligget en stund. Jeg traf hende også nu i sængen. Vi sagde hinanden et kærligt, vemodigt, men trøstigt farvel. Det var os bægge klart, at vi havde set hinanden for sidste gang. Et par dage efter var hun sagtelig henslumret.

19de april 95.

Bedstemoder havde, som sagt, kun den ene veninde, Sofie. At dette dog ikke må tages altfor bogstaveligt, fræmgaar af, hvad jeg allerede har fortalt om Lovise Nørager. Der kunde dog nok nævnes enkelte andre. Jeg tænker her ikke på *Ulrikke Flindt*, der senere ægtede præsten *Davidson* (sidst i Tavlov), skønt forholdet til hende dog virkelig tildels blev fornyet, da manden efter at have taget sin afsked flyttede til København. Der er et træk af Rikke Flindt, som ikke skal glemmes: da jeg lørdag aften d. 9. septb. 1837 uvæntet kom til Fuglebjerg, hvor dagligstuen var fuld af fremmede, sprang Rikke strags ned i spisekammeret for at varsko Emilie, der ikke måtte overraskes og da mulig røbe sine følelser. "Barfod er kommen; han er ude i gangen," hviskede hun. Hun havde ikke Emilies fortrolighed, men havde dog gættet, hvad der levede både hos hende og mig, og den lille venlige pige, halvfemte år yngre end Emilie, vilde forebygge en tænkelig blottelse. — Ej heller tænker jeg på den yndige, lille *Petrine Beck*, senere gift med præsten *Knækenborg* (sidst i Slangerup), som bragte liv med sig, hver gang hun kom, ved sin sang, sin dans og de monologer af enkelte skuespil, som hun så fornøjelig gengav. (I de første år af vort ægteskab kom hun heller ikke så helt sjælden til os og blev da stadig hjemhentet af sin broder, den senere oberstløjtnant *Charles Beck*, kendt fra Sankelmark og Lundby; en tid folketingsmand ligesom jeg selv). — Min Emilie holdt af dem og vel af flere, men egentlige "veninder" blev de hende ikke.

Snarere var dette tilfældet med *Emilie Hansen*, en venlig, fortræffelig pige, som blev forlovet med Emilies kære fætter,

den både hjærtelig og åndelig begavede *Søren Listoe*, der som teologisk kandidat blev adjunkt på Herlufsholm, men døde allerede 12. marts 1845, kun tyvsesgs år gl. — Ingen af dem bleve dog for hende, hvad Lovise Nørager var, endnu mindre hvad Sofie Sand var.

Da onkel Birkedal blev forlovet med Emilie Meyer, sluttede bedstemoder sig selvfølgelig meget nær til denne sin ypperlige svigerinde, og sluttede sig ikke alene til hende, men også til hendes systre, særlig til *Gitte* og *Hanne*. Men dem vil jeg omtale i et senere brev, hvis jeg når at skrive det, og ligeledes de mange, der knyttede sig til vort hjem, da vi nåede at danne et sådant. Gud har været os god, og på vor lange livsvej har han strøet en uendelighed af kærlighedsblomster.

XI

GRUNDTVIG

29. apr. 1895.

I octb. 1827 var jeg i København for at se og høre, hvordan det gik til ved studentereksamen. Jeg boede hele tiden hos provst *Bregendahl*. Men d. 16de okt. var det flyttedag, og provstens skulde flytte ind i huset ved siden ad (i Prinsessegade på Kristianshavn). Det var nu ikke så mærkeligt, men mærkeligere var det, at han, præsten ved Frelserens kirke, skulde flytte ind i den lejlighed, som kapellanen ved samme kirke, *N. F. S. Grundtvig*, beboede, hvorimod denne skulde flytte ind i provstens lejlighed. Imellem begge gårde gik der et højt bræddeskillerum, og gennem den store port på dette kunde alt godset fra bægge sider flyttes, uden at en trævl kom på gaden. Vi vare da også hele dagen travlt sysselsatte med flytningen, unge og gamle, mænd og kvinder, og Grundtvig flyttede selv alle sine bøger. Jeg kendte Grundtvig fra hans oversættelse af Sakse og Snorre, og han var jo dengang i alles munde i anledning af hans "Kirkens genmæle", som jeg dog vel næppe selv havde læst. Jeg havde stor lyst til at væksle et par ord med

ham, men hvordan skulde det bedst ske? Vi stødte jo stadig på hinanden, mens vi hvær bar sine pakker (også fru Grundtvig mødte jeg engang på trappen; hun havde den tyve uger gamle lille *Meta* på armen); men, som sagt, det var mig ikke nok at se ham og tage hatten af for ham; jeg måtte også tale med ham, om det så kun blev to ord. Og jeg fandt på råd. Han havde allerede slæbt flere af sine bøger ned i sin nye lejlighed og opstillet dem i reolerne, men mange havde han endnu tilbage. Jeg vilde da gøre mig næsvis, tage en bog ud af reolen, lade mig overraske, mens jeg kiggede i den, og således få lejlighed til at gøre ham en undskyldning. Og det gik, som beregnet. Hvad der blev talt om, mindes jeg ikke længer, kun at Grundtvig tog pænt imod min undskyldning og spurgte mig, hvis søn jeg var. Da jeg sagde ham det, kendte han vel ikke personlig min fader, men havde dog hørt ham omtale som en dygtig og hæderlig mand. Dermed var samtalen sluttet; vi havde jo bægge travlt, og hvad skulde *jeg* desuden kunne tale med *ham* om! Men glad var jeg, at mit krigspuds havde lykkets så godt.

Der gik på åttende år, inden jeg atter fik ham i tale. Jeg havde jo vel mange gange 1832 osv. hørt ham, når han prædikede i Frederikskirken, men jeg stod ham så fjærnt i teologiske anskuelser (hvis jeg må udtrykke mig således, ti selv kendte jeg kun teologien af navn, som en anden kuriositet), og kunde da ikke tænke på at gå til ham efter kirketjænesten. Jeg havde dog tit ønsket lyst til at komme ham nærmere — ikke teologen, men historikeren og danskeren — men man havde frarådet mig ethvært forsøg; især havde Georg Aagaard gjort dette: han kendte ham jo fra hans gentagne besøg på Iselinge, men, som det følgende vil vise, kendte ham dog ikke tilbunds.

30. april 95.

Da udgav Grundtvig i slutningen af 1834 en lille pjese: "Om sognebåndets løsning og hr. professor Clausen". Den læste jeg på Gjorslev, hvor jeg atter tilbragte julen. Om en sætning i den (såvidt jeg mindes, henimod slutningen) bleve

kammerråd Dorph og jeg uenige, da vi hver forstode den på sin måde. “Jeg vil have det spørgsmål klaret,” sagde jeg da. “Hvorledes det?” “Når jeg kommer til København, vil jeg spørge Grundtvig, hvem af os der har ret.” “Kender De Grundtvig?” “Nej.” “Ja, så skulde De dog, synes mig, betænke Dem på at gøre ham et sådant spørgsmål.” “Hvorfor? En forfatter vil selvfølgelig forstås og ikke misforstås, og han må jo blive glad ved at kunne rette det, når han hører, at han er misforstået.” Dorph havde endnu betæneligheder, men som sagt, så gjort. Så snart jeg efter julen kom tilbage til København, søgte jeg en formiddag Grundtvig i hans hjem. Jeg fandt ham stående og arbejdende ved pulten, gik hen til ham, sagde ham, hvem jeg var, og hvad mit ærinde var: “Der forekommer i Deres sidste lille skrift en ytring, der af nogle er bleven forstået, som om De beklagede, at De i “Kirkens genmæle” ikke havde taget anderledes skarpt fat på professor Clausen; imens jeg har forstået den, som om De beklagede, at De havde taget sagen på en måde, der hværken var Dem selv eller Clausen fuldt værdig. Hvem af os har ret.” “Det kan De jo læse Dem til!” svarede Grundtvig helt kort, men gik dog hen til en boghylde i den anden ende af værelset, tog den lille bog frem og læste opmærksomt i den. Efter nogen tids tavshed sagde han: “Ja, desværre, udtrykket er virkelig blevet tve-tydigt, men *De* har fuldstændig ret, og jeg skal nok ved lejlighed sige det tydeligere.” — Det var denne det unge menneskes nærgående (for ikke at sige uforskammede) henvendelse til den navnkundige forfatter, der fræmkaldte mit mangeårige forhold til ham. Han syntes om det usædvanlige, jeg tror også, han syntes om min usædvanlige ligefræmme oprigtighed, og i en kort samtale bad han mig komme igen, når jeg havde noget på min samvittighed. Jeg blev også snart husvant, kom til ham morgen og aften og havde mangfoldige ikke alene lærerige, men hjærtelige samtaler med ham, skønt jeg ikke lagde skjul på, at i alt, hvad der hed kristendom, var jeg ham aldeles fremmed; var desuden så åbenmundet at sige om et af hans historiske digte (vistnok et fædrelandshistorisk), at

det havde han sagtens skrevet på anmodning, "invita Minerva" (hvad han dog nægtede nogensinde at have gjort) ; fulgte ham også ind i hans familie, hvor jeg snart blev gode venner både med hans kone, hans svigerinde ("tante Jane") og med alle hans tre børn, særlig den dengang elleveårige Sven.

I må nu ikke vente nogen strængt tidsordnet fræmstilling af mig: de mange dyrebare minder løber nærmest sammen til et eneste stort. Kun et enkelt træk hist og her skal jeg give jer, nærmest til at belyse Grundtvigs personlighed.

Således vilde jeg engang have ham til at give bidrag til "Nordisk ugeskrift", hvis udgivelse jeg besørgede for "sælskabet for en forbedret retskrivnings udbredelse." Han havde intet imod selve tidsskriftet og heller ikke sønderligt mod dets retskrivning, men, da det ifølge sit formål kun optog bidrag med *denne* retskrivning, vilde han ikke give bidrag til det, da han fandt, at vi burde have frisind nok til at lade enhver beholde hans egen retskrivning; og det jo dog ikke var denne, det kom an på, men bidragenes ånd og indhold. Deri havde han nu helt ret, og dog uret, da *vi* jo netop havde sat som *vort* ugeskrifts formål at arbejde for en fornuftigere retskrivning end den meningsløse, der hidtil brugtes (tildels bruges endnu).

En anden gang kom jeg til ham, og han var meget ivrig. Jeg tror, det var prins Kristian, der havde mistet sin bibliotekar og altså skulde have en ny. (Jeg er dog ikke sikker på, om det ikke var selve kong Frederik). — En sådan plads måtte ret være for mig, da jeg jo elskede at tumle med bøgerne, og mit kongelige stade jo måtte gøre mig den dobbelt kær og gøre mig særlig antagelig for vedkommende. Jeg måtte derfor strags søge pladsen, han vilde give mig en skriftlig anbefaling til at vedlægge ansøgningen, og selv vilde han mundtlig tale min sag. Jeg fik også anbefalingen, og jeg mindes nok, at jeg rødmede ved at læse den, men, om ansøgningen blev indgivet, mindes jeg ikke; i så fald er den kommen bagefter, ti høje vedkommende havde skyndt sig og fundet en anden bibliotekar og det, så vidt jeg mindes, endog før Grundtvig fik prajet mig.

Engang kom jeg til ham og fandt ham imod al sædvane

siddende i sofaen og skrive, men det er gerne muligt, at det var nogle år senere. Han var nedbøjet, og jeg satte mig i sofaen hos ham. Han klagede over, at han i de sidste dage ikke havde kunnet arbejde. "Men De skriver jo dog!" "Ja, skriver nogle af mine gamle ting af, men det er jo ikke at arbejde, og andet kan jeg ikke udrette." Jeg har ikke nødig at sige, hvad indtryk dette gjorde på mig, selv Kramer, der dog i ingen retning var Grundtvigianer, blev dybt bevæget, da jeg fortalte ham det. Han fortalte det atter til et par andre af vennerne med det udbrud: "At tænke sig, at Grundtvig nu er reduceret til at være afskriver!" — Heldigvis varede denne svaghedstilstand dog ikke længe: han tog på landet, vistnok til sin hjærtensven *Gunny Busck*, og i naturens skød genvandt han atter sine gamle kræfter.

D. 14. novb. 1841 døde min fader i en alder af henved syvtilo år. Grundtvig havde gennem omtale fået agtelse for hans ærlighed, hans stiltfærdige, men støtte virksomhed, og, da jeg efter hans jordefærd atter kom ind, måtte jeg fortælle ham noget om min faders liv og død. Jeg sluttede omtrent således: "Man ser heraf, at utrættelig arbejdsomhed slet ikke opslider hværken de legemlige eller åndelige kræfter i utide, og at en rastløs iver for de opgaver, man har gjort til sine, heller ikke gør det." — Det var vand på Grundtvigs mølle, og han udbrød med liv: "Nej, det er vist!" Men den kære fru *Elise Grundtvig* var ikke slet så tilfreds med denne min slutning; hun frygtede, og med fuld føje, at hendes mand dog gjorde for meget af det med sit idelige slid og derved i utide skulde nedbryde sin jærnhelbred. Hun gav os da bægge en mild tilrettevisning, den alvårligste, hun rådede over.

En lille begivenhed, i hvilken jeg ikke selv spiller med, vil jeg allerede meddele her. Professor *Hauch* i Sorø skulde have et barn døbt og havde som faddere indbudt *Grundtvig*, *Ingemann*, *Thorvaldsen* og *Øhlenschlæger*. Før man gik i kirken, sagde Ingemann til Grundtvig: "Hvad skal du stå fadder for! jeg synes, du hellere måtte døbe barnet." "Ja, det vilde jeg jo også hellere, men hvad vilde præsten *Sommer* (i Sorø) så

sige.” “Det skal jeg nok gøre af med ham,” sagde Ingemann, og det blev da ordnet, som han vilde. Da tetiden kom om aftenen, stode Ingemann og Grundtvig og talte med hinanden, og fru Hauch, som gerne vilde gøre det allerbedste for sine gæster, kom til og sagde: “Må jeg spørge Dem, pastor Grundtvig, ligger De helst med dyne eller tæppe?” Grundtvig blev hende svaret skyldig, og Ingemann gav hende et puf, fik hende trukket til en side og sagde: “Men, kære fru Hauch, hvor kunde De dog gøre Grundtvig det spørgsmål! Så De ikke, hvor forlegen han blev ved det? Ved De ikke, at han aldrig går i sæng? så han kunde ikke vælge mellem, hvad De bød ham.” — I mange, mange år gik Grundtvig virkelig aldrig i sæng; han sad ved sin lampe i sofaen og arbejdede; når han blev træt, skruede han lampen lidt ned og lagde sig tilbage, rede til atter at skrue den op og tage arbejdet fat påny, når han vågnede af den korte blund. Han vidste hverken, hvilke behageligheder dynen eller tæppet lovede ham og kunde derfor umulig vælge; men denne hemmelighed var *hans* hemmelighed og måtte aldrig bringes på tale i hans påhør. .

3. maj 95.

Jeg var næsten som husvant hos Grundtvigs; jeg kom der på alle tider af dagen og var altid velkommen. Vi talte om alt muligt med hinanden, sjældnere dog om religiøse spørgsmål, som han aldrig selv bragte på bane, hverken lige over for mig eller nogen anden, men altid villig deltog i, når man selv fræmkaldte dem. Det var i en sådan samtale (men mulig var det først nogle år senere), at han engang sagde til mig*): “De er ingen kristen, Barfod, og De bliver det måske sent, men for Dem har jeg dog ingen angst, ti De er et sandhedskærligt menneske og vil derfor også finde sandheden, her eller hisset.” Det var disse varme og milde ord, “her eller *hisset*”, der gjorde så gribende et indtryk på mig. Jeg havde engang hørt dem nærmere udviklet af ham i en prædiken i Vartov; jeg havde i mit hjem følt mig mægtig greben af salmen: “I

*) Tænkt og følt, I, 23.

kvæld blev der banket på helvedes port” ; det var læren om muligheden af en omvendelse *efter* døden, der fræmfor nogen anden lære vandt *mig* for kristendommen. Den tanke havde oprørt min følelse som en skrigende uretfærdighed, at alle de elskelige mennesker, som jeg kendte både fra historien og livet, skulde være evig fordømte, når de ikke *hernede*, i den smule jordelivsvandring, havde lært troen at kende og taget ved den ; — nu så jeg, at der dog var en anden mulighed, og blev glad, jeg kan gerne sige: både på hines vegne og på Vorherres. Der skulde dog endnu gå adskillige år, inden jeg ret kunde gå ind på kristendommen. Grundtvig måtte finde en støtte i min Emilie.

Som sagt, jeg var allerede bleven husvant hos Grundtvigs, og ikke alene hos ham, men hos hans stille, yndige og elskelige hustru og hos hendes fuldsyster, den ypperlige “tante Jane”. Børnene våksede lidt efter lidt til, og også til dem følte jeg mig knyttet, især til den livlige Sven, der jo vistnok var over tretten år yngre end jeg, men var tidlig udviklet langt over sin alder. Han og jeg havde mange fornøjelige samtaler, inden han endnu var fjorten år.

Så vandt jeg 11. septb. 37 min Emilies hånd og hjærte. Hun skulde i våren 1838 over til sin *syster* Lotte i Glenstrup, der ventede sin fjærde nedkomst. Men på vejen dertil dvælede hun nogle dage i København, og det fulgte af sig selv, at jeg strags førte hende til Grundtvigs, først i kirken, siden i hjemmet. Hun havde aldrig tidligere hværken set eller hørt ham. Det traf at være d. 27. maj, netop samme dag, lille Meta fyldte de elleve år i en kreds af små veninder. Vi bleve hjærtelig modtagne, og det varede ikke længe, Gud være lovet! inden min Emilie stak mig fuldstændig ud, i det mindste hos Grundtvig og tante Jane. Selv tabte jeg dog intet derved. Da vi sidst i avgust vendte tilbage fra Jylland, og atter opholdt os nogle dage i København (denne gang boede hun hos enkefru *Bregendahl*), vare vi selvfølgelig atter adskillige gange hos Grundtvigs, og hun blev snart lige så husvant der som jeg, men — rigtignok langt mindre påtrængende. At hun også

hurtig vandt Grundtvig, fik hun et par kære vidnesbyrd om: jeg havde lidt efter lidt forsynet hende med en temmelig omfattende Grundtvig-litteratur. Af et par samtaler fræmgik det dog, at der var et par af hans bøger, som hun hverken kendte eller ejede. Han gik hver gang strags ind i sit værelse, hentede og bragte hende dem efter først at have skrevet: "Til jomfru Emilie Birkedal fra N. F. S. Grundtvig" (ja, den sidste gang blev dog nok tilskriften: til fru Emilie Barfod).

4.maj 95.

Grundtvig havde den vane, når der kom fremmede til ham, at gå op og ned ad gulvet med dem; han bad dem aldrig sidde ned, ja bød dem ikke engang en pibe, skønt han altid selv, som bekendt, gik med piben i munden. Det var ikke brist på gæstfrihed, det var ligefræm kun en tankeløshed, der var bleven ham til vane. Var det helt fræmmede folk, havde han desuden vanskeligt ved at bringe en samtale i gang; det måtte vedkommende selv sørge for. Alt dette havde hans kone og svigerinde for længe siden opdaget, men det hjalp ikke, at de bag efter spøjte med ham og skændte på ham; han så nok, at det var galt, men i det stykke var han uforbederlig. Da vi nu vare blevene nærmere kendte, sendte de derfor jævnlig bud til mig, når de vidste, at han vilde få et særlig interessant besøg (såsom *Peter Hiort Lorenzen*, da han første gang var i byen) og bade mig komme for at bringe alt på glem. Det gjorde jeg også, og, når jeg da havde bragt et eller andet æmne på bane, vidste jeg, at jeg rolig kunde trække mig tilbage, ti isen var brudt, og der var slet ingen fare for, at vågen atter skulde lukke sig. Først spurgte jeg dog vedkommende, om han ikke ønskede en pibe eller en sigar, og "Vil De ikke hellere sætte Dem ned, ti hvis De venter på, at Grundtvig skal foreslå Dem det, venter De forgæves." Hvad enten nu vedkommende gik ind på mine tilbud eller ikke, nikkede Grundtvig dog bifaldende og smålo.

Men jeg kunde have andre ærinder til Grundtvig. Således var det mig, der (vistnok i forening med *Fred. Hammerich* og en tredie) opfordrede ham til at holde den række foredrag på Borcks kollegium, der først gjorde ham berømt som fore-

dragsholder og fyldte både selve foredragssalen, de tilstødende værelser og gangene med opmærksomt lyttende tilhørere. Han gik strags med glæde ind på vort forslag og var hurtig enig med sig selv om det valgte æmne, men blev siden meget ked af, at han havde fastslået det første foredrag (hvad han dog ikke bagefter vilde ændre), netop på den dag, på hvilken vi ude på Bellevue fejrede bondefrihedens halvhundredårsdag, hvilket havde tilfølge, at hverken kunde han selv deltage i en fest, der ingen vilde have glædet inderligere end ham, ikke heller kunde jeg overvære den første forelæsning, da jeg jo både (på Lehmanns opfordring) havde skrevet sange til festen og skulde holde tale ved den. — Udkastet til forelæsningsne kom, som bekendt, efter hans død ud under titlen “Mands minde”, udgivne af hans søn Sven; men det var kun de ufuldførte optegnelser, der som sådan kun gave en ufuldstændig, om end vækkende, forestilling om selve forelæsningsne. — Og ved denne lejlighed skal jeg bemærke, da jeg ikke ved, om det tidligere er bemærket af nogen anden, at Grundtvig *aldrig* holdt noget foredrag uden i forvejen omhyggelig at have forberedt sig. Dette gjaldt ikke alene om disse (og de følgende rækker) foredrag, men om enhver tale, han vilde holde offentlig, på Skamling f. eks. eller senere på rigsdagen, ja selv om en skåltale i en vennekreds. Han skrev dem alle ned. Det kunde da nok hænde med de større foredrag, at tiden forbød ham at gøre dem helt færdige, så han nødtes til mere eller mindre at ekstemperere, men han gjorde det ikke med sin gode villie. Det følger da ogsaa af sig selv, at han skrev *alle* sine prædikener, men det kunde nok hænde, at han på vejen til prædikestolen fik en ny tanke og ikke brugte et ord af det skrevne, man enten holdt en helt ny tale, eller videre udførte og fortsatte det allerede skrevne. Hans prædikensamlinger indeholder derfor heller ikke altid, hvad han virkelig har givet, men kun, hvad han i sit arbejdsværelse havde tænkt at ville give. — At han både på rigsdagen og ellers pludselig kunde tage ordet uden i forvejen at have tænkt derpå, er noget helt andet, og hverken ophæver eller modsiger regelen.

En anden opfordring til Grundtvig udgik også gennem mig, men det var først flere år senere. Da Københavns præstekonvent, nærmest ved stiftsprovst *Trydes* indflydelse, havde forkastet Grundtvigs udkast til en ny salmebog, skrev jeg et lille digt i "Dansk Kirketidende"¹). Det vakte en vis opsigt, og det var vistnok grunden til, at, da menigheden ligefuldt ønskede, at Grundtvig skulde udgive sit udkast, der så måske kunde få tilladelse til at blive brugt i Vartov, da valgtes der på et møde, som jeg ikke overværede, tre mænd, som i forening skulde opfordre ham til den attråede udgivelse. Til min overraskelse var jeg ikke alene en af de tre valgte, men var ovenikøbet valgt til deres ordfører. Jeg røgtede også det mig overdragne hværv, men da jeg havde udtalt, tog gamle Hansgaard fat med al sin hjærlighed og inderlighed, og han havde visselig også nærmere været kaldet til at føre ordet (hvem den tredje mand var, mindes jeg ikke længer). Selvfølgelig var Grundtvig synlig glad for opfordringen, men han kunde dog ikke uden videre gå ind på den. Salmebogsforslaget tilfredsstillede ikke ham selv; det var ikke helstøbt; det var på mange måder læmpet efter konventsmedlemmernes afvigende teologiske og æstetiske anskuelser, og konventet havde stadig forbavset sig over, så medgørlig og imødekommende Grundtvig havde været, når han, hvem den egentlige redaktion var overdraget, skulde mægle mellem de stridige meninger og dog fræmbringe noget, der var både kristelig og æstetisk forsvarligt. Han vilde altså ikke udgive den nærmest af ham udarbejdede, af konventet fræmkaldte og stykke for stykke vedtagne, men nu som helhed af det samme konvent forkastede salmebog — (hvis jeg ikke tager meget fejl, var det den almindelige mening, at det var præsten *Spangs* i de samme dage indtrufne død, som havde fræmkaldt forkastelsen). Derimod sagde han os, at han allerede havde tænkt på en anden udvej, som han ifølge vor opfordring skulde tage under den alvårligste overvejelse. Udslaget af hans overvejelser blev Vartovs "Kirke-salmebog" ("Textsalmerne"), af hvil-

1) "Kingo-Grundtvig", Dansk Kirketidende 1846 Nr. 24.

ke 14de oplag (1880) ligger foran mig, men der er vistnok kommet en del flere oplag.

Men kunde jeg således på opfordring lejlighedsvis få *nogen* indflydelse på Grundtvig, så havde han selvfølgelig stadig en ti- og tyvefold større indflydelse på mig. Jeg har vistnok allerede lejlighedsvis antydet det på flere steder og vil, håber jeg, fræmdeles komme til at antyde det. Da jeg ikke tør stole på, at jeg senere vil få tid til at gøre det, skal jeg dog her foreløbig påvise et enkelt, om end mindre betydeligt, men for mig afgørende skridt, som han fik mig til at gøre. Det var næmlich nærmest på hans opfordring, at jeg begyndte udgivelsen af tidsskriftet "Brage og Idun", ligesom det var ham, der gav det dette navn¹⁾. Han opfordrede mig dertil, og jeg søgte så til Orla Lehmann, der gentog opfordringen. Jeg var fuld af ængstelse, jeg, der så at sige var fremmed for hele den læsende og skrivende verden, og nu skulde henvende mig til hele Nordens forfattere og læsere om understøttelse. Jeg gik mange gange frem og tilbage mellem Grundtvig og Lehmann, men de toge mig, dog ikke i forening, med en trumf, vistnok nærmest for at skaffe mig en fast virksomhed, og jeg adlød. At det var Grundtvig og Lehmann, der her virkede sammen (uden at vide det) anede næppe nogen.

1ste bd. af Brage og Idun udkom nyår 1839. — På min opfordring stiftedes 18. apr. s. å. "det skandinaviske selskab" i København, hvis formand Grundtvig blev, mens jeg blev dets kasserer og sekretær. Dette selskab ønsker jeg dog, hvis det måtte lykkes mig, at skænke en nærmere omtale. Her må jeg nøjes med at have nævnt det. — Endnu samme år, d. 3. desb., døde Kong Frederik VI. Jeg sad op på formiddagen ved mit bord og arbejdede, da min værtindes datter, en ældre, lattermild pige, kom grinende ind og fortalte mig det. Jeg blev stærkt greben og søgte strags ud til Grundtvig, der længe før mit komme selv havde modtaget efterretningen. Også han var

---

¹⁾ Grundtvig leverede til Stadhed Bidrag til Tidsskriftet, hvis første Hæfte indlededes med hans Digt Brage og Idun.

stærkt greben, men han havde langt bedre tanker end jeg om Kristian VIII, og var derfor ikke så dybt rystet som jeg. Om et vare vi dog fuldt enige: "Gud være gamle Danmark nådig!"

6. maj 95.

Jeg havde tænkt at gå til Herrens bord, inden jeg hjemførte min brud, og en månedstid forinden sad jeg i sofaen sammen med Grundtvig og sagde ham dette. Han var ikke aldeles uvillig til at efterkomme mit ønske, men bad mig dog at udsætte det, indtil jeg selv var sikrere på, at det virkelig var Herrens sande legeme og blod, han rakte mig. Når den tid var kommen, kunde jeg atter komme til ham, og han skulde med glæde gøre det. Efter gensidig overenskomst måtte jeg altså udsætte det, til jeg næste forår kom til ham sammen med min hustru.

Jeg havde altså forinden holdt bryllup. Men, før jeg kunde gøre dette, havde jeg ikke alene måttet sørge for al slags udstyr, både indvendig og udvendig, havde måttet betale organist Wiuff et halft års husleje forud, havde måttet sørge for møbler til Huset samt for alle de mangfoldige Genstande, store og små, der var nødvendige for at føre en husholdning. Min brud havde visselig været så fordringsløs som på nogen måde muligt, men desuagtet vare alle mine få kilder fuldstændig udtømte. Jeg havde endog måttet låne hundrede rdl. af dispasjør *Wessely*, en af "Fædrelandet"s udgivere. Et par dage før bryllupet ejede jeg ikke en hvid og vidste heller ikke, hvor jeg skulde rejse dem. Da kom jeg i hu, at Grundtvig engang, ja flere gange, havde sagt, at i nød måtte jeg ikke komme; så skulde jeg før lade ham det vide. Jeg gik da til ham og bad ham låne mig tredive rdl; jeg mente med dem at kunne klare det med præsten og degnen og endda at kunne bekoste vor indrejse. Jeg vidste dengang ikke, hvor småt han selv sad i det. Uden en eneste indvending gik han hen og hentede en halvhundredalerseddél, som han gav mig. Gud ved, hvor han havde fået den fra! Og min sorg var slukket. —

Efterat vi vare komne til ro, vare vi næsten hvær søndag i Vartov kirke, og meget jævnlig gik vi efter tjænesten til Grundt-

vigs til frokost. Min Emilie var jo pot og pande hos hans kvinder, og ikke sjældent vare vi budne der enten til middag eller aften. Vi vare jo endnu ene to og havde derfor vor fulde frihed. Grundtvig, der var en god fodgænger, kom også jævnlig ud til os på Frederiksberg, og vi havde mange hyggelige samtaler. Jeg stod endnu dengang sædvanlig ved min pult og arbejdede, men solen skinnede på den, og det skulde da aldrig fejle, at Grundtvig strags, når han kom, rullede gardinet ned med en kraftig advarsel, at jeg skulde skåne mine øjne. En enkelt anekdote må jeg dog meddele: Grundtvig var engang ifærd med at ville gå igen. Jeg spurgte, om det havde sådan hast, om vi ikke nok kunde tale lidt endnu. “Jo såmænd kunde vi det, når De havde enten en pibe eller en sigar, men det er jo det bedrøvelige, at De ingen af delene har.” — “Nej, det har jeg rigtignok ikke! — Jeg fandt dog forleden i min pult et bundt sigarer, men de har vistnok ligget der, siden min fader ejede pulten, og de ere sagtens vindtørre. Jeg nænnede kun ikke at smide dem ud, da de upåtvivlelig have været hans.” Grundtvig lo: “Så De ved ikke engang, at sigarer blive bedre, jo længere de blive gemte! Lad os se en af dem!” Og jeg tog bundtet, han prøvede en, fandt dem ypperlige og blev. Det følger da af sig selv, at jeg omhyggelig gæmte resten — en snes stykker — og passede godt på, at ingen anden fik adgang til dem, men at de bleve liggende til Grundtvig, indtil han havde brugt den sidste. Hvorledes det så senere gik, kan jeg ikke sige, kun er det mig klart, at jeg havde ingen forstand på at købe enten tobak eller sigarer.

Vi havde været gifte i fulde to år, inden Vorherre skænkede os vort første barn, vor Hans Peter. Han havde kostet sin moder en trettiåtte timers hård kamp, og etatsråd Mansa havde tilsidst måttet hjælpe den genstridige fræm for dagens lys. Den følgende dag havde jeg travlt med at fortælle frænder og venner vor rigdom, og hvor dyrt den var vunden. Grundtvig var en af dem, hvem jeg først bragte budskabet, og et par dage efter kom han ud til os, ønskede den glade moder til lykke, tog en stol og satte sig ved sængen, talte længe til hende og mindede hende

blandt andet om skriftens, at kvinden, når hun skal føde, har bedrøvelse, men når barnet er født, glemmer hun den af glæde over, at et menneske er født til verden. — Grundtvig skulde selvfølgelig døbe drengen, og jeg bad ham derom. Han vilde gerne, men hvordan skulde det kunne ske? Vi boede jo i Frederiksberg sogn. Jeg sagde da, at jeg havde tænkt at søge bevilling til at bruge fremmed kirke og præst, men han bad mig indstændig ikke at gøre det, da det vilde vække en opsigt, som let kunde blive menigheden meget ubehagelig. “Men når jeg beder *Holsø* om, at De må døbe barnet i hans, Frederiksberg, kirke, og han tillader det, vil De så ulejlige Dem ud til os?” “Ja, meget gerne!” *Holsø* gav tilladelsen — for at han ikke skulde gøre knuder sendte jeg i et meget ærbødigt brev et meget rigeligt honorar både til ham selv og til degnen (organisten var jo vor vært) — og d. 18. novbr., min svigermoders¹⁾ årsdag, blev vor kære søn døbt med sin farfaders navn, medens min faders enke²⁾ holdt ham over dåben.

7. maj 95.

Tiden gik, og den førte mange ændringer med sig, men heldigvis ændrede den intet i vort forhold, kun at det blev stedse nærmere og nærmere, især sluttede kvinderne sig stedse hjærteligere sammen. D. 27. apr. 45 døbte Grundtvig med stiftsprovst Trydes tilladelse vor *Agate* i Frue kirke, og *Johan* og *Sven* vare blandt hendes faddere. Hendes moder bar hende selv til dåben, skønt Grundtvig egentlig ikke led, at et barns nærmeste slægt var blandt fadderne, men han fandt sig dog deri. *Frederik* blev d. 28de maj 48 døbt i Vartov, fru Grundtvig holdt ham over dåben og *Meta* Grundtvig holdt huen. Også vore øvrige børn døbte han i Vartov, *Ludvig* d. 30. juni 50, *Sjarlotte* d. 27. juni 52, og hende bar atter hendes moder. At omtale vor øvrige venlige omgang er der ingen opfordring til; det vilde jo væsentlig blive gentagelser. At vi efter dåbshandlingerne havde snart hele den grundtvigske familie, snart nogle af den, enten

1) Agathe Johanne Birkedal, f. Husum.

2) Christiane (Elisabeth) Barfod, f. Priergaard.

til frokost eller til middag, skal jeg bare bemærke; det var jo kun en fattig gengæld for alt dens venskab og gæstfrihed, hvoraf jeg kun har antydet en meget ringe del.

11. maj 95.

Grundtvig var umådelig godtroende; selv kendte han ikke til svig og anede den derfor heller ikke hos andre. Det kunde dog gå med ham som med adskillige andre godtroende mennesker (eksempelvis skal jeg kun nævne Tscherning): der kunde pludselig rejse sig en mistanke hos ham, næsten uden at man anede grunden; og hele hans bygning førte da med sig, at han i et sådant øjeblik blev hensynsløs hæftig. I våren 1848 skulde jeg blive genstand for en sådan mistanke. — Vi havde tilbragt en yndig søndag hos ham. Han havde været i et ypperligt lune, havde som sædvanlig smådrillet sin kone og svigerinde og gjort løjer med alle os andre. Det blev meget sent, inden vi brøde op, men, da vi alt stode med overtøjet på, gav Grundtvig mig et stykke, som han ønskede ind i "Berlingske Tidende", og bad mig besørge det nødvendige. Det var over midnat, inden vi nåede vort hjem, men jeg gik strags op på "Berlingske Tidende"s kontor og udrettede mit ærinde (vi boede dengang i samme gård som *Nathansen* på Nørregade, og i krigstiden var kontoret åbent hele natten). *Nathansen* lovede mig at optage stykket, og med en god og rolig samvittighed søgte jeg sængen. Grundtvigs stykke stod dog ikke i mandags aftenavisen, og tirsdag morgen kom Grundtvig tidlig til os. Han søgte dog ikke min indgangsdør, men skråede tværs over gården til køkkendøren. I køkkenet stod min Emilie, men han hilste hende ikke. Han gik lukt forbi hende, gennem vor dagligstue og ind i mit arbejdsværelse, hvor jeg stod ved min pult. Men heller ikke mig hilste han med flere ord end disse: "Når De dog ikke vilde gøre, hvad jeg bad Dem om, kunde De have svaret nej og ikke givet mig Deres løfte," rev så døren op og forsvandt uden noget farvel. — Sagen var upåtvivlelig den, at Grundtvig havde ment, at *Nathansen* vilde blive så glad ved at modtage et stykke af ham, så han øjeblikkelig optog det; han blev skuffet og kunde da ikke tænke sig

anden grund, end at jeg havde glemt mit løfte. Men Nathansen havde også sin forfængelighed: ingen måtte tro, at han nogen-
sinde var forlegen for stof, eller at man gjorde *ham* en tjeneste, når man skrev et stykke til hans blad; det var *ham*, der gjorde vedkommende en tjeneste, når han optog hans stykke; derfor måtte man kønt vente, til der blev plads; og Grundtvig kunde sagtens vente til næste dag. Det kom da også allerede tirsdag aften, eller jeg skulde tage mærkelig fejl. — Da Grundtvig og jeg et par dage senere mødtes, vare vi lige gode venner, og det lille mellemspil blev slet ikke omtalt.

12. maj 95.

Grundtvig tålte ikke bånd på sin egen overbevisning, men han vilde heller ikke lægge bånd på andres. Han var for så vidt den mest frisindede mand, man kunde tænke sig; kunde også stå i venskabsforhold til mennesker, der nærrede anskuelser, som vare hans stik modsatte. Jeg skal blandt andre nævne Oberst *H. J. Blom*, skønt de mindst vare uenige om hverandet spørgsmål, der var af væsentlig betydning for dem selv. Jeg nævner dette med hensyn til det bevægede 1848. Han syntes visselig ikke om folketåget til Kristiansborg slot d. 21ste marts, altså heller ikke om *min* deltagelse i det, men han fandt sig dog deri uden at lade mig høre et ord. (Om hans egne sønner deltog i det, mindes jeg ikke, men skulde dog næsten mene det; det er i det mindste sikkert, at de deltog i kasinomødet den foregående aften.) — Så kom krigen. Om den vare vi visselig fuldstændig enige og vare stadig glade ved vore raske Jenser (Grundtvig sang jo den ene dejlige vise om dem efter den anden), — om vi end nok nu og da kunde være uenige om måden, hvorpå den førtes. Den kunde dog give anledning til, at punkter kom på bane, hvorom vi ikke vare enige. Jeg tænker ikke på Ejdergrænsen, ti Grundtvig ønskede visselig med mig*), at vi lykkelig og vel vare fri for Holstein og Lauenburg; men anderledes forholdt det sig, når talen kom på Tysklands enhed, hvilken jeg inderlig ønskede, men Grundtvig ønskede os

*) Tænkt og følt, II, 44.

bevarede for. Til min egen undskyldning må jeg dog sige, at jeg ikke drømte om, at Tyskland skulde blive en "enhed" under det halft vendiske (altså ikke-tyske) Preussens førerskab; jeg var kun begejstret for den folkelige enhed her som andetsteds, og drømte aldrig om, at den kunde blive farlig for Norden, som jo også måtte blive en enhed. Denne fare så Grundtvig og gruede for den. Om han tillige så, at, hvad man nu kalder "Tysklands enhed", vilde være en stor løgn, eftersom det kun blev en sammenfiltrering af tyskere og vender (slaver), det er mig ikke klart, da jeg ikke mindes, at denne mulighed blev særlig fræmhævet, når talen kom på det "enige" Tyskland. — Efter krigen kom den jammerlige våbenstilstand og så — valgene til den grundlovgivende rigsforsamling. Her var der atter uenighed imellem os, og særlig mindes jeg, at striden blev varm, da jeg (det være sagt til min egen skam!) ønskede, at *A. S. Ørsted* måtte falde igennem ved valgene. Ørsted havde aldrig og i ingen retning været Grundtvigs ven, men ligefuldt erklærede han med varme, at en mand med Ørstedes ævner, kundskaber, erfaringer og hæderlige karakter måtte nødvendig savnes, hvor rigets tilkommende forfatning skulde forhandles. Der var også andre personer, om hvilke vi vare uenige, ikke at tale om målet for selve forhandlingerne.

Af rigsforsamlingen vare både han og jeg medlemmer. Vi stode langt fra på samme side, ti jeg var ivrig "bondeven", medens han udgjorde et parti for sig selv, var, hvad man kalder "løsgænger". Rigsforsamlingens forhandlinger skal jeg dog her ikke indlade mig på; ville I kende nærmere til vor deltagelse i dem, henviser jeg eder til den lille bog af L. K. D.¹⁾, om hvilken jeg ved, at Grundtvig sagde i sit hjem, at det var en god og sandhedskærlig bog, men at han dog vilde ønske og håbe, at den ikke, som rygtet påstod, var skreven af Barfod (hvorfor han vilde ønske dette, kunde min hjemmelsmand, hans søn Sven, ikke fortælle mig). En ting skal jeg dog fortælle jer, som ikke kunde få plads i hin bog, og som glædede mig meget: Ifølge forretningsordenen kunde samme taler i samme sag kun en

---

¹⁾ „Den grundlovgivende Rigsforsamlings Historie af L. K. D.”.

eneste gang få Ordet, når det da ikke var for en kort "personlig" bemærkning. Hændte det sig nu, at Grundtvig allerede havde haft ordet, men jeg ikke, og der dog endnu var noget, han vilde have sagt, gik han den lange vej fra sin plads til min for at bede mig sige det. Således blev jeg mere end en gang hans ordfører, selvfølgelig nærmest i spørgsmål, om hvilke vi vare helt enige.

D. 14. jan. 51 døde den fromme, elskelige 1ste fru Grundtvig. Jeg *tror*, at det var savnet af bægge hendes sønner, der lagde hende i Graven. Hun havde ikke villet afholde dem fra at gribe sværdet til fædrelandets forsvar; hun så dem gå; men fra det øjeblik hvilede der som et mørke over hendes stemning. Når man kom der, traf man hende stadig i sønnernes værelse, syslende med deres sager og med Sønderjyllands kært foran sig. Det lettede, det løftede ikke moderens stemning, at de bægge, først Sven, siden Johan, med æren vandt sig Danebrogens ridderkors. Hun kunde ikke se på krigens rædsler med samme øjne, med samme håb og tro, som Grundtvig*). Tilvisse, også hun var gudhengiven, også hun elskede fædrelandet og var overtydet om dets gode ret, men først og fræmmest var hun moder.

D. 25. okt. 51 ægtede Grundtvig fru *Marie Toft*, en kraftig, varmblodig og højbåren kvinde. Jeg kendte hende allerede fra Rønnebæksholm, da hun 1849 havde bedt mig om at arbejde for *F. Boisens* valg. Da jeg første gang hilste på hende som G.s hustru, tog hun meget venlig og hjærtelig imod mig, og vort forhold blev særdeles godt. Det var dog ikke længer det gamle grundtvigske hus for os, særlig ikke for min Emilie: hun savnede så hjærtelig både den forrige fru Grundtvig og tante Jane, jeg savnede dem med, savnede desuden Meta, som et par år tidligere var bleven gift med *Peter Boisen*, og Johan og Sven, som bægge havde sagt hjemmet farvel. Grundtvig selv var dog bleven tilbage, og, som sagt, jeg stod mig godt med den nye fru Grundtvig**).

I okt. 1852 stiftede jeg "den danske forening" af rigsdags-

---

*) Tænkt og følt, II, 78—79.

***) Tænkt og følt, II, 82—83.

mænd, hvis formål var at modarbejde både den påtænkte arveløvs indførelse og toldgrænsens flytning fra Ejderen til Elben. Det er den, som jeg har sigtet til i Tænkt og følt II, 81, men som jeg ønsker at komme nærmere ind på, hvis jeg når at omtale min politiske virksomhed. Ved rigsdagens opløsning 13. jan. 53 ophørte jeg at være rigsdagsmand, men mente lige fuldt, at "den danske forening" kunde endnu gøre gavn, og der var andre, som mente det samme. Jeg fik da et møde sammenkaldt, på hvilket den nystiftedes både for rigsdagsmænd og ikke-rigsdagsmænd, for hele folket, og Grundtvig valgtes til formand d. 7de marts 53. Det blev vedtaget at udgive et blad "Danebrog", og jeg blev valgt til dettes redaktør. Jeg fik som sådan de frieste hænder: jeg kunde udgive det én eller et par gange om ugen, jeg kunde lade det udgå som halvark eller helark, alt som jeg fandt stof, og jeg var min egen sensor. Jeg var virkelig glad ved denne gerning, der endnu lod mig have en vis politisk indflydelse, og — hvad andre syntes om mit blad, det ved jeg ikke, men — fra Sven ved jeg, at hans fader var meget fornøjet med det, og at man ikke i faderens påhør måtte tillade sig engang at gøre løjer med det (hvad Sven nok imellem kunde have lyst til). Således gik det i otte måneder, tror jeg, men min glæde skulde hastig ombyttes til den bitreste smærte, den dybeste sorg. Jeg vilde ønske, jeg kunde udrive dette blad både af Grundtvigs og min egen historie, men jeg kan ikke, ti jeg må tale sandhed, og kun sandhed. — *Karl Moltke* havde som "slesvigsk minister" udstedt en proklamation (eller hvad den kaldtes) til hertugdømmets beboere, som jeg slet ikke syntes om. Jeg udtalte dette i begyndelsen af en længere artikkel. Da denne begyndelse var udkommen, fik jeg bud fra Grundtvig, at han vilde tale med mig. Jeg anede, hvad det gjaldt, ti jeg kendte jo Grundtvigs anskuelser, men sad just og arbejdede på fortsættelsen, som jeg samme dag vilde bringe i trykkeriet, og jeg mente desuden, at det ingen hast havde. Jeg skrev altså min artikkel færdig og bragte den i trykkeriet. Næste(?) dag var jeg atter i trykkeriet; hele min artikkel, altså også slutningen af stykket om *Karl Moltke*, var

sat, men trykkeriet fortalte mig, at G. også havde haft bud og — nedlagt forbud imod, at mit blad blev udgivet. Jeg fik da kun et korrekturark, som man trak af til mig, hjem med. (Dette korrekturark med alle rettelserne har jeg senere givet min sønnesøn Olaf). Samme dag fik jeg et hårdt brev fra Grundtvig, hvori han gav mig min afsked som redaktør¹⁾ Jeg havde en følelse af, at der var øvet våld imod mig (Grundtvig havde jo ikke indsat mig og kunde heller ikke uden videre afsætte mig), og i de næste syv måneder vækslede jeg hværken ord eller skrift med Grundtvig, derimod skrev jeg samme aften på rigsdagen et afskedsbrev til hans kone, hvem jeg med tak sendte de 30 rdl., som hun havde lånt mig i de første dage af september, da min søn Ludvig lå dødssyg. — Jeg var dybt krænket, og jeg var hæftig. Jeg drev op på møllen til Grundtvigs svigersøn, *Peter Boisen*, hos hvem jeg tilfældig traf *Karl Brandt*, *Ludvig Helveg* og endnu en eller to til. Hvad vilde jeg der? og hvem bragte det skete på bane? mon jeg eller en anden? Jeg ved det ikke, men det ved jeg, at både min smærte og hæftighed kom fræm i samtalen, at jeg talte om Grundtvigs vilkårlighed og lovløshed, og at jeg brugte det udtryk, at “jeg hellere, hvis galt skulde være, vilde have Karl Moltke end Grundtvig til min foresatte.” At de andre hverken gave mig hel ret eller hel uret, følger af sig selv, samt at de med kærlighed søgte at tystne på mig. — Grundtvig overtog nu selv redaktionen; han kasserede ikke alene det utrykte nummer og det, som havde fræmkaldt forargelsen, men tillige et eller to af de nærmest foregående numre og erstattede dem ved nye. I hine numre havde jeg skrevet noget om godsforholdene, som måske nok kunde være godsejerne ubehageligt. Deraf opstod den mistanke hos mig, som jeg dog lod blive hos mig selv, at mulig hans hustru, ejerinden af Rønnebæksholm, var den, som havde rejst hans vrede imod mig. (Et års tid senere mødte jeg hendes broder, hofjægermester *Carlsen*, på Holmens bro. Han kom

---

¹⁾ Det sidste Nr. af Dannebrog, som er redigeret af Barfod, er Nr. 35 for 22. November 1853. Det næste Nr. (36 af 2. December) og Resten af Aaret er redigeret af Grundtvig selv.

hen til mig og forsikrede mig, uden fjærneste anledning fra min side, at "hvis jeg havde hans syster mistænkt for at have fremkaldt bruddet — jeg havde dog aldrig talt til *ham* om noget "brud" — da gjorde jeg hende uret." Mulig havde han ret i sin påstand, men jeg tilstår, at den styrkede min mistanke.) Grundtvig udgav kun et par numre af "Danebrog", så overdrog han redaktionen til Brandt. — Først længe efter bruddet fik jeg at vide, at min Emilie, som så, hvor det pinte mig, havde strags gået til Grundtvig for at sige ham dette og bede ham om godt vejr for mig, men havde intet kunnet udrette, så forbitret var han over min "trods". Han var jo vel høflig imod hende, men intet kunde blødgøre ham, og hun gik igen uden at have set hans familie. Godt, at der var groet ar over såret, inden dette betroedes mig!

13. maj 95.

Som sagt, i over syv måneder vækslede jeg ikke et ord hverken med Grundtvig eller hans kone. Ja, hende så jeg aldrig mere. Knap to måneder efter at have født *Frederik* døde hun d. 9. juli 54. Hun var en villiestærk, velbegavet kvinde, der kunde dele, og virkelig delte alle sine mands anskuelser, de religiøse, de æstetiske, de folkelige og politiske.

Som fru Toft havde hun på Rønnebæksholm holdt gudelike forsamlinger for en vid omegn og for alle samfundsklasser; hun elskede alt dengang Grundtvigs salmedigtning, som hun selv sang med sin smukke og kraftige stemme. (I en af hans salmer fik hun ham blandt andet til at gøre en ændring, så hun kunde bruge den som sin daglige aftensang. Min hukommelse måtte skuffe mig meget, hvis det ikke var salmen "Julen har englelyd", i hvis 2det vers han da omskrev de fire sidste linier, så de kom til at lyde, som de nu lyde: "Gik ned for os i døden som sol i aftenrøden, og stod i morgengry op for os påny"). Hun var også en brav kone, der havde hjærte for mangt og meget. Mig kom hun altid venlig imøde, og jeg havde mange hyggelige samtaler med hende. Hvorledes hun *tildels* kendetegnede sig selv, har jeg fortalt i Tænkt og følt II, 82—83, men

jeg har tilføjet, at hendes "selvdom skal jeg hværken underskrive eller gendrive." Min mistanke til godsejersken har jeg ovenfor gengivet. — Da hun var død, gik jeg strags op til Grundtvig og modtoges af ham som en gammel god ven. Han var bevæget, og jeg var bevæget, og uden nogen udtalelse fra nogen af siderne var vort mellemværende opgjort. — Noget efter var jeg i et præstekonvent på landet; jeg mindes ikke hvor, og jeg mindes heller ikke andre af de tilstedeværende end *Peter Fenger*. Alle kendte de mit tidligere forhold til Grundtvig, men vidste heldigvis ikke, at der havde været en kurre på tråden. Man mente, at jeg måtte kunne meddele dem noget, de ikke selv kendte, og Fenger bad mig da fortælle om hendes sidste øjeblikke. Jeg kunde dog kun fortælle, hvad jeg havde fra Grundtvig selv i vor sidste samtale, at, mens hun lå og vændede sig, bad hun gang efter anden Jesus Kristus om at dulme de svære smærter, men uden at hun følte nogen lindring, indtil hun bad "Vorherre Jesus Kristus" hjælpe sig, da ophørte smærterne. Fenger så lidt som de andre kunde forstå dette; jeg heller ikke; men — hvor lidt forstå vi dog!

I Grundtvigs ensomhed så jeg jævnlig til ham og traf da ikke sjældn en mig helt fremmed kvinde. Det var fru *Asta Reedtz*, enke efter gehejmekonferensråd *Reedtz*, tidligere udenrigsminister. Manden havde jeg kendt lidt til fra rigsdagen og de kongelige middage, men just ikke følt mig sønderlig tiltalt af ham. Enken gik nu i sit 29de år, mens Grundtvig var 71; hun var ingen skønhed, et lille ubetydeligt og fordringsløst væsen; hun havde næppe særlig mange ævner eller mange kundskaber, men hun var godmodig og venlig, og det var synligt, at hun hang ved Grundtvigs læber, når han talte. Der gik et par år. En dag jeg sad på min sekretærplads på rigsdagen og Rotwitt på formandsstolen, bøjede denne sig hen til mig og spurgte: "Er det sandt, som rygtet går, at Grundtvig i næste uge skal have bryllup med fru Reedtz?" men i god tro svarede jeg ham et aldeles bestemt nej. Ligefuldt blev fru Asta Reedtz virkelig d. 16/4 1858 fru Grundtvig. — Man har påstået, at Grundtvig skal have sagt om sine tre ægteskaber: det første

var en idyl, det andet en roman, det tredje et æventyr; og usandsynligt er det ikke, at han virkelig har sagt det. En yndigere idyl end ægteskabet med hans ungdomskærlighed skal man vanskelig finde, og med samme sandhed kunde nok det andet kaldes en roman, det tredje et æventyr; men lykkelig gjorde alle de tre kvinder ham, hver på sin måde, ti de vare ham virkelig hengivne og trofaste, og kunde de end ikke alle følge ham lige let på hans høje flugt, de havde dog alle villie dertil, og alle plejede ham lige kærlig i hans hårde sygdomme, den sidste, indtil han lukkede sine trætte øjne.

14de maj 1895.

Vort forhold fortsattes i alle de år, som endnu vare tilbage. Grundtvig kom vel ikke længer hos os; dertil var han for gammel og hans gang for besværlig; men jeg kom stadig til ham og modtoges altid med samme tillid og hjærtelige godhed. Bedstemoder kom vistnok sjældnere; hendes hus var blevet for stort, og den nye fru Grundtvig var hende *forholdsvis* fremmed. Alle vore børn bleve dog dåbsfæstede af Grundtvig på Ludvig nær, som ønskede at dåbsfæstes af *Frimodt*, hvad vi ikke turde modsætte os. *Sofie*, fru Grundtvigs datter af 1ste ægteskab, var jævnaldrende med vor Hulda, hvilket havde til følge, at de søgte hverandre og bleve veninder. Sofie kom jævnlig hos os, og Hulda hos hende, og flere af de andre børn fulgte trop. Grundtvig holdt en vinter (1858—59?) en række historiske forelæsninger i hjemmet, nærmest beregnet på de teologiske studenter, men der kom mange flere, og vor Agate var hver aften en sikker tilhørerinde. Fru Grundtvig lukkede hende selv ind, og Agate var både før og siden hendes særlig velkomne gæst. Særlig vore mindre børn vare legekammerater med hendes børn, og de kunde tilbringe hele eller halve dage sammen i hendes eller vor have, eller følge med hende på skovture. — Ved grundlovsfesterne i Tivoli og Alhambra vare Grundtvig og jeg stadig indbudne som talere, og engang gav Grundtvig mig sin kones arm og bad mig følge hende i det smukke anlæg, mens han selv blev på festpladsen. — Det blev skik, at man

samledes i store flokke på Grundtvigs årsdag udenfor det hus, som han nu beboede ved Gammelkongevej (senere ved Tuborg på Østerbro), og jeg savnedes selvfølgelig aldrig, men en gang stødte jeg på vejen did på en større sværm ungdom, som bad mig bringe ham “de unges hilsen”; en anden gang fik jeg skriftlig en anmodning fra provst *Ahnfeldt* i Skarhult om at bringe Grundtvig en varm hilsen med et længere digt fra ham; og selvfølgelig efterkom jeg begge disse anmodninger og vel flere lignende. Det følger af sig selv, at vi vare med til Sofies bryllup med lægen *Sparrevohn*, og vor svigerdatter Mine og vor datter Hulda vare blandt hendes brudepiger. Andre selskaber forbigår jeg. — Det kunde dog ikke være andet, end at Grundtvig og mine politiske stader fjærnedes adskilligt, ja vel mere og mere; nogen skarp udtalelse af uenigheden kom dog aldrig fræm; og det fra ingen af siderne. Det skarpeste var vel den spøg med ordet “adlede”, som jeg har fortalt i Tænkt og følt II, 83. Som ved en stiltiende overenskomst lode vi hinanden i fred.

Hans sidste lange og hårde sygdom (1867?) omtaler jeg ikke, så lidt som nogen af de tidligere. Kun en anekdote, som få kende, skal jeg meddele: Han var atter bleven rask, og en søndag holdt våggen udenfor døren, som skulde føre ham til kirken. Men det var isslag, og da han gik ned ad stuetrappen, faldt han og slog sin ene side. Han vilde dog i kirke, og med nogen møje fik man ham ind i våggen. Han holdt hele tjænesten ud, prædikede som sædvanlig, og kørte atter hjem. Da han kom hjem, blev lægen hentet. Siden var så ophovnet, at lægen ikke kunde overtyde sig om, hvorvidt der var brækket et par ribben eller ikke, men kunde nok fatte, at faldet havde våldt ham mange smærter. “Men, hvor kunde De dog prædike, biskop Grundtvig! under de omstændigheder!” “Jo, ser De, skulde jeg have prædiket med siden, vilde det vel knap gået, men det er med munden, jeg altid prædiker.” Inden lægen gik, beordrede han Grundtvig bragt til sængs, men da han var gået, sagde Grundtvig: “Såmænd, om De tror, at jeg vil gå til sængs! Tog man mig først i sæng, kommer jeg nok aldrig op af den

mere.” Og han blev i flere dage siddende i sin lænestol, nat med dag som i tidligere tider, men han kom sig dog og levede endnu nogle år.

Jeg mindes grant, da jeg stod fadder til *Asta, Sofie Sparrevohns* ældste datter. Middag og aften tilbragte vi hos Sparrevohns sammen med fru Grundtvig, *Niels Lindberg* og hans kone¹⁾ samt et par andre venner. Da vi atter skulde hjem, søgte vi en skovvågn og gik da forbi Grundtvigs vinduer. Han havde ingen gardiner rullet ned, men indenfor vinduet sad han ved sit arbejdsbord. Det var upåtvivlelig sidste gang, vi så hans hvide hoved. Om jeg ikke mindes fejl, døde han næste dag. Hans søn (af 2det ægteskab) Frederik havde læst højt for ham i Geijers “Svenska folkets historia”, men faderen bad ham stanse lidt, og han gik en timestid ud. Da han kom ind igen, sad hans fader død i lænestolen; piben var falden ham af munden og stod ved hans side, varm endnu. (Denne pibe skulde jeg have haft som et minde om ham, men, da jeg ikke havde brug for den, og jeg desuden troede, at mine dage vare snart talte, bad jeg hans enke om at give min Søn Hans Peter den. Han ejer den altså. Vor Frederik fik hans pult.)

15. maj 1895.

Ved at tale om Grundtvigs død mindes jeg en samtale, jeg mange år tidligere havde med ham. Han ytrede, at han var for gammel til det eller det arbejde, men det kunde være noget for mig. “Sikke noget,” sagde jeg, “De er jo yngre end jeg.” Det kunde han ikke fatte, og jeg måtte føre beviset. “Jo ser De, det er ikke værd at tale om den tid, der *er* gået; den er jo både gemt og glemt; nej, vi tale om den tid, der rimeligvis *kan være tilbage*, og da bliver man i Deres slægt jævnlig over åtti, mens gennemsnittet i min slægt er femtifem- eller segs år. Der er altså sandsynlighed for, at De har flere år tilbage end jeg.” Han fandt beviset “sindrigt”, men vilde dog ikke lade sig overbevise. Imidlertid fortalte han senere Gunni Busck det, for hvem jeg måtte gentage beviset den dag, da han havde ind-

---

1) Clara Cathrine Lindberg, f. Monrad.

viet *Hans Rørdam* som sin kapellan. At min regning dog var fejlagtig, godtgjorde tiden: Han blev visselig 89, men *jeg* var jo ikke alene med i det store ligtåg, som fulgte ham fra Frelsers kirke til den lille gravhøj i lunden ved Gammelkøgegård. Elleve år senere var jeg atter med i den store vennekreds, som festligholdt hans hundredårsdag i hans fødeby, Udby. Senere ere henved tolv år rundne, og jeg sidder endnu her i min lænestol og nedskriver enkelte af mine minder om den mand, der havde så mægtig og velsignet en indflydelse ikke alene på mig, men på hele vort folk. Jeg blev ikke stående ved de femtifem, men har nået over de åttifire. "Mennesket spår, men Gud alene rå'r!"

Efter Grundtvigs død fortsattes forholdet til hans enke, vi kom stundum til hende og hun til os (måske dog endnu tiere til vor søn Hans Peter), og hun var således med ved vor datter Huldas bryllup¹). Lidt efter lidt sluttede hun sig dog mere og mere til radikale kredse (til *Berg*, *Høgsbro* osv.), hun blev også selv mere og mere radikal, og vor omgang blev derfor sjældnere. Dog kom jeg endnu til hende, især i formiddagstimerne, når jeg havde større sandsynlighed for at kunne træffe hende ene. Og jeg havde da endnu mangan hyggelig samtale med den venlige kone, der med troskab bevarede sin afdøde mands minde som en hjærtets hellighed. Den sidste gang vi mødte hende var i Frederiksberg have, hvor hun blev trukket i en lille sygevågn af sin husholderske og begejstrede veninde *Filippine Larsen*. Vi holdt virkelig af den fromme, hjærtelige kone, og budskabet om hendes død gjorde ikke ringe indtryk på os.

XII.

FORLOVELSE OG BRYLLUP

18. maj 1895.

"Når og hvor så morfader og mormoder første gang hinanden? og hvorledes gik det til?" — Ja, ser I kære børn, i

1) Gift i Vartov 4. April 1873 med Fysikeren Poul la Cour.

denne middagsstund er det netop segsti år siden, og derfor vil jeg helligholde denne dag ved at fortælle jer lidt derom og om andet mere.

Mormoder var dagen i forvejen, d. 17de maj 1835, kommen herind fra Førslev, sammen med fru *Leuning*, og havde da strags søgt til enkefru *Meyer* (på hjørnet af Borgergade og Prinsensgade), hvis yngste datter, *Emilie*, sejsten måneder tidligere havde givet onkel Vilhelm sit ja. Hende, den nye svigerinde, skulde hun jo dog lære at kende, og desuden kan der jo være meget andet, som kan trække unge piger til København.

Jeg havde lørdagen d. 16de vandret med et par kammerater nordpå, til de smukke skove og søer, som omgive København, havde om søndagen været i kirke i Søllerød, var dernæst gået ind at hilse på præsten sammesteds, salmedigteren *C. J. Boye*, til hvem jeg havde en hilsen fra *Øhlenschlæger**). Eftermiddagen havde jeg strejft om i skovene med kammeraterne, og vi vare komne sent hjem om natten. Jeg havde strags søgt mit kvistkammer (jeg boede jo hos den samme enkefru Meyer) og prist sængens glæder efter en lang, travl dag. Så snart jeg kom op om morgenen, gik jeg til min skole ("det forenede vælgørenhedssælkskabs drengeskole") og besørgede der mine timer. Da det var gjort, vendte jeg atter hjem, dog ikke lige op på kvisten: jeg havde jo ikke set Meyers hele den foregående dag og måtte derfor først ind at hilse på dem. Jeg drømte ikke om, at de imens havde fået fremmede. Jeg gik dog ikke vejen igennem salen til dagligstuen, hjørnestuen; så havde jeg jo ved at ringe på måttet ulejlige en eller anden med at lukke mig op; jeg gik igennem køkkenet og en lille mellemstue ind i hjørnestuen. I denne sade der to damer, hværken flere eller færre: i sofaen sad *Emilie Meyer*, onkel *Birkedals* fæstemø, ved vinduet til Prinsensgade (det nærmeste ved Borgergade) sad en helt fremmed dame. Jeg ænsede dog ingen af dem, men skråede lige over til salen, hvor jeg vilde lægge mit tøj: min hat (som jeg endnu stadig havde på hovedet), min stok, mine bøger

---

*) Tænkt og følt, II, 55—56.

osv. Da jeg stod i døren til salen, sagde Emilie Meyer: "Det er Birkedals syster, Barfod." Jeg lod mig dog ikke stanse, men svarede: "Ja, nu skal jeg strags se på hende!" Det var de første ord, Emilie Birkedal hørte af min mund, og dem husker jeg grant og hun med. Da jeg var færdig i salen og vendte tilbage, talte jeg visselig en stund med de to Emilier, inden vi med hele familien gik til middagsbordet, men af det mindes jeg ikke et ord. Af hele det første daglige samvær på en tre, fire uger har jeg kun to minder tilbage i min erindring. Mine tanker havde jo andetsteds hjemme.

Emilie Birkedal skulde en aften i teatret. Hun havde fået en billet til foræring, men havde ingen til at følge sig. Jeg tilbød da både at følge hende did og ledsage hende hjem, og hun modtog med tak mit tilbud. Da vi vare komne ind i teatrets forhal, kom der en betjænt med komedieplakater. Jeg spurgte hende, om hun ikke vilde have en sådan, og hun, som ikke anede, at den kostede penge, svarede jo tak (jeg tror, at den kostede to skilling), men jeg mindes, hvor hun blev flov, da hun så mig tage en tidalerseddél fræm (jeg havde tilfældig ingen småpenge) for at få den byttet og betale plakaten. Det var den første rede udgift, samme Emilie Birkedal kostede mig. Siden blev det ikke derved.

En dag vilde Emilie Birkedal til major *Nøragers* for at hilse på *Lovise Vogt*. Det kneb atter med at blive hentet hjem om aftenen, men jeg lovede at hente hende. Jeg skulde næmliq samme dag til middag hos konferensråd *Fog*, min gamle vens, *Karl Fogs*, farbroder. Men det blev det strængeste gilde, jeg nogensinde har været med til. Konferensråden var pebersvend. Derfor gjorde han stt sælskab hos en eller anden restavratør på Kongensnytorv og havde til dette indbudt hele vor vennekreds, for så vidt den var i byen, samt et par slægtninger. I alt vare vi fjorten til bords. — Konferensråden var en særdeles høflig vært: i sin tak og velkommen, fordi vi havde modtaget hans indbydelse, bad han os undskylde, at han ikke kendte enhver af sine gæsters smag, men vilde dog gærne gøre dem det så godt, som han efter fattig lejlighed kunde. Han gjorde der-

for det forslag, at enhver i rækkefølge, begyndt fra hans venstre side, skulde udbringe sin skål i sin yndlingsvin, men altid i en ny vin. Og selvfølgelig blev hans forslag uden indsigelse vedtaget. Da raden anden gang kom til mig, var det den 21ste (tyveførste) skål. Jeg skulde da udvælge den 21ste slags vin, og jeg mindes, at jeg i en fart ikke kunde finde på nogen anden end rød champagne. Dermed hævedes så bordet, ved hvilket retterne havde været lige så fine og udsøgte som vinen, men midt på bordet lå der et bjærg af tømte flasker. Så kom kaffen, sigarerne og en mængde udsøgte likører, og samtalen gik livlig. — Men tiden kom, da jeg skulde hente Emilie Birkedal. Jeg sagde selskabet farvel for at efterkomme min pligt. Og det var og er mig fuldkommen ufatteligt, men det er ligefuldt vist og sandt, at jeg kom til Nøragers, uden at enten nogen af familien eller Emilie Birkedal (der, i forbigående sagt, har en større rædsel og afsky for drukkenskab end nogen anden, jeg kender) mærkede det mindste på min gang eller tale, at jeg var kommen fra et sådant gilde. Havde Emilie Birkedal mærket det, havde jeg ikke fået lov til at følge hende hjem, endnu mindre til senere at følge hende gennem livet. —

Efter nogle ugers ophold herinde tog Emilie Birkedal atter til Førlev. Hun trængte til nogen læsning, men tilfældig havde jeg hørt hende klage over, at hun havde kun liden læsning i hjemmet. Jeg gav hende da nogle bøger med, og med hver fragtmand, der gik den vej, sendte jeg hende flere. Vil nogen slutte noget heraf, da slutter man helt fejl. Det havde jeg gjort, selv om hun ikke havde været min gamle vens kæreste syster og min nye venindes tilkommende svigerinde. — Hun sendte mig alle de læste bøger samvittighedsfuldt med tak tilbage, men uden at ledsage dem med noget skriftligt.

I juli måned var jeg på Langeland, men vendte tilfods tilbage til Sælland. Jeg var let klædt i en bluse, og mine få pakkenelliker bar jeg i en let ransel over nakken. Tidlig om formiddagen d. 6. avg. kom jeg til Førlev, hvor Emilie Birkedals svåger *Thomsen* var avlsforvalter. Emilie Birkedals syster *Rikke Thomsen* så mig gennem køkkendøren, tog mig for en tiggende

håndværkssvend og gik ind for at hænte en skilling. Heldigvis havde dog også Emilie Birkedal set mig og klarede misforståelsen. Jeg blev der hele dagen og sov der om natten, men om dette ophold er der ellers intet at melde, uden at jeg blev modtagen med stor venlighed og gæstfrihed. Kun om opbruddet maa jeg fortælle et par ord. Det havde hurtig rygtets i den lille by, at jeg var kommen, og i det mindste herredsfogden, den nysgærrige kanselliråd *Leuning*, gjorde sine tanker om dette mit komme. Da jeg allerede skulde afsted næste morgen for at kunne nå de åtte mil til Gjorslev om aftenen (det var den følgende dag kammerråd Dorphs årsdag), og da jeg var helt fremmed for egnen, blev det bestemt, at Emilie Birkedal skulde følge mig et stykke for at vise mig den nærmeste vej. Kanselliråden sendte da også sin fuldmægtig afsted, for at han fra et skjul kunde se, hvorledes Emilie Birkedal og jeg toge afsked med hinanden. Hans afsending fik dog intet andet bud at bringe ham, end at vi pænt havde givet hinanden hånden og dermed taget farvel. Kanselliråden fik en lang næse, kløede sig i hovedet og kunde slet ikke begribe det, da han dog var vis på, at der var noget i gære.

20. maj 95.

Der gik nitten måneder, inden jeg atter så Emilie Birkedal. Jeg hørte dog jævnlig *om* hende, men aldrig *fra* hende. Jeg vedblev stadig at låne hende bøger, som hun lige så regelmæssigt sendte mig tilbage efter at have læst dem; men endnu fulgte der aldrig noget skriftligt med.

Imens var Birkedal kaldet til kateket i Ringkøbing. Han skulde altså præstevies, og når han drog til sit nye æmbede, vilde han føre sin brud med sig. Derfor kom hans syster herind i de første dage af marts 1837, og selvfølgelig tog hun atter ind hos fru Meyer. Her boede jeg endnu stadig, ja, og i det følgende par år. — Fredagen d. 17de marts udførte biskop Mynster præstevielsen i Fruekirke. Men om eftermiddagen — det var en ualmindelig smuk vårdag — gik vi: Birkedal, hans brud, hans syster, hans svigerinde Gitte og jeg, en spaseretur.

Det smukke vejr lokkede os helt ud til Frederiksberg, til den gamle enkefru *Rørdam*, hvis mellemste søn, *Hans*, var gift med Birkedals næst yngste syster, *Charlotte*. Efter et kort besøg hos den fromme, venlige præsteenke, måtte vi tænke på hjemvejen, da vi havde lovet fru Meyer at komme hjem til te. Men nu skiltes vore veje: Birkedal og hans Emilie valgte den nærmeste vej, gennem hele byen, Gitte Meyer, Emilie Birkedal og jeg foretrak i den dejlige, månelyste aften at gå langs alle søerne over Østerbro til Borgergade. Vi vare jo unge og raske, jeg støttede de to damer ved at tage en under hver arm, og det blev en dejlig, minderig vandring.

Om de følgende fjorten dage mindes jeg intet at meddele. Jeg gik halvvejs i drømme, og jeg måtte jo desuden skrive viser til min vens bryllup. Jeg lavede hele fire, tror jeg, som jeg samlede under fællestitlen "Vennernes højtid". En dag, vistnok d. 2. april, blev der nede i dagligstuen ytret, at man dog håbede at få en eller anden vise til brylluppet, og jeg betroede Emilie Birkedal, at jeg allerede havde skrevet nogle viser, og at hun gerne kunde få dem at se, når hun vilde følge mig op på mit værelse. Hun gjorde dette, læste dem og var glad for dem, åbenbart, fordi de skulde fejre hendes elskede broders højtid, og ikke for deres eget værd, som var intet. — (Lige efter brylluppet gav jeg hende et hæftet eksemplar af sangene med påskriften "Jomfru Emilie Birkedal". Først et halft år senere fik jeg at vide, at hun strags havde udkradset ordet "Jomfru". Det var ikke, fordi hun havde ønsket det ombyttet med "Frøken" — endnu dengang havde vi heldigvis ingen "Frøkener", — men fordi hun syntes, at enhvær titulatur foran navnet gjorde et fremmedagtigt indtryk. Og deri havde hun jo ligefræm ret.

— Så kom da bryllupsdagen, d. 4. april. Hele vor vennekreds var indbudet, for så vidt den endnu var i byen, og desuden et par af brudens frænker og veninder. Under en ejendommelig bevæget samtale klædte Birkedal og jeg os på oppe på mit værelse, dog var talen slet ikke om Emilie Birkedal. Da vi kom ned, bad fru Meyer mig om at køre til kirke

(Trinitatis kirke) sammen med *Nikoline Petersen*, og det faldt da af sig selv, at jeg måtte gøre dette. Birkedals ven, præsten *Holten* i Skullelev, som var budt herind for det samme, viede brudeparret med en smuk, hjærtelig tale. Da den kirkelige højtid var sluttet, skulde vi atter køre tilbage til brudehuset. Man havde bedt mig køre *til* kirken med *Nikoline Petersen*, men der var intet ytret om, hvem jeg skulde tage i min vågn *fra* kirken, og jeg valgte da på min egen hånd *Emilie Birkedal*, som også modtog min indbydelse og desuden gik ind på at være min borddame. Da tiden kom, at man skulde tage til bords, gik *Georg Aagaard* hen og bad hende være *hans* dame, men jeg forklarede ham, at jeg allerede havde fået hendes ord. “Å, fy skam dig!” udbød han — og måtte så søge sig en anden. — At det blev et dejligt, festligt gilde i den sluttede vennekreds og blandt lutter kendte mennesker, har jeg ikke nødig at forsikre. Næppe glemte nogen af deltagerne det, så længe de levede. Men allerede på tredje år ere *Emilie Birkedal* og jeg de eneste to, som stå tilbage.

D. 7de april fyldte jeg mine 26 år. Da jeg kom ned i dagligstuen til frokosten, bruste det fra alle læber: “Gratulerer, gratulerer!” Kun *Emilie Birkedal*, der sad ved det samme hjørnevindue, som da jeg første gang så hende, rakte mig stille hånden med de ord: “Gud velsigne Dem, Barfod!”

D. 11te apr. tiltrådte *Birkedal* og hans unge hustru rejsen til Ringkøbing. Den dag gik rejsen dog kun til Fuglebjerg med en vågn, som hans svåger *Thomsen* havde sendt ind efter dem. I vågnen sade netop de samme fem, som d. 17de marts havde gjort *frederiksbergturen* sammen. *Emilie Birkedal* satte de af på Fuglebjerg, mens *Gitte Meyer* fulgte sin syster lige til Ringkøbing. Jeg stod af allerede i Roskilde, hvor jeg vilde gennemgå kirkebøgerne og alle latinskolens gamle papirer.

Hele sommeren tilbragte jeg så nærmest med at opspore efterretninger om *Peder Syv*, dog var jeg tillige i besøg på Vallø, på Iselinge, på Knuthenborg og i Lejbølle. Fra *Langeland* tog jeg til *Skælskør* og kom, som i et tidligere brev fortalt, lørdag aften d. 9. septb. til Fuglebjerg, hvor mit komme

dog forinden på en måde var bebudet. På en spaseregang havde Emilie Birkedal næmlig mødt postbudet og til sin overraskelse modtaget et brev, der af min broder Immanuel var sendt til "student Frederik Barfod for tiden på Fuglebjerg." Hun puttede det til sig og viste ingen anden det. Om søndagen vare vi i kirken, men bleve tilbage efter kirkegudstjenesten, da jeg vilde tage noget billedskærerarbejde fra Peder Syvs tid i nærmere øjesyn. Mandagen d. 11te vilde jeg undersøge kirkebøgerne i Marvede, og Emilie Birkedal havde atter lovet at føre mig på vej. Men, da jeg efter middagen kom ind i dagligstuen for at afkræve hende løftets opfyldelse — hun sad ene, ved det bageste vindue ud imod haven (de andre sov til middag), — erklærede hun til min store overraskelse, at hun ikke kunde følge mig. (Syster Rikke havde nok advaret hende). Jeg trængte ind på hende; jeg troede, at hun var bleven vred på mig, og at det var grunden; og — ville I nu vide, hvad der foregik, da kunne I læse det i de fem åtteliniede vers, som under overskriften "Visheden" findes i mine "Dagbogsblade" s. 149—50. De give en aldeles historisk fræmstilling af den store begivenhed. Ere de end ikke meget poetiske, så ere de til gengæld i alle enkeltheder fuldstændig nøjagtige. Her skal jeg kun tilføje, at d. 11te sept. 1837 kl. 3½ eftermiddag var Emilie Birkedal min. Overgivelsesvilkårene, som dog først næste dag bleve stillede og vedtagne, vare følgende: *E.* skulde opgive den tysk [virkende] skrivemåde ("Birkedahl") af sit slægtsnavn, og *jeg* skulde bortlægge min snustobaksdåse. Bægge vilkår bleve strags og alt siden samvittighedsfuldt efterkommede.

Da jeg havde fået Emilies ja, glemte jeg for den dag udflugten til Marvede. Vi toge hinanden under armen, gik ud i haven, til højre langs stuehuset, hen til den høj, fra hvilken man har udsigten over marken. Efter at have siddet lidt på bænken, gik vi omkring i haven. Men imens var systers Rikke stået op af sin middagsøvn og gået ned i dagligstuen, hvor hun til sin store forundring savnede Emilie, der heller ikke havde rørt ved kaffebordet, som altså stod udækket. Men yderligere

forbavsedes hun, da hun kom hen til Vinduet og så Emilies, den ellers så ordentlige Emilies, sytøj og alle hendes syapparater liggende spredte på forhøjningen. Hun havde tabt dem alle, da hun rejste sig, og glemte dem. Rikke gik da ud i haven for om muligt der at finde sin syster. Hun opdagede virkelig både hende og mig, og vi hende. Vi gik hende strags imøde. Egentlig var vor forening hende slet ikke kærkommen, da hun, og vistnok med fuld føje, havde adskilligt at udsætte på mig. Hun vilde dog ikke krænke sin syster, og jeg kan ikke klage over den måde, hun modtog den nye svåger på. — Efter at have nydt vor kaffe gave vi os paa vej for at møde Thomsen, der var gået til Hjortholm. Vi mødte ham, men vi bragte ham ingen nyhed, ti han havde fra marken set os sidde sammen på bænken. Nu fulgtes han med os hjem. Og her så jeg, både hvor Rikke kunde rappe sig, og hvilket hjerte hun havde til at glæde sin syster: dagligstuen var smykket til fest; på tebordet stod det yndigste blomsterflor; i blomster havde hun lagt vore navne foran vore pladser; og hun havde skyndt sig at bage den dejligste, friske, duftende julekage med vore navne på. Ja, jeg har aldrig kendt nogen, der havde den ævne, den lethed og villie til uden varsel og med små midler at glæde andre mennesker, som syster Rikke havde, og det ikke denne gang alene, men i alle de følgende 38 år, i hvilke vi beholdt hende; og, havde den kære Thomsen ikke fuldt den samme lethed, den samme villie havde han i fuldt mål. —

23die maj 95.

— Jeg havde begyndt at fortælle jer om de næste fire år, vor forlovelsestid, men så slap jeg i går til at læse denne begyndelse for bedstemoder, og hun kasserede den. Hun vilde slet intet have fortalt om denne tid; den var jo gået stille og rolig hen som enhver anden lykkelig forlovelse, uden store optrin og spændende begivenheder. Hun havde sagtens ret, og hun fik sin villie. Ønske I dog at vide lidt mere, vil jeg da kun, foruden til det allerede nævnte digt "Visheden", henviser jer til, hvad der ligeledes er trykt i mine "Dagbogsblade",

de syv smådigte: "Til Emilie B" (s. 128—29), "Erindringens Alfer" (s. 133—35), "Da Alfhvide blev min" (s. 135—38), "Til Morgenrøden" (s. 140), "O, sad jeg hisset på Skyen" (s. 145—46), "Spindeviser" (s. 155), og "Morgenvandringen" (s. 176—77). Der er, som I kunne skønne, ikke meget af poesi i dem, det er kun stemningsfotografier. I se af dem, at jeg stadig kalder hende "Alfhvide". En særegen grund til dette navn kender måske ingen af jer, eller I have dog glemt den. Hun havde et smukt lysegult hår, men fra den højre side af nakken til det venstre øre gik der tværs over hovedet en mærkelig tommebred stribe af snehvidt hår, som jeg elskede.

At hun allevegne blev modtaget med kærlighed af min familie (ligesom jeg af hendes), uagtet min broder Immanuel var den eneste, som forud havde hørt noget om hendes tilværelse, — kunde I vel vide, var os en stor glæde. Min gamle fader skrev, at han længtes efter at se hende, og føjede spørgende til: "jeg troede, at du ledte efter Peder Syv, og så fandt du Emilie Tolv" (hun blev næmlig hans tolfte svigerdatter). Min broder Kristian la Cour skrev i sin lykønskning: "I *en* har du fundet *alt*." Et andet vidnesbyrd kunne I finde i "la Courernes bog"¹⁾ s. 198—200, hvor jeg har fortalt, hvorledes syster *Stine* modtog os; og jeg kunde meddele mange andre eksempler. Mest glædede det mig dog, som min gamle fader tog imod hende. Jeg tror, at jeg frit kan sige, at hun blev hans kæreste svigerdatter. For at jeg dog skal nævne et eneste: han havde engang æmbetsforretninger i kirken, og Emilie måtte nødvendig tiltræde sin hjemrejse, inden han kunde komme tilbage fra den. Han opsøgte hende da i sidelængen for at kunne sige hende farvel, og ikke alene dette, men tvært imod sin natur — han gav sig ellers ikke af med at kærtegne — gav han hende med de kærligste udtryk hånden og kyssede hende, hvad han sikkerlig ikke havde gjort ved nogen anden.

Som sagt, jeg skal på dette sted overspringe hele vor forlovelsestid, men en enkelt lille betydningsfuld historie må jeg

---

1) Frederik Barfod: Lavrits Ulrik la Cour og Ellen Kirstine Poulsen. En lille Pennetegning, 1877.

dog meddele jer. Få dage efter at vi havde vundet hinanden, var jeg med hele den øvrige familie indbudet til Førslev, vistnok til Neergaards. De andre efterkom indbydelsen, men Emilie og jeg blev hjemme, da Emilie var upasselig. Vi sad da ene i den lille sofa i mellemstuen og havde selvfølgelig meget at tale om. Da stansede Emilie et øjeblik, og med bevæget stemme udbød hun: "Er det vel sandt, Barfod, hvad man vil forsikre mig, at du ikke tror på Kristus som Guds søn, men at du fornægter ham?" — Spørgsmålet var så ærligt og kærligt, at det krævede et ærligt svar: "Helt sandt er det ikke længer, at jeg *fornægter* Kristus i den mening, at jeg ligefrem skulde påstå, at han *ikke* var Guds søn; jeg tvivler kun, men det ser du nok, at tvivl er noget andet end fornægtelse. Jeg er kun ikke kommen til nogen fast tro som du!" En bevæget samtale fortsattes nu om syndsforladelsen, om forsoningsdøden osv., indtil den blev afbrudt af de andres hjemkomst. — Det var min Emilies første forsøg på at åbne mit hjerte for kristendommen; det blev gudskelov ikke det sidste; men alle vare de lige milde, kærlig-bevægede og urokkelig trossikre. Det viste sig da også omsider, Gud være lovet! at Grundtvig har ret, når han synger, at "Troen står, hvor tvivlen faldt"; ti, hvor tro og tvivl kæmper, er troen altid den stærkeste, når den virkelig fortjæner navnet. Den er frejdig og sikker i beskuelsen af sin genstand, mens tvivlen, når den vil være følgerigtig og tankeret, nødvendig må komme dertil, at den tvivler om sig selv, om sin egen berettigelse.

29de maj 95.

D. 11te sept. 1841 stod vort bryllup på Fuglebjerggård, hvor Thomsen og Rikke gjorde det smukt, hæderligt og kærligt, men ikke talrigt (vi vare vel i det hele kun en snes mennesker). Dagen var fastsat længe forinden. 11te sept. 39, toårsdagen efter at bedstemoder havde givet mig sit ja, var jeg også derude, og ved middagsbordet sagde jeg: "I dag om to år holder vi bryllup!" Bedstemoder blev overrasket, og tante Rikke ikke mindre. Efter bordet tog Rikke mig tilside og spurgte

mig, hvad jeg havde ment med hine ord, om de vare spøg eller alvår. Jeg svarede hende, at de var fuldt alvår, og at det længe havde været min beslutning; min fader havde holdt bryllup den dag, da han havde været forlovet i fire år, og det vilde jeg med. "Hvis så er, må vi jo tænke på udstyr!" sagde Rikke. Dette havde jeg i min tankeløshed egentlig slet ikke tænkt på, men nu gik det op for mig, og jeg lovede min brud nogle rdl. månedlig (hvor mange mindes hværken hun eller jeg) til indkøb af hør og uld, til væverløn osv.; holdt også mit ord, om det end jævnlig kneb. D. 18. okt., hendes årssdag, var jeg atter hos hende og medbragte en smuk lille rok, at hun selv kunde spinde, hvad der skulde til væveren (se "Spindevise" i "Dagbogsblade"). Det var endnu den lykkelige tid, da bruden selv spandt det meste af sit udstyr i steden for at tage det hos kræmmeren. Nu har den i mange tider stået ubrugt på loftet . . .

D. 11te juli 1840 havde min yngre broder Peter B. bryllup¹⁾ i Helliggeist kirke, hvor vor fader viede ham. Da vi kom tilbage til brudehuset, traf det, at jeg et øjeblik var ene i stuen med min fader. Jeg ønskede ham til lykke, og han svarede: "Nu vilde jeg ønske, Frederik, at det var dig, jeg havde kunnet vie." "Så du ønsker også at vie mig! Nu vel da, vil du så gøre det i dag om fjorten måneder?" Fader studsede og spurgte, om det virkelig var mit alvår, men jeg bad ham kort tie stille til en anden gang, da der i det samme trådte et par bryllupsgæster ind i stuen.

"Den anden gang" varede dog længe, ti først næste sommer, da jeg opholdt mig nogle dage i Fakse, fik jeg nærmere talt med ham, eller rettere: han med mig. Det var oppe i hans arbejdsværelse, og jeg mindes nok, hvor bevæget han var, mindes også, at han spurgte, om jeg, hvis forholdene medførte det, vilde kunne finde mig i den samme ydmygelse som magister Lindberg, til hvem hans venner gentagne gange havde halft offentlig måttet skillinge sammen for at holde ham og hans hus oppe; mindes også — det skal stå her til min skam!

---

¹⁾ med Elisa Katinka Petrea Ringsted.

— at jeg i mit overmod og min uforstand svarede: “Men jeg har da også mere ånd og flere kundskaber end Lindberg!” Trods min “ånd” og mine “kundskaber” kunde jeg kun lidt se ind i den fremtid, der biede mig. — Efter en lang, bevæget samtale fik jeg sluttelig det tilsagn af fader, at han vilde vie os d. 11te septb., hvis jeg ikke forinden ændrede min beslutning.

Fra Fakse tog jeg tilbage til København. Her var jeg d. 7de septb. med til det gilde, ved hvilket jeg, som fortalt i et tidligere brev, tog afsked med ungarlelivet. D. 8de septb. fik jeg brev hjemmefra, at fader atter havde haft et af sine pludselige hæftige sygdomsanfald, så det var usikkert, hvorvidt han d. 11te kunde komme til Fuglebjerg, hvorfor han bad, at jeg i modsat fald vilde træffe aftale med min svåger Birkedal, at han kunde vie os. D. 10de tog jeg med et bekymret sind med dagvågnen fra København til Sorø, hvor jeg tilbragte aftenen hos Ingemann, som havde lovet at være min brudedefører, mens hans hustru havde forbeholdt sig ret til at give myrter og en rosenknop til brudekransen. Da jeg den følgende morgen stod op, bragte Thomsens kusk mig den overraskende glædelige efterretning med et par ord fra min Emilie, at fader var kommen den foregående aften; og med lettet hjerte gav jeg mig på vej til Fuglebjerg, medførende fru Ingemanns myrter og rose, som min piges veninder kunde binde den dejligste brudekrans af. Ingemann vilde ikke følge med mig, han vilde tage sin egen vågn, som atter kunde bringe ham tilbage.

Da jeg nåede Fuglebjerg, sprang jeg af vågnen for at gå op igennem haven. Her mødte jeg strags Birkedal og hans Emilie, og — tvært imod al skik og brug — kom strags efter også min egen Emilie og tog imod mig. Da jeg kom ind i huset, søgte jeg øjeblikkelig min fader op, men fandt ham imod al sædvane siddende på en stol i hans soveværelse; han plejede ellers altid at gå op og ned åd gulvet, og jeg kunde deraf skønne, at han endnu følte sig svag og træt. — Der blev spist frokost, og der blev samtalt, men Ingemann var endnu ikke kommen, og vi vare nærved at blive urolige. Jeg gik dog over

i mit værelse for at klæde mig på, og min fader opsøgte mig der for at gøre mig nogle spørgsmål med hensyn til vielsesformularerne, i hvilke han ønskede at gøre nogle småændringer, hvis jeg ikke havde noget derimod, hvad jeg ikke havde, og kunde tillige forsikre ham, at Emilie heller ikke vilde have noget at indvende. — Endelig kom Ingemann, dog ikke i sin lukkede vågn: den var gået itu for ham midt på vejen, så den var blevet helt ubrugelig, og han havde måttet tinge med en høstmand, som han så arbejde på marken, og i dennes høstvågn kom han agende ind i bryllupsgården. (Dette hans uheld havde tilfølge, at jeg ikke alene, som jeg ønskede, modtog min Emilies gentagne ja for Herrens alter på fireårsdagen efter, at hun først havde givet mig det, men netop på selv samme klokkeslæt.) — Da alt var i orden, skulde vi søge kirken, men, på min faders forslag, brøde vi atter med skik og brug: foran gik brudeparret med hinanden under armen, derpå fulgte brudeskaren parvis, ned igennem haven og hele byen til den tæt besatte kirke.

Alle beundrede den kraft, hvormed min gamle fader holdt vielsestalen, og det uagtet han jo endnu var svag efter sin knap overståede sygdom. Talen vil jeg senere komme tilbage til, men særlig greb det mig, da han efter talen skulde gøre de anordnede spørgsmål, da smæltede hans hjerte, og, mens tårerne løb ham ned ad kinderne, sagde han: “Og så spørger jeg dig, min kære, min inderlig kære datter!” Den tilføjning havde han ingensinde tidligere gjort, men min Emilie var ham virkelig en “inderlig kær datter”. Vi bleve tilfældig det sidste ægtepar, han viede.

Ved middagsbordet udbragte jeg først min faders skål og takkede ham, fordi han havde viet os. Jeg sluttede med at udbede mig ret til at udbringe endnu tre skåler, inden nogen anden tog ordet. Så udbragte jeg skålerne for kong Frederik, for fædrelandet og for vor svåger og svigerinde, som så kærlig havde gjort vort bryllup. Ved skålen for fædrelandet indtraf det helt ejendommelige: jeg vidste, at der var ulige anskuelser, og for at enhver med frælst samvittighed kunde drikke den,

sagde jeg udtrykkeligt, at enhver ved "fædrelandet" kunde forstå sin egen opfattelse; hvad enten han nu mente, at fædrelandet gik fra Skagen til Elben, eller kun fra Skagen til Ejderen, eller at han med mig lod det omfatte hele det trefældige Norden. Alle drak skålen, kun ikke — Birkedal; han frygtede, hvis han drak den, at han dog skulde agtes som den, der gik ind på Nordens enhed, og blev derfor siddende. (Nogle år senere gik han, som I vide, fuldt ind på denne tanke, ja sagde endog, at af sine åtte døtre havde han bestemt to for Norge, to for Sverige og fire for Danmark. De to kom virkelig til Norge, men de segs bleve i Danmark). — Så udbragte Thomsen brudeparrets skål, og en sang af Birkedal blev sunget, hvori han havde lagt hele sin inderlige kærlighed til bruden, hans elskede syster, men ikke havde haft et ord til brudgommen, som han slet ikke nævnede, uagtet samme brudgom dog for fire år siden havde skrevet flere viser til hans eget bryllup.

Efter bordet kom brudegaverne, af hvilke jeg dog kun skal nævne to: den ene var en pengesum fra fader, som vi kunde bruge efter eget tykke, og efter mit forslag brugte vi den til det bogskab, hvilket I alle kende som bedstemoders; den anden var fra Ingemann: et smukt eksemplar af Valdemar Sejr, på hvis forsatsblad han selv havde skrevet de fire linier, som jeg ingensteds har set trykte:

*"Fra Fuglebjærg flyver en due ud,
flyv due, til held og til lykke!
med kærlighed dog ledsage Gud,
på Solbjærg*) skal du nu bygge."*

30de maj 95.

Næste dag var det atter et ualmindelig smukt vejr, og om eftermiddagen fyldtes huset af lykønskende, men vi kunde alle trøstig opholde os i den store have, indtil det mørknede. — En af de følgende dage fulgte vi til Ingemanns i Sorø og havde både Birkedal, hans Emilie og Sofie Sand med os. — Lejligheden, jeg havde lejet paa Frederiksberg, kunde vi først tiltræde et par dage før flyttedag, men tiden skulde dog bru-

---

*) d. v. s. Frederiksberg.

ges. Vi gjorde da den samme minderejse, som vi havde gjort umiddelbart efter forlovelsen: over Fakse, Kiøge[?] til Gjorslev, og derfra over Fakse tilbage til Fuglebjærg. Da de andre havde søgt sængen, gjorde jeg d. 29de septb. ved midnatstid min faders sædvanlige vandring med ham, op og ned ad dagligstuegulvet. Jeg bad ham give os en afskrift af hans vielsestale. Han vilde nødig: han havde kun fået nogle momenter nedskrevet, og han var selv ikke fornøjet med den. Jeg vedblev at trænge på. "Var du virkelig tilfreds med den? Var der ikke en åbenbar og indgribende fejl i den?" "Når jeg skal være ærlig, så fandt jeg virkelig en fejl. Jeg kender dig så godt, og jeg kunde mærke, at du havde begyndt at udarbejde din tale, inden du blev syg og føjet slutningen til, da du atter var kommen på benene. Derved var kommet en vis dobbelthet i den, som du selv mærkede, og derfor, mens du holdt den, søgte at sammenarbejde de to taler. Men der var jo ingen, der kendte dig som jeg, og ingen anden mærkede det. Jeg har talt både med Inge-mann og Birkedal derom, og de fandt bægge, at det var en god og helstøbt tale. Derfor må du endelig skrive den af til os." Jeg fik også tilsidst hans løfte, men med det tilføjende, at han nu skulde på skolevisitats, og derfor først kunde begynde på afskrivningen, når han kom hjem fra visitatsen. — Det blev min sidste samtale med min fader. Da han kom hjem fra visitatsen, slutter han d. 5te novb. sin dagbog med de ord: "I aften begyndte afskrivning af brudevielsen for Frederik efter hans forlangende". Det var det sidste ord, han skrev i dette liv. Begyndelsen af brudevielsen fandt jeg da i hans pult, skreven med hans kraftige, smukke og tydelige hånd. Slutningen fik vi ikke. —

— Men imidlertid havde vi sagt Fuglebjærg med den kære Thomsen, Rikke og børnene vort farvel. Det var vist d. 12te okt., at Thomsens vågn kørte os til Ringsted, hvorfra vi med dagvågnen toge til København. Inden vi endnu vare komne af vor egen vågn, modtog vi i Ringsted efterretningen om min første domfældelse, der lød på mulkt og sensur! — Vi havde håbet strags at kunne tiltræde vor lejlighed, men de forrige

lejere havde skuffet os, og endnu et par dage måtte vi vente, jeg i min gamle lejlighed i Skindergade, Emilie hos sin tante Marie. Først lørdagen d. 16de okt. om aftenen kunde vi tage hinanden under armen og spasere ud til Frederiksberg Bredgade nr. 10, hvor vi blev meget venlig modtagne af vor vært, organist Wiuff, med hustru, som strags bøde os til te. Først efter at denne var nydt, droge vi ind i vor egen lejlighed på 1ste sal.

Og hermed begyndte vort eget selvstændige husliv, der nu ved Guds nåde er fortsat på det femtifiede år. Om dette skal jeg, vil Gud, fortælle jer i et følgende brev.

XIII.

ADOLF BAUDITZ

Landboskolen d. 13de juli 1895.

Mandagen d. 1. dennes døde *Karl Adolf Valentin Bauditz*. Ingen af jer har vistnok set ham, og mulig mindes heller ingen af jer hans navn; skønt jeg ikke kan tro andet, end at jeg i en tidligere tid nu og da har omtalt ham. I en række år af min ungdom hørte han til min jævnlige omgang, og han var den sidste af mine kammerater, der gik bort, så nu står jeg helt ene tilbage. Ja, den ensomhed har jeg jo tit følt: 21. desb. 92 gik den sidste af mine ungdomsvenner, *Viktor Bloch*, hjem; 27. okt. 93 gik den gamle stridskammerat i så mangt et felttåg, *Karl Ploug*, bort. Bæge gange syntes jeg, at jeg havde overlevet hele min samtid. Endnu stod dog Adolf Bauditz tilbage, og, stod han mig end langt fra så nær som hine og mange andre, hørte han end aldrig i strængere forstand til mine egentlige venner, gjorde dog hans død et eget, ejendommeligt indtryk på mig, så jeg måtte atter sige: nu står du ene tilbage af din samtid, — for at bruge det udtryk, som jeg for et par år siden hørte af professor Barfoeds enke¹⁾: “Nu er der ikke længer nogen, til

---

¹⁾ Elise Petrine Hedvig Mathilde Barfoed, f. Viborg, Enke efter Kemikeren, Professor Christen Thomsen Barfoed.

hvem jeg kan sige: Kan du huske dengang og dengang, det og det?”

Adolf Bauditz var en søn af generalmajor i artilleriet *Karl Gustav Henrik B.* og var født (5?) septb.¹⁾ 1810, var altså syv måneder ældre end jeg. Han gik i Borgerdydskolen på Kristianshavn og blev student 1829, altså året efter mig. Jeg lærte ham med flere at kende hos provst Bregendahls, hvis Søn Lavrits (senere folketingets formand) var hans klassekammerat, men allerede fra 1824 min legekammerat. Hvad vi her havde at gøre med hinanden, mindes jeg ikke, jeg mindes kun, at han aldrig deltog i vor lomber (han kendte vist knap et kært og vilde heller ikke lære at kende det), men vi havde en helt anden fælles interesse: vi vare bægge raske fodgængere og havde bægge kærlighed til de dejlige egne nord for København. Så enedes vi om at gæste dem i fællesskab. Så længe sommeren varede, gik vi jævnlig lørdag aften eller søndag morgen nordpå og vendte tilbage søndag aften (nat) eller mandag morgen. Tit vare vi ene to og kunde da stundum skændes ret alvårlig, ti der var ikke mange spørgsmål, om hvilke vi vare enige (særlig var han stræng mod Frederik VI, hvem jeg lige så ivrig forsvarede, ja hvis forhold til fru Dannemand jeg endog, om just ikke ligefrem tog i forsvar, så dog med al optænkelig spidsfindighed undskyldte), men tit havde vi også et par andre med os, såsom Lavrits Bregendahl, Georg Saxild (død som borgmester i Kolding), og hvem der ellers tilfældig kunde slå sig til os. Vore vandringer måtte ikke koste for meget, og vi vare derfor yderst tarvelige i mad og drikke; bleve vi en hel nat ude, lå vi enten i en høstak eller i en lade. — Men disse udflugter bragte mig i et nært forhold til Adolfs familie: Tit kom jeg da lørdag eftermiddag og blev der natten over, hvis vi besluttede først at gå næste morgen tidlig, og jeg fandt en særlig venlig optagelse i huset. Især var hans moder mig god, den venlige, åbne, fint dannede *Sofie Dorteia Frederikke Jahn*, med hvem jeg kunde have mange og lange samtaler, i hvilke hendes varme og rene hjærte kom usminket frem. Hun var en holsteinerinde, og hen-

¹⁾ Bauditz var født 9. Oktober.

des kærlighed til hendes fædreland kæmpede stadig med hendes kærlighed til Danmark, hendes mands og hendes børns hjem. Da oprøret udbrød 1848, billigede hun det langtfra, men, da alle hendes nærmeste grebe sværdet, hvær på sin side, blev kampen i hendes hjerte hende for hård. "Hvem der skal gå af med sejren, ved jeg ikke," sagde hun; "kun dette ved jeg, at, i hvem der så vinder, så taber jeg." Og natten til d. 1ste maj 1848 stod den 62-årige kvinde upåklædt op af sengen og kastede sig i kanalen. Af de øvrige følte jeg mig især tiltalt af den yngre søn, *Peter* (dødelig såret ved Ragebøl d. 17. marts 64 som sjef for 4de regiment), og, at han også følte sig tiltrukket af mig, viste han mig, da den unge sekundløjtnant 1836 bad mig om at måtte være dus med mig.

14. juli 95.

Som sagt, med let sind og med let pung traskede vi mangan søndag nordpå, så vidt jeg mindes dog aldrig nordligere end til Søllerød, Frederiksdal og Farum, altid Adolf Bauditz og jeg, nu og da et par andre, på hvis navne jeg dog ikke har sønderlig rede. En enkelt gang kunde vi dog slå ind på en noget vidtløftigere tur. Således d. 13. juli 1834. Hvordan det skete, aner jeg ikke, men lige godt: en tolv, fjorten unge mennesker, mest studenter, dog mindes jeg og, at der var en enkelt officer med, havde vi enets om, at vi den nævnte dag vilde leje et par Skovshoved-fiskere og med dem sætte over til Hven. Der er siden (netop i går) gået segstiet år, men ligefuldt er det mærkeligt, at jeg med undtagelse af Adolf ikke kan mindes en eneste af rejseselskabet, skønt jeg dog for en halv snes år siden traf en mand (hvem?), der mindede mig om turen, som han havde gjort med. — Vi sejlede altså med vore to fiskere i ypperligt vejr til Hven, hvor vi lagde til lige nord for St. Ibs kirke og sprang i land, lidt våde om fødderne. Vi hørte kirkesangen, og jeg gik ind i kirken. Om nogen af de andre fulgte mig derind, mindes jeg ikke. Jeg satte mig i stolen hos en midaldrende bonde og så med i hans salmebog. En salme greb mig både for dens indhold (I ville finde en efterklang af den i mine "Dagbogs-

blade”¹⁾) og for den inderlighed, hvormed min nabo sang den, og da tjænesten var sluttet, købte jeg hans salmebog af ham (I ville finde den endnu mellem mine bøger). — Fra kirken gik vi hele den lille ø rundt og glædede os ved de mange dejlige udsigter over Sundet både til Sælland og Skåne, besøgte selvfølgelig også ruinerne af Uranienborg og Stjerneborg, det vil sige de grushøje, som antydede, hvor Tyge Brahes borg og hans observatorium havde stået, men vi så intet andet end grusdyngerne, uden måske for så vidt enkelte af os i ånden kunde se lidt af, hvad der *havde været*, men ikke længer var. (Senere skulle nok disse dynger være videnskabelig undersøgte, så man virkelig skal kunne tale om “ruiner”, men *jeg* har ikke været der siden den dag.) — Efter at have gået os trætte og sultne, søgte vi ind til en bonde for at få noget at drikke (brød, tror jeg, at vi selv havde med). Vi traf en hyggelig bondefamilie og satte os på bænkene om det brede egebord langs væggen. Der var den iblandt os, som kunde synge, og flere sange bleve sungne til det tarvelige måltid. Bonden havde tre våksne døtre på en 16-18 år, og en af os fik det indfald at spørge dem, om ikke også de kunde synge, og efter megen bøn og overtalelse fik vi dem virkelig til at synge. Jeg havde de slanke, takkelige piger lige for mine øjne, som de stode der ved kakkelovnen og sang. Med en mærkelig følelse og forståelse sang de en to, tre kæmpeviser, og jeg kan se og høre dem endnu; men så letsindig, så dvask var jeg, at jeg fik ingen afskrift af deres sange. Hvor tit har jeg ikke siden bebrejdet mig dette! Nu ere de måske alle døde og — viserne med dem. Man ved jo, hvad det har kostet Sven Grundtvig og Tang Christensen at fremlokke de gamle viser af gamle kvinders munde; de unge kunde dem ikke længer; de ere allevegne afløste af nye viser og nye melodier.

Vi sloge endnu et slag trindt på øen og søgte så ned til båden for at vende hjem. Det var et yndigt, mildt og stille vejr, ingen bølge krusede havfladen. For vore fiskere var det dog for mildt og yndigt: de måtte jo ro den tunge båd hele vejen. Men de

¹⁾ “Dagbogsblade” 1841, S. 89 f.

så nogle mørke skyer oppe over Helsingør, og de røede op imod dem for at få vinden. De fik den også, men den kom stærkere, end de havde drømt om, langt stærkere, end de havde ønsket. At den var så stærk, havde jeg ikke den ringeste anelse om. Jeg sad tankefuld og glad på min bænk, lod munden gå og morede mig med at stikke hånden ned i vandet og få den fuld tilbage. På bænken lige over for mig sad Adolf Bauditz; han var tavs som alle de andre; jeg vilde vække ham, og det morede mig at klaske ham på låret, på de gule nankinsbukser, med den vandfyldte hånd. Han blev vred og snærrede, og jeg kunde slet ikke begribe ham. Da sagde han, at det var ikke tid til at spøge, at det vejr, vi havde fået, lettelig kunde bringe båden og os alle til havets bund. Jeg så på de andre, og jeg så på fiskerne, og på ethvært syn læste jeg en alvår parret med gru. Synge kan jeg jo ikke, men ligefuldt indgav Gud mig at istemme: "Du Danskes vej til ros og magt, sortladne hav!" I begyndelsen var jeg ene om at synge, men ligefuldt begyndte jeg, så snart jeg var færdig med hint vers, at tage sangen forfra: "Kong Kristian stod ved højen mast," og hele bådens besætning stemte i med, også fiskerne. Vi nåede lykkelig Skovshoved, men alle, også fiskerne, vare enige i, at det var Ewalds udødelige sang, der havde givet dem kraft og mod til at trodse vejret, at det var den, der havde reddet os alle.

17. juli 95.

Da min brud 1838 var i København, førte jeg hende til Bauditz's ligesom til Grundtvigs, men hun følte sig mindre tiltalt af denne familie end jeg, og kom der aldrig mere. Det havde til følge, at jeg også selv kom der sjældnere, og, efter at vi 1841 havde taget bolig på Frederiksberg, kom jeg der næsten aldrig. Adolf og jeg mødtes kun nu og da lejlighedsvis, kunde også gå en tur sammen, og det gamle, venskabelige forhold varede da ved. Da vi atter vare komne i rolig besiddelse af Sønderjylland, blev han 1854 aktuar i Egernførde og i firti år så vi ikke hinanden, skrev heller aldrig til hinanden (det havde vi heller ikke tidligere gjort, jeg tror aldrig, at jeg har set Adolf Bauditz'

håndskrift). — 1864 blev han fordreven fra Egermførde af tyskerne og blev nu hospitalsforstander i Helsingør. Hvad han var i det ene som det andet æmbede, ved jeg ikke; jeg har dog grund til at mene, at han bægge steder har gjort fyldest, ti han var ikke alene samvittighedsfuld, men tillige godmodig og human af naturen. At han elskede sit hospital, ved jeg, og han var yderlig opbragt på den plyndring, som i kirkerensningens tid var gået ud over hospitaler og andre lignende stiftelser. Ved åttiårsalderen tog han imidlertid sin afsked og flyttede med sin hustru til sine børn på Frederiksberg.

1892 sad jeg en formiddag ved mit arbejde. Uden at jeg havde mærket det, havde en herre listet sig bag om mig og stillet sig med ryggen op til sovekammerdøren lige over for mig. Jeg så op og udbrød: "Det er jo Adolf!" I vide, hvor vanskeligt jeg har ved at genkende folk, men lige fuldt havde jeg denne gang skønnet ret. Man sagde, at han var endnu affældigere end jeg, men, som han stod der, var hans åsyn, hans skikkelse og hans holdning den samme som i gamle dage. Han satte sig nu hos mig, og i en timestid eller så opfriskede vi de gamle minder. I en fem fjærdingår så han da ikke så sjælden til mig, skønt det synlig kostede ham stor møje at gå fra Nylandsvej til nr. 4 i Allegade. Jeg *kunde* ikke gøre gengæld, ti, om han end var affældigere end jeg, så var mit bentøj dog dårligere end hans. Det gjorde ham ondt, da vi flyttede til Lykkesholmsalle, ti så langt kunde han ikke vinde. Han havde en følelse af, at vi havde set hinanden for sidste gang, og han fik ret.

*

Tyveåtte år efter Hvensfærden kom jeg en septembereftermiddag 1862 fra Vadstena til Store-Åby præstegård, til den gamle præst *Rudebeck*¹⁾. Jeg havde gjort bekendtskab med en af hans sønner i Upsala og Stockholm og havde måttet love

---

¹⁾Pastor Rudebeck havde Sønnerne: Landmanden Axel Erik Teofil (1834—1903), Hofstaldmester Lars Peter Fredrik (1837—1914), Notar Bernhard Alfred Olof (1840—1924) og Landmanden Gustaf Hjalmar Constantin (1841—1917). Den af Barfod omtalte er formentlig Bernhard Alfred Olof R., der fra 1856 studerede i Upsala.

ham på min hjemfærd ikke at tage hans fædre hjem forbi. Jeg kunde dog ikke blive der natten over, ti min tid var knap, hvis jeg ikke vilde svigte min kone, som havde lovet at møde mig hos gamle provst *Ahnfelt* i Helsingborg, og forinden vilde jeg over Grenna til Visingsø, og dernæst, just ikke den lige vej, over Hjo, Skøfde, Skara og Gøteborg til Helsingborg. Jeg blev modtaget meget gæstfrit og venskabelig af den gamle præst Rudebeck, der, da han hørte min rejseplan, advarede mig meget alvorlig for turen fra Grenna til Visingsø. Da jeg blev ved mit, vilde han dog, at jeg skulde se lidt mere af egnen, lod spænde for, og, da han umulig selv kunde følge mig, lod han sin ældste datter¹⁾, en særdeles dannet og interessant pige, ledsage mig til det gamle berømte Alvastra med de mange kongegrave fra Sverrigs ældste mellemtid. I et hyggeligt selskab med min livlige ledsagerske så jeg da under hendes kundskabsrige vejledning det mærkelige gravsted, men det var allerede blevet temmelig mørkt, tiden tvang os til at skynde på, og på den flygtige vandring fik jeg da ikke nær det udbytte, jeg vistnok ellers vilde have kunnet få.

18. juli 95.

Næste morgen lod provst Rudebeck atter spænde for, og hans vågn kørte mig til Grenna, men inden jeg forlod hans venlige hjem, advarede han mig endnu engang for turen fra Grenna til Visingsø. Jeg måtte kun gøre den, når jeg havde sikret mig en god båd og pålidelige skibsfolk. — Vejen fra Stora-Åby til Grenna (jeg vil regne den for to danske mil), er ualmindelig dejlig, udhugget, som den er, i klippen. På sin højre hånd har man aldeles umiddelbart den dybtblå smilende Vettern, og lige så umiddelbart på sin venstre hånd den skovgroede klippestrækning med det stolte Brahehus på sin tinde. Jeg sad hensunken i beskuelse og i drømme om den stolte Per Brahe. — Vejen måtte gerne for mig have været endnu længere, men endelig nåede vi Grenna og kørte så ad den lange gade (der er kun en eneste gade i byen, ti der er ikke plads til flere mellem søen og

---

¹⁾ Den ældste Datter var den senere Skoleforstanderske Sigrid Hilma Sofia R. (1831—1924).

fjældet). Da vi nåede hotellet, og jeg vilde springe af vognen, blev jeg hilst med et "Se goddag, farbror!" Det kom fra en groshandler (jeg tror, han hed Kullberg), med hvem jeg havde gjort bekendtskab i Stockholm, og som i sin egen vogn havde fulgt os ned ad gaden, uden at jeg havde lagt mærke til det. Komne ind i hotellet sagde jeg ham, at jeg agtede mig til Visingsø, og han fik da strags lyst til at gøre turen med. Det gjaldt om at få båd og bådsfolk, og dem påtog han sig at skaffe. Det var ikke noget let arbejde, men endelig lykkedes det ham, og vi tiltrådte sejladsen. Det viste sig dog snart, at den gamle båd ikke var helt tæt, og at vor fører ikke var nogen sømand, men en håndværker (væver), som kun havde en halv voksen dræng med sig, der heller aldrig havde været tilsøs, i hvor nær end søen lå dem bægge. Nu, det var et yndigt vejr, søen var blank og rolig, den korte sejlads syntes os endnu kortere; vi lode stå til, og jeg mindes ikke, hvor lang tid det tog, inden vi lykkelig og vel lå ved Visingsborg. På landgangsbroen stod en jægmästare *Olin*, som tog venlig mod os vildfremmede, viste os, hvad der endnu var tilbage af den gamle, sagnrige borg, viste os omkring i kirken, hvor blandt andre seværdigheder særlig et gammelt brudesmykke, der endnu stadig brugtes af enhver "ærlig" brud, vakte min opmærksomhed, bød os gæstfri ind i sit hjem, og viste os omkring på den smukke, interessante ø. — Men det led allerede mod aften, og vi måtte tænke på hjemrejsen. *Olin* fulgte os ned på båden, hvor der allerede stod tre mand og en ung pige, som bade, om de måtte følges med os. Selvfølgelig fik de tilladelse; båden var jo vor; men ved at se ud over søen fik *Olin* betænkeligheder. Han bad os blive natten over hos ham, og næste morgen kunde vi da styre mod vest, til Vestergötland. Men tiden var knap; alt vort gods havde vi liggende i Grenna; vejret var så stille og søen så rolig; vi vilde afsted.

19. juli 95.

En stund gik det godt, skønt den gamle skrøbelige båd, som stadig trak vand, og som nu havde hele åtte mand ombord, var tung at ro for de uøvede røere. Vi medrejsende måtte trøstigt

øse. Men pludselig viste den nykkefulde Vettern, at den med fuld ret bar det navn, som gennem alle tider er givet den : uden ydre anledning tog den ved at bruse, bølgerne rejste sig og skummede, vor båd havde ikke alene vand nedenfra, men den fik den ene styrtesø efter den anden ovenfra, og den krængede. Det var blevet bælgmørkt, så det var umuligt at øjne land ; selv om vi havde vidst, i hvad retning vi skulde styre, havde vi ikke kunnet det ; vi måtte lade båden løbe, hvis den ellers kunde, i hvad retning strømmen vilde drive den. Der blev — af hvem? — kommanderet, at enhver skulde forholde sig rolig på sin plads og hværken røre fod eller krop. Og dette bud blev lystret ; det var jo det eneste fornuftige, der kunde gøres. Vi måtte give os Gud i våld og leve eller dø på vor plads. Men der var ingen ombord, som ikke væntede, at vi i næste øjeblik vilde blive slyngede til søens bund. Jeg sad i bagstævnen ; vandet vedblev at stige, så det gik ovenind af mine støvler, men jeg sad stille i det vand, der sluttelig gik mig til knæerne. På min højre side sad den unge bondepige, urørlig som jeg, men hun foldede sine hænder, sukkede og græd. På hendes højre side sad en ung, rask soldat ; han var den eneste, som lod sin stemme høre, dog kun en eneste gang. Han udbrød : “I Jesu navn ! dø skulle vi jo alle, og man kan kun dø én gang, så kan man vel lige så godt dø på vandet som på landet !” Han udtalte vistnok den følelse, som fyldte os alle. Endelig så vi den tændte lygte på Grenna brohoved, men den var langt til højre, og det var ikke muligt at nå den eller styre efter den. Vi måtte lade os drive, hvorhen strømmen bar os. — Endelig stod båden stille. Det var os klart, at den var løbet på et sandrev, som fra land strakte sig ud i søen. Vi sprang alle af båden, der fræmdeles som hidtil måtte skøtte sig selv. Og gennem vandet, der stundum kunde nå os over hofterne, vadede vi i land. Da vi lykkelig og vel havde nået land, takkede jeg lydelig min Gud, som havde sparet mit liv for kone og børn. “Er farbror gift?” udbrød Kullberg ; “havde jeg vidst det, skulde farbror ikke have fået lov at gå ombord!” — Men vi vare endnu en god fjærdingvej norden for Grenna, og gennem det tunge, dybe strandsand

måtte vi, gennemblødte som vi vare, [alke?] os til byen og til hotellet, som vi nåede et godt stykke efter midnat. Der søgte Kullberg og jeg vore sænge for næste morgen at skilles. Han drog vistnok til Jønkøping, jeg sejlede med dampskibet til Hio, og vi så aldrig hinanden mere, om vi end senere vækslede et par breve.

Olin traf jeg 1875 i Linkøping. Ifølge min medfødte svaghed genkendte jeg ikke ham, men han genkendte mig. Derimod mindedes han ikke sin advarsel mod at gå til søs hin aften (eller han *wilde* ikke mindes den, for ikke at synes som den, der gjorde krav på min taknemmelighed); men *jeg* mindedes den og bragte ham min hjertelige tak. — For fjorten dage siden fik jeg efterretning om, at han lever endnu på Visingsø, men har taget sin afsked. Han må da være en gammel mand, skønt ikke så gammel som jeg.

Til Stora-Åby kom jeg aldrig mere, men den søn, som jeg kendte fra Upsala og Stockholm, hvor han havde vist mig så megen venlig opmærksomhed og havde pålagt mig at se ind i hans faders præstegård, — han besøgte mig nogle år senere (nej, det var måske allerede det næste år), og der har jeg en bedrøvelig historie at fortælle, som ofte senere har græmmet mig. Da han kom, stod jeg i fuldt puds og skulde lige gå til Bakkegården. Han så min påklædning og bad mig ikke blive hjemme for hans skyld. Jeg vilde også meget nødig blive, ti konkurrencen var lige afsluttet mellem de tre, som søgte professoratet i nordisk filologi, og valget imellem dem skulde nu træffes. Men den ene af medbejlerne var Sven Grundtvig, for hvæm jeg gjerne vilde lægge et godt ord ind, og jeg vidste, at jeg til middagen og efter den vilde træffe sammen med tre ministre, blandt hvilke kirke- og undervisningsministeren, min gode ven Monrad. Jeg gav da villig efter for hans bøn, da han lovede mig at gentage sit besøg, når han vendte hjem fra Tyskland. Jeg vilde dog vise ham Frederiksberghave og Søndermarken, som jo lå nogenlunde på min vej til Bakkegården. Da jeg kom ned på gaden, havde han to kammerater med, og jeg viste dem alle, så godt jeg i en fart kunde, de smukke parker. Men

den egentlige grund, hvorfor jeg ikke gav afkald på en god middag, at det var Svens udnævnelse, der optog al min tanke, kunde jeg jo ikke sige dem. Jeg bad dem rigtignok komme til os på tilbagevejen, og de lovede det; men jeg måtte jo synes dem utaknemmelig, ugæstfri og utilladelig dragen af et godt måltid; og — de kom ikke.

XIV.

FAMILIEN FISCHERS OMVENDELSE

Landboskolen 25. juli 1895.

Det var vistnok 1847, at Grundtvigs havde sommerlejlighed på Bakkehuset. En september-eftermiddag stode vi færdige til at gå ud til dem. Bedstemoder stod foran spejlet for at tage sin hat på, og jeg stod ved døren med hat på hovedet og med stok i hånd. Da så vi en ung pige gå over gården; hun gik ikke til den rette indgangsdør; hun skrædede op mod køkkendøren og stod i det næste øjeblik inde i stuen. Da hun så, at vi vare ved at gå ud, bad hun os undskylde, at hun kom til ulejlighed, men hun skulde strags gå igen uden at opholde os: "Jeg er en jødinde," sagde hun, "og føler sådan trang til at komme i et kristent hus; vil De ikke åbne Deres hus for mig!" Den unge pige — Karoline Fischer hed hun — slog os ved sine ærlige, smukke, blå øjne, sin åbne tiltale, sit beskedne, takkelige væsen; vi opgave da besøget hos Grundtvigs, lagde vort overtøj, og bade hende sætte sig. Hun tilbragte hele aftenen hos os, og det blev en indholdsrig aften, der gemte endnu langt mere i sit skød. Selvfølgelig sagde vi, at hun fræmtidig skulde være os hjertelig velkommen, hvis vi måtte kunne yde noget til at stille hendes trang, og, da hun i samtalens løb kom til at sige, at hun havde en yngre syster, Emma, der havde samme trang som hun, sagde vi strags: "Så tag hende med, når De vil gæste os!"

Men, inden jeg går videre, må jeg give en indledning, som næppe vil blive så helt kort.

I Kristiania skulde man nogle år tidligere have sig et nyt

teater. Ved dettes bygninger måtte man bruge adskillige kunstnere og opfordrede sådanne til at mælde sig. *Filip Fischer* var en ung maler, han tilbød at udføre dekorationsarbejdet og blev antagen. Han var jøde, og ifølge Norges grundlov måtte ingen jøde sætte sin fod på Norges grund, men, når man så ham, drømte man aldeles ikke om hans jødiske herkomst (snarere vilde man få en anelse om noget sådant ved nærmere at betragte hans syster *Karoline*), og normændene faldt det slet ikke ind, at han skulde høre til det landsforviste folk. Han blev da i Kristiania, indtil teatret var færdigt. Men han havde fået lyst til at se sig nærmere om i Norge, og dette måtte vist kunne lykkes ham, når han rejste som portrætmaler. Som tænkt, så gjort, og hans plan havde lykken med sig. Han malede den ene familie efter den anden og havde nået helt op til Trondhjem. Her i egnen boede der en præst *Brock*, som det synes en velhavende mand med en troende familie. Her måtte han male flere billeder og derfor i flere dage opholde sig i præstegården. Da hændte det en dag, at man havde kål og flæsk til middag. *Filip Fischer* sad ved præstens side, og denne rakte ham fadet med de ord: "De skal sagtens ikke have flæsk, hr. Fischer!" Disse ord faldt således ud ad præstens mund, uden at der var lagt nogen dybere betydning i dem, men de sloge *Fischer*, der havde en ond samvittighed, holdt dog ørerne stive, og spiste sit flæsk. Men umiddelbart efter bordet fulgte han husets søn, den teologiske kandidat, op i hans værelse. Helt sønderknust sagde han til denne: "Af Deres faders ord ser jeg, at det er røbet, at jeg er jøde, men De må ikke gøre mig ulykkelig ved at lade det gå videre! Hvad skal jeg nu gøre!" Kandidaten forsikrede ham, at hværken han eller nogen i huset havde haft den fjæreste anelse om, at han var jøde, men foreholdt ham alvårligt, hvor urigtig han havde handlet. "De kan mene, og det mener jeg selv, at bestemmelsen i Norges grundlov er urigtig, men ligefuldt må man bøje sig for den, så længe den er gældende lov, og De har ikke ret hværken til at sætte Dem ud over den eller at bringe hele vort folk i vanry ved at tvinge det til efter lovens bydende at straffe Dem og jage Dem ud af landet! Som

De ved, rejser jeg i morgen med dampskibet til København, og De må følge med! De må ikke opholde Dem en eneste dag længer her i landet!” — Og næste dag fulgtes de med dampskibet til København, og den dygtige, teologiske kandidat, som allerede tidligere havde haft en del indflydelse på Fischer, fik den endnu større under den lange fællesrejse.

Da de nåede København, førte Fischer Brock ind i sin familie, og Brock kom meget jævnlig i den, da han ikke alene var kommen til at holde af Fischer, men — da han tillige følte sig tiltrukket af hans yngre syster *Heloise*, om hvis hånd han allerede bad i årets løb og fik både hendes hånd og hendes trofaste hjærte.

26te juli 95.

Filip Fischer var imidlertid selv gennem Brock bleven vundet for kristendommen, og han længtes efter gennem en ordnet, fyldigere undervisning at forberedes til dåben. Han gik til Grundtvig, der, efter at have forvisset sig om, at han gjorde det med sin faders tilladelse, med glæde overtog undervisningen. Det må have været i et særligt svagt øjeblik, at faderen gav sit samtykke, ti han bildte sig ellers ind at være en ivrig, rettroende jøde. Grundtvig så, at det var alvår med Filip Fischers længsel efter kristendom, og han havde glæde af undervisningen, der ikke alene blev modtaget med forstanden, men af et varmt, bevæget hjærte. Da tiden kom, at han kunde døbes, var faderen imidlertid bleven ombestemt, og han nægtede med bestemthed sin tilladelse. Sønnen var ulykkelig og klagede sin nød for Grundtvig, der da spurgte ham, om han var fuldmyndig. På hans ja erklærede Grundtvig, at så var han ligefuldt rede til at døbe ham, ti som fuldmyndig behøvede han ikke sin faders samtykke, og Grundtvig kunde desuden intet hensyn tage til en fader, der i så vigtig en sag først havde sagt ubetinget ja, og nu sagde ligeså ubetinget nej. Filip Fischer blev altså døbt, og siden er der gået halvanden menneskealder, men ved Guds nåde har han stadig holdt fast ved sin dåbspagt. — Efter at han havde indgået denne, blev forældrenes hus dog øjeblikkelig lukket for ham. Som sagt, faderen mente, at han

selv var en oprigtig jøde, og vilde intet have at gøre med en frafalden.

Så forvirrede ere hjærtets tanker : han forstødte sin søn, fordi han var kristen, og kort efter indvilligede han i, at Heloise lod sig døbe af *Ferdinand Fenger*. Hende udstødte han ikke af huset, ti — hun var jo forlovet med en teologisk kandidat og skulde da sagtens med tiden være præstekone; det var derfor rimeligt, at hun fulgte sin mands tro. Men hvorfor havde han rolig fundet sig i, at hun gav denne teologiske kandidat sin tro og sit hjærte!

Der gik et par år. Det var vist 1842, at en ung fremmed herre og en lige så fremmed dame bragte mig et brev fra min svåger Birkedal. Det var Filip Fischer og hans syster *Kordelia*. De havde skrevet til Birkedal, om han vilde tage Kordelia i huset og undervise hende til dåben, men han måtte gøre det frit, ti selv kunde hun intet betale, og hendes fattige forældre vilde i så fald intet have at gøre med hende. Min svåger bad mig nu forhøre hos Grundtvig, hvad hans mening var om broderen, og ellers hos andre folk, hvordan den ham vildfremmede familie i det hele blev betragtet. Det sidste var ikke noget helt let hværv, men som tidligere repræsentant i det forenede velgørenhedssælskab havde jeg jo en vis øvelse i at indhente slige efterretninger om allehånde folk. Både hos Grundtvig og hos dem, jeg ellers søgte, fik jeg de bedste efterretninger, og — Kordelia kom i Birkedals hus — i dåben tog hun navnet Anna — ikke for at blive der et kort halvår, men for hele elleve år, indtil forpagter *Plenge* på Palstrup hjemførte hende som sin 2den hustru. Også med hendes kristendom såvel som med Heloises var og blev det fuld alvår indtil deres dødsdag.

30de juli 1895.

— Jeg vender tilbage til Karoline og Emma. De kom fra hin septembraften jævnlige til os, fulgte os stadig i Vartov og tilbragte da i almindelighed søndagen hos os. Det var dage både for ånd og hjærte. — Men jeg kom snart i et andet forhold til dem. Det schlesvigholsteinske oprør udbrød; vore soldater

kaldtes i kampen, og de to unge fattige piger følte trang til at yde også *sit* bidrag til de sårede og de faldnes efterladte. De vare bægge konstfærdige, særlig Karoline, og de fik den smukke tanke at lave "*Danebrogsroser*", hvis udbytte gennem krigsministeriet skulde anvendes i den antydede retning. Men de vilde ikke selv træde i forhold til krigsministeren, de måtte have en mellemmand, der tillige kunde afsende de bestilte roser i øst og vest og føre regnskab over det indkomne. De henvendte sig til mig, og med glæde efterkom jeg deres ønske. Det var ingen helt ringe forretning, ti alle vilde have de smukke røde roser med det hvide danebrogskors i hjærtet. Ikke alene fra København og Sælland kom der bestillinger, men også fra Jylland (særlig Sønderjylland) og Øerne, ja fra Sverrig og Norge. Systrene sade ufortrødne fra morgen til aften og arbejdede; de fik flere veninder til hjælp, og jeg havde nok at gøre med at bringe den ene kasse efter den anden på posthuset og til de mange udsælgere. Jeg måtte være ene om at besørge det hele, ti ingen måtte vide, hvem der lavede de konstige blomster. Der må dog vistnok et eller andet sted endnu findes en enkelt af de dejlige roser, skønt selv ejer jeg, mærkværdigt nok, ikke en eneste. De kostede tre mark stykket (enkelte gav overbetaling), og det var ikke så helt små summer, der indkom: allerede først i april indbetalte jeg på en gang femhundrede blanke sølvdalere i krigsministeriet og senere flere mindre summer. (En menneskealder senere, da hendes syn svigtede hende, og hun vanskelig kunde arbejde, skaffede jeg Karoline ved at angive hende som den, der havde udført disse "*Danebrogsroser*", en lille årlig understøttelse, jeg mindes ikke længer hvorfra).

Rosentiden var omme, men ikke vort samliv. De to unge piger længtes så inderlig efter at aflægge bekendelsen, efter at modtage dåben og nadveren, men deres tålmodighed måtte sættes på prøve måned efter måned. Faderen havde tidligere været købmand i Rudkøbing, men havde kun ringe lyst til handelen, derimod til havebrug og landbrug. Så opgav han sin handel, flyttede til København og købte eller lejede sig nogen jord i dens omegn. Der gik han og nyslede, men kunde

selvfølgelig ikke deraf ernære sig selv og sin familie. Døtrene måtte træde til, og, efter at de fleste andre børn var ude af huset, var det særlig Karoline og Emma, de to yngste, som ved sine hænders gerning måtte opretholde huset. Uden dem måtte det falde sammen. Men Filip og Kordelia havde jo måttet forlade huset, da de toge ved kristendommen; skulde det samme blive tilfældet med Karoline og Emma, vilde enden jo blive forældrenes bitre nød og elendighed. Derfor måtte de foreløbig vente. — Jeg har sagt, at faderen agtede sig selv for en troende jøde. Han var en grundskikkelig gammel mand, og Karoline sagde engang i en af vore samtaler: “Er en omvendelse efter døden mulig, så må fader komme til omvendelse, for en mere sandhedskærlig mand gives der ikke.” Men han havde kun få kundskaber og kun ringe udvikling, og med hans tro stod det således til, at han vistnok mødte i synagogen til enhver gudstjeneste og overholdt samvittighedsfuldt en mængde jødiske skikke, men skilte iblandt andet slet ikke imellem “ren og uren” mad: når han kom til os, nød han uden videre, hvad bordet bød. Han kunde finde rimelighed i meget af, hvad kristendommen lærte, men, at den vilde lægge sabbaten til side og helligholde søndagen, — nej, det gik aldrig! Det var og blev hans største anke imod den. Hans kone havde for så vidt flere kundskaber og mere dannelse end han, men, i hvad hun så var eller ikke var, en troende jødinde var hun ikke. Hun gik visselig i synagogen hvær “store forsoningsdag”, og overholdt *den dag* den strængeste faste, om hun så skulde segne under den, men dermed havde hun også affundet sig med sit forhold til jødedommen. *Hun* holdt ikke sine døtre tilbage, men faderen, hvem de ikke alene havde kærlighed til (det havde de også til moderen), men hvem de nærrede en dyb barnlig ærbødighed for.

Tiden gik, og der var gået to år, siden vi mødtes; da bleve vi endelig fuldt enige om, at *nu* skulde forberedelsen til dåben finde sted og derefter selve dåben, følge, hvad følge vilde: det måtte vi lade stå i Guds hånd! Det skete dog ikke uden angst, og en ny angst fulgte på. En morgen var deres fader vågnet i

dårligt lune, og Karoline spurgte ham: “Er du ikke rask, fader!” “Jo, jeg er, men jeg har været pint af sådan en hæslig drøm.” “Hvilken?” “Å, jeg drømte, at en gren atter skulde brydes af min stamme og kastes på møddingen! — — Mit håb står dog til Rosine (hans ældste datter), hun svigter mig sikkerlig ikke! hun er jo gift med en jøde og har børn med ham!” — (I øvrigt havde samme Rosine, der boede i Roskilde, jævnlig fulgt med sine systre i Vartov og tit, især i julen, med dem og sin datter Rosa deltaget i vort huses julefest.)

1ste avg. 1895.

D. 3ode januar 1850, samme dag som den 1ste rigsdag trådte sammen, tog jeg Fr. Boisen, folketingsmanden, på sængen. Det varede lidt, inden jeg fik ham vågen (han var jo, som han selv har skrevet, morgengnaven), men da jeg havde sagt ham mit ærinde, havde jeg ikke mange bønner nødig, inden han lovede mig at forberede Karoline og Emma til dåben. Forberedelsen skulde strags tage ved, og de skulde komme til ham to gange om ugen. De samme to dage tilbragte de så hos os, og det var glædesdage både for dem og os. Tidligere havde de jævnlig ligget hos os onsdag og søndag nat, nu blev det nogenlunde en fast skik, så vi levede grumme meget med hverandre. — D. 2den juni 1850 skulde dåben foregå. Gamle Hansgaard og hans kone og jeg og min kone skulde stå faddere. Men min kone kunde umulig komme i kirken: hun måtte holde sængen, ti vor lille Ludvig var den dag kun segs dage gammel, og dåbsdagen kunde ikke godt udsættes, da folketinget strags skulde sluttes. — Fischers boede dengang på Østergade. Jeg tog en lukket vågn og kørte did, glad ved den fest, som forestod, men fattet på en alvårlig strid med faderen, når jeg tog hans døtre fra ham. Der kom dog ingen strid. Hvorledes det var gået, mindes jeg nu ikke længer, eller har vel aldrig vidst. Hjærtet havde for længe siden vundet sejr, og han havde allerede forsonet sig både med Filip og Kordelia. Med bankende hjærte gik jeg dog op ad trapperne, men, da jeg åbnede døren til dagligstuen, fandt jeg kun Karoline og Emma

derinde, bægge hvidklædte. Jeg så intet til forældrene; de havde trukket sig tilbage. Jeg førte mine guddøtre ned i våggen og kørte til Vartov med dem. Her vare Boisen, Hansgaard, fru Hansgaard og *Marie Sjørlev* allerede komne. Sagtens var der mange flere i kirken, men jeg lagde ingen andre mærke til, da jeg førte mine to guddøtre til dåben. Bægge aflagde de højt og lydelig bekendelsen, Karoline først, derpå Emma og modtog i dåben navnene Magdalene og Johanne, hvilke de selv havde valgt. (Af gammel vane kaldte vi dem dog næsten altid ved de gamle navne, under hvilke de selvfølgelig vedbleve at gå i hjemmet. Kordelia fik derimod lov at bruge sit dåbsnavn Anna).

2den avg. 95.

Middagen tilbragte vi, en lille kreds — kun døberen, de døbte og fadderne — hos gamle Hansgaards, og ligeledes aftenen. Det var en dyb og stille, men forunderlig glæde, som sammenbandt os alle. I mellemtiden gik jeg en lille stund med Magdalene og Johanne hen til bedstemoder; ogsaa hun skulde dog se og lykønske sine guddøtre på deres højtidsdag. — Et par dage efter tog Boisen dem til Herrens bord. Men nu skete det vidunderlige: forældrene, som ikke havde villet vide noget om deres dåb, som hverken før eller siden med et eneste ord havde omtalt den enten til døtrene eller vi andre, de havde dog, uvist ad hvilken vej, fået at vide, at denne dag var deres børns første altergang; de havde en følelse af, at det måtte være dem en særlig højtidsdag, og — i modsætning til hvad der var sket med de tidligere børn, vilde de ogsaa gøre den til en hjemlig glædesdag for dem. — Skønt de ikke selv kunde dele glæden, havde de derfor budt hele det lille selskab fra dåbsdagen, ikke flere og ikke færre, ud til middag og aften på Ventegodt (udenfor Nørreport), og i det lille landsted med den smukke have tilbragte vi atter en rar, en hyggelig dag, som forældrene ikke forstyrrede ved nogen mislyd, skønt de bægge hele tiden var tilstede.

D. 30de juni, fireugersdagen efter at de selv vare døbte, holdt

Karoline vor lille Ludvig over dåben, mens Emma holdt huen, bægge i sin egen dåbsdragt. Det var en ny og mærkelig festdag for os alle. — At vort forhold fortsattes igennem årene, har jeg ikke nødig at fortælle, skønt jeg ikke her kan udmale de enkelte træk af et nært og næsten dagligt samliv. D. 28de maj 1853 viede Birkedal i Ryslinge kirke *Emma Fischer* til *Hans Peter Emil Hansen*, dengang sekretær i appellationsretten i Flensborg, nu herredsfoged i Arts og Skippinge herreder, Bedstemoder og jeg vare også indbudne til bryllupet, der skulde have stået nogle dage tidligere. Vi indfandt os i rette tid, men kom dog ikke med, da brudgommen under overrejsen var bleven syg i Svendborg, og bedstemoder ikke kunde oppebie hans helbredelse. Derimod gæstede jeg dem to år senere i Flensborg, og jeg mindes nok, hvorledes jeg dengang havde følelsen af, at jeg første gang gæstede et af mine børn. Siden var jeg tit hos dem, og d. 28de maj 78 deltog jeg også i Kalundborg i deres sølvbryllupsfest, men et par år senere døde Emma, som i mange år havde båret på et svagt legeme.

3die avg. 95.

Imidlertid var Wilnæus, Rosine Fischers Mand, flyttet fra Roskilde til Flensborg, hvor han, tror jeg, havde fået ansættelse ved banken. Han havde selvfølgelig taget kone og børn med. Herfra fik jeg 1853 et brev fra Rosine. Hendes datter *Rosa* havde jo flere gange været med sin moder og sine mostre hos os i juletiden. Sidste jul havde hun tilbragt hos Fr. Boisen, der nu var bleven præst i Vilstrup ved Haderslev. Hun var atter vendt hjem, og en dag sagde moderen til hende: “Nu, lille Rosa, skulle vi vel snart tænke på din konfirmation.” (Jøderne hade også en konfirmation, og Rosa var født 19. jan. 1838) Rosa brast i gråd. “Vil du da ikke konfirmeres?” “Jo, moder, men jeg vil døbes først! jeg kan ikke undvære de dejlige julesalmer!” — Moderen var selv ved sine systre påvirket af kristendommen og var vel mere end halvvejs vunden af den. Hun sagde ikke ja til datterens erklæring, men hun gjorde heller ingen Indsigelse; den var hende vist ikke ukær. Faderen

var en af dem, der selv havde lavet sig, hvad de kaldte en "religion". Han var en "studeret" mand med ikke helt få kundskaber; han var en borgerlig honnet mand, men uden dybere alvår. Han betænkte sig ikke på i en kreds af kristne at snakke rask med om kirkelige spørgsmål og at værdsætte forkyndelsen af kristelige præster, som han tilfældig havde hørt. Troende jøde *var* han ikke; kristen *vilde* han ikke være; men det havde næppe nogen betydning for ham, om hans datter var det ene eller det andet. — Der gik en tid. — Da skrev, som sagt, Rosine til mig, fortalte mig, hvordan datteren havde det, og bad mig, om jeg kunde finde en præst, der vilde under-vise og døbe hende.

Jeg mente, det måtte være en let sag, og jeg skrev til tre præster af mit bekendtskab, den ene efter den anden. Men de havde hvær sin hindring, der holdt dem tilbage. Den dag, jeg havde fået det tredie afslag, var jeg ikke langt fra at blive forknyt. — Det traf sig, at vi samme dags aften havde møde i folketinget, og fuld af alle slags alvårlige tanker gik jeg til rigsdagen. Som jeg fra Slotsbroen vilde dreje ind i kolonaderne langs staldene, stødte jeg uformodet på *Lars Boisen* fra Vesterborg. "Hvad! er De her endnu! De rejste jo hjem i morges." "Nej, der kom noget i vejen for min kone, så vi måtte opsætte rejsen til i morgen middag." "Det var sandelig ingen hændelse! med den opsættelse havde Vorherre sin mening!" Jeg fortalte ham nu historien om lille Rosa, og spurgte, om han kunde og vilde tage hende til sig. "Fra min side er der intet i vejen, men jeg må først tale med min kone, da en fremmeds ophold i vort hus jo nærmest vil gå ud over hende. I morgen formiddag skal De høre vor beslutning." Og den blev, Gud være lovet! et ja. — Rosa havde dengang allerede været nogen tid i vort hus, og jeg er nærved at tro, at hun allerede næste dag fulgte med dem til Vesterborg; det mindes jeg, at hun kom der til *Lars Boisens* årsdag 12. febr., og at hun tilbragte fulde syv måneder hos de kære præstefolk. — D. 24. septb. 1854 blev hun døbt, og jeg var ovre at stå fadder til hende. Vi havde da atter en af de dage, som aldrig glemmes. I dåben modtog hun nav-

net Kristiane, som hun alt siden har fået lov at kaldes ved. Hun fulgte hjem med os fra Vesterborg og tilbragte den følgende vinter i vort hus.

Jeg var dengang bibliotekar i "det skandinaviske selskab" og havde som sådan et værelse inde i byen, hvor det var let for den, som ønskede det, at få en enesamtale med mig. Rosine besøgte sin datter, mens hun var i Vesterborg, og både før og siden kom hun flere gange til mig på biblioteket. Hun var nu helt vunden for kristendommen, og vi talte tit om, hvordan hun kunde modtage dåben, som hun længtes efter. Men som Karoline og Emma måtte hun vente og vente. *Graah* var jo dengang præst i Flensborg, og ham hørte hun stadig. Det fandt manden sig i, men, når hun talte med ham om dåben, erklærede han kort og godt: "Din dåb er vor skilsmisse!" Endnu på samme punkt stod det, da jeg 1855 var i Flensborg. Hun var dog dengang ikke så ene: foruden sin datter havde hun sin syster Karoline i huset, og kun et par huse fra hende boede hendes syster Emma med sin mand sekretær Hansen, der sandelig heller ikke var en mundkristen. Tilsidst tog hun mod til sig og gik til præsten *Graah*, hvem hun meddelte sin tilstand, også mandens erklæring. *Graah* lovede hende at tale med manden, og han gjorde det, og — nu var der intet i Vejen! Hun fik gøre, hvad hun vilde; selv vilde han visselig ikke være kristen, men hans kones tro var hendes egen sag! Dermed var den sidste hindring bortrøddet: efter foregående undervisning blev hun døbt af *Graah* med navnet Elisabeth. Og ikke hun alene: også hendes halvvåksne søn *Føbos* blev døbt og tog navnet Immanuel, og hendes nyfødte søn blev strags døbt *Frederik*.

6te avg. 95.

Således vare de seks af de gamles børn døbt; kun en syvende stod tilbage, *Sally Fischer*. Han havde i flere år været ved handelen i England. Så kom han, jeg mindes ikke hvad år, tilbage til København. Men forholdene her tiltalte ham ikke; han var fuldtud handelsmand, og det syntes ham, at i København lå

handelen helt stille. Han gik da til Avstralien, oprettede der en købmandshandel, giftede sig, og levede og døde i sine fædres tro, — hvis han havde den mere end af navn. Iøvrigt var vist også han en borgerlig hæderlig mand.

1855 kom Heloise (Marie) i vort hjem, egentlig som husjomfru, men nærmest som veninde. Brock levede endnu stadig ugift, han havde aldrig gjort brug af sin teologiske embeds-eksamen og aldrig søgt nogen ansættelse i Statens tjeneste. Da underrettede han Heloise om, at han var trådt over til romerkirken, at han tænkte at blive romersk-katolsk præst, og hævdede derfor forlovelsen med hende. Han, som havde været det redskab i Guds hånd, der havde bragt en hel slægt fra jødedommen til den lutterske katolisisme, havde nu selv vendt sig fra denne til den romerske katolisisme. Legemlig svaghed havde vist været en af grundene. Han døde allerede 1856. — Heloise blev et årstid hos os. Fra os tog hun til sin syster Anna, hvis mand nu var bleven forpagter i Sæbygård ved Nakskov. Her havde hun 26. septb. 1860 bryllup med *Henrik Bech*, dengang præst i Stenbjærg, hvorfra han med sin familie blev bortjaget af prøisserne, blev så præst i Lemb og Ølstrup ved Ringkøbing, men døde 1887 som præst i Tranebjærg på Samsø. Hans enke flyttede da til Frederiksberg, hvor vi endnu levede en stund sammen med hende, men derfra til sin eneste søn i Helsingør, hvor hun døde 1890.

1882 var bedstemoder og jeg til lille Rigmors dåb i Svendborg¹). Vi rejste hjem igen d. 30te marts. Vi vare i tvivl om, enten vi skulde tage hjem over Odense eller med dampskibet lige fra Svendborg til København. Den sidste vej var den hurtigste og den billigste; derfor valgte vi den. Havde vi valgt den anden, havde vi endnu truffet Karoline frisk og glad. D. 31ste besøgte hun sin syster Rosine og fejlede intet, gik hjem om aftenen og gik til sængs. Næste morgen, d. 1ste april, hendes årsdag, fandt man hende død i sængen, liggende stille og rolig, som hun var indslumret. Hendes død havde været uden kamp.

---

¹) Barfods Sønnedatter Rigmor Egternak Barfod, døbt i Svendborg Vor Frue Kirke 26. Marts 1882.

Kordelia (Anna), Emma (Johanne), Karoline (Magdalene) og Heloise (Marie) ere altså hjemvandrede, alle — det er vor sikre tro, vor glade forvisning — hjemvandrede i troen på Frelseren, som de i stille ydmyghed havde sluttet sig til og siden uden at vakle fastholdt den gode bekendelse. — De to ældste af de syv syskinde leve endnu: Filip (Avgust), der vistnok i år er 79, og Rosine (Elisabet), der ifjor fyldte de åtti. — Filip se vi i de senere år kun sjælden (han bor i øst og vi i vest), og, så vidt vi kunne skønne, slutter han sig nu nok så nær til den indre missjon som til Grundtvig. Rosine er som enke flyttet til Frederiksberg, og hun og hendes datter Kristiane hører endnu stadig til vore kære veninder, om end vor alderdoms svaghed gør vor omgang meget sjælden, dog ikke for Kristianes vedkommende. Hun kan nok se til os.

XV

FOREDRAGSREJSEN 1845

Landboskolen d. 10. avg. 1895.

I sommeren 1845 foretog jeg mig en rejse, som dengang vakte en del opsigt, og det heller ikke uden al grund. Siden er der gået et halft hundrede år, og jeg mente, at jeg nu var den eneste som mindedes den, men forleden fik jeg et brev fra en mand i Viborg, som bad mig meddele ham nogle enkeltheder om en del af den, og derved fik jeg lyst til at meddele *jer* det hele, så godt jeg kan.

Jeg havde i maj været temmelig alvårlig syg, og i juni slæbte jeg mig kun hen. Da rådede dr. Mansa, min huslæge, mig til at gøre min sædvanlige sommerudflugt, dels for at udhvile mig, dels for at adsprede mig, men særlig for at trække frisk luft. Det lod jeg mig ikke sige to gange, men jeg spurgte, om jeg skulde holde diæt og da hvilken. Nogen stræng diæt var ikke nødvendig, men han vilde bede mig spise så megen frugt som muligt, jordbær, blåbær osv. Men, hvis jeg nu skulde komme

i et større selskab, hvad havde jeg da at gøre? Måtte jeg f. eks. drikke vin? Et eneste glas god rød vin måtte jeg gjerne drikke, men heller ikke mere, og ingen hvid vin. — Så vidt var alt godt, men nu gjaldt det om rejsepenge, om målet for min rejse, og hvad jeg på den skulde udrette; ti helt dovne kunde jeg jo dog ikke.

Jeg blev hurtig enig med mig selv om, at folket i almindelighed kendte så sørgelig lidt til Sønderjyllands historie og de sønderjydske forhold; altså vilde jeg rejse om i Fyn og Nørrejylland og holde offentlige foredrag om Sønderjylland i alle de større byer; men jeg havde en følelse af, at dette ikke vilde være regeringen kært, og at jeg måtte være fattet på en skarp kamp med myndighederne. I denne vilde jeg foreløbig ikke drage flere ind end aldeles nødvendigt, og jeg vilde ikke betro min plan til nogen. Jeg betroede den da også kun til en eneste, men det var netop denne ene for meget, eller rettere: han fik det en dag for tidlig at vide.

Min kone havde jeg *ikke nødvendig* at sige det: hun kendte jo Mansas forskrift og var desuden glad ved, at jeg kom ud at lufte mig; og jeg *vilde* ikke sige hende det for ikke at ængste hende, når hun sad ene hjemme med de to små, af hvilke hun havde den mindste ved brystet. Hun fik det tidsnok at vide, når jeg undervejs kunde skrive hende til, at alt gik godt. — Jeg gik dog til Ploug, hvem jeg fortalte, at jeg stod i færd med at tiltræde en rejse, på hvilken mange ting kunde hænde mig, og tog hans løfte, at, hvis jeg f. eks. skulde blive arresteret, skulde han strags på den læmpeligste måde underrette min kone derom, inden det kom i bladene; jeg skulde nok sørge for, at det øjeblikkelig kom til hans kundskab. Andet og mere fik han ikke at vide, og han frittede heller ikke. — Forinden havde jeg selvfølgelig sikret mig, at jeg *kunde* rejse, da jeg havde lånt hundrede rdl. af gamle kammerråd *Drewsen*, der kun fik at vide, at jeg på lægens ordre skulde gøre en rejse.

Mit første foredrag vilde jeg holde i Odense. Derfor skrev jeg til overlærer *Sick*, om hvem jeg vidste, at han fuldtud delte min kærlighed til Sønderjylland, og bad ham sørge for, at jeg

fik et rum, hvori jeg kunde tale, og at gøre det kendt gennem avisen, når og hvor jeg vilde tale, men sørgede for, at det *ikke* blev bekendt før *samme* dag, på hvilken det første foredrag skulde holdes. Men så ivrig var han, at han lod sin bekendtgørelse indrykke dagen *forinden*; det var den dag, den kom for tidlig. Ti kanselliet fik det nu i utide at vide, og samme eftermiddag, som jeg med dagvågnen kom til Odense og kørte gennem de allerede tilstrømmende tilhørere (jeg tror nok, det var på rådhuset, vi skulde samles), — samme dag og vistnok med samme dagvågn kom kanselliets forbud¹⁾, så alle, herrer og damer, måtte skruppe sig hjem igen, og jeg søge op til Sick, hos hvem jeg skulde bo. — Kanselliets forbud var ulovligt, ti vel havde jeg ingen grad, og altså ikke ret til at holde foredrag ved universitetet, men alle andre steder var ordet mig frit, ligesom jeg da og havde brugt det utallige gange. —

Landboskolen 14/8 95.

Selvfølgelig henvendte jeg mig strags til stiftamtmanden, gennem hvem forbudet var nedlagt, for at klage over, at retten var nægtet mig. Stiftamtmanden var bortrejst, og herredsfoged *Lüttichau* var konstitueret i hans sted. Det var en mild og venlig mand, så samtalen faldt fra begge sider meget høflig, men ligemeget hjalp det. Jeg fræmhævede stærkt forbudets ulovlighed og gav ham allehånde grunde derfor, men jeg rokkede ham ikke; og dog havde jeg en følelse af, at med ham vilde jeg godt have kunnet komme overens, hvis ikke kanselliet havde været, og dog gjorde han slet ikke dette til syndebug, nævnede det vel endog knap.

Når jeg havde holdt mine tre, fire foredrag i Odense, havde det været min hensigt at gentage dem i Svendborg og Assens, men jeg fandt det nu rigtigst at forholde mig aldeles rolig i nogle dage, for om man mulig kunde helt glemme mig, eller dog tabe sporet af mig, og så prøve, om mulig lykken måtte være mig bedre i Nørrejylland. Jeg kunde jo i Odense studere kirkebøger og adskilligt andet. Men det fik jeg ikke lov til. General-

¹⁾ Kancelliets Skrivelse til Politimestrene af 17. Juli 1845.

krigskommissær *Abrahamsen* ("den røde biskop") var iblandt dem, som havde fundet sig snydt for mit foredrag, og til min ære gjorde han en større middag, til hvilken han selvfølgelig også indbød min vært, Sick. Det gik høit til både med mad og drikke, men han blev ilde tilfreds, da jeg erklærede, at jeg slet ikke kunde drikke vin: min læge havde under denne rejse forbudt mig det. Han tog sig dog i det og erklærede: "Barfod *skal* drikke vin!" "Men Barfod gør det ikke!" Han hviskede et par ord til tjeneren, der strags gik, men kom et øjeblik efter tilbage med en flaske, som han rakte *Abrahamsen*, der nu holdt følgende tale: "Da tyrkerne hærgede Chios, brændte de, som vi vide, også klostret og dræbte alle munkene. Disse havde været de eneste, som kendte fræmgangsmåden med at lave den ypperlige chiotervin, så kundskaben gik i graven med dem. Et par oksehoveder vin undgik dog ødelæggelsen og kom til Triest. Did kom jeg kort efter i en sending fra kong Frederik VI. Jeg købte det ene oksehoved, som jeg ved min hjemkomst delte med kongen. I den snes år, som siden er runden, er *min* del gået med på to flasker nær. Her er den ene. Drikker B. nu ikke et glas af den, så erklærer jeg, at han savner al historisk interesse. Det er første gang, den vin bliver budt ham, og det vil også være den sidste, ti den vil herefter ikke være at overkomme, den tilhører en svunden historisk tid, som aldrig vil vende tilbage." Og — jeg drak et glas af den, skønt det ikke var en rød, men en hvid vin; ja, jeg drak hele to glas.

Kammerherre *Falsen* bød os også på et par dage ud til Søbysøgård og hentede os med sin egen befordring. Han var også en galant vært, der havde meget at fortælle fra sin sømandsfærd; der var smukt både ved skov og ved sø, og der var en del ungdom i sommerferien, jeg mindes iblandt andre mindst tre unge piger, så det blev et særdeles fornøjeligt besøg. Den ene af de tre unge piger genkendte mig tretiseogs år senere i Trondhjem, hvor hun nu var gift og hjemfaren; endnu mere interesserede mig dog en anden, den unge Marie Arnesen Kall, da det blev hvisket mig i øret, at *hun* var den unge pige, som under navnet *Valgerda* havde skrevet det stykke i "Fædreland-

det”, der havde vakt så megen opsigt og visselig havde tiltalt mig langt anderledes, end det havde tiltalt (om jeg mindes ret) J. L. Heiberg¹). (Hende besøgte jeg også en menneskealder senere i anledning af et brev, jeg havde fået fra hende. Hun var nu en gammel svagelig, men åndsfrisk pige, der boede ene i et lille fattigt værelse, som rummede en seng, en stol, et lille bord og en kågekakkelovn. Fra dette listede hun sig daglig ind for at tilse og pleje de fattige syge og bringe dem kristendommens trøst.)

Dagene gik, og af bladene så jeg, at der skulde være en ny skamlingsfest. Den havde været så dejlig det forrige år, og jeg måtte atter med. Jeg drog da til Assens, hvor jeg som mangfoldige andre blev gæstfrit modtaget af agent *H. B. Bruun*, og fulgtes næste dag med dem til Skamling.

Landb. 15/8 95.

Den smukke Skamlingsfest skal jeg her ikke skildre; efter femti års forløb vilde jeg dog umulig kunne gøre det med samme friskhed i farverne, som det uden tvivl allerede den følgende dag skete i “Danevirke”. Jeg vil kun give, hvad der umiddelbart vedkommer mit eget smule jeg.

Der var allerede holdt et par taler og sunget flere sange, da professor *Flor* kom hen til mig og bad mig tage ordet. Jeg afslog det med bestemthed, og han trængte atter ind på mig. Jeg afslog det påny og gav ham mangfoldige grunde, hvorfor jeg hværken kunde eller vilde. Han vilde dog ingen af dem tage for god, ti min egentlige grund fortav jeg: at jeg havde kanselliet i hælene, og at det nødigt måtte vide, hvor jeg stak. Jeg kunde jo næmlig ikke betro ham dette, uden tillige at betro ham målet og hensigten med min rejse, og det skulde endnu være min egen hemmelighed. Jeg mente dog, at han var falden til føje, da jeg pludselig hørte ham sige til møller *Staal*, mødets ordstyrer: “Sig, at nu har Barfod ordet” og hørte *Staal* lige saa

---

¹) Marie Arnesen Kall's aabne Brev til Professor Ernst Moritz Arndt i “Fædrelandet” 17. Marts 1845. Heiberg skrev i Anledning heraf Lystspillet “Valgerda” (1847).

pludselig kundgøre det for hele mødet. Altså havde jeg ordet (jeg kunde jo dog ikke lade Flor og Staal i stikken og fræmkalde misnøje midt under den ypperlige stemning), og jeg blev hilst med bifald, da jeg trådte fræm, men, hvad jeg sagde, og hvorom min tale drejede sig, har jeg nu ikke den ringeste anelse om. I ville vist heller intet tabe ved ikke at få det at vide. Jeg havde jo ikke haft to minutters forberedelse.

Endelig sluttedes "det officielle møde", og med en student *Refslund* under armen slentrede jeg omkring ved bakkens fod. Pludselig udbrød Refslund: "Den mand, som ligger op ad grøftekantens der, er min fader, og manden ved hans side er fra Branderup." "Fra Branderup!" det for igennem mig som en elektrisk gnist: der havde jo min afdøde fader for 37 år siden været præst, og der var alle mine ældre brødre fødte. Vi gik hen til de to og talte med dem. Manden fra Branderup — det var Matias*) Fausbøll på Mandbjærg vilde have mig til at følge hjem med sig. "Det kan jeg ikke, jeg skal herfra til Ribe." "Når De følger med mig hjem, har De jo ikke så langt til Ribe." "Hvor langt?" "Kun fire mil." "Og hvordan skal jeg komme der med alle mine pakkenelliker?" "De kan sige til hvilken søm helst mand i Branderup, at han skal køre Dem, og han vil med glæde gøre det; men der skal ingen af de andre få lov, for jeg vil nok gøre det selv." Det ene ord tog det andet, og tilsidst lod jeg mig friste, en times tid efter sad jeg i våggen ved hans side, og ved næste morgengry vare vi på Mandbjærg. — Hvordan skal jeg skildre dette tre dages ophold? Som en løbeild gik det sognet rundt, at en søn af præsten Barfod var kommen, og, inden jeg rejste mig af den hvile, som jeg strags havde søgt efter den lange nattekørsel, var huset fuldt af mænd og kvinder, som vilde se præsten Barfods søn. Hvor det bevægede mig, og hvor det løftede mig at føle, hvilket velsignet minde min fader og moder havde efterladt sig i denne fjærne egn, i hvilken de i tolv år havde bygget, men som ingen af dem havde genset, siden de 1808 forflyttedes til Lyngby ved Grenå. Man havde

---

*) Det løber rundt for mig i øjeblikket. Han hed vist ikke Matias, men Tomas. Jeg må nærmere tænke mig om.

stadig fulgt dem, man vidste, at min moder var død i Lyngøys 1816, at min fader forinden havde oprettet seminariet samme-steds, at han atter var bleven gift, var bleven befordret til Fakse i Sælland, var atter bleven enkemand, ja endog, at han både var bleven provst og ridder og nu for fire år siden død. Ja selv de fem sønner, som vare fødte i Branderup, havde man fulgt, og mange gange måtte jeg høre, at “man havde endda hellere set, at jeg havde været Kristen eller Magnus osv., end at jeg var Frederik, som man jo aldrig før havde kendt.” Af min faders virksomhed, af mine forældres liv imellem dem, af mine ældre brødre osv. fik jeg mangt et træk, som man trofast og kærlig havde gemt, og det ikke alene af de ældre folk, men endog af de unge, som vare fødte efter deres bortrejse, men havde gennem sine forældre og bedsteforældre lært at agte og elske dem. Endnu et: skønt jeg jo åbenbart var deres stifbarn, måtte jeg dog omkring i hvært eneste hjem, men så hensynsfuld var man, at, da man strags den første morgen havde fået at vide af Tomas på Mandbjærg, at jeg på grund af en nys udstået sygdom hværken drak vin eller brændevin, hværken øl eller kaffe, men kun mælk, fristede man mig ikke en eneste gang, ikke et eneste sted, til at overtræde min læges forskrifter, men satte strags, når jeg kom, et krus nymalket mælk fræm for mig, og, hvor man havde dem, trakterede man mig med jordbær; ja, af de småting, jeg havde skrevet, kendte de adskillige, og helt unge piger kunde fræmsige flere af mine vers, som de havde lært, fordi de stammede fra en søn af ham, der for over en menneskealder siden havde været deres forældres præst.

I ville let fatte, at det kneb, inden jeg rev mig løs fra et sted, hvor mine forældre endnu således levede, men jeg havde jo et andet mål, som jeg måtte følge, og Tomas fra Mandbjærg kørte mig selv til Ribe, hvor han satte mig af hos den gamle *Chresten Lauridsen Knudsen*, faderen til mine senere venner *Knud Lavstsen* og *Jens Larsen Knudsen*.

På syvende uge har jeg ikke været ved dette brev, skønt det stadig har ligget foran mig; men der er gået så meget andet igennem mit hoved og hjerte, som havde større betydning for mig, så jeg overhørte alle purringer. I dag synes mig dog, at jeg kan fortsætte, men I må tage det, som det bliver.

Jeg kendte ikke et eneste menneske i Ribe, hvor jeg nu skulde træde offentlig op og nok kunde ønske mig en velvillig modtagelse. Jeg gik da strags til byens redaktør, som vistnok hed *Hyphoff*, for at han i sit blad kunde meddele, at jeg var kommen, og hvad jeg vilde; og han modtog mig med stor venlighed. Han fik strags hold i prokurator *Tvede* og endnu en anden mand, og det blev da aftalt, at jeg skulde meldes ind i byens klub og holde foredrag i denne. Noget lignende havde jeg allerede tænkt paa i Odense, da jo ethvert medlem af klubben jo måtte have ret til at føre ordet mellem de andre, men havde af flere grunde atter opgivet det. Nu blev det vedtaget. Byens avis stod helt til min tjeneste, og *Tvede*, en af byens anseteste mænd, var aldeles afgjort på min side (jeg lærte ham senere nærmere at kende under den grundlovsgivende rigsforsamling, af hvilken han også var medlem). — *Tvede* var tilfældig samme aften sammen med adskillige andre hos stiftamtmand *Sponneck*. Her var man allerede gennem avisen bleven underrettet om mit forehavende, og en af de tilstedeværende herrer opfordrede amtmanden til at forbyde mig det, men *Sponneck* svarede: "Ja, kunde jeg gøre det, vilde jeg gerne, men jeg kan ikke, for *Barfod* har pinedød ret!" Denne erklæring, der nok blev afgivet ved spillebordet, løb selvfølgelig som et lyn byen rundt. Det var nu godt nok, men det glædeligste var, at jeg i fire aftener havde salen fuld af opmærksomme tilhørere, både kvinder og mænd; og det hele gik helt stille og fornøjelig af. Jeg fik sagt, hvad jeg vilde, fik svaret på, hvad man spurgte mig om, og ingen lagde mig et halmstrå ivejen.

Jeg havde intet imod, at kanselliet tabte mit spor af sigte og måske helt glemte mig. — Så langt, jeg kan følge min slægt tilbage (1453), boede den på Sæddinggård; Ribe har haft en

kannik, som hed Barfod¹⁾), og i hele egnen, lige op til Varde og Ringkøbing, ja endnu videre, havde der i sin tid været præster, degne, herredsfogder osv. af navnet Barfod. Herregården Sædding var jo vel slået i stykker og opløst i de fire såkaldte Sæddingstergårde, men jeg måtte dog se, hvor den havde ligget; kirkerne og kirkebøgerne i Nebel, Sneum, Øsse, osv., måtte jeg have gennemgransket. En åtte dage kunde jeg nok anvende på dette arbejde, og jeg gjorde det. Drog så tværs igennem Jylland ad Horsens til, men overnattede undervejs først hos min svåger Birkedal i Sønderomme, dernæst hos min broder Hans i Klovborg.

I Horsens havde jeg tre sikre venner: herredsfoged *With*, overkrigskommisær *Holst* og oliemøller *Schytte*. Personlig kendte jeg jo vel ingen af dem, men ligefuldt vidste jeg, at jeg fuldt kunde stole på dem. Jeg blev da også modtagen som en buden gæst, og da de hørte, hvad min tanke var, hjalp de mig trolig tilrette. Også her, lige som stadig siden, mældte jeg mig ind i klubben. Jeg levede herredage i Horsens: hvær aften så smuk og talrig en tilhørerkræds, som jeg kunde ønske mig, om middagen snart til gæst hos den ene, snart hos den anden, formiddagen og nætterne (de desværre hullede, uordentlig førte) kirkebøger. Alt gik, som det skulde; kun den sidste aften fandt jeg (under segs øjne) en uvæntet modsigelse: jeg havde i slutningen af mit foredrag sagt, at *den* måtte ikke tale om fædrelandskærlighed, som ikke var rede til at ofre alt for fædrelandet: "Nu gælder det Sønderjylland! det er dette, vi skulle værge med vor sidste blodsdråbe! Tiden er nær, og den, der nu ikke kan se sig selv og sine kærester som et vandkoldt lig nedtrampet under tysklands hestehove og dog med en mands fulde alvår sige: også for den pris vil jeg værge mit land, — han må ikke tale om fædrelandskærlighed!" — Efter mødet var jeg tilfældig bleven ene tilbage med *With* og *Schytte*; de sagde da blandt andet til mig, hvor jeg dog kunde male sådanne billeder; "der var jo fred og ingen fare!" Det var to af vore fræmme-

---

¹⁾ Hans (Johannes) Barfod, Magister og Kannik i Ribe, senere Rektor sst., levede endnu 1490.

ligste jyske stænderdeputerede, der talte således, og det var halvtredie år før det "schleswig-holsteinske oprørs" udbrud! — (Iøvrigt holdt jeg også et særligt foredrag i Horsens for nogle ældre håndværkere, som kom og bad mig derom.)

Nu gik vejen til Aarhus. Her henvendte jeg mig strags til gamle borgmester *Fleischer*, af hvem jeg ikke forgæves ventede samme modtagelse som af vennerne i Horsens. Der var ingen vrøvl med ham, men han sagde, at det var en meget ubejlignelig tid (hvorfor mindes jeg ikke), jeg var kommen til Århus; jeg vilde vel også andetsteds hen, og, når jeg så vendte tilbage til den og den tid, kunde jeg sikkert håbe at finde ønskelige tilhørerkredse. — Selvfølgelig fulgte jeg hans råd. — Det var blevet skik, at byernes aviser meddelte underretning om mit komme og min afrejse; så vidt jeg mindes var det Århus avis, der måtte nøjes med at meddele, at B. er rejst igen, men vi vide ikke hvorhen. Nu, jeg rejste da også den dejlige vej fra Århus langs Kallø vig til min broder¹⁾ på Skærsø, og først et par dage senere drog jeg vejen til Randers.

Frederiksberg 2/10 95.

I Randers gik jeg strags til overlærer *Mørck*. Jeg kendte ham slet ikke, men han var særdeles imødekommende og hjalp mig trolig til rette med alt, hvad han kunde; det samme var, om jeg mindes ret, tilfældet med et par andre af skolens lærere. Også her var der en ønskelig kreds af tilhørere, men jeg havde næppe bestaget katederet og lukket munden på halv, før borgmesteren (*Koefoed* hed han) med ikke alt for stor mandighed, nedlagde forbud mod, at jeg holdt noget foredrag. Jeg benægtede hans ret hertil, da jeg jo var medlem af klubben, men han blev ved sit, og nu tog avditør Dahlerup ordet, den samme, som kort efter blev medlem af den grundlovs-givende rigsforsamling og amtmand på Færøerne. Han tog, det for at opfordre mig til at holde mit foredrag uden at ænse politiet, som der var truet med, men som vi nok skulde vide at holde borte. Jeg svarede ham, at visselig havde hværken borgmester, amtmand

¹⁾ Lauritz Ulrik la Cour.

eller kanselli ret til at forbyde mig at tale, og politiet kunde vi vel nok få bugt med, når vi vilde tage os selv til rette, men så vilde vi selv gøre uret, og det skulde vi nødig indlade os på. Desuden måtte han mindes, at i Randers fandtes der ikke alene politi, men også dragoner. Den myndighed, der havde gjort det første og andet skridt på urettens vej, vilde næppe betænke sig på at kalde dragonerne til politiets hjælp, og dem vilde vi umulig kunde magte. Jeg opfordrede derfor mine ærede tilhørere til med mig at bøje sig for uretten. Jeg havde desuden et andet forslag, som var bedre: da jeg havde forudset muligheden af, hvad der nu var sket, havde jeg af værten lejet den nedenunder liggende sal, der var lige så rummelig og hyggelig som denne. Det var nu min private lejlighed, og i denne vilde dog vel ikke politiet trænge ind. Jeg indbød da alle mine ærede tilhørere til i aften at være mine gæster, og jeg vilde da ligeledes indbyde dem, der stod nede i porten og på gangen, men hvæm jeg havde nægtet tilladelse til at følge mig herind, da de havde tilstået, at de ikke vare medlemmer af klubben, og jeg lige så lidt vilde medvirke til overtrædelse af klubbens love som af nogen anden lov. Således vilde vor allerede smukke kreds blive endnu talrigere. Jeg steg da ned af katederet, og, idet jeg gik forbi borgmesteren, sagde jeg til ham: "Måske har jeg endog den ære at se borgmesteren mellem mine gæster!" Han rystede på hovedet og tav, men fulgt af hele tilhørerkredsen, kun ikke af borgmesteren, og forstærket af de udenfor væntende, gik jeg ned i salen underneden, hvor jeg i fuldstændig ro og uden afbrydelse holdt mit foredrag. Men på grund af omstændighederne, og da jeg ikke kunde leje salen for flere aftener, blev det i Randers ved dette ene foredrag. — Nogle og tyve år senere, under helt andre forhold, holdt jeg et par år i træk på venlig indbydelse så mange flere foredrag i Randers (og i Århus).

Jeg gik nu til Viborg, hvor jeg havde en gammel ven og frænde (lige fra drengsårene) i assessor *Bregendahl* og fandt en ny ven i prokurator *Jespersen*, men fandt også nye kampe at bestå. Jeg fik strags at vide, at det ikke hjalp, at jeg var medlem af klubben, da den iltre stiftamtmand *Breton* kun var

altfor opsat på at gennemføre kanselliets forbud, selv om det kun kunde ske ved at fræmkalde skandaler. Der måtte altså tænkes på andre udveje. — Imellem borgerrepræsentanterne var der en købmand *Boye* og en [købmand] *Sandberg*. De vare ikke alene ivrige for sagen og ærgerlige over de vanskeligheder, der gjordes, men de havde hvær en tilstrækkelig stor lejlighed til at rumme tilhørerne. De sendte da indbydelser rundt i byen, hvær til sin aften, og en mængde tegnede sig. Alle disse forbedelser toge dog tid, og da alt var bragt i orden, havde jeg kun en aften til min rådighed. Nu, en er altid bedre end intet, og den eneste aften, der kunde være tale om, samledes vi mandsstærke, jeg mindes nu ikke, om det var hos *Boye* eller hos *Sandberg*. Men næppe havde jeg åbnet munden, før en (politibetjent?) sagde, stiftamtmanden vilde tale med mig. “Jeg har ikke stunder nu; vil *han* tale med mig, så lad ham vide, hvor han kan træffe mig; *jeg* har intet at tale med ham om.” Ja, han stod her lige udenfor døren, ude på gangen. “Nu, så skal jeg gå ud til ham, hvis *Bregendahl* og *Jespersen* ville følge med som vidner på vor samtale, så der ingen hemmelighed kan være.” *Bregendahl* og *Jespersen* vare strags følgagtige, og vi skred henimod fløjddørene, udenfor hvilke stiftamtmand *Breton* stod tillige med borgmesteren (jeg tror, han hed *Selmer*). Jeg slog fløjddørene på vidt gab, og stillede mig midt i den med *Bregendahl* og *Jespersen* ved siden. “De er kommen her for at holde foredrag, men jeg forbyder Dem det!” — og — henvendt mod borgmesteren — “når jeg nu går igen, så pålægger jeg Dem at sørge for, at *Barfod* intet foredrag holder!” Jeg vendte mig nu mod forsamlingen indenfor og tiltalte den: “De have alle hørt, mine herrer, så godt som jeg, hvad stiftamtmanden tillod sig at sige, men det betyder aldeles intet. Amtmanden har ingen politimyndighed i købstaden, og han kan ikke give borgmesteren et sådant pålæg. I et privat hus har *jeg* ret til at tale til og med de venner, som have indbudt mig, og *De* have alle ret til at høre mig. Amtmanden kan ikke forbyde det, og borgmesteren ikke heller, ej heller det kgl. danske kancelli, som jo skal stå bagved. Jeg kunde udførlig godtgøre Dem dette, hvis

det behøvedes, men det vilde tage for lang tid, og isteden for alle andre beviser skal jeg lade det blive ved et eneste, som må være Dem mere end tilstrækkeligt: Også i Ribe var jeg for at holde foredrag. Inden jeg begyndte, opfordredes stiftamtmand Sponeck til at forbyde det, og han svarede, at han vilde gærne, hvis han kunde, men jeg kan ikke, for B. har ret. Og uforstyrret holdt jeg hele fire foredrag i Ribe. De ser altså, at Danmarks dygtigste amtmand uden videre gav mig ret. Læg nu ham i den ene vægtskål og i den anden — haha — stiftamtmand Breton! og De ville let se, hvem der vejer mest.” — Der var hørende og seende vidner nok, og man sagde mig, at under hele min tale, men særlig under dens slutning, havde Breton stået med et ansigt, som han skulde æde mig, og med knyttede næver, som om han strags vilde slå klørne i mig og arrestere mig; men jeg havde næppe sluttet, før hele forsamlingen udbrød i et hjærteligt, stormende “Leve Barfod!” fulgt af hurraer, der lode til aldrig at ville tage ende. Den ikke altfor modige Breton betænkte sig og forlod os pludselig, idet han gentog sin ordre til borgmesteren.

Frberg 3/10 95.

For så vidt havde vi altså fred, men hvad var der nu at gøre! I en fart opgav jeg en del spørgsmål til Bregendahl, Jespersen og et par andre, spørgsmål, som de skulde gøre mig i en bestemt orden, og som jeg da udførlig skulde besvare dem. Hvis de havde indvendinger at gøre mod mine svar, skulde jeg også besvare disse, og ønskede man yderligere oplysninger om et eller andet, der mulig kunde synes mørkt, skulde jeg også stå til rede. Vi kunde da nogenlunde nå det samme, som om jeg holdt et samlet foredrag. Som sagt, så gjort, og vi toge strags fat. Da en stund var gået, mente borgmesteren, at det jo var forbudt B. at holde foredrag, og dog holdt han dem. Fra vor side mente vi, at det var jo en samtale i en privat vennekreds, som man hværken kunde eller vilde lægge bånd på. “Ja vel var det på en måde en samtale, men B. var dog næsten ene den, som havde ordet, og hans svar havde en påfaldende lighed med foredrag.” “Ja vel”, svarede man, “fordi vi andre

ere ikke således inde i forholdene som han, men ønskede at blive det, og gøre ham derfor vore spørgsmål om det meget, som er os mindre klart, og ere ham da taknemmelige, jo grundigere han klarer os det". En stund slog borgmesteren sig til tåls ved denne fræmstilling, men blev dog atter urolig og måtte påny beroliges ved lignende svar. Når jeg undtager sådanne enkelte afbrydelser, der dog altid toges ret gemytlig, havde vi en hyggelig aften, og jeg fik i det væsentlige sagt, hvad jeg vilde.

Noget blev jeg dog sagtens afsnuppet, ti efter foredraget havde man gjort gilde for mig hos en eller anden restavratør, og dette måtte heller ikke forsømmes. Nu, det var en stor og livlig kreds, i hvilken ingen lagde bånd på sin tunge eller gjorde sit hjerte til en røverkule. Det var da et fornøjeligt gilde, og tiden havde vinger. Jeg holdt dog øje med klokken og vilde bryde op for i rette tid at kunne nå postvågnen, der fra Hobro skulde bringe mig til Ålborg, men jeg blev trukken ned på mit sæde igen: jeg kunde være aldeles rolig, man skulde nok passe tiden og sige mig, når jeg måtte bryde op. En times tid eller mere måtte jeg da påny slå mig til ro. Så kom opbrudet, og alle fulgte de mig ud og hørte mig ikke alene sige til kusken, at han måtte sørge for, at vi nåede Hobro i rette tid, men de gentog det og gjorde ham ansvarlig for, at jeg ikke kom for sent. Jeg satte mig da ind i den lukkede vågn og puttedes, skønt det jo var en sommernat, ind i købmand Boyes (bjørneskinds?) -fodpose, der var så rummelig, at hele min krop skjultes i den, og den blev bunden mig om halsen. Nu lukkedes døren efter et varmt "leve!" og farvel. Men dengang var jeg endnu ikke tunghør, og jeg hørte dem byde kusken: "Kør fod for fod, så vi alle kunne følge dig!" Jeg anede ikke, hvad der lå bag denne ordre, men jeg mærkede, at det virkelig gik fod for fod, indtil vi pludselig holdt helt stille. Da (af kusken fik jeg senere at vide, at det var udenfor stiftamtmandens hus) lød der et hundredfåldigt "Barfod leve!" med påfølgende hurraer og så (til kusken): hør, hvad vi har sagt, og kør nu rask til!

(I det brev, som jeg i begyndelsen af dette brev omtalte, skriver man mig til, at alle de "oprørske", iblandt dem også

prokurator Jespersen, “den følgende dag måtte møde i politiretten.” Det var mig hidtil noget helt nyt, og hvordan det gik dem, aner jeg ikke; jeg vil dog håbe, at de slap læmpelig. — Selv så jeg kun stiftamtmand Breton en eneste gang senere, og da var der vel gået det meste af en menneskealder. Det var hos Peter Rørdam, hos hvem jo alleslags mennesker havde ærinde, at jeg engang tilfældig stødte på ham. Om han genkendte mig, skal jeg ikke kunne sige, men jeg ved nok, at jeg ikke genkendte ham, og Rørdam måtte præsentere os for hinanden. Men næppe var dette sket, før han sagde skyndsomst farvel, uden at vi fik givet hinanden hånden til goddag, og jeg måtte strags forklare den forbavtede Rørdam, hvad grunden dog kunde være.)

Kusken bragte mig i rette tid til Hobro, men det var også den alleryderste tid, så jeg aldeles bogstavelig måtte springe fra min egen vogn ind i den allerede kørende postvogn, og hværken om billet eller betaling kunde der være tale. Hvordan det gik med denne sidste, om jeg mulig erlagde den i Ålborg, har jeg selvfølgelig for længe siden glemt.

Frberg 4/10 95.

Jeg nåede altså til Ålborg, som jeg aldrig tidligere havde betragt, men det første hus, som jeg holdt mit indtåg i, var politikammeret. Ti, inden jeg var halft ude af vognen, bragte en politibetjent mig en tilsigelse til øjeblikkelig at møde hos politimesteren. Jeg fulgte ham da, og i næste Øjeblik stod jeg ansigt til ansigt med politimester *Wolfert*. Han imponerede mig dog slet ikke; han syntes mig tværtimod at være en velvillig, ret høflig mand, men han oplæste for mig et bestemt forbud imod, at jeg holdt de tilsigtede forelæsninger. Jeg erklærede lige så bestemt, at det forbud var ulovligt, og at jeg derfor ikke vilde efterkomme det. Han vilde ikke indlade sig i nogen debat med mig, og det fortænkte jeg ham ikke i, men han vilde have en skriftlig tilståelse for, at forbudet var forkyndt mig; og den fik han. Samtidig meddelte jeg ham dog, at jeg sandsynligvis samme aften under en eller anden form vilde åbne mine fore-

drag på et sted i den mig vildtfremmede by, som jeg altså ikke nu kunde betegne ham, men som han vistnok let vilde få kundskab om gennem rygtet! "Under en eller anden form!" — ja, for jeg forudså, at, når myndighederne ulovlig vilde forbyde mig at holde et sammenhængende foredrag, vilde det vel gå her som i Viborg, at tilhørerne gjorde mig adskillige spørgsmål, og dem vilde jeg da besvare, så godt jeg kunde. Ja, når jeg vilde love ham ikke at holde foredrag, så vilde han heller ikke modsætte sig slige samtaler. "Jeg lover intet; jeg forbeholder mig min ret, kun lover jeg, så vidt det er mig muligt, at optræde således, at jeg ikke frister myndigheden til ulovligheder." Og dermed skiltes vi.

Man vil mindes, at jeg i Ålborg bevægede mig imellem lutter fremmede, og man vil da ikke undres over, at jeg efter et halft hundredårs forløb ikke kan mindes navnene på de mange, som opsøgte mig på hotellet og tilbøede mig sin tjeneste med råd og dåd. Jeg mindes kun den første og iltreste, redaktør og stænderdeputeret *Bernhard Réé*, ikke fordi han var mig den behageligste; tværtimod; men fordi han til enhver tid var den ivrigst optrædende, fordi han stadig fulgte mig, hvor jeg gik og stod, og fordi jeg både i rigsforsamlingen og på de følgende rigsdage fik så meget at gøre med ham.

Som jeg havde forudsagt politimesteren, fandt det første sted allerede samme aften og det i den af mig som mulig antydede samtaleform. Han var selv tilstede hele tiden både denne og den næste aften. Men efter foredragene fulgte der livlige og stærkt besøgte gilder på hotellet, og i dem deltog han ikke, men desuagtet spiste og drak vi ligefuldt under politiets årvågne tilsyn, ti hans betjente overvågede dem med uniform og skilt. Således gik det som sagt de to første dage, men den tredie dags formiddag gik jeg op til ham på politikontoret og erklærede ham, at jeg ikke længere vilde finde mig i samtaleformen, der var for trættende både for tilhørerne og mig. "I aften holder jeg derfor et frit foredrag, det må så gå, hvordan det vil!" Rimeligvis har han selv fundet, at der intet statsfarligt var i mine udtalelser, at kanseliets angst derfor var spøgelsesfrygt; ti

han tav til min erklæring (jeg mindes i det mindste ikke, at han kom med nogen indvending), og jeg udførte under mine tilhøreres tydelige bifald min beslutning; men politimesteren selv udeblev, hvad enten så — jeg ved det ikke — hans betjante vare tilstede eller ikke. — Og jeg var færdig i Ålborg; nu stod efter min plan kun Århus tilbage, men nu var også den tid kommen, som borgmester Fleischer havde agtet for belejlig. Jeg drog da did.

Jeg havde det hjærtelig godt i Århus: selvfølgelig havde borgmester Fleischer passet den rette tid og holdt ord; jeg havde en smuk tilhørerkreds i to store klubber eller foreninger; ja, der kom en tredie til: det var en samling af ældre og yngre håndværkere, der ligeledes ønskede at høre, hvad jeg kunde fortælle dem om Sønderjylland, men hvis bøn jeg selvfølgelig umulig kunde modstå; og så boede jeg ikke på et gæstgiversted, men hos min kære broder *Holger*, hos hvem og hos hvis hustru og deres segs raske børn jeg stadig kunde hente ny forfriskelse. Jeg har derfor fra Århus kun dette ene at melde jer, at her så lidt som i Horsens, og da i grunden i Ribe med, blev der lagt mig et eneste strå i vejen, men alt løb stille og fredelig af. Jeg holdt et par foredrag daglig, og jeg bilder mig i det mindste ind, at der var andre glade for min smule virksomhed end jeg selv. I må ikke forstå det således, som om jeg mente eller mener, at jeg havde udrettet noget stort eller som om jeg ved denne lejlighed pludselig var kommen i besiddelse af en veltalenhed, som jeg aldrig har ejet, og det hværken før eller siden. Nej, men man havde ligesom på følelsen, at der var store tider, som nærmede sig, og at der dog var adskilligt, som man skulde have klaret både for ånd og hjærte, før man ret kunde tage imod dem. Det var den følelse, der havde drevet mig ud, og jeg tror virkelig, at det lykkedes mig selv at vinde en større klarhed, end jeg hidtil havde rådet over; det var den samme følelse, som både her og der fylkede de tætte skarer om mig, og jeg tror, at vi til et vist mål alle nåede, hvad vi savnede og søgte.

— — Min rejse var endt, og jeg drog atter til det kære hjem, hvor jeg modtoges med åbne arme. Jeg drog skrøbelig hjemme-

fra, jeg havde gjort en i mange måder anstrengende rejse, men jeg vendte styrket tilbage, sund både på sjæl og legeme. Ploug havde ikke fået anledning til, som han havde lovet mig, at bringe min Emilie det frygtede budskab, der visselig vilde have lydt hende som et tordenskrald, om han end havde bragt det "så læmpelig som muligt". Nu kunde hun kun med mig glæde sig over en vel udført rejse, der havde bragt hende en karsk og glad husbond tilbage. End videre: ikke alene fra Danmark, men fra Sverrig og Norge fik jeg både lykønskninger og taksigelser for rejsen, ja en særlig lyrisk nordmand mente endog, at jeg havde udført en "stordåd". Nu, han var hværken den første eller sidste lyriker, som gjorde en myg til en elefant! Og — for heller ikke at glemme dette: gamle Drewsen vilde ikke have sine hundrede daler tilbage, som han jo dog kun havde lånt mig; han mente, at de vare brugte så godt, at han var glad ved, at han uden at ane det havde fået del i en sådan gerning.

Kun "Fædrelandet" kom det til at gå ud over: det fik en af sine utallige sager for den måde, hvorpå det havde omtalt min rejse og kanselliets og politiets forfølgelser af mig¹). Men, hvorledes den sag endte, om med frifindelse eller med domfældelse, har jeg for længe siden glemt.

XVI

MARTSDAGENE

Lykkesholmsalle d. 20. novb. 1895.

Så vidt jeg kan skønne, har jeg vistnok i en segs, syv uger ikke været ved denne række breve, i hvor tit og alvårlig jeg end er purret. Jeg har i mellemtiden måttet skrive adskillige andre uopsættelige breve til frænder og venner og besvare en mængde forespørgsler om dit og dat. Desuden skriver jeg nødig uden om formiddagen, der er så kort; om aftenen læser jeg. Hertil kommer, at jeg synes, at I både gennem tryk og samtale må kende

---

1) Kancelliet begærede $\frac{2}{3}$ 1845 Tiltale rejst imod "Fædrelandet" for en Artikel i Nr. 1977 om Barfods Rejse.

mig mere end tilstrækkelig. Jeg savner da tit lyst til at skrive om mig selv, da jeg kun har udrettet så lidt, der egner sig til at komme til efterverdenen, selv om denne efterverden nærmest er mine egne børn og børnebørn. Derfor har jeg ikke givet og vil heller ikke give nogen levnedstegning af mig selv; jeg holder mig helst til begivenheder, som jeg har overværet, tildels taget del i, og i hvilke jeg har haft det held at se et og andet, som andre ikke have set; eller at skildre personer, som have virkelig historisk betydning, og som jeg tilfældig er kommen i berøring med.

I dag vil jeg skrive om *martsdagene*. De ere skildrede så tit, og særlig er de skildrede af *Rosenberg* i en hel stor bog. Den læste jeg strags, så snart den (1ste udg.) var udkommen, siden har jeg ikke set den. Jeg skrev *Rosenberg* et udførligt brev til, hvori jeg gav ham adskillige småtræk, som han ikke havde kendt. Han takkede mig hjærtelig og lovede, at de alle skulde komme i næste udgave, som han dog ikke oplevede. Om de virkelig have fået plads i 2den udg., som jo hans søn besørgede, ved jeg ikke, ti jeg har aldrig set den. Jeg måtte påny læse bogen igennem, hvis jeg skulde mindes alt, hvad jeg dengang gav ham; nu vil jeg give, hvad jeg levende mindes, af hvad jeg dengang savnede i hans ypperlige bog. Måske glemmer jeg adskilligt, måske tager jeg et og andet med, som jeg dengang oversprang. —

— Vor søn Frederik blev født ved firetiden om eftermiddagen, torsdagen d. 16. marts 1848. Derfor havde jeg holdt mig hjemme både de nærmeste foregående og efterfølgende dage, og havde således ikke ret fået rede på begivenhederne. Mandag eftermiddag d. 20de stod jeg og arbejdede ved min pult. Da trådte pludselig Orla Lehmann ind til mig. Han fortalte mig om det oprørske møde, som den såkaldte "fælles schleswigholstenske stænderforsamling" to dage tidligere havde holdt i Rensborg, og om hvilket I kunne læse det nærmere i mine "Fortællinger" (3die udg., 2det bind, s. 617). Nu agtede man samme aften at holde et møde i Kasino, hvorfor han bad, om han et øjeblik måtte tage plads ved min pult. Han stod der

vel et kvarter, og hans pen gik flydende. Det var de fem beslutninger, som han samme aften vilde forelægge kasinomødet. Da han var færdig, sagde han farvel og gik tværs over gaden til professor Clausen for at forelægge ham dem.

Som omstændighederne vare, kunde jeg ikke selv komme på kasinomødet, ej heller på det studentermøde, som samtidig holdtes på studiegården, men heldigvis kom kort efter Sven og Johan Grundtvig ind til mig. De vilde bægge på studiegården og lovede, at de om natten, når jeg overlod dem mine nøgler, skulde bringe mig efterretning om alt, hvad der var foregået på bægge møderne, som stode i stadig og nær forbindelse med hinanden; og de holdt ord.

Alle de af Lehmann formede beslutninger bleve selvfølgelig vedtagne imod en eneste stemme, — det var schleswigholsteneren (*Francke?*), som havde vidst at skaffe sig adgang til Kasino, men næste dag skyndte sig did, hvor han havde hjemme. — Da beslutningerne vare vedtagne, opfordrede professor *Karl Mariboe* til, at man strags skulde overbringe kongen dem, men det var jo midnat, og, som bekendt, afværgede Tscherning og Karl Ploug dette nattetåg.

Lykkesh. 21ste novb. 1895.

Så kom d. 21ste marts. Sven Grundtvig havde fortalt mig om det påtænkte folketåg til Kristiansborg slot. I det måtte jeg være med: Min Emilie havde det efter omstændighederne godt; hun anede intet; henved frokosttid sagde jeg hende, at jeg skulde ud at besørge et ærinde, og sagde hende et kort farvel. På Gammeltorv og Nytorv var den sidste plads optagen af den bølgende menneskemængde. Jeg tog stude på hjørnet af Nygade, hvorfra jeg havde udsigt til Rådhuset. Der hvilede en alvårsfuld ro over de tusinder af mænd, som fyldte torvet, og alle vinduer vare tæt besatte af kvinder. Ved tolvtiden åbnede Rådhusets porte sig, og borgerrepræsentationen trådte ud med gamle *L. N. Hvidt* i spidsen. Det syntes mig umuligt, at den gennem folkehavet kunde bane sig vej til Nygade, men i et nu åbnede der sig dog en vej for den, og under afsyngningen af fædre-

landske sange sluttede borgerne sig til den. Det blev et majestætisk tåg, der våksede og våksede, alt som man gennem Nygade og Vimmelskaftet over Højbroplads skred op mod Slotspladsen, i rækker, så vidt jeg mindes, på segs. Alle døre, porte og vinduer vare fulde af tilskuere, men i fuldstændig ro gik tåget fræm. — Omtrent udenfor nr. 21 i Vimmelskaftet mødte det statsminister Ørsted i fuld æmbedsdragt. Han kom lige fra et statsrådsmøde og gik ene den modsatte vej af os, til sin bolig på Gammeltorv. Der var næppe nogen anden af regeringsmændene, som i de dage var mere ilde set. Han kunde let have undgået at møde os ved at dreje af i en af sidegaderne, men uden trods gik han med rolig selvbevidsthed forbi det lange tåg, og gik ufortrædiget og ukrænket, skønt selvfølgelig kendt af os alle. — Således havde stunden taget magt selv over den hårdeste iblandt os. — Vi svingede undervejs omkring hjørnet af Højbro og Læderstræde. Der stod som sædvanlig en flok af sjakkerjøder, denne usle slægt, som nu heldigvis synes uddød, hvis eneste tanke var den smudsigste vinding gennem al slags smudsig handel; også de syntes løftede af øjeblikkets alvår: deres ryg var rettet, deres blik spejdede ikke grundigt efter pjalter og allehånde andet affald; "også de syntes," som Balt. Christensen udtrykte sig, "den dag at være adlede."

Vi kom ind på den mægtige Slotsplads, som endnu dengang hværken havde statuer, plantninger, stationsbygninger eller andet, der brød den store flade, og som dog næppe kunde rumme os. Vi vare vel henvend tyvetusinde. En gammel anordning bød, at, når der samlede sig en større mængde på Slotspladsen, skulde garden rykke ud og rødde den; men garden blev sidende rolig i sin vagtstue. Der gik dengang det sagn i byen, for hvis fuldstændige pålidelighed jeg dog ikke tør indestå, at den dag, da kasinomødet skulde afholdes, vilde man haft Frederik VII til at forbyde det. "Hvorfor?" skal kongen have spurgt, "hvad er det for mennesker, der ville holde møde? ville de stjæle? eller brænde? eller hvad ville de gøre?" "Nej, visse- lig ikke! de ville politisere!" "Nu vel, lad dem det!" Og mødet blev ikke forbudt, lige så lidt som garden nu fik ordre til at

rødde Slotspladsen. — Selvfølgelig varede det en stund, inden hele tåget var rykket ind og havde ordnet sig, og inden deputationerne, med gamle Hvidt som ordfører, kom gennem slotsporten op til kongen, hos hvem den skulde hente det svar, der skulde afgøre Danmarks skæbne.

Jeg havde taget plads ved Holmens bro. I lydløs spænding stode vi alle og ventede. Jeg fik lyst til at overse det hele og uden videre lagde jeg hænderne på mine to formænds skuldre for således at løfte mig i vejret. Hvem det var, anede jeg ikke, men den gang slog det samme hjærte i os alle, og vi vare alle som gamle kyndinger.

22den novb. [1895].

Det var et ophøjet syn, jeg fik, ud over det stille, mægtige folkehav. Ikke alene var hele Slotspladsen overfyldt indtil sidste tomme, men alle gaderne ligeså, såvidt øjet kunde række; ikke alene vare porte, døre og vinduer fulde af forvæntningsfulde tilskuere, men også husenes tage ligesom alle skibene i kanalen; hvem der ikke kunde få plads på dækket, hang i masterne eller vare krøbne op i tovene. Men alle bevarede de den yderste stilhed og ro. Det var et gribende syn: hele den uhyre, fredelige folkemængde, bårne af en og samme tanke. Da faldt det mig pludselig ind, hvis nu, som for et par dage siden i Berlin ved en lignende lejlighed — det være af vanvare, af kådhed eller med fuld villie — der gik et par dræbende skud ind i den fredelige mængde, — hvad så? Så havde vi her som hist revolutionen! Til en begyndelse pillede man brostenene op til selvforvar; og hvad der så vilde følge af blod og brand og jammer, kunde ingen forudse. Der kom et gys over mig, og jeg lod mig atter glide ned fra skuldrene. Men i det samme åbnedes slotsportene atter, og Hvidt trådte ud med den øvrige deputation. Hvad budskab han bragte fra kongen, vide vi alle: “Når De, mine herrer, ville have samme tillid til Deres konge, som jeg har til mit folk, skal jeg være Dem en trofast leder til ære og frihed!” Men gamle Hvidts stemme var for svag, til at flere end de allernærmeste kunde høre denne hilsen. Disse brøde dog ud i et ustandseligt “Kongen leve!”, der med lynets fart forplan-

tede sig til alle de fjærnere stående; om det så var garderne i vagtstuen, istemte de den almindelige jubel; og den fredelige revolution, den skønneste, noget folk har set, var fuldbragt!

I et nu var slotspladsen atter tom. — Jeg vilde gennem slotsgården over i Nyvestergade for at hilse på fru Bregendahl, hvis årsdag det netop var. Udenfor Børsen stødte jeg på den gamle regensprovst *Fabricius*. Han var en grundhæderlig og en igunden frisindet mand, men han havde ikke kunnet følge de unge i deres politiske frihedstrang. Han var stokdøv, og kun ved fagter og adbyrd kunde jeg tilkendegive ham min glæde. Men den gamle mand rystede misbilligende på hovedet. Det var det første tegn på utilfredshed med det skete, jeg modtog; den følgende dag modtog jeg noget lignende hos gamle Grundtvig, og to dage efter et lignende, om end noget mildere, hos min svåger og ungdomsven Birkedal. Heldigvis var derimod min Emilie strags og fuldt enig med mig.

D. 22de op ad formiddagen gik jeg atter ud. Jeg vilde op i studenterforeningen for at spørge nyt. Da jeg gik igennem kolonnaderne ved slotskirken, kom en mand skrånende over til mig; gav mig hånden og nævnede mig ved navn. Jeg kendte ham ikke, men måtte spørge, hvem han var. Det var politidirektør *Bræstrup*, hvem jeg, mig vitterligt, tidligere kun havde set en eneste gang, og det var nu sytten år siden, da han en dag gæstede Gjorslev, hvor kammerråd Dorph var hans gamle kynding. Uden indledning fortalte han mig strags, at vi havde fået et nyt ministerium, samt hvem de nye ministre vare, og bad mig bringe det videre. Jeg nævner dette, fordi jeg mange gange har set udtalt forundring over, hvor hurtig denne efterretning blev udbredt, men aldrig har set forklaret, hvordan det kunde være gået til. Når *Bræstrup* således ligefræm opsøgte mig, der var ham så godt som helt fremmed, og gav mig det angivne hværv, har han åbenbart gjort det samme ved andre, som han kendte; og der kan derfor ikke være tvivl om, at jo gåden er løst, og at politidirektøren selv var den, man havde at takke for den vidunderlige hurtighed, hvormed rygtet udspreddes.

Jeg gik altså op i studenterforeningen, hvor der selvfølgelig,

som altid i den tid, var generalforsamling dag ud og dag ind. Selvfølgelig røgtede jeg samvittighedsfuldt det hværv, som Bræstrup havde givet mig, og mit budskab blev hørt med lige så stor glæde, som jeg bragte det. Men på katederet stod *Israel Levin*, og han opfordrede med mange ord og stor varme til at kræve af regeringen, at den strags skulde lukke alle byens porte, for at det ikke skulde komme til oprørernes hovedkvarter, hvad der foregik herinde. Jeg gjorde opmærksom på, at København havde forstæder, hvis beboere også vidste, hvad der skete, og hvis mund man ikke kunde lukke, så det nyttede ikke at lukke Københavns porte. Vilde man nå det tilsigtede øjemed, måtte man helt afspærre hele Sælland. Og heller ikke dette var tilstrækkeligt, ti på reden lå der skibe, som alle måtte beslaglægges, hvis man vilde være sikker på, at rygten ikke spredte sig fra dem. Dermed var Levins forslag kastet til jorden. (Det viste sig da også snart, at den forræderiske oberstløjtnant (*Fabricius?*) allerede ved løgn havde skaffet sig kurerpas hos postdirektøren, *Danneskjold-Samsø*, og på dette sted med kurerkusk var ilet til Kiel, hvor han var den første, som bragte meddelelser, løse og faste, om hvad der var foregået i København.) —

Jeg vilde atter gå hjem. Da jeg gik ned ad trapperne, kom jeg til at følges med en mand, som jeg aldrig havde set før og aldrig siden, skønt han selv og hans navn var så kendt som Randers handsker. Det var prokurator *Filip Julius Knudsen*, som ligeledes vilde gå hjem. Som vi nåede udgangen, mødte vi i selve porten et par mennesker, der hidsblæsende fortalte os, at en deputation af flere oprørere var kommen til København og tagen ind i hotel d'Angleterre, men at de ikke følte sig sikre der og derfor ønskede at komme i et privat hus; at et sådant var tilbudt dem af grosserer *Alfred Hage* (Kronprinsessegade), men at de ikke turde gå den lange vej uden eskorte og derfor bade om at eskorteres af studenterne. Vi viste dem vejen op ad trapperne, hvor de vilde finde en større samling studenter, til hvem de kunde henvende sig. Men selv fik vi lyst til at se, hvorledes der vel kunde se ud i nærheden af hotel d'Angleterre, og vi fulgtes da ad, Knudsen og jeg, til det nævnte hotel.

Kongens Nytorv var i dag nogenlunde ligeså fuldt som Slotspladsen i går, men det var tildels en helt anden befolkning, og stemningen var langt mindre hyggelig. Også de tilstødende gader vare tæt fyldte ligesom hotellets gård og gårdsplads. Fra flere sider hørte man ytringer som "De fem kæltringer derinde stå i spidsen for oprørerne, der vilde myrde vore brødre og sønner; det var en skam, om de skulde slippe helskindede bort." Jeg havde endnu dengang en mægtig stemme, og, efter at have banet mig vej til porten, råbte jeg overlydt (omtrent): "holsteinerne har gjort oprør, og de skulle bekæmpes, straffes, hvis de ikke falde til føje. Men man tager fejl, hvis man mener, at den deputation, som er sendt hid, dannes af de opsætsige førere. Jeg kender dem ikke, men det er dog klart, at i et sådant øjeblik må alle de rette førere være samlede i hovedkvarteret, og man sender ikke over i sin fjendes lejr, hvem man ikke mener at kunne undvære, hvis de skulde komme noget til." Sådan var min tankegang, og jeg fandt den ret fornuftig, finder den således endnu; men den gjorde ikke det mindste indtryk, hvad enten det så var min personlighed, der havde skylden, eller min brist paa veltalenhed. Da tog Filip Julius Knudsen ordet, og hans ord vare hværken flere eller færre end disse: "Ja, var det *femtusinde*, vi her kunde hugge ned på stedet, det var en anden sag; men *fem* mennesker, de ere jo ikke værd at røre ved!" Den tale slog igennem, og han fik under latter et skingrende hurra. Ti det er sikkert, at når man vil tale til en stor og stærkt bevæget forsamling, må man ikke bruge mange ord. Men i det samme kom Studenterforeningen med Ploug i spidsen. I en fart bleve vi enige om at hænte de fem ned og føre dem til Hage. Fem af os skulde tage hvær sin under armen, de øvrige studenter skulde danne espalier, og således dækkede på bægge sider skulde de tiltræde vandringsen. Om vor højre arm skulde vi binde et hvidt tørklæde. Det kneb lidt at få espalieret dannet og således en vej banet over torvet, ned igennem Gothersgade og Kronprinsessegade, men det gik dog. I hvormange studenter der var,

kunde de selvfølgelig dog ikke danne et tosidigt espalier hele den lange vej uden ved stadig at flytte sig fræmad, og det gjorde de.

26te novb. 95.

Jeg fik *Gulich* under armen, jeg tror, at Ploug fik *Olshausen*, men hvæm der fik de andre, mindes jeg ikke; ja, jeg mindes ikke engang navnene på dem alle fem: foruden de to allerede nævnte kan jeg i dette øjeblik kun få fat på en tredje: *Neergaard* fra Øvelgønne. — Og vi satte os i tritt. Men, som vi drejede om hovedvagten, kom en eller anden af mine kyndinger, hvem jeg spurgte, om han kendte navnene på de nye ministre. Han kendte dem ikke, og jeg måtte da regne ham dem op: *Moltke* konsejlspræsident, *Bardenfleth* justitsminister, *Bluhme* handelsminister osv. osv. Men imens det skete, bleve vi selvfølgelig ved at fortsætte gangen, hvoraf følgen blev, at, inden jeg havde opregnet dem alle ni, havde vi nået adskillige tilskuere, som kun havde opfattet de sidste navne. På deres opfordring måtte jeg da stadig begynde forfra, og lige fra hotellet til Hages bopæl fik de fem Schleswigholsteinere bogstavelig intet andet at høre end navnene på de ni ministre, og alle deres porteføljer, så, havde de ikke forinden været bedre underrettede, havde de måttet tro, at det danske språk kun talte disse atten ord.

— Forøvrigt gik vandringsen ypperlig: uagtet gaderne vare så pakkede, at man havde møje med at trænge igennem dem, og det vistnok på størstedelen af folk, som man til daglig kalder pøbel; uagtet alle vinduer var fulde, og en hel del lå på tagene; gik tåget i en sådan ro, at ikke et eneste ukvæmsord faldt mod de fem oprørere, ja ikke en gadedreng fløjtede eller peb i fingrene. — Som jeg skrev for over en menneskealder siden: "Ja, den 21ste marts 1848 var en dejlig dag! . . . men den 22den marts stod ikke i skønhed tilbage for den 21ste . . . Københavns befolkning havde under indtrykket af begivenhedernes alvår hævet sig til en storhed, en majestæt, der havde gennemtrængt alle dens lag, alle dens individer kunde man næsten

sige,” — saaledes tænker og skriver jeg endnu med alle de op-højede minder fra hin tid lyslevende for øje.

Endelig nåede vi til Hages bolig og gik med dem, vi skulde bringe i sikkerhed, op ad trapperne. Vi kom lige ind i den store sal med tre fag vinduer ud imod gaden og et stort ovalt bord midt på gulvet. Jeg havde lyst til at se, hvorledes Kronprinsessegade tog sig ud, og gik derfor tværs over gulvet til det østligste vindue. Jeg måtte da gå lige forbi de fem oprørere, som havde stillet sig på rad for enden af det ovale bord. Jeg talte ikke et ord til dem, så knap på dem, men, da jeg nåede til den sidste, det var Neergaard, sagde han på rent dansk til mig, som om det var en fortsættelse af en tidligere sætning: “Vi have *også* altid stolet på den danske *gæstfrihed*, ellers vare vi heller ikke komne.” Nu vendte jeg mig mod ham, så ham stift i øjnene og svarede: “*Gæstfrihed!* De misbruger ordet. Mod oprøreren viser man ikke *Gæstfrihed*. De har dumdristigt betroet dem til det danske folks æresfølelse og højmodighed, og det skal vise sig, at et tryggere skjold gives der ikke.” Han tav, om slået? eller krænket? ved jeg ikke, men jeg så ud af vinduet, og så hele gaden så tæt pakket af mennesker, unge og gamle, mænd, kvinder og børn, at der næppe vilde have været plads til flere; de måtte da have stået på hinandens skuldre. Da jeg et øjeblik havde stået hensunken i betragtning, tog Ploug ordet fra salens vestligste vindue. Hans tale kan jeg nu ikke mindes, men da han havde sluttet, gik jeg hen til det samme vindue og råbte som han ned til dem på gaden, væsentlig vistnok det samme, som jeg nys havde sagt til Neergaard. Derpaa trådte Hage selv frem og råbte hverken flere eller færre ord end disse: “Og nu rolig enhvær hjem til sit!” Som et tusindfaldigt ekko bleve disse hans ord gentagne af den nedenfor stående mængde, og — i næste øjeblik var hele gaden som fejjet!

27. novb. 1895.

Jeg vilde nu skynde mig den korteste vej gennem smågaderne til mit hjem på Nørregade, men næppe var jeg kommen ind i en af dem, før en mand kom hen til mig og sagde, at han var

medlem af den og den forening, der netop nu holdt møde (det gjorde jo alle foreninger stadig i hine dage!), om jeg derfor ikke vilde gøre foreningen den tjeneste at gå op i den (den var kun et par huse borte) og fortælle den, hvad jeg vidste om forholdene. Jeg lod mig overtale, og et par minutter efter måtte jeg stå op på et stort spisebord for at tale til forsamlingen. Næppe havde jeg udtalt, før en af tilhørerne sagde, at han tillige var medlem af den og den forening, der netop var samlet i det og det hus, nogle få skridt herfra, og om jeg ikke vilde gøre også denne forening samme tjeneste. Flere stemte i med, og jeg kunde umulig modstå. Hvad de to foreninger hed, og hvor de holdt møde, har jeg ingen anelse om. Godt og vel (det mindes jeg ikke for vidst) om jeg ikke lod mig trække op i endnu en tredie forening; men jeg mente jo, at jeg kun gjorde min pligt, og allevegne havde jeg taknemmelige og opmærksomme tilhørere, vistnok normalt af den tarveligere håndværkerstand.

Endelig kom jeg hjem og kunde fortælle min kone, hvad jeg i dagens løb havde oplevet. Hun lå jo endnu i sengen (kun segs dage efter sin nedkomst), og hun hørte alt med levende deltagelse og glæde; men det kunde let blevet os bægge meget dyrt. Jeg havde været uforsigtig, ikke taget tilbørligt hensyn til hendes tilstand, og jeg havde næppe endt, før det opdagedes, at et ængstligt onde havde slået sig til, hvad hun allerede led. Gud var os dog så nådig, at efter en dags tid eller to var også det onde overvundet. —

*

Som allerede fortalt, var det nye ministerium udvalgt d. 22de marts, men først d. 24de fik udnævnelsen den kongelige underskrift. — Samme morgen fandtes følgende kongelige hilsen opslået på alle byens gadehjørner: "For to dage siden takkede I os jublende, fordi vi havde forekommet eders ønsker; nu takke vi eder for den orden og ro, I have vedligeholdt i disse dage."

Lidt senere på formiddagen havde den store jyske sendefærd foretræde hos kongen. Der havde nemlig d. 22den marts været et møde i Viborg fra hele Nørrejylland for at vælge de "erfarne mænd", der ifølge det åbne brev af 28de jan. skulde vælge medlemmer af den forsamling, som skulde rådslå i en folkerepræsentation om en helstatsforfatning for "hele monarkiet". Her havde man enets om at lade en sådan sendefærd afgå til København for at bede kongen om det samme, som man allerede, uden at jyderne vidste det (jo! efterretningen kom dog under afstemningen, og gjorde denne enstemmig) havde enets om på kasinomødet, og som Frederik VII alt havde lovet. De fik, som sagt, dog foretræde for ham, fræmførte sin bøn og fik det bekendte svar: "Jeg er stolt af at være konge over et sådant folk!" Blandt disse jyder var også onkel Vilhelm, af hvem jeg altså fik frisk og nøjagtig efterretning om foretrædet.

Endelig fik også oprørets fem afsendinger samme formiddag foretræde hos kongen. På rensborgmødet havde de hørt af Olshausen, at danskerne vare "et dovent, dvask og usammenhængende folk." Da de stode på Københavns toldbod, traf de imidlertid, som de selv udtrykte sig, "den unge og livsfriske folkefrihed." Ligeftuldt måtte de fræmføre for kongen det krav, som var givet dem. Og de gjorde det, men fik til svar af kongen, at han umulig kunde gå ind på deres krav; han havde hværken ret, magt eller villie til at bortgive noget af Danmarks rige. Sønderjyllands provinsielle selvstændighed vilde han hævde, mens han samtidig hævdede dets uopløselige forbindelse med det øvrige Danmark ved en fælles fri forfatning; det tyske enhedsstræv i Holstein vilde han ingenlunde hæmme, men hellere lede og fræmme ved at give denne tyske forbundsstat en virkelig fri forfatning, bygget på en udstrakt valgret og støttet ved folkevæbning, trykkefrihed og foreningsfrihed. — Foretrædet var sluttet, men man vilde ikke udsætte sig for, at de dage, som havde fået så smuk en begyndelse, mulig kunde få en mindre smuk afslutning. Man vilde ikke lade oprørerne drage fra slottet gennem den lange by til toldboden uden be-

skyttelse. Så førtes de, hvis jeg mindes ret, gennem tøjhusgården ned til kanalen, hvor minister Lehmann steg ombord med dem i en båd, og de førtes således uænsede ud til det skib, der lå i havnen, og som bragte dem til Kiel. —

— Det havde været anstrængende og spændende dage: hværken dag eller nat havde kongen fået ro. Da endelig d. 24de var vel overstået, skal han have udbrudt — således fortalte man: “Så nu kan jeg altså lægge mig og sove, så længe jeg gider!” Men i byen gik der rygter om, at han var bleven både åndelig og legemlig syg. Da jeg en dag gik igennem slottets buegang og mødte minister Lehmann, spurgte jeg ham derfor, om rygten talte sandhed, men han svarede: “Kongen er heldigvis så frisk som en fisk! Sig det til alle, og, skulde nogen spørge, hvorfra De ved det så sikkert, må De gerne svare, at De har det fra minister Lehmann, ja, De må gerne tilføje, at det vigtigste statsråd, vi endnu har haft, havde vi i torsdags, og det fornøftigste ord, der dengang blev sagt, kom fra kongen.” Nu, et bevis på sandheden fik folket da allerede i de nærmest følgende dage, da de første afdelinger af vore tropper droge ud, og kongen selv tiltalte hvær enkelt deling.

Når han efter et sådant møde drog fra Rosenborg ekserserplads gennem Gotersgade, over Kongens Nytorv, langs Holmens-kanal tilbage til Kristiansborg på sin hvide hest, overdængede de både ham og den med blomster, som damerne tilkastede ham fra vinduerne. Ja, det var dejlige tider. Det enige folk sluttede sig tillidsfuldt til sin unge konge og hans nye ministre, som han sluttede sig til det, i hvis kærlighed han fandt sin styrke; og hværken konge eller folk ængstedes for oprørskrigen. — I de samme dage havde min brave urtekræmmer, *Adrian*, fået sig en ny datter; han var ellers hværken poetisk eller sentimental, men han vilde dog have, at hendes navn skulde minde om, at hun var født den samme dag, som vore folk rykkede over “grænsen” ind i Sønderjylland, og bad mig derfor om et navn til hende; jeg foreslog ham navnet Hildur, og dette fik hun.

Tscherning var bleven krigsminister, og med en næsten utrolig kraft og raskhed ordnede han vort forsvarsvæsen, så vor lille hær d. 28de marts kunde rykke ind i Sønderjylland og besætte Haderslev. Det var dog ikke alene og ikke nærmest oprøjerne, man frygtede; dem mente man nok at kunne få bugt med. Men hele Europa gærede: det kunde nok se ud til et sammenstød mellem Rusland og England, og man frygtede da et angreb fra Rusland på København, som man derfor søgte at styrke ved palisader osv. Og ikke alene regeringen vilde værgе by og land: hele folket vilde hvær på sin måde tage del i vort selvforsvar. Derfor mældte sig en mængde frivillige, som bade om at måtte komme med, men som dog indså, at uden alvårlig øvelse vilde de ingen gavn kunne gøre; og den såkaldte sentralskole blev indrettet. I denne indtrådte unge og gamle af alle samfundsklasser, et broget mylr, men alle bårne af samme ånd. Æmbudsmænd, grosserere, håndværkere, studenter, kunstnere, osv. osv. stode side om side. Så vidt jeg mindes, vare vi inddelte i fire store kompagnier, og brave, dygtige officerer var der givet os, men først iblandt dem general *la Cour*, der senere udmærkede sig både ved Kolding og ved Gudsø. Og vi *legede* ikke soldater: for virkelig at kunne uddannes, deltog vi med iver i alle øvelser og underkastede os med glæde den militære disiplin. Jeg skal fortælle en lille begivenhed: på vor første marsjrutte ad Dyrehaven til var der enkelte, som ikke anede, at det var upassende at gå med den tændte sigar i munden; kompagnisjefen bad mig (hvorfor netop mig? jeg var dog langt fra den ældste; blandt andre mindes jeg i samme kompagni skuespiller *Phister*) bad mig om i en lille tale at gøre kompagniet opmærksom på, at det gik ikke an. Der sluttedes da kreds, og med sjefen ved siden trådte jeg ind i denne, og med et lille spøgefuldt foredrag udtalte jeg, hvad han havde pålagt mig; og ikke alene blev alle sigarerne strags slukkede, men under hele vor øvelsestid så jeg ingen senere tage dem fræm. — At vi også havde skydeøvelser, og hvordan det gik

mig selv ved dem, har jeg allerede fortalt jer i "Tænkt og følt" II. s. 43-44.

Det var i alle måder en indholdsrig tid, disse måneder, som jeg endnu tit tænker på med inderlig glæde. Selv sad jeg jo med kone og børn og kunde derfor ikke tænke på at gå med i den virkelige krig, før det lød: "Alle mand af huse!" men flere af os gik virkelig med dels til hæren (jeg skal her kun nævne brødrene *Grundtvig*, maleren *Lundbye*, som strags faldt for et vådeskud, og *Edv. Nielsen*, der senere blev den egentlige skaber af vor skytteforening), dels til flåden (således skuespiller *V. Holst*). Flere vandt et hædret navn i krigen, og en enkelt, måske et par, kunne vi endnu glædes ved at se mellem vore veteraner (således den nysnævnte oberstløjtnant *Edv. Nielsen*).

6. desb. 95.

Engang kom jeg ind i Hornemanns og Erslevs musikhandel. Hvorfor, mindes jeg ikke. Talen kom strags på de mange krigssange, der myldrede fræm, mange gode, mange jævne. I samtalens løb udbrod Hornemann: "Nej, en af dagene, måske i morgen, skulle vi få en krigssang, der slår sparto til alle de andre!" "Af hvæm?" spurgte jeg. "Af ham, der lige gik ud af døren." "Hvem var det?" "Det kan De altid få at vide! Han bragte mig netop nu et vers. Nu går han op ad Østergade og Kongens Nytorv for at finde det sidste, og så ere vi færdige." — Det var *Peter Faber*, talen var om. Så vidt jeg mindes, bragte han virkelig det sidste vers, inden jeg endnu havde forladt butikken. Det var første gang, jeg så både forfatteren og komponisten til "Dengang jeg drog afsted", og det var jo så at sige i samme stund, som både ord og tone fødtes. Senere så jeg dem jævnlig, uden dog at komme i noget nærmere forhold til nogen af dem. Jeg skal imidlertid her fortælle et par anekdoter om dem, skønt jeg derved springer langt udenfor tidsregningen. — Jeg gik engang ind til Hornemann for at bede ham sende en ung lærerinde i Jylland nogle nodehæfter. Betale dem strags kunde jeg ikke, og hun var lige så fattig som jeg, men jeg

indestod ham for betalingen, og han måtte gerne føre dem på *min* regning. “Behøves ikke!” svarede han; “jeg er endnu aldrig bleven snydt af nogen kvinde, som jeg har givet kredit, og jeg frygter heller ikke for at blive det her.” Nu, her blev han det visselig heller ikke; jeg vil kun ønske, at han til sin dødsdag må have kunnet sige det samme, og det både for hans skyld og for kvindernes. — Faber stødte jeg engang på udenfor hovedvagtens. Jeg fik det uheldige indfald at ville være morsom, vittig, hvad mit løse forhold til ham dog ingenlunde gav mig ret til. Men jeg blev i steden næsvis, kåd. Han stansede, så mig stift i øjnene, og jeg følte, at jeg nok kunde have fortjænt en åndelig ørfigen eller to. Jeg kom da til besindelse og forklarede ham i jævn prosa, hvad jeg havde ment. Det kunde jo til nød gælde for en undskyldning, og han betænkte sig ikke på at følges helt ned ad Gotersgade med mig i en venskabelig samtale. Vred havde han været, men “den, der overvinder sig selv, er større end den, der indtager en stad.” —

— “Stupigen gav sin halve løn, og bonden gav sin hest,” — således omtrent (ordene mindes jeg nu ikke) stod der i en af hin tids mange viser. Ja, en sådan opofrelse af tid, kræfter og penge så man sjælden, og den var dog helt dagligdags i hin tid, den største og lykkeligste, vi have oplevet. I et tidligere brev har jeg fortalt jer om Karoline Fischer og de andre fattige piger, som gik hende tilhånde med at lave danebrogroser; men der var vel intet hus, hvori man ikke tidlig og silde tænkte på vore krigere, de sårede og de faldnes efterladte. Ej heller sparede de gamle forældre sine sønner eller bruden sin brudgom, men gavede dem uden knur hen for fædrelandet. Svenskeren og normændene (desværre dog ikke deres regering) følte sig som et med os, og hundreder og atter hundreder kæmpede frivillig under danebrog. Det er fortalt så mange steder og så mange gange. Selv har jeg også fortalt, hvorledes en nordmand, en skåning og en rigssvensker Løvenskjold, Sommelius og Leijonhufvud, som en gunstig skæbne havde lært mig at kende, — hvorledes de kæmpede og faldt under det røde og hvide korsbanner. Jeg tror, det var i ugeskriftet “Danebrog”, jeg med-

delte disse mine dyrebare erindringer¹⁾. Men om en dansk mand, som jeg dog kender endnu bedre end hine tre, har jeg hidtil ikke talt. Hans navn må jeg dog også lære jer at mindes. Det er min kompanisjef fra centralskolen, premierløjtnant (senere kaptajn) Johan Kristoffer Schwartz.

Lykkesh. 8de (omskreven 18.) desb. 1895.

Jeg nævner ham med kærlighed og ærbødighed, skønt jeg kun kan meddele jer såre lidt om ham. Jeg var jo næmlich kun sammen med ham under øvelserne, og den tid brugte vi til andet end til at snakke om os selv. Han var en statelig figur, høj, stærktbygget og smuk, til enhver tid imødekommende og venlig, kommanderede rask og tydelig, og hjalp altid velvillig enhver tilrette, der havde bedre villie end ævne. Og af sådanne gaves der virkelig enkelte. (Jeg mindes blandt andre en dygtig student, som gjorde sig den alleryderste umag for at holde skridt, når vi under musik droge ud eller ind, men hvem det faldt aldeles umuligt; så lidt var han istand til at opfatte og følge tonerne). — Løjtnant *Schwartz* var da også, kan jeg gjerne sige, forgudet af hele kompagniet, og der var ikke en, som jo lystrede hans mindste vink. Men en sorg havde han: at han måtte gå her og dressere os isteden for at prøve sin gode klinge i den virkelige krig; det var det eneste suk, som stadig trængte sig fræm fra hans higende sjæl. — Endelig, endelig kom den længe ventede stund, da også han skulde føre sin deling derover, og hans åsyn strålede af glæde, da han fortalte os det. Vi enedes strags om, hele kompagniet, at gøre et gilde for ham på Skydebanen, ved hvilket næppe nogen af os savnedes. — Da kom morgenen, da han skulde drage bort. Enhvær, hvem det kun var nogenlunde muligt, mødte på Kongens Nytorv for at sige ham det sidste farvel, for endnu engang at sige ham, hvor nødigg vi skiltes ved ham, men hvor fuldt vi dog delte hans glæde. Han sad strunk på sin brune ganger i spidsen for sin deling, og hvor lignede han ikke en brudgom, der fører

---

1) Maa bero paa en Fejlhuskning; i "Dannebrog" ses intet om de tre Officerer.

sin sjæls elskede for alteret! Jeg fik strags fat i hans højre hånd, og jeg slap den heller ikke. Med min venstre hånd i hans højre fulgte jeg ham gennem Østergade, Frederiksberggade og Vesterbro, og de fleste af kompagniet fulgte vistnok med. Ved Frihedsstøtten toge vi afsked med et dybt og vemodigt, men frejdigt farvel. Mens vi andre vendte tilbage til byen, fortsatte han marsjen til Korsør, som han nåede samme dag; og endnu samme aften holdt han bryllup med sit hjertes brud, — jeg skulde huske mærkelig fejl, om hun ikke var en *Paludan*. Næste morgen måtte han atter bryde op, og han fik hende næppe mere at se. Hvor han nu tumlede i krigen, om han mulig, hvad jeg skulde mene, var med *Rye* på Helgenæs, tør jeg ikke afgøre. Vist er det, at på Danmarks hædersdag, d. 6. juli ved Frederits, tjænte han under *Rye*, som en af førerne for 6te linie batallion. Længe inden det endnu var lyst, gik batallionen mod Treldeskanse. Da den var kommen skansen på femti skridt nær, kommanderede batallionssjefen: "Fald ned, dæk jer!" — hvor der ikke var spor af dækning, hvor derfor hver fjendtlig kugle sikkert nedmejede sin mand. Men Schwartz, som så, hvor uheldig denne ordre var, råbte til sine folk, at de skulde følge ham fræm mod skansen, hvis vinding jo var deres mål. Selv gik han foran, men kun de færreste fulgte ham, og han havde kun gået få skridt, før en kugle ramte ham, og han segnede om med en knust fod. Han måtte bringes ud af slaget. Siden bragtes han til Billeshave lasaret, hvor han blev amputeret, men fik stivkrampe og udåndede d. 13. juli, åttendedagen efter slaget. Han faldt altså ikke i selve dette, men han gav dog sit liv for fædrelandet, og hans navn skal være velsignet! — D. 17. juli jordedes han på Middelfart kirkegård.

2. jan. 1896.

Dette brev skulde egentlig, som jeg skrev, kun indeholde et og andet om de minderige martsdage, særlig hvad I næppe fra andensted kender. Med dem ere vi nu for så vidt færdige; men jeg har dog lyst til at give jer endnu et par træk, der synes at kunne stå i et vist slægtskab til dem; og, skulle I også mene,

Frederik Barfod

*Emilie Barfod
f. Birkedal*

at dette forhold er dog temmelig løst, så tjæner det i al fald til at oplyse et par ejendommeligheder i *mit* væsen, og det er nok egentlig dette, I ønsker blottet, langt mere, end hvad I kunne læse jer til i bøger og blade.

Nu kom der en af de jævnlige afbrydelser, og så gerne jeg end vilde fortsætte, må jeg nok vente på bedre tider.

7de jan. 1896.

Jeg havde skrevet tre vers, som strags blev trykte: "Den 1ste april, der hanen gol" (Nils Ebbesens død), d. 2den apr. (slaget i Kongedybet), d. 3die apr.¹⁾, ja — havde vi kun en rask karl, så fik vi vel en 3die apr., et sidestykke til d. 1ste. Sådan omtrent var tankegangen. Skønt disse vers, som det fræmgår af indholdet, slet ikke vare bestemte eller egnede til at synges, blev der dog strags sat musik til dem af en baron *Løvenskjold*. Men længe forinden, da jeg næste morgen kom ud i centralskolen, blev jeg takket for dem af en mængde af kammeraterne. Dette gav under et hvil anledning til en samtale, under hvilken jeg erklærede: "Hvis jeg var kong Frederik, sagde jeg til mine soldater: Nu tage I mig det *danske* Rensborg, karle: men det må I vide, at, hvis nogen af jer sætter en tå udenfor Ejderøen, så hugger jeg den af ham." Flere undredes over denne udtalelse; de kunde nok forstå, at jeg vilde hævde for Danmark, hvad dansk var, men de kunde ikke alle lige så fuldt forstå min næste påstand, at Danmarks herredømme over det tyske Holstein var Danmarks forbandelse. Lige så ubegribeligt var dem mit inderlige ønske om Tysklands enhed, og at jeg deri så borgen for et fredeligt naboforhold mellem Tyskland og Danmark (Norden); men det skulde rigtignok være "*Tyskland*"s enhed, ikke et kørsammen af Tyskland og Venden, endnu mindre Tyskland under det vendiske Preussens overherredømme. Dog, herom har jeg vistnok allerede udtalt mig nærmere i det brev, hvori jeg har fortalt om mit forhold til Grundtvig, og jeg vil derfor ikke atter gå ind på det. Jeg vil kun tilføje, at sådanne samtaler vankede der ikke så helt få af

¹⁾ i Berlingske Tidende Nr. 79, 1. April 1848.

både i og udenfor centralskolen, og at jeg var temmelig ene med mine anskuelser i alle disse punkter. Jeg er desuagtet ikke bleven sønderlig klogere siden, men endnu som for et halft hundredår siden holder jeg lige stift på den skarpe Ejdergrænse og på det frie, enige Tyskland, men uden alt maskepi med det kun *fortyskede* Venden. Ikke, at jeg har noget imod venderne, så lidt som mod tyskerne, men — hvær for sig! Venderne skulle lige så lidt hærskes over tyskerne, som tyskerne over venderne, eller — som danskerne over tyskerne (rettere dog: over forty-skede vendere)! Når hvilket som helst folk *hersker* over et andet, miste de bægge sin naturejendommelighed, eller den forplumres dog.

Slaget ved Bov d. 9. apr., hvor oprørerne bleve fuldstændig slåede og deres fører, den forræderiske prins af Avgustenborg, var blandt de første, som søgte flugten, vakte, som rimeligt var, almindelig glæde og jubel, ikke mindst hos bedstemoder, med hvem jeg havde en samtale samme dag, som vi modtog efterretningen. Jeg kunde endnu dengang ikke helt dele hendes og de andres glæde: jeg mente, at oprøret foreløbig var kuert, men kun foreløbig; at det vilde om en stund blusse op igen, da oprørerne i dette ene slag dog ikke havde fået så grundig den lektion, som de trængte til; og så troskyldig, enfåldig var jeg, at jeg slet ikke drømte om, at de vilde få hjælp både fra Preussen og Tyskland. Havde jo dog Bismarck, dengang preussisk sendemand i Frankfurt, gang efter anden i de allerstærkeste udtryk fordømt det schlesvigholsteinske oprør. — Slaget ved Bov blev jeg imidlertid snart glad for, hvilket fræmgår af min “Flensborg dansk”, en mådelig vise, som jeg skrev til gildet for Schwartz. Om Bismarcks væsen og betydning fik jeg først øjnene åbnede på klem ved Halls sølvbryllup, da jeg ved bordet sad ved siden af professor Hauch, hvis fræmstilling af Bismarck ligefræm overraskede mig. Jeg så endnu på ham som den, om hvem “Kølnener Zeitung” spottende havde skrevet: “Der Bismarck wird schön hausen”¹⁾.

---

¹⁾ Bismarck var som bekendt Ejer af Godset Schönhausen, hvor han var født.

Vistnok var det slaget ved Bov, der bragte mig til at opsøge minister Tscherning, til hvæm jeg i nogle år havde stået i et venskabeligt forhold, uden dog endnu at være kommen i hans hus. Det var vist i Rådhusstræde, han dengang boede. Jeg ringede på, og en slank kvinde med et barn på armen lukkede mig op. Hun havde et interessant åsyn med talende øjne, men var tarvelig klædt, og jeg tog hende for en barnepige. "Er minister Tscherning hjemme?" "Nej, han er i ministeriet." "Når træffer jeg ham?" "Det kan jeg umulig sige Dem; *min mand* er jo så optagen i denne tid, så han næsten aldrig er hjemme." Således fik jeg altså at vide, at den formodede barnepige var ministerens frue¹). Selv havde hun ikke ænset min fejltagelse. Det varede ikke mange måneder, inden jeg lærte hende bedre at kende. Jeg blev jævnlig indbudt i hendes hus og havde mange fornøjelige samtaler både med hende og hendes mand, stundom med dem alene, stundom i et større selskab af rigsdagsmænd eller andre venner.

Da jeg ikke havde truffet Tscherning og foreløbig ikke kunde have noget håb om at få en uforstyrret samtale med ham, gik jeg hen i ministeriet for om muligt at kunne få min videbegærlighed tilfredsstillet af sjefen for intendanturen, etatsråd *Wachs*, hvem jeg dog aldrig havde set. Da jeg havde ringet på, kom en mand og lukkede mig op. "Er etatsråd *Wachs* tilstede?" "Nej, men i eftermiddag kl. 6—7 vil de kunne træffe ham." Han lukkede rask døren, og jeg gik, men til den fastsatte tid indfandt jeg mig atter. "Jeg var her i formiddags, og den herre, jeg talte med, mente, at jeg i eftermiddag kunde træffe etatsråd *Wachs* ved denne tid." Herren, som havde lukket mig op, smålo. "Kender De mig ikke igen? Det var også mig, som i formiddags lukkede Dem op. Jeg er etatsråd *Wachs*, men dengang havde jeg ingen tid til at tale med Dem; nu har jeg nok nogle få minutter, hvis De ønsker det." Og selvfølgelig ønskede jeg det, og fandt en meget høflig og velvillig mand i ham. Men de vare skrækkelig ophængte i den tid, så det var

1) Eleonore Christine Tscherning, f. Lützow.

igrunden synd at overhænge dem med sin nysgærrighed. Et par dage før eller senere var en af hans kyndinger kommen til ham i et lignende ærinde, men Wachs, som tilfældigvis havde set ham komme, lukkede kun vinduet op og råbte ud til [ham]: “Etatsråd Wachs er ikke hjemme.” “Men De er jo hjemme! det er jo Dem selv.” “For fanden, tror De mig ikke, når jeg selv siger Dem, at jeg ikke er hjemme!” Og dermed måtte vedkommende gå.

Om påskeslaget ved Slesvig 23 apr. havde jeg temmelig hurtig skaffet mig pålidelig underretning, og ved aftenstid gik jeg derfor til den kære Hanne Weldingh for at sige hende, at hun ikke havde nødig at ængstes for sin mand, som slet ikke kunde have været med i slaget. Vi tilbragte da en timestid i en vemodig hyggelig stemning: hendes mand var jo frelst, men slaget var tabt, om end ikke æren. — Fra Hauserplads vilde jeg atter gå hjem. Men på hjørnet af Købmagergade og Kultorvet var der dengang en butik, til hvilken en høj stentrappe førte op. Til min overraskelse fandt jeg den åben endnu, skønt klokken var over 10, og jeg gik op for at købe et par småting. Jeg var heller ikke den eneste kunde, og foruden handelen gik også talen om slaget ved Slesvig. Jeg kom strags ind i denne, der førtes for åbne døre. Da man snart mærkede, at jeg havde nyere og bedre kilder end de, og jeg atter vilde gå, fulgte man mig med et utal af spørgsmål helt ud på trappen. Om denne havde en mængde lyttende mennesker samlet sig, mænd og kvinder, unge og gamle, og flere vedbleve at strømme til i den milde aften, foruden dem, der havde fulgt mig fra butikken, og alle havde de spørgsmål at komme med. Tilsidst fandt jeg det da rigtigst øverst fra trappen at give dem, så vidt jeg formåede, en skildring af hele slaget. Den var vistnok i alle måder meget ufuldstændig og brøstfældig, men det syntes dog, som den blandede kreds var tilfreds, og det var vist ikke langt fra midnat, før den skiltes. Således levede alle med i begivenhedernes gang, og således var det dengang muligt, at en temmelig ukendt mand kunde tale offentlig på et gadehjørne, uden at den sømmelige ro og orden et øjeblik forstyrredes.

XVII

DEN GRUNDLOVGIVENDE RIGSFORSAMLING

Lykkesh. 23/1 1896.

I ville vide, *hvordan* jeg blev rigsdagsmand, og *hvad* jeg udrettede som sådan. Det første spørgsmål kan jeg let svare på: jeg blev det imod gudernes og min egen villie; og på det andet kunde jeg svare om muligt endnu lettere: under en tyveårig rigsdagsvirksomhed udrettede jeg så godt som intet. — Med disse to svar vilde jeg dog ikke stille jer tilfreds, og jeg skal derfor gå nærmere ind både på det ene og det andet.

Da jeg 1845 var i Branderup, krævede man her, at jeg skulde lade mig vælge til stænderdeputeret. Jeg svarede, at det duede jeg ikke til, og jeg havde desuden ingen ejendom, der gjorde mig valgbar. Den kunde jeg jo let skaffe mig. Nej, jeg havde heller ikke de dertil nødvendige penge. Der behøvedes ingen penge; jeg kunde jo kun for et syns skyld lade en overdrage mig sin ejendom. Men hvor skulde jeg finde nogen, der var villige hertil? desuden vilde jeg da ikke begynde min deltagelse i lovgivningsvirksomheden med at spotte lovene. — Det begreb man, og således slap jeg ud af den fristelse.

Men 1848 kom valgene til den grundlovgivende rigsforsamling. Der var dem, som havde lagt mærke til, at jeg 1838 ikke alene havde deltaget i halvhundredårsfesten for stavnsbåndets løsning, men havde holdt taler ved den og skrevet sangen til den: "Og nu en skål for det friske ord!" At jeg ved festen 1845 på Skydebanen for de bønder fra Holbæk amt, hvem der var nægtet foretræde hos Kristian VIII, havde skrevet sangen: "Og herren og bonden rejste sig op," der var bleven beslaglagt og sagsøgt, uden at være brugt, men senere blev frikendt og frigiven, og af Bondevennernes bestyrelse optrykt, jeg tror i 14000 eksemplarer og ved betroede bud (særlig husmand *Peder Hansen* fra Lundby) bragt hele landet rundt. At jeg ikke alene var en flittig medarbejder i "Fædrelandet", men at jeg havde overtaget redaktionen af "Almuevennen", da *J. A. Hansen* blev sensurdømt, samt at jeg for min virksomhed i disse blade

og andetsteds havde haft adskillige trykkefrihedssager. *At* jeg 1844, skønt selv frifødt og bosiddende i Frederiksberg by, havde ladet min søn indføre i lægdsrullen, uagtet jeg tre gange af myndighederne var gjort opmærksom på, at en sådan indskrivning ikke var nødvendig, da drengen, når jeg kun vilde det, var frifødt som jeg selv. (Det samme gjorde vistnok iøvrigt også B. Christensen, D. G. Monrad og måske flere frederiksbergere, der ligesom jeg ønskede almindelig værnepligt indført.) *At* jeg var et ivrigt medlem af "Bondevennernes selskab", i hvis fester og møder jeg stadig deltog og holdt da foredrag og taler trindt i Sælland. — Det ene med det andet, men vistnok særlig de to sange, havde vakt manges opmærksomhed for mig, og det var næppe blevet vitterligt, at der forestod valg til rigsforsamlingen, før jeg modtog tre opfordringer til at stille mig, men afslog dem alle. Den første kom fra Langeland, men der syntes det mig klart, at J. A. Hansen burde være selvskreven som født langelænder, hvorfor jeg også henledte opmærksomheden på ham. Den anden kom fra Næstved, men her havde jeg hørt, at min broder Peter (kateketen steds.) havde tænkt at stille sig, og selvfølgelig vilde jeg ikke stå op mod min broder (han opgav dog senere at stille sig). Den tredie kom, så vidt jeg mindes, fra Holbæk amt, hvor jeg næppe havde nogen særlig grund til at sige nej, men gjorde det dog. "Bondevennerne" misbilligede stærkt alle disse afslag. — Så foretog jeg min sædvanlige sommerrejse og tilbragte en fem, seks uger hos frænder og venner trindt i Jylland. — Men, imens jeg var borte, kom der allerede i juli måned en deputation fra Møn, som vilde tilbyde mig denne valgkreds og bede mig om at modtage den. Da de ikke traf mig hjemme, gik de til bondevennernes sekretær, *A. K. Gleerup*, hvis nære forhold til mig de kendte, og bad ham udvirke mit ja. Skønt det var ham og bestyrelsen noksom vitterligt, at jeg hidtil havde sagt nej, trængte deputationen (støttet af et par af selskabets bestyrere) så længe ind på ham, at han tilsidst på mine vegne måtte love, at jeg skulde stille mig. Med dette løfte blev jeg bekendt, da jeg i slutningen af avgust vendte hjem. Jeg stadfæstede ikke det

givne løfte, men jeg sagde heller ikke nej, og mønboerne hørte ikke et eneste ord fra mig. Men d. (21ste?) septb. fik jeg brev fra Møn af det indhold, at vel havde man hværken noget skriftligt eller mundtligt fra mig, men man stolede på Gleerups løfte, og jeg måtte derfor endelig allerede næste dag komme derover for at kunne være til stede ved prøvevalget, som skulde finde sted d. 23die. Jeg havde intet valg, når jeg ikke vilde prostituere bondevenneselskabet, og jeg rejste. Jeg søgte strags til to af mine indbydere, en skolelærer *Bentsen*, som slet ikke tiltalte mig, og en særdeles vakker, men meget svagelig gårdfæster, der strags i den første samtale sagde: "At De bliver valgt til vor rigsdagsmand, kan der ingen tvivl være om, og så vedblive De at være det til Deres dødsdag." — "Det er vel et stort spørgsmål." — "Ja, det er sikkert, at De bliver valgt! men bliver De så ikke fræmdeles ved til Deres dødsdag at stille Dem, kunde jeg næsten ønske, De ikke blev valgt." — Først her fik jeg at vide, at *Hoter Hage* vilde blive min modkandidat.

Han var dog ikke tilstede ved prøvevalget, men der var nok, som talte hans sag. Jeg selv måtte tale min egen sag. Da jeg var fremmed for forsamlingen, og den dog burde kende mig, begyndte jeg min tale således: "De ville sagtens vide, hvem jeg er, hvorfra jeg kommer, og hvad jeg vil. Jeg kommer på en indbydelse fra en mængde vælgere i kredsen, og jeg kommer fra bondevennernes selskab og fra hippodrommøderne." Resten af min tale mindes jeg ikke, men hvis I ønske at kende dens gang og tone, så lod jeg senere mit program trykke, der sagtens giver svar på spørgsmålet, "hvad jeg vil", og af hvilket det dog måske var muligt, at endnu et eksemplar kunde opdrives. — Provst *D. P. Schmidt* anbefalede med stor varme *Hoter Hage*, og det var vel fortjent og altså i sin orden. Kun syntes mig, at han gerne kunde taget lidt mindre skånselsløst på mig. Det gik mig dog ikke nærmere til hjærte, end at jeg bagefter fulgtes ned ad gaden med ham og lykønskede ham til de fyldte 66, hvortil han svarede: "Tak! ja jeg ved nok, at man udgiver mig for at være født d. 23. septb., men det er galt, for jeg er født d. 24de."

Valgdagen kom, og d. 5te okt. var jeg selvfølgelig atter på pletten. Ja, jeg var der for den sag en dags tid i forvejen, og gæstede denne gang gårdmand *Jørgen Larsen* i Elmelunde, en mand, af hvem jeg følte mig meget tiltalt. — Om morgenen, som valget skulde finde sted, gik jeg hen at hilse på Hoter Hage, da vi dog ikke på valgtribunen skulde stå fremmede og fjendtlige lige over for hinanden. Han overraskedes ved mit komme og tog koldt imod mig, hvad dog ikke undrede mig, da han mente, at *jeg* stillede mig mod *ham*, hvilket jo vilde være meget lidt venskabeligt, medens dog han som født mønbo måtte være nærmere til at repræsentere sin fødeø. Hvis han tillige mente, at hans indsigter, hans politiske dannelse og parlamentariske kundskaber utvivlsomt måtte give ham et fortrin for mig, medens jeg dog nu sandsynligvis vilde blive valgt, — vilde han også ubetinget have haft ret. — Mens vi sad sammen i sofaen, fortalte jeg ham kortelig, hvordan jeg var kommen til at stille mig, og, da han hørte, at det var Gleerup, der *alle-rede i juli* havde givet løftet på mine vegne, udbrød han: “Så er det jo ikke dig, der stiller dig mod mig, men mig, der stiller mig mod dig, for jeg fik først for knap en måned siden opfordringen, som jeg strags gik ind på; men da vidste jeg rigtig nok ikke, at jeg vilde få dig som modkandidat.” Således var gåden fra bægge sider klaret, og vi skiltes venligt ad. (Denne samtale gengav jeg mange år senere i P. Hansens “Nær og fjern”¹⁾, da man havde gjort mig opmærksom på, at jeg her var bleven angrebet, fordi jeg havde stillet mig mod min gamle ven Hoter Hage. Som bekendt blev Hage strags kongevalgt medlem af rigsforsamlingen).

Ved selve valghandlingen var der det mærkelige, at den på grund af det dårlige vejr begyndte i selve kirken. Der oplæste valgformanden, etatsråd *Meincke*, den kongelige kundgørelse om valgene, der talte vore stillere (først mine, så Hages; efter mit forslag gik både Meincke og Hage ind på, at alle stillerne

1) Maa bero paa en Fejlhuskning; i hvert Fald ses intet herom i Registerne til Nær og fjern 1872—80.

talte før kandidaterne), og der, med ansigtet vendt mod alteret, talte sluttelig vi kandidater. Af vor tale mindes jeg nu kun, at jeg med varme udtalte mig *for* kongens absolutte veto, til stor overraskelse for Hage, da man jo på hippodrommøderne kun havde villet indrømme ham det suspensive veto. Om der dernæst fandt nogen interpellation sted, mindes jeg ikke, kun mindes jeg med fuld sikkerhed, at *jeg* lige så lidt blev interpellert ved dette valg som ved alle de følgende. — Vejret havde nu bedaget sig, og resten af valghandlingen flyttedes da ud på torvet. Her blev jeg først ved håndsoprækning kendt for valgt, dernæst ved den skriftlige afstemning. Mine modstandere skylder jeg imidlertid den erklæring, at hele valghandlingen, også proklamationen, foregik med den fuldstændigste ro og sømmelighed; jeg bevægede mig under og efter valghandlingen rundt omkring i byen uden at blive genstand for nogen ubehagelig ytring, skønt jeg havde alle borgerne imod mig. Jeg skal dog bemærke, at jeg allerede i min valgtale havde sagt: “Jeg ved med fuld sikkerhed, at selv har jeg aldrig bedt en eneste om at stemme på mig, men jeg tør ikke stole på, at alle mine venner have været lige så hensynsfulde. For det tilfælde, at nogen af Dem, mine herrer! tilfældig i et ubetænksomt øjeblik skulde have lovet nogensomhelst at stemme på mig, da løser jeg ham hermed fra et sådant løfte. Stemmegivningen i dag skal være aldeles fri, og jeg vil hellere falde igennem med måske kun fem stemmer, som virkelig tilhører mig, end jeg vil vælges med femhundrede stemmer, af hvilke måske halvdelen ere løgn.” — Min tak for valget sluttede jeg således: “Jeg har aldeles intet gjort for at blive valgt, uden at møde til prøvevalget, og nu atter i dag. Men, da jeg desuagtet er bleven hædret med Deres valg, så erklærer jeg herved, at jeg skal vedblive at stille mig, indtil de lade mig falde igennem. Har jeg haft mod til at lade mig vælge, må jeg sagtens også have mod til at dumpe.”

Men så kom bladene. Særlig var “Fædrelandet” ærgerligt: det fortalte, at jeg var valgt af så og så mange fæstegårdmænd, husmænd og indsiddere, men havde ikke en eneste mere anset

mand imellem mine vælgere, heller ikke en eneste borger. Kan være, at det havde ret heri, ja det er endog meget sandsynligt, men deri havde det uret, når det særlig fremhævede dette og dog samtidig kæmpede for den almindelige valgret. Høter Hages fald fræmkaldte da en flerårig spænding mellem "Fædrelandet" og mig; men deri havde jeg sagtens også min skyld ligesom Ploug, Giødvad, osv. (Jeg må dog ikke glemme at sige jer, at, som det var første, var det også sidste gang, at valg-handlingen tildels foregik i Stege kirke. En kundgørelse fra kirkeministeriet forbød fræmtidig at bruge kirken ved sådanne lejligheder. Man skulde da næsten mene, at den samme misbrug har fundet sted også i andre byer). — Hvorledes Lovise Nørager lykønskede moder til mit valg, og hvor pudsigt hun havde misforstået lykønskningen, har jeg fortalt i Tænkt og Følt I. 25.

25. jan. 96.

Da jeg efter valget var hjemvendt og atter stod ved min pult, kom en eftermiddag et par fremmede mænd ind for at hilse på mig. De navngave sig som *Jens Jørgensen* fra Bjerregård og *Anders Hermansen* fra Sandvad, der bægge ligesom jeg vare valgte til rigsforsamlingen, men vare helt fræmmede herinde, hvorfor de havde opsøgt mig. Efter en lille venlig samtale fulgtes vi hen i venstres klub, hvor de forestillede mig for et par venner, *Kristen Larsen* fra Dalby og *Kornelius Petersen* fra Davinde. Vi stode alle fem på samme teologiske, nationale og politiske grund og bleve derfor hurtig gode venner. Ja, disse fire bønder tillige med min broder, præsten *Kristian la Cour*, samt præsten *Frederik Boisen* og forstander *Møller* fra Flakkebjerg, tilbragte siden regelmæssig under hele rigsforsamlingen hver eneste lørdag aften i vort hus. Selvfølgelig kom de også til andre tider, morgen og aften, og vare altid velkomne, men de lørdag aftener vare både en åndelig og hjærtelig forfriskelse, jeg kan vel sige for os alle åtte. Min broder var mig jo inderlig kær, Boisen og Møller havde jeg kendt i nogle år og havde desuden på møderne i deres kredse

arbejdet åbent og vedholdende for deres valg ; i Kristen Larsen lærte jeg snart at kende en varm, livlig og begavet fynbo ; Jens Jørgensen og Korn. Petersen vare ligeledes et par sjældent rene og ædle mænd, til hvem jeg kom i et nært forhold, der varede ved indtil bæggens død ; Anders Hermansen var en mindre betydelig personlighed, der nærmest fik sin betydning gennem Jens Jørgensen, men han var en firskåren, om end noget prosaisk, jyde. — Når samtalen gik frit og åbent imellem os, drejede den sig dog ingenlunde udelukkende, ej engang særlig om politik, ti vi havde jo moder og jævnlig et par andre kvinder (såsom Fischerne) imellem os, for ikke at tale om børnene ; man må da heller ikke glemme, at det var jo i krigsårene med alle deres mange håb og længsler, der gave stof nok til samtale.

Efter afholdt gudstjeneste samledes rigsforsamlingen på Kristiansborg slot mandagen d. 23die oktbr. 1848. I ville le ad, hvad jeg nu vil fortælle, ti alle ere I jo fødte og opdragne under en konstitutionel forfatning og vide derfor, hvad der hører til den. Men det modsatte var tilfældet med mig. Vi vare jo kun indkaldte for at vedtage *en eneste* lov, grundloven, og — kald mig kun barnlig troskyldig ! — det måtte jo kunne ske i en håndevending : man måtte jo dog have udarbejdet et udkast, og, kunde dette end sagtens trænge til enkelte rettelser, så kunde disse dog ikke medtage megen tid eller medføre megen snak. Jeg tænkte på Erik Ejegod på Viborg ting (*der* var nu rigtignok ikke tale om nogen "grundlov"), og jeg tænkte på mangt et andet punkt af vor historie, da kongen trådte op på tinget for at enes med sine mænd om vigtige afgørelser ; og jeg var ikke uvillig til at mene, at disse havde gået lige så rask fra hånden, som læsningen om dem gik i vore historie-bøger. Om nogen anden har tænkt det samme, ved jeg ikke, og vil vel aldrig få at vide ; men nu har *jeg* skriftet, og, som sagt, I må gjerne le ad mit skriftemål. — Jeg blev derfor yderlig overrasket, da jeg trådte ind i den store sal og så alle de mange stole og borde. Det hele kunde jo godt været afgjort stående eller gående, om også en enkelt havde søgt sig en bænk. Kun en eneste stol fandt jeg i sin orden, det var kongens

tronstol, men det havde dog ikke været nødvendigt at omgive den med alle de mange mennesker, med al den stads og pragt. Dog — denne sidste betænkelighed svandt, da Frederik VII med høj og klar røst, med uforlignelig kongelig værdighed, havde oplæst sin smukke trontale.

1. februar 1896.

Om selve rigsforsamlingen og min deltagelse i den (I vide nu, at den varede på åttende måned) har jeg tilstrækkelig udtalt mig i "Den grundlovgivende rigsforsamling af L. K. D." I al stilhed vil jeg dog meddele jer endnu et par småtræk, som ikke kunde få plads i bogen.

Enhver rigsdagsmand havde ligesom de tidligere stænderdeputerede fire rigsbankdaler (åtte kroner) i daglige diæter, hvad enten der så holdtes møde eller ikke. Det agtedes for en uhyre sum, og mange kunde vel og have nøjets med mindre, ja, om det skulde gældt, med slet intet. Flere gave da også disse diæter bort (modtage dem skulde de), og jeg mindes således, at biskop *Mynter* (dog uden at navngive sig) hver måned gav netop hele summen af sine dagpenge til (om jeg ikke fejler) de udkommanderede krigeres efterladte. Der var vist enkelte, der gjorde det samme, eller noget lignende. — Rigsforsamlingen var delt (vistnok i fem) afdelinger, der i afdelingsmøder drøftede ethvert spørgsmål, inden det kom frem på fællesmødet. A. S. Ørsted var tilfældig i samme afdeling som jeg. Så kom han en dag med det forslag, at vi skulde foreslå vore diæter nedsatte til to eller mindst til tre rbd. daglig. Han havde næppe endt, før jeg erklærede, at hvis dette vedtoges, måtte jeg øjeblikkelig nedlægge mit mandat. Jeg tror ikke, at nogle andre tog ordet i dette kildne spørgsmål, men Ørsteds forslag faldt strags til jorden uden afstemning. I vilde vist næppe have anet, at jeres fader kunde være så påholdende, så pengevær, hvis han ikke selv fortalte jer det.

2den febr. 96.

Da vort afdelingsmøde en dag var endt, gik jeg ned i salen, hvor jeg var helt ene. De andre vare vist i "snapstinget" at

spise frokost, noget som jeg aldrig indlod mig på. Da trådte Ørsted og *Sehested-Juul* også ind og stillede sig for enden af den såkaldte "røde bænk", bag hvilken jeg havde min plads. De indledede strags en samtale, som måske allerede var begyndt ude på gangen. Jeg var dengang lige så lydhør, som jeg nu er tunghør, og de hviskede slet ikke. S-Juul: "Det bliver nok en forfatning som den norske, vi skulle have." — Ø.: "Bare den ikke går endnu yderligere!" — J.: Ja, der kan vel være grund til at frygte for det." — Ø.: "De vil iblandt andet miste Deres kaldsret." — J.: "Det fik endda være! Ja, jeg har jo rigtignok en hovmester, som jeg nok kunde ønske at kalde, men, når han er kaldet, må man for mig gærne tage kaldsretten fra os." (I tiden mellem grundlovens vedtagelse og dens stadfæstelse af kongen fik han virkelig sin "hovmester" *Crone* kaldt til sognepræst i Herrested, hvor han vistnok sidder endnu).

Professor *Abrahams* havde, som bekendt, en meget stor håndskriftsamling. Tidligere havde jeg givet ham enkelte sjældne blade til denne samling (jeg mindes således Korfits Ulfelds, som jeg med min kontorsjefs tilladelse havde skåret ud af et tillægsblad i arkivet, imod at jeg under min egen hånd tilføjede en bemærkning derom). Nu bad han mig skaffe ham alle grundlovsmændenes håndskrift og underskrift. Og jeg gjorde det, men begriber ikke, hvorfor jeg ikke samtidig tog et eksemplar til min egen håndskriftsamling, begriber det så meget mindre, som jeg tillige måtte skaffe litografen alle underskrifterne til hans udgave af det smukke grundlovsbillede. Jeg har tit senere ærgret mig over denne tankeløshed, men man er jo jævnlig mere bagklog end forklog. — Så vidt jeg mindes, kom efter Abrahamsens død alle grundlovsmændenes håndskrifter, tagne på lige store Kvartark, til det store kongelige bibliotek.

En dag under møderne modtog jeg et brev, i hvilket blandt andet fandtes (omtrent) følgende sætning, at "aldrig tidligere havde så stor en æsel og så infam en slyngel (som jeg) fået plads i så højvigtig en forsamling." Til almindelig moro lod jeg dette brev gå rundt i forsamlingen, for at den kunde se,

hvilke aksidenter der kunde vanke foruden de lovbestemte diæter. Brevet var anonymt, og det er for længe siden slidt op ved at gå fra hånd til hånd, fra lomme til lomme, men jeg havde ingen tvivl om, at det var fra stamtavleforfatteren *Lengnick*, skønt jeg ikke anede, at jeg havde noget som helst udestående med denne mand, hvem jeg jævnlig havde hjulpet med hans arbejde, som han mig; og, da jeg viste leksikografen *T. Erslev* brevet og spurgte, om han kunde genkende forfatteren, svarede han uden at betænke sig: "Det er jo *Lengnick*!" og tilføjede, at samme *L.* havde for skik at udsende slige anonyme skrivelser, der snart vare skrevne af ham selv, snart på hans anvisning af hans søn. *Jeg* tør dog ikke påstå det, men jeg nærer ingen tvivl.

Det var et almindeligt ønske, at hele grundloven måtte blive så dansk som muligt i ord og vendinger. Et lille digt af *Kristen Larsen*, som jeg fik ham til at lade trykke og omdele på alle pladser, vakte strags opmærksomhed trods sin simpelhed, og var ikke helt uden betydning til at fræmkalde og styrke dette ønske. Ingen anden havde dog den fortjæneste af grundlovs-språgets danskhed som *Martin Hammerich*. Han og jeg, nu og da også enkelte andre, drøftede de enkelte udtryk med hverandre; men jeg gør ingen mand uret, når jeg erklærer, at *Hammerich* alene gjorde mere end alle vi andre tilsammen. Et pudsigt tilfælde må jeg dog ikke glemme: *Hammerich* og jeg havde enets om at foreslå en vis ordstilling ændret, og *Hammerich* bragte vort forslag til ordføreren for dette afsnit, *A. F. Krieger*, der strags greb det med glæde, men et øjeblik efter kom han og påviste os, at *vor* ordstilling faldt vistnok smukkere, men den oprindelige var klarere, gav ikke den anledning til mulig misforståelse som *vor*. Vi måtte øjeblikkelig give ham ret og altså frafalde den.

Et afdelingsmøde var sluttet, og vi gave os tilbage til fællesmødet i salen. I afdelingen var der foretaget et valg med lukkede stemmesedler. Valget stod imellem *Ørsted* og *Krieger*, hvilken sidste havde sejret med en eller to stemmers overvægt. Tilfældig kom *Krieger* og jeg til at følges op ad trapperne.

K. sagde da åbent til mig: "Jeg havde dog håbet, at *De* havde stemt på mig, og ikke på Ø." Hvordan hovedet sad på mig, ved jeg ikke, men jeg gav ham det mærkelige svar: "Der er visse personer, jeg aldrig stemmer på." Skulde dette sige, at jeg *aldrig* stemte på *ham*, så fandt det dog sin gendrivelse både i fortiden og i eftertiden.

3. febr. 96.

Med skam at mælde var jeg her den eneste, der talte *tysk* i rigsforsamlingen. Det skete, så vidt jeg mindes, da loven om almindelig værnepligt var til forhandling. Der var dem, som ikke ligefrem vilde modsætte sig, at alle blev værnepligtige, men de ønskede af flere grunde en udsættelse. I mit foredrag kom jeg da for skade at fræmsige det bekendte vers: "Morgen, morgen, nur nicht heute, sprechen immer träge leute" osv; men jeg gjorde det sandelig ikke ustraffet: mine formænd på "den røde bænk": Pløen, Scavenius, Sehested-Juul osv. vendte sig om og stirrede forbavsede på mig, ikke at tale om hvad jeg senere måtte høre af gode venner lige fra Grundtvig til Knuth og Georg Aagaard osv.: ja endnu flere år senere fik jeg det på min tallerken, når jeg rettede tyskheder hos en af dem.

Kort efter nyår udkom min "Danmarks gejstlighed", hvis 4de afsnit om de afdøde og afskedigede præster vakte stort anstød hos mange, der stadig gentog den gamle latinske sætning: "de mortuis nil nisi bene," hvilken de stadig oversatte: "om de døde intet, uden hvad godt er" medens meningen dog ligefræm er, hvad selv Monrad stadfæstede: "om de døde intet, uden hvad der er *vel* (d. v. s. sandt, rigtig) sagt". Det modsatte vilde da også gøre al historieskrivning umulig. Den fornæmme biskop Mynster var snydevred over dette afsnit; men fuldkommen tavs; den fromme biskop *Tage Müller* sagde stille og mildt til mig: "Ja, jeg billiger ikke dette afsnit;" præsten *Visby* tog det på en anden måde og sagde til mig: "Jeg er glad, at jeg hværken er død eller afskediget, så jeg ikke er kommen med," hvortil jeg svarede: "Men De kan jo få plads

i en følgende årgang.” Hvorledes mange andre, men særlig provst *Smith*, behandlede mig, ville I kunne se i mine forord til 2den årgang af “Danmarks Gejstlighed”. — En af vore rigsdagsmænd, lægen *Colding*, kom til mig og sagde, at en af de værst medtagne præster, hans svåger, den afskedigede *Wolf* i Navr og Sir, var netop her i byen for tiden og ønskede en samtale med mig, om jeg ikke vilde unde ham en sådan: “Han er for øjeblikket i min bopæl; vil De ikke følge med mig hjem? skønt jeg tilstår, at det er sandt, hvad De har skrevet.”

Jeg fulgte ham, og vi traf virkelig vedkommende, der var student fra samme år som jeg. Han gjorde intet forsøg på at nægte sandheden af, hvad jeg havde skrevet; han fortalte kun, at han søgte et nyt præstekald og havde godt håb om at få det, hvis jeg skriftlig eller mundtlig vilde give minister *Madvig* en noget formildende fræmstilling. Det kunde jeg umulig, og for at godtgøre ham, at jeg var vel underrettet og endog havde taget forholdsvis mildt på ham, fortalte jeg ham endnu et par historier, endog en falsk forklaring i retten mod tilbud om at aflægge ed på den. Han fik da ingen anden erklæring af mig, end at jeg stod ved hvært ord, jeg havde sagt. Han fik da hværken heller det søgte æmbede eller noget andet. Hvorvidt den godmodige *Madvig* virkelig havde sagt noget, der gav ham ret til “godt håb”, lader jeg stå hen, men betvivler det såre. — Mens talen er om *Madvig*, skal jeg medtage en anden historie fra et følgende år, der viser, hvad man kunde håbe at opnå gennem os rigsdagsmænd. En vælger i min valgkreds (Møn) havde indgivet en ansøgning til kirkeministeren om tilladelse til at måtte ægte sin afdøde kones kødelige datter, og havde bedt mig om at anbefale hans ansøgning til ministeren. Jeg gik også til denne, dog ikke for at anbefale den, fik selvfølgelig også af *Madvig* den korte erklæring, at en sådan ugudelighed kunde en kristelig regering umulig indlade sig på.

I det os forelagte udkast til grundloven var der ikke talt om kongens *kroning*. Dette misbilligede jeg og vilde derfor stille et ændringsforslag om hans *kroning* og *salving*. Dette

måtte, syntes jeg, i det mindste Sællands biskop kunne gå ind på, og jeg gik derfor til biskop Mynster, sagde ham min hensigt og spurgte ham, om han ikke vilde gå med til at stille det, men fik et kort og muggent nej. Jeg stillede det dog ligefuldt. Men hvor overrasket blev jeg, da alle ændringsforslagene vare trykte, og jeg imellem disse fandt to selvstændige, aldeles *ordret* enslydende forslag, det ene stillet af Mynster, det andet af Barfod. Havde da bispen betænkt sig? Næppe! men han havde ikke fundet det stemmende med sin værdighed at gå sammen med mig. Som enslydende bleve dog bægge forslagene afstemte under et, og bægge forkastede.

Ifølge udkastet skulde alle de til adel, tittel og rang knyttede forrettigheder være ophævede, men ikke selve adelen være afskaffet. Dette sidste misbilligedes af grumme mange, også af mig, men fra ministerbordet lod man os forstå, at kongen satte personlig pris på, at adel og titler ikke afskaffedes. Desuagtet stilledes der af flere (ikke af mig) et forslag om deres afskaffelse. Da dette forslag kom til afstemning, og jeg stemte nej, lød det fra "den røde bænk" foran mig: "Men Barfod dog!" hvortil jeg helt rolig svarede: "Gemt, men ikke glemt!" — Igrunden stod jeg på en ret venskabelig fod med samme røde bænk, og da mit forslag til trykkefrihedsparagraffen ved navneopråb var vedtagen, og altsaa både udkastets og det nedsatte udvalgs redaktioner forkastede, modtog jeg en lykønskning med håndsrækning i det mindste fra Wulff, Pløyen og Neergaard.

*

Jeg kunde fortælle jer endnu mange flere småtræk fra rigsforsamlingen, såsom hvor vred Madvig blev på mig, da jeg i et foredrag i anledning af en udtalelse af ministeren spottende mindede om, at "vi i dag skrev *den sidste april*," — men I have vel allerede fået nok. Og dog er der endnu tre ting, som jeg må omtale for at give jer et billede af hele situationen. —

Jeg skal ikke videre dvæle ved, hvorledes en mængde myndigheder (især var det mig påfaldende med *P. G. Bang* og lille *Spønneck*) bejlede til os rigsdagsmænd og vor gunst: de vare

jo pludselig komme til at se størrelser, for ikke at sige storheder, i os; ej heller ved, hvorledes mange af vore vælgere mente igennem os at kunne opnå allehånde begunstigelser for sig selv. Få af disse andragender interesserede mig dog sønderlig; om jeg end visselig tog mig af dem alle, så vidt min samvittighed tillod mig det (et enkelt skal jeg strags nærmere omtale); kan også være, at min anbefaling nu og da nyttede, i det mindste fik jeg stundom tak fra ansøgere, der havde nået, hvad de søgte; men det gik vel andre rigsdagsmænd som mig.

Man havde kunnet samle grunker, hvis man havde villet gå ind på alle de *kontante* tilbud, man modtog. *Jeg* tog dog kun til mig tolv flasker porter, som en sømand havde sendt mig med løfte om tolv andre, når han kom hjem fra den rejse, han lige havde tiltrådt. Sændelsen af disse tolv afværgede jeg imidlertid. Som I vide, drikker jeg aldrig øl.

Men, så var der de fire rdl.s diæter. Dem måtte jo da enhver rigsdagsmand have lov til at bruge, som han bedst vidste og kunde. Vi hjemsøgte da også daglig af en utrolig mængde tiggere, der havde lyst til at hjælpe os med at bruge dem, og vi venstremænd følte os for vor egen og partiets skyld tvungen til at være rundhændede, så vi ikke ved vor knebenhed bragte partiet i vanrygte. Aldrig før eller siden har jeg været således bombarderet af velvillige ånder, der var rede til at dele alt med mig, i det mindste alle mine indtægter. En af ansøgerne måtte dog nøjes med en alvårlig tiltale i stedet for understøttelse. Jeg havde nemlig i aviserne lagt mærke til, at han nys var kommen ud af forbedringshuset (tugthus?), hvor han i flere år havde måttet bøde for en voldtægt. — Men det blev ikke ved dem: alle mine gældnere, endog min bogtrykker, *Bjanco Luno*, mente, at jeg nu måtte kunne betale al min gæld til dem, i det mindste klækkelige afdrag. Jeg var tit fortvivlelsen nær, om jeg end strævede at holde modet oppe. Jeg mindes således, jeg gik en tur med minister Madvig. Han var heller ingen pengemand, men kunde fuldt forstå mig og billigede min klage, om han end ikke anede, at forholdene vare så mørke, som jeg af min erfaring fræmstillede dem. Sagtens,

jeg mindes det dog ikke, har Madvig ikke været den eneste, for hvem jeg i en mørk stund omtalte de strænge tider, ti til min store overraskelse modtog jeg en dag en ikke helt lille sum, hvis størrelse jeg dog har glemt, men som vistnok satte mig i stand til at klare med Luno. Den var i al stilhed skudt sammen af partifæller, navnene lærte jeg aldrig at kende, men så vidt jeg kunde spore, var sammenskudet nærmest sket på opfordring af Møller fra Flakkebjerg. Og en svær sten var væltet af mit hjerte.

Men jeg skulde jo tillige fortælle jer, hvad jeg “udrettede” som rigsdagsmand. Jeg har allerede sagt jer, at jeg udrettede så godt som intet. Alt hvad rigsforsamlingen i det hele og særlig jeg bedrev, kunne I dog læse jer til hos L. K. D.

6te febr. 96.

For mit livs mål: Nordens enhed, fik jeg aldeles intet gjort. Hos L. K. D. ville I vistnok finde, at jeg prøvede på, så vidt det stod til os, at få indfødsretten gjort almindelig for enhver, der var født inden Nordens grænser eller på et nordisk skib, men tillige, at, skønt jeg visselig ikke stod helt ene med mine følelser og længsler, lykkedes det dog ikke. I ville tillige finde, hvor tit jeg ellers måtte give efter for flertallet.

En enkelt lille historie kan jeg dog ikke lade uomtalt.

På valgdagen i Stege kom en fattig skomager hen til mig og fortalte: Jeg var en ung mand med kone og børn. Blandt dem, jeg syede for, var også præstens kusk. Jeg syede ham et par støvler, men det trak ud med betalingen. Da jeg krævede ham, sagde han: jeg har ikke for tiden rede penge, men jeg har et par tønder rug, som du jo har god brug for, når de blive malede. Dem kan du få for pengene. Og jeg slog til. Men det blev snart opdaget, hvad jeg ikke havde haft ringeste tanke om, at kusken havde stjålet dem fra præstens loft, og både han og jeg blev arresterede. *Jeg* blev ved dommen frifunden “for videre tiltale”, og glad var jeg: jeg var jo “frifunden”, og hvad “for videre tiltale” betød, havde jeg ingen anelse om. *Nu* fik jeg det imidlertid at vide, da jeg blev strøgen som ikke

valgberettiget, fordi jeg *ikke* var *helt* frifunden. Jeg har aldrig haft nogen anden sag end den, og i den var jeg — jeg sværger det for Guds øjne — aldeles uskyldig. Men sæt nu også, at jeg havde været kuskens medvider i tyveriet, så — femogtyve år forinden levede straffrit, og andre femogtyve år derefter ligeledes levede straffrit, kunde da en ungdoms tossegodhed ikke udslettes! Vorherre er dog barmhjertig, når ville mennesker lære at blive barmhjertige!” (Noget af dette fortalte han, andet skrev han mig til i et brev, som dybt bevægede mig.) — Jeg talte strags med justitsminister *Bardenfleth* om at få en paragraf om æresoprejsning optagen i grundloven, men han mente, og vel med føje, at der havde den ingen plads; der måtte gives en særlig lov. Om en sådan bankede jeg da på hos hver eneste af de følgende justitsministre, men altid forgæves; enhver havde sin undskyldning; de fleste mente, at bestemmelsen måtte have sin plads i en almindelig straffelov. Således vedblev det at gå, indtil *Karl Leuning* 1867 blev justitsminister. Også til ham kom jeg med min bøn om at få paragraffen ind i den almindelige straffelov. Han svarede, at for hans betragtning måtte den komme som en særlig lov; han skulde dog nærmere overveje spørgsmålet og i så fald forelægge et lovforslag. Og han holdt ord. Desværre oplevede han dog ikke lovens vedtagelse; den kom til at bære hans eftermands navn. Men det skal ikke glemmes, at det er *Leuning*, vi skyldte den. — Noget tidligere havde jeg haft den glæde at se “for videre tiltale” udstødt af vore domme. Mulig løber min forfængelighed af med mig, når jeg mener, at mit varme foredrag ikke var helt uden indflydelse på denne rigsdagens afgørelse; men lige meget! Man må gærne, hvis man kan, godtgøre, at mit foredrag ikke vejede så meget som en fjær, og at afstemningen også uden dette vilde have fået samme udfald. Kendsgerningen er dog den, at vor lovgivning slap for den stygge skamplæt, som hint “for videre tiltale” havde sat på den. Og *dette* er min glæde.

Hvis I, efter at have læst dette, også ønske de følgende rigsdage omtalte, må jeg gemme dette til et følgende brev, måske endog til et helt par.

XVIII

DEN DANSKE FORENING AF RIGSDAGSMÆND

Lykkesholmsalle 13. febr. 1896.

I "Tænkt og følt" II s. 81 findes et lille stykke, som selvfølgelig ingen af jer har kunnet forstå. Jeg skal da her give jer nøglen til det.

D. 4. okt. 1852 sammentrådte den 4de ordentlige rigsdag, der vilde få de to vigtigste spørgsmål at overveje, som hidtil havde forurolet os: 1) arveretten i kongehuset: hvorvidt kvindernes arveret efter kongeloven skulde ophæves; 2) om Danmarks riges grænse skulde flyttes fra Ejderen til Elben. Det følger af sig selv, at jeg var en fast modstander af bægge dele, men ene kunde jeg intet udrette. Jeg satte mig da strags i bevægelse, og med mit nøje kendskab til personerne lykkedes det mig i løbet af få dage at samle alle dem, der indtog samme stude som jeg. Vi holdt møde i et af afdelingsværelserne, og toge navn af "den danske forening". Hvorvidt dette navn var lige så klogt, som det var ærligt, skal jeg ikke undersøge; vist er det, at foreningens tilværelse og dens navn var hurtig kendt af alle, og at dens navn stødte mange, selv sådanne som langt fra var fjender af dens formål, således den skikkelige *L. S. Schøler*. Man mente, at det indeholdt en beskyldning for udanskhed mod alle dem, der ikke vare medlemmer af foreningen. — Enkelte var der også, som vilde tilsnige sig adgang til vore møder, ikke for at tiltræde foreningen, men for at ødelægge den. Således da jeg en af de første dage vilde gå ind i vort værelse, hvor alle medlemmerne allerede vare samlede, opdagede jeg på selve dørtærskelen, at også *Gert Winther* var der, og udbrød derfor: "Så løjerligt det end synes, er jeg nok gået fejl ad vort eget værelse!" "Nej!" — "Jo, det må dog være fejl! for jeg så jo *Gert Winther* herinde, og han har intet at gøre med os." — "Jo, han er sådan kommen af sig selv." "Så må han ud igen! enten må *han* ud, eller *jeg* træder ikke ind!" — Lige strags vilde han ikke gå, og der var virkelig et par øllebrødskarle, som mente, at han vel nok kunde

blive; men jeg blev ved mit, og han måtte pænt pille af uden at få noget levvel til afsked.

Vi vilde drøfte de antydede forslag. Men samtaler vare ikke nok: vi måtte have foredrag og vi trængte til kræfter, der kunde give vor forening en større anseelse udadtil.

Så gik jeg til *Knuth*. “Har du talt med *Georg Aagaard* derom?” “Ja vel har jeg det; han er ikke alene helt med os, men han er selv en af os.” “Har du også talt med *Hall* og *Monrad*?” “Nej!” “Hvorfor ikke?” “De skulle være velkomne, når de selv søge os, men i den første faste stok have de ikke hjemme. Jeg ved lige så godt som du, at *Hall* i sin inderste kærne er gennemdansk, men du ved lige så godt som jeg, at endnu er han sig ikke selv fuldt bevidst som sådan. Og *Monrad*! — ja vi ville alle juble den dag, han og *Hall* sluttede sig til os, og den dag vil nok komme; men *de* skulle søge *os*, og vi ikke dem. Endnu er *Monrad* for meget både helstatlig og verdensborgerlig; endnu indgiver hans samvittighedsfulde betænkelighed ham for mangt et synspunkt både for og imod.” Med et suk gav *Knuth* mig ret, men også uden *Hall* og *Monrad* gik han med os, fuldstændig med os. — Så gik jeg til *Lehmann*. Han var som sædvanlig i et godt lune, og blev kisteglad, ved hvad jeg fortalte ham. Han svarede strags: “Når De fløjter, så springer jeg!” og dermed var sagen afgjort for hans vedkommende. — Men endnu stod *H. N. Clausen* tilbage. Jeg fulgtes en dag med ham fra folketinget, og det blev en meget alvårlig samtale. Da vi gik forbi Fruekirke, kom der et våldsomt vindstød, som blæste min hat af. Jeg satte i fuldt løb efter den, men nåede den først et godt stykke nede på Nørregade, og det ikke i altfor renlig en tilstand. Da jeg vendte tilbage, fandt jeg den alvårlige *Clausen* i en latter, som han forgæves vilde undertrykke, men det varede ikke længe, inden han atter genfandt sig selv, og vi gik nu op i hans hjem. Vi sade en stund i sofaen oppe på hans arbejdsværelse, og efter grundige overvejelser gik han helt med ligesom *Knuth* og *Lehmann*, trofast, støt og fordringsløs til det sidste ligesom disse.

Nu kunde det altså være på tide, at vor forening blev endelig grundet og stiftet, og jeg sammenkaldte da alle medlemmerne til et aftenmøde i vort sædvanlige afdelingsværelse. Jeg gjorde her kortelig rede for vort mål og vor styrke, opfordrede til at vælge formand og næstformand og lod stemmesedler uddele. Min tanke var det, at Clausen burde være formand og Hage næstformand; men Clausen erklærede, at han fandt ethvært valg overflødigt: "Barfod har jo hidtil været vor formand og røgtet sit hværv godt; han bør også vedblive at være det, og, skulde han engang få forfald, vil han nok overdrage det til en anden af os." Alle samtykkede, og det var frugtesløst at gøre indvendinger. — Så vedtoges det at holde møde mindst en aften ugentlig, men ellers så tit, formanden måtte finde det nødvendigt; for at give møderne større interesse, skulde da hvær aften holdes et eller andet foredrag; foreløbig skulde Barfod holde historiske og H. Hage politiske foredrag med påfølgende diskussion, men ellers vilde vel også nok adskillige blandt os glæde os med et eller andet foredrag.

Møderne bleve selvfølgelig holdte for at holde os selv vågne og frejdige, og foredragene skulde tjene til at opklare, hvad der mulig kunde stå mindre klart for en eller anden i vor historie, i politiske (konstitutionelle og statsøkonomiske, særlig dog told-) spørgsmål. Men dermed vare vi dog ikke nøjede. Vi vare stærke nok til at kaste regeringsforslagene, når vi kun holdt sammen, men vi kunde ikke skjule for os selv, at ikke alle vare lige faste og pålidelige, at der nok kunde være enkelte vakkelvårne. Derfor delte vi os i tre grupper, hvær med sin fører, der også udenfor møderne skulde holde vedkommende varme. Som formand blev jeg en slags overfører, de to andre vare *Knuth* og *H. E. Schack*. Med Schack stod jeg på en spændt, for ikke at sige fjendtlig, fod (han kunde ikke glemme, hvad jeg i min "Poetisk Læsebog" (vistnok under Sander) og i min "Danmarks gejstlighed" I s. 166 havde fortalt om hans faders doktordisputats) men det skal mindes til hans ære, at i dette nye og ejendommelige forhold var han fuldt pålidelig,

fuldstændig lojal. Han foretog sig intet, uden først at have rådført sig med mig og indhentet mit samtykke.

Men bedstemoder måtte også have sin gerning, og hun gik villig ind på den. Alle vore meningsfæller bleve engang for alle bedte om at se ud til os (vi boede jo på Mosedal) de aftner, da der ikke var foreningsmøder. Jævnlig havde vi da en ti, tolv rigsdagsmænd om aftenen. De måtte tage til takke med smørrebrød og te, med lidt sang, samtaler og fortepiano, en sjælden gang et slag kært; men de syntes at befinde sig vel ved det, hvortil selvfølgelig hjælp, at også enkelte veninder og unge mennesker vare så venlige at gøre tjeneste. I ville sige, at det var en dyr fornøjelse; ja, uden penge får man jo intet, men jeg skulde tage meget fejl, om ikke Knuth og et par andre venner lettede os udgifterne. — En ejendommelig misforståelse fandt dog sted, og det var ingenlunde nogen behagelig overraskelse for moder. Hun havde ordnet alt til en smuk aften, men så kom *Boserup* til Stubbergård lige til vor fattige middag, som vi skulde nyde ene med vore børn. Han var udtrykkelig indbudet til aften, men havde da andensteds ærinde; så kom han til middag “for ikke at være så uhøflig rent at forsømme vor indbydelse.” Han kom os helt påtværs, men der måtte jo gøres god mine til slet spil. Det kostede lidt undskyldninger fra bægge sider, men gik for øvrigt godt. (Denne historie minder mig om en lignende, der indtraf nogle år senere: Jeg gik om aftenen fra teatret, hvor *Ole Bulls* spil atter havde henrevet mig, og i forstuen mødte jeg Bull. Efter at have takket ham, bad jeg ham se til os i Frederiksberg Alle næste aften, den sidste, han endnu var i byen. Han beklagede, at han allerede var indbudet andetsteds, “men til middag skal jeg komme.” Jeg skyndte mig hjem for at bringe moder dette budskab. Hun kunde dog altså modtage ham på en værdig måde. Og han kom, og vi havde en fornøjelig middag. Men han blev ikke alene til middag: han blev hele aftenen med og glemte aldeles, at han havde lovet sig andetsteds hen. Du husker vistnok, Hans Peter, at du trakerede ham med havannasisigarer, som han erklærede for aldeles “ægte”, og at han lønnede dig

med sin håndskrift, som du blev meget glad for. Du husker vist også, at du gemte de kopper, han havde drukket af, og de handsker, han havde glemte.)

Alt gik godt. Der var intet frafald, og vi vare trøstige og frejdige. Men d. 9de jan. kom Knuth til mig og sagde: "Det går dog ikke! der er flere, der ville knibe ud." — "Såsom?" "Ja, der er nu f. eks. *Hans Nielsen* fra Døstrup." — "Så tal med ham! tag ham ordentlig i skole!" — "Det hjælper ikke; jeg kan ikke styre ham; hvis vi skulle beholde ham, må du tale med ham." — "Han hører jo til dit sogn, ikke til mit, så du må selv sørge for ham, ti sognebåndet er jo ikke løst endnu. For øvrigt tror jeg, du kan være rolig: han vil i den afgørende stund vise sig tro som guld." Jeg fik næmlig i dette øjeblik et indfald, som gav mig det trøstige håb, jeg udtalte. Jeg kendte jo hans forfængelighed, og den måtte man vide at nytte.

19de febr. 96.

Mandagen d. 11te jan. var jeg som sædvanlig tidlig på plænten, Jeg havde hængt mit overtøj, hvor jeg altid havde det, på knagen nr. 49, den nærmeste til højre for indgangsdøren, men jeg blev stående dær og ventede på de kommende. Først kom Hans Nielsen, hvem jeg gav mig i snak med om helt ligegyldige ting. Lidt efter kom også Knuth. "Tillykke, kære ven," sagde jeg til ham, "tillykke med de firti år, du i dag fylder! Ja, og det er sandt Hans Nielsen! De fylder jo i dag tretise; tillykke også med dem! I kunde da se, at I ere fødte på en og samme dag, så det er ikke underligt, at I må holde sammen i tykt og tyndt. Men" — og så førte jeg dem hen til vinduesfordybningen lige over for — "jeg må ind at passe min sekretærpost, jeg skal lige til at oplæse protokollen fra forrige møde. jeg vil desuden ikke forstyrre jeres hyrdetime! Står nu der i ro, og udtaler for hinanden, hvad I bægge kunne have på hjærte!" Og så lagde jeg deres hænder sammen og forsvandt. — Kort efter kom Knuth ind til mig og sagde: "Du har fuldkommen ret; jeg har gjort Hans Nielsen uret; han er fuldt pålidelig!" "Ja, vidste jeg det ikke nok!" — Jeg vil dog skynde

mig at tilføje, at det var den eneste gang under hele min tyve-årige rigsdagsvirksomhed, jeg har gjort mig skyldig i slige lum-
ske konster, og, mærkeligt nok, hværken Hans Nielsen eller
Knuth anede, at de ved denne lejlighed havde været brikker
i en taskenspillers hånd. Dertil havde de altfor god tro til mig.
— Jeg havde visselig aldrig tilladt mig det, hvis jeg havde
haft lidt mere agtelse for Hans Nielsen, men først og fræmmest
gjorde jeg det dog for Sønderjyllands skyld, da det var mig
klart, hvad jeg også stadig fræmhævede, at vedtagelsen af de
to regeringsforslag lidt før eller lidt senere vilde have Sønder-
jyllands tab til følge. Svare I hertil, at dermed er min færd
ikke undskyldt, eftersom hensigten ikke helliger midlet, da giver
jeg eder fuldstændig ret. Jeg priser heller ingenlunde min fræm-
gangsmåde; jeg har kun fortalt den for at gøre sandheden
æren, og fordi ingen anden kender denne lille handling bag
det tykke forhæng, som dog ikke var uden al betydning.

Lykkesh. 2. marts 1896.

D. 13de jan. skulde afgørelsen finde sted. Selvfølgelig skulde
den ske ved navneopråb. Endnu dengang opråbtes altid de
fire sekretærer først, dernæst alle tingets øvrige medlemmer i
bogstavorden, således at man flyttede et bogstav for hvert
navneopråb. Der var ingen grund til at fortsætte debatten, og
vi (d. v. s. Knuth, Schack og jeg) bleve derfor enige om at
forlange afslutning, så snart . . . . havde haft ordet. At af-
slutningen vilde blive vedtagen, var sikkert, ti ikke alene havde
vi magten, men alle vare kede af de lange forhandlinger, under
hvilke der allerede var fræmført alt, hvad der kunde siges for
og imod arvelovens forandring, og enhvær, mente vi, måtte
allerede have indtaget sit stude, fra hvilket han ikke lod sig
rokke. — Slet så faste, som vi havde ment, vare dog ikke alle.
Knuth og Schack havde imidlertid givet alle vore venner
ordren til at stemme for afslutning, og man ventede endnu
kun på, at . . . . skulde slutte sit foredrag. — Professor *Wilkens*
og jeg udførte den dag sekretærforretningerne. Han trak mig
tilside. Han var bleven tvivlrådig: Det var dog et spørgs-

mål, om man ikke burde give den nye arvelov sin stemme, og han trængte stærkt ind på mig; men alle hans mange ord vare spildte. I den anden ende af salen (“i hesteskoen”) sad præsten *Wiedemann*; også han havde fået skræk i blodet, og lige til hans eget navn blev opråbt, bearbejdede han sine naboer, for om han ikke kunde aflokke en af dem et “ja”, hvad han i så fald også selv vilde stemme; men alt forgæves. Dog, jeg må nøjere følge udviklingens gang! På højre side af formandsstolen (“den røde bænk”, som den tidligere kaldtes) sad gehejme-konferensråd *F.F. Tillisch*, tidligere regeringskommissær for Slesvig, dernæst slesvigsk minister, så et halft år indenrigsminister. Som jeg slap Wilkens, hørte jeg Tillisch forlange ordet af formanden. Nu burde der altså på ingen måde afsluttes, ti jeg vidste af Tillisch selv, at han vilde stemme “nej” som vi, og *hans* stemme måtte jo have en betydelig vægt. Jeg nåede netop at underrette Knuth og Schack om, at afslutningen skulde forkastes, for at Tillisch kunde få lov at udtale sig; men de kunde umulig bringe den nye ordre til *alle* vore folk. Og afslutningen blev altså vedtagen, afstemningen begyndt. Jeg gjorde dog, hvad jeg kunde: jeg råbte først mig selv op. Dernæst de to andre sekretærer, men sidst Wilkens, vis på, at når han havde hørt os alle tre stemme “ja”¹⁾, vilde han nok holde trop. Og det gjorde han. Så fulgte opråbningen af alle de øvrige medlemmer, og ingen svigtede (heller ikke Hans Nielsen og *Wiedemann*), indtil — vi kom til Tillisch. Tværtimod hvad han havde lovet mig, stemte han “ja”, *fordi*, som han senere sagde, man ved afslutningen havde nægtet ham at give grunde for hans “nej”!

Den nye arvelov var dog forkastet med 53 stemmer mod 41.

Følgen var den, at folketinget strags blev opløst og nye valg udskrevet. Ved disse dumpede iblandt andre jeg, der altså kun tre gange blev valgt på Møn, isteden for at jeg skulde vedblevet at vælges “til min dødsdag”.

---

¹⁾ Her maa skulle staa “nej”.

“Den danske forening af rigsdagsmænd” var altså sprængt! Vi måtte have en ny forening, bygget på et bredere grundlag, på hele folket, på alt det i folket, der holdt fast på Sønderjylland i modsætning til Holstein og Lauenburg, men i uopløselig sammenslutning med det såkaldte “kongerige”, sikret os ved vor uforandrede arvelov. Jeg gik da til Grundtvig, hos hvem der, da valgene vare vel overståede, holdtes et stort møde af rigsdagsmænd og ikke-rigsdagsmænd, jeg tror, det var d. 7de marts. Den nye forening blev stiftet; Grundtvig blev selvfølgelig valgt til dens formand, men jeg til dens sekretær og redaktør, ti derom vare alle enige, at vi nu måtte have et ugeblad, der kunde udtale og hævde vore anskuelser. — Alt dette, skulde jeg dog mene, at jeg allerede har omtalt i det brev, der nærmest handler om mit forhold til Grundtvig, og jeg skal da her ikke tage det fræm påny. I ville jo fra hint brev vide, hvilken glæde og sluttelig hvilken bitter sorg, som ugebladet “Danebrog” våldte mig.

FREDERIK BARFODS SELVBIOGRAFISKE NOTER:

D. 7de April 1811 er jeg *Påul Frederik Barfod* født i Lyngby Præstegård ved Grenå. Mine Forældre vare *Hans Peter Barfod* (født 15/2 1770, død som Præst i Fakse og Provst i Fakse, Stævns og Bjæverskov Hærreder 14/11 1841) og *Marie Katrine Hjorth* (født 31/12 1776, død 17/1 1816). Men min elskede Stedmoder var *Kirstine Sjarlotte Guldberg* (født 10/6 1777, Enke efter Degnen *la Cour* i Odder 3/9 1809, gift med min Fader 27/3 1817, død 28/2 1826).

D. 18/5 1835 så jeg første Gang *Emilie Birkedal*. Hun var i Besøg hos Fru *Meyer* i Borgergade, hvor jeg boede, og var jeg daglig sammen med hende i henved 3 Uger, men tænkte dengang mindst på, hvad der skulde ske. D. 6-7/8 1835 så jeg hende atter, da jeg på en Fodvandring aflagde et Besøg hos hendes Svåger, Forvalter *Thomsen* på Førsløv, men heller ikke endnu tænkte jeg på det tilkommende, skønt jeg vel følte, at jeg godt kunde lide hende. D. 6/3 1837 så jeg hende 3die Gang, da hun atter kom i Besøg hos Fru *Meyer*, med hvis Datter hendes Broder skulde have Bryllup. En dyb Sorg havde dengang gjennembævet mit Hjærte, og hun var mig en trofast og deltagende Veninde. Jeg var daglig sammen med hende indtil d. 11/4, da jeg skiltes fra hende og hendes Familie i Roskilde. Imidlertid havde vort Forhold udviklet sig, og jeg var bleven mig selv bevidst. Den 9de Septb. 1837 besøgte jeg så atter hendes Svåger *Thomsen*, nu Forpagter på Fuglebjærggård, og så hende da 4de Gang; og d. 11te Septb. Kl. henved 4 om Eftermiddagen gav hun mig sin Hånd og Mund. Men 4 År senere, på samme Dag og ved samme Time, viede min Fader os i Fuglebjærg Kirke. Vort Bryllup gjorde hendes trofaste Svåger, *Andreas Thomsen* (født 1/7 1797, død 14/4 1843) og hendes elskelige Søster, *Frederikke Anne Gjertrud* (født 29/4 1800), der bægge langt snarere vare at betragte som hendes Forældre end som hendes Søkende, og hos hvem hun havde tilbragt 11 År. — Vidner ved vor Højtid vare: Vor nævnte Svåger og hans Kone samt deres 4 Børn: *Hanne*, *Ludvig*, *Julie* og *Betsy* og disses Lærer, Seminarist *Schårup* (senere Skolelærer i Flakkebjerg); min Fader og hans sidste Kone, *Kristiane Elisabeth*, født *Priergård*; mine Brødre *Immanuel* og *Teofil*; Emilies Moder og hendes Broder *Vilhelm Birkedal* (Præst i Sønderomme) med Hustru *Emilie Kristiane*, født *Meyer*; Emilies Tante, *Birgitte*, Enke efter Præsten *Wulf* i Hårløv; Emilies fortløigste Ungdomsveninde, *Sofie Sand*, en Datter af afdøde Præsten *Sand* i Førsløv; Professor *Ingemann*; Grev *Ahlefeldt*, Landvæsens-Elev hos min Svåger *Thomsen*.

Denne min elskelige Hustru *Emilie Birkedal*, er født på Alebækgård på Møn d. 18de Oktb. 1813. Hendes Fader var *Ludvig Harbo Birkedal*, For-

pagter på Alebækgård og Inspektør på Nordfælt (født 27/4 1772, død 8/11 1819); hendes Moder er *Agate Johanne Husum* (født 18/11 1775), der endnu lever som Enke i Huset hos sin Halvbroder og Svigersøn, Præsten *P. L. Husum* i Tranderup på Ærø.

D. 14de Septbr. 1843 Kl. 12 $\frac{3}{4}$ om Midd. fødtes vort første Barn efter 39 Timers hårde Lidelser, i hvilke Jordemoderen Madam Lassen stod min Kone bi; men Overlæge *Mansa* måtte fuldkomme Fødselen. Vidner ved denne vare, foruden jeg selv, *Sofie Sand*, Faders Enke samt min Broderkone *Johanne Marie*, født *Grouleff*.

NOTER OM SLÆGTERNE BARFOD, BIRKEDAL m. fl.:

For at undgaa for lange og trættende Noter er de mange af Barfod omtalte Personer identificeret i selve Personregistret, og Kommentarer kun meddelt, hvor en saadan er anset for nødvendig herudover. Af samme Grund skal her meddeles en Oversigt over Frederik Barfods nærmeste Familieforhold.

Faderen var *Hans Peter Barfoed* (1770—1841), der begyndte sin Løbebane som Kateket ved St. Nikolaj Kirke i København og fra 1796—1808 var Sognepræst i Branderup i Sønderjylland, kom derfra til Lyngby og Albøge ved Grenaa, hvor han 1813 fik oprettet et Skolelærerseminarium, hvis Forstander og Førstelærer han var, indtil han 1822 forflyttedes til Fakse, hvor han forblev til sin Død. 1828 blev han Provst i Fakse, Stevns og Bjeverskov Herreder. H. P. Barfoed var gift tre Gange; først med *Marie Cathrine Hjorth* (1776—1816), med hvem han havde ni Børn, af hvilke syv Sønner blev voksne: 1) *CHRISTEN Hansen Barfoed* (1798—1868), Prokurator, Arvefæster af Rengegaard; 2) *HANS Christian Theodorus Barfoed* (1799—1878), Sognepræst til Kippinge og Brarup; 3) *MAGNUS Kruse Barfoed* (1801—58), Sognepræst til Arninge; 4) *CHRISTIAN Severin Barfoed* (1804—57), Toldassistent i Maribo; 5) *GEORG Laurits Barfoed* (1805—88), Prokurator; 6) Historikeren *Poul FREDERIK Barfoed* (1811—96) og 7) *PETER Marius Barfoed* (1813—39), Sognepræst til Lille Lyngby og Ølsted.

I andet Ægteskab var Hans Peter Barfoed gift med *Christine (Charlotte) Guldberg* (1777—1826), med hvem han havde Sønnen *Immanuel Barfoed* (1820—96), Provst i Musse Herred, Sognepræst til Vaabensted og Engestofte, og kendt som Personalhistoriker. *Christine (Charlotte) Guldberg* var Enke efter Degn i Odder *Jørgen la Cour* (1767—1809), med hvem hun havde fem Sønner, af hvilke den ældste var 11 Aar ved Faderens Død.

H. P. Barfoed ægtede tredje Gang *Christiane (Elisabeth) Priergaard* (1800—87), der var Datter af hans eneste Søster *Else Cathrine Dorothea Barfoed* (1768—1842) og Forvalter paa Sølstedgaard m. fl., senere paa Baadesgaard *Peter Trolle Priergaard* (1767—1834). Af deres fire Børn blev kun Sønnen *TEOFILUS Elias Trolle Barfoed* voksen. Han fødtes 1831 og døde 1896 som Sognepræst til Tommerup.

Jørgen la Cours og *Christine Charlotte Guldbergs* fem Sønner var: 1) *Peter la Cour* (1798—1862), Ejer af Margrethelund ved Æbeltoft og gift med *ANE Dorothea Elisabeth Priergaard* (1797—1878), Datter af H. P. Barfoeds Søster; 2) *HOLGER Magarus la Cour* (1800—80), der ejede forskellige jydsk Gaarde, saaledes fra 1848—75 Kærgaard; 3) den kendte Landmand *LAURITZ Ulrik la Cour* (1802—75), der ejede Hovedgaarden Skærso. Han var gift med *Ellen Kirstine Poulsen* (1809—75),

af Barfod omtalt som "Søster Stine"; 4) *Peter CHRISTIAN la Cour* (1805—65), Sognepræst i Odder, og 5) *CARL Georg la Cour* (1808—80), Provst i Strø og Holbo Herreder, Sognepræst til Helsingø og Valby.

Af Familien la Cour maa endnu omtales Børnene af ovennævnte Lauritz Ulrik la Cour og Ellen Kirstine Poulsen; de havde fire Døtre og seks Sønner, hvoraf skal nævnes: 1) *Dorothea la Cour* (1834—94), gift med Sognepræst til Søften og Folby *Markus Anton Siegumfeldt* (1827—1913) — han var Halvbroder til Kunstmaleren *Herman Carl Siegumfeldt* (1833—1912), der har malet Frederiksborg Portrættet af Frederik Barfod; 2) den kendte Landøkonom *JØRGEN Carl la Cour* (1838—98), der ægtede Frederik Barfods ældste Datter *Agathe* — deres Søn Forstander *Poul Barfod Dornonville de la Cour* er gift med Frederik Barfods Sønnedatter *Gudrun Ostenfeld Barfod*; 3) *Fysikeren Poul la Cour* (1846—1908), der blev gift med Fr. Barfods Adoptivdatter *Hulda*, og 4) Landmanden *Peter Holger Magarus Christian Dornonville la Cour* (f. 1852), gift med Barfods yngste Datter *Charlotte*.

Frederik Barfod blev 11. September 1841 gift i Fuglebjerg Kirke med *Emilie Birkedal*, Præsten *Vilhelm Birkedals* Søster. I Ægteskabet fødtes tre Sønner og to Døtre: 1) Forfatteren og Lægen *Hans Peter Gote Birkedal Barfod* (1843—1926), gift med *Mine (Nielsmine) Ostenfeld* (1841—1914); 2) *AGATHE Johanne Gote Birkedal Barfod* (1845—1929), gift med ovennævnte Landøkonom J. C. la Cour; 3) Sognepræst til Gelsted og Rørup Menigheder *Nikolaj FREDERIK Severin Grundtvig Gote Birkedal Barfod* (1848—1928); 4) Organist i Svendborg *LUDVIG Harbo Gote Birkedal Barfod* (f. 1850) og 5) *Kristine CHARLOTTE Gote Birkedal Barfod* (1852—77), der ægtede ovennævnte P. H. M. C. D. de la Cour. Desuden adopterede Fr. Barfod og hans Hustru 1851 Barnet *HULDA Kristine Nielsen Birkedal Barfod* (1850—78), der blev gift med Fysikeren *Poul la Cour*.

Frederik Barfods Hustru Emilie Birkedal (1813—97) var yngste Datter af Godsinspektør paa Nordfeld, Forpagter *Ludvig Harboe Birchedahl* (1772—1819) og *Agathe Johanne Husum* (1775—1864); dette Ægtepar havde desuden følgende Børn: 1) *Frederikke (RIKKE) Anna Gertrud* (1800—76), gift med Forpagter *Andreas Thomsen* (1797—1843); 2) *Laurits Nielsen B.* (1801—34); 3) *Nikoline (LINE) Betzy* (1804—88), der ægtede Sognepræst i Tranebjerg *Peter Laurentius (LARS) Husum* (1801—79); 4) Præsten *Schøller Parelius VILHELM* (1809—92) og 5) *Valdemarine CHARLOTTE* (1811—85), som blev gift med Pastor *Hans Christian Kellermann Rørdam* (1804—84) til Ondløse og Søndersted. — Pastor *Vilhelm Birkedal* ægtede 4. April 1837 *EMILIE Christiane Meyer* (1815—89), en Datter af Urtekræmmer, Kaptajn *Johan Frederik Meyer* (d. 1831) og *Conradine Detlevine Augusta Beyer* (1770—1850), og havde i dette Ægteskab fjorten Børn, af hvilke her skal nævnes: *Augusta Johanne Charlotte* (1839—1917), der første Gang var gift med Kapellan i Tønsberg *Simon Fougner Hartmann* (1836—71) og anden Gang med Pastor *Laurids Ludvig Gundelach Nyegaard* (1849—1916), Birkedals Biograf; *Georgia Victorine* (1842—1923), gift med Sognepræst til Inderøen *Albert Nicolaj Lange* (1835—1929); *Marie Christophora* (1843—1920) ægtede Pastor *Morten Thomsen Bredsdorff* (1830—1910); *Agathe Johanne* (1846—84), gift med Pastor *Claus Nicolai Lorenzen* (1835—1905); *Julie* (1847—1931), gift med Apotheker *Johan Speyer* (1837—75); Forfatteren *Uffe Birkedal* (1852—1931); *Laura* (1850—94), gift med Sognepræst til Sollien *Johan Jørgen Lange* (1844—83) og *Nanna Ingeborg Birkedal* (1854—86), som ægtede Pastor *Sophus Theodor Balslev* (1850—1936). A. F.

PERSONREGISTER

- Aagaard, Charlotte, se Bartholin-Eichel.
- Frederikke Marie (1816—91), g. m. H. P. C. Dorph. 143 f., 146 f., 153 f.
  - Just Georg Valdemar (1811—57), Politiker, 34, 103, 122—26, 141 f., 157, 159, 164, 173—76, 184, 214, 295, 302.
  - Holger Halling (1785—1866), til Ise-lingen, Krigsassessor, 141, 143, 153.
  - Marie, se Køes.
- Abrahams, Nicolai Christian Levin (1798—1870), Professor, Notarius publ., 293.
- Abrahamson, Joseph Nicolai Benjamin (1789—1847), Oberst, Politiker, 249.
- Meyer (1798—1833), Overretsprokurator, 53.
  - Sophie, se Melchior.
- Adler, Johan Gunder (1784—1852), Kabinetssekretær, 14—16, 33, 152.
- Adrian, Andreas Valentin (d. 1859), Urtekræmmer, 275.
- Hildur, 275.
- Afzelius, Arvid August (1785—1871), svensk Præst, Folklorist og Digter, 34.
- Ahlefeldt, Greve, Landvæsenselev, 309.
- Ahnfeldt, Poul Gabriel (1803—63), svensk Præst og Forfatter, 206, 230.
- Albert Viktor (1864—92), Prins af Storbritannien og Irland, 44.
- Alexander I (1777—1825), Kejsler af Rusland, 43.
- II (1818—81), Kejsler af Rusland, 43.
  - III (1845—94), Kejsler af Rusland, 43.
- Alexandra (1844—1925), Dronning af Storbritannien og Irland, f. Prinsesse til Danmark, 44.
- (1870—1921), Prinsesse af Grækenland og til Danmark, 44.
- Algreen-Ussing, Tage (1797—1872), Jurist, Politiker, 92.
- Allen, Carl Ferdinand (1811—71), Historiker, 166.
- Andersen, Hans Christian (1805—75), Digter, 67.
- Rasmus (f. 1797), Gæstgiver, 65.
- Andresen, Christine Elisabeth Sophie, se Bay.
- Christopher Otto Andreas (1777—1856), Sognepræst til Kjeldby, 128.
  - Peter Michael (1810—77), Sognepræst til Hammel, Voldby og Søby, 34, 126—28, 148 f.
- Andræ, Carl Christopher Georg (1812—93), Politiker og Matematiker, 152 f.
- Arnesen Kall, Marie Benedicte Sophie Hedevig (1824—91), Lærerinde, 249 f.
- Arndt, Ernst Moritz (1769—1860), tysk Forfatter, 250.
- Atterbom, Per Daniel Amadeus (1790—1855), svensk Digter og Æstetiker, 102.
- Baagø, Georg Christoffer Johannes Schønborg (1836—1915), Højskolemand, 150.
- Balslev, Ingeborg, se Dorph.
- Laurits Nicolaj Vilhelm (1850—1923), Provst, Sognepræst til Lumby, 144, 146 f.
  - Nanna Ingeborg, se Birkedal.
  - Sophus Theodor (1850—1936), Sognepræst til Sønderlø, 311.
- Bang, Andreas Kreutzfeldt (1805—97), Justitsraad, Kontorchef i Finansministeriet, 69.
- Hans Otto (1711—64), Teolog, 8 f., 11.
  - Peter Georg (1797—1861), Jurist og Politiker, 297.
- Bardenfleth, Carl Emil (1807—57), Gehejmekonferensraad, Politiker, 271, 300.
- Barfod, Agate Johanne Gote Birkedal (1845—1929), g. m. J. C. la Cour, 108 f., 116, 124, 180, 196, 205, 311.
- Kristine Charlotte Gote Birkedal (1852—77), g. m. P. H. M. C. D. de la Cour, 196, 311.
  - Elisa Katinka Petrea, se Ringsted.
  - Emilie, se Birkedal.
  - Nikolaj Frederik Severin Grundtvig Gote Birkedal (1848—1928), Sognepræst til Gelsted og Rørup, 130, 135, 180, 196, 207, 264, 311.
  - Gudrun Ostenfeld (f. 1875), g. m. P. B. D. de la Cour, 311.
  - Hans (Johannes) (1490), Kannik, senere Rektor i Ribe, 254.
  - Hans Peter (1834—92), Hospitalsforstander, 66.
  - Hans Peter Gote Birkedal (1843—1926), Læge, Forfatter, 46, 113, 116, 180, 195, 207 f., 310 f.
  - Hulda Kristine Nielsen Birkedal (1850 78), g. m. P. la Cour, 205 f., 208, 311.
  - Immanuel (1820—96), Præst og Personalthistoriker, 93, 97, 99, 215, 217, 309 f.
  - Johanne (Hanne) Kristiane Frederikke, se Thomsen.

- Barfod, Ludvig Harbo Gote Birkedal (f. 1850), Organist, 196, 202, 205, 240, 242, 311.
- Marie Cathrine, se Tang.
  - Mine, se Ostenfeld.
  - Olaf Ostenfeld (f. 1871), Forlagsboghandler, 119, 202.
  - Peter Marius (1813—89), Sognepræst til Lille Lyngby og Ølsted, 28, 219, 286, 310.
  - Rigmor Egternak (f. 1882), Musiklærerinde, 245.
  - Vitta Christiane (1850—91), g. m. S. C. V. Rostrop, 115.
- Barfoed, Adolph John Hugo (1827—95), Herredsfoged, 159.
- Christen Hansen (1730—85), Sognepræst til Lyngby og Albøge, 7—12.
  - Christen Hansen (1798—1868), Prokurator, 71, 310.
  - Christen Thomsen (1736—1807), Sognepræst til St. Jørgens og Sørup, 10.
  - Christen Thomsen (1815—89), Kemiker, 224.
  - Christian Severin (1804—57), Toldassistent i Maribo, 19, 121, 310.
  - Christiane (Elisabeth), se Priørgaard.
  - Christiane Elisabeth, se Kruse.
  - Christine (Charlotte), se Guldberg.
  - Elise Petrine Hedvig Mathilde, se Viborg.
  - Else Cathrine Dorothea (1768—1842), g. m. P. T. Priørgaard, 30, 310.
  - Frederik Theodor (1818—79), Sognepræst til Bjergby og Mygdal, 15.
  - Georg Laurits (1805—88), Prokurator, 50, 310.
  - Hans Christian Theodor (1799—1878), Sognepræst til Kippinge og Brarup, 28 f., 254, 310.
  - Hans Peter (1766—69), 12.
  - Hans Peter (1770—1841), Provst, Sognepræst i Fakse, 12 f., 28—30, 49, 86—89, 179, 187, 217, 219—21, 223, 251 f., 309 f.
  - Johanne Marie, se Grouleff.
  - Magnus Kruse (1801—58), Sognepræst til Arninge, 159, 310.
  - Marie Cathrine, se Hjorth.
  - Sophie Christiane Hansen (1832—79), g. m. A. J. H. Barfoed, 159.
  - Theofilus Eliasar Trolle (1831—96), Sognepræst til Tommerup, 309 f.
- Bartholin-Eichel, Charlotte (1814—87), g. m. J. G. V. Aagaard, 174, 176 f.
- Bauditz, Carl Adolf Valentin (1810—95), Forstander for Helsingør Kloster, 86, 224—29.
- Carl Gustav Heinrich (1780—1849), Generalmajor, 225.
  - Peter Jacob Frederik (1817—64), Major, 226.
  - Sophie Dorothea Frederikke, se Jahn.
- Bay, Christine Elisabeth Sophie (1811—48), g. m. P. M. Andresen, 128.
- Bech, Peter Henrik (1822—87), Sognepræst til Tranebjerg, 245.
- Heloïse (Marie), se Fischer.
- Beck, Hans Charles Johannes (1817—90), Oberstløjtnant, 182.
- Hanne Petrine Margarethe (1821—89), g. m. G. S. Knæckenborg, 182.
- Bendtsen, Anders, Lærer i Hjelms, Damsbolte Sogn, 286.
- Benners, Adriane Lovise, g. m. C. D. Eckard, 149.
- Berg, Chresten Poulsen (1829—91), Politiker, 45, 208.
- Peter Christian (1808—58), Sognepræst til Sverborg, 70.
- Berling, Johan Carl Ernst (1812—71), Bogtrykker, Avisudgiver, 33—35.
- Beyer, Conradine Ditlevine Augusta (1770—1850), g. m. J. F. Meyer, 209, 212 f., 309, 311.
- Bille, Carl Steen Andersen (1828—98), Redaktør og Politiker, 155 f., 175.
- Birchedal, Agathe Johanne, se Husum.
- Birgitte, g. m. P. L. Wulff, 309.
  - Ludvig Harboe (1772—1819), Godsinspektør, 309, 311.
- Birkedal, Agathe Johanne (1846—84), g. m. C. N. Lorenzen, 311.
- Augusta Johanne Charlotte (1839—1917), g. 1° m. S. F. Hartmann, 2° m. L. L. G. Nyegaard, 311.
  - Valdemarine Charlotte (1811—85), g. m. H. C. K. Rørdam, 43, 189, 213, 311.
  - Emilie (1813—97), g. m. P. F. Barfod, 95, 99, 106—110, 112, 114, 116, 118, 130, 135, 140, 161, 173, 177—80, 182 f., 189 f., 195—97, 200, 203, 205, 208—24, 228, 230, 234, 240—42, 245, 247, 263, 265, 268, 273, 282, 290, 304, 309, 311.
  - Emilie Christiane, se Meyer.
  - Georgia Victorine (1842—1923), g. m. A. N. Lange, 311.
  - Julie Christine (1847—1931), g. m. J. Speyer, 311.
  - Laura (1850—94), g. m. J. J. Lange, 311.
  - Laurits Nielsen (1801—34), 311.
  - Nikoline (Line) Betsy (1804—88), g. m. P. L. Husum, 109, 177, 311.
  - Marie Christophora (1843—1920), g. m. M. T. Bredsdorff, 311.
  - Nanna Ingeborg (1854—86), g. m. S. T. Balslev, 311.
  - Frederikke (Rikke) Anna Gertrud (1800—76), g. m. A. Thomsen, 99, 109, 178, 211, 215, 218, 223, 309, 311.
  - Uffe (1852—1931), Forfatter, 311.
  - Schøller Pareluis Vilhelm (1809—92), Præst og Forfatter, 34, 113 f., 121—24, 126 f., 129—31, 137, 140, 142, 146—48, 155, 167, 171, 183, 209, 212—14, 220, 222 f., 237, 242, 254, 268, 274, 309, 311.
- Bismarck, Otto v., Fyrst (1815—98), Hertug af Lauenborg, tysk Statsmand, 282.
- Bjerring, Peter Vitus (d. 1853), Inspektør ved Straffeanstalten paa Christianshavn, 131 f.
- Vilhelm Jakob Magdalous (1812—93), 126 f., 131 f.
  - Vilhelmine, se Cathala.
- Bjerring, Peter Stephan (1826—1907), Oberstløjtnant, 24, 115.
- Bjørnsen, Frederik Cornelius Eberhard (1781—1831), Sognepræst til Kongsted, 50, 58.

- Bjørnsen, Carl Vilhelm (1809–71), Kancelliraad, Byfoged og Byskriver i Rønne, 50.
- Bjørnsen, Bjørnstjerne (1832–1910), norsk Digter, 106.
- Blicher, Jane Mathea (1792–1855), 186, 189, 200.
- Elisabeth (*Lise*) Christina Margaretha (1787–1851), g. m. N. F. S. Grundtvig, 184, 187, 189, 196, 200.
- Steen Steensen (1782–1848), Digter, 90.
- Bloch, Agathe Theodorine Benedicta, se Thorlacius.
- Gertrud Catharine Marie Cecilie (1837–39), 134.
- Christen Laurits Georg (1799–1884), Manufakturhandler, 23, 34, 124–27, 132–36, 140, 148, 152, 154, 176.
- Gjertrud, se Fog.
- Gytha (1851–96), 140.
- Carl Johannes (1845–48), 134.
- Jørgen (1767–1838), Sognepræst til Lønborg og Egvad, 132, 136 f.
- Jørgen (1839–1910), Arkivsekretær, 113, 134.
- Laura Jensine Christine (1837–91), g. m. S. H. Grundtvig, 113, 134 f., 157.
- Oline (f. 1847), g. m. C. A. M. L. Feilberg, 140.
- Oline Sofie Frederikke, se Hadsund.
- Jørgen Viktor (1812–92), Sognepræst til Vig og Asmindrup, 34, 126 f., 136–40, 148, 224.
- Blom, Hans Jørgen (1792–1864), Oberst, 198.
- Bluhme, Christian Albrecht (1794–1866), Politiker, 36, 271.
- Boisen, Frederik (*Fritz*) Engelhardt (1808–82), Sognepræst i Stege, 200, 240–42, 290.
- Lars Nannestad (1803–75), Sognepræst til Vesterborg og Birket, 243.
- Meta Cathrine Marie Bang, se Grundtvig.
- Peter Outzen (1815–62), Præst, Asylbestyrer, 173, 200, 202.
- Bonnevie, Emmanuel (1825–1900) til Strenghøjgaard, 43.
- Georgia, se Rørdam.
- Borger, Lovise Dortea (d. 1840), g. m. J. H. Lütthans, 169.
- Bornemann, Johan Alfred (1813–90), Teolog, 168.
- Boserup, Jacob (1806–84), Proprietær, 304.
- Boye, Caspar Johannes (1791–1853), Præst og Digter, 209.
- G., Købmand, 257.
- Bradt, Henriette Sophie (1782–1866) g. 1° m. O. F. Sand; g. 2° m. Lorents Juhl, 178.
- Brandt, Carl Joakim (1817–89), Præst og Literaturhistoriker, 111, 114, 202 f.
- Bredsdorff, Marie Christophora, se Birke-dal.
- Morten Thomsen (1830–1910), Præst, 311.
- Bregendahl, Albert Philip (1771–1835), Sognepræst ved Vor Frelzers Kirke i Kbh., Provst, 183.
- Karen Maria, se Mørch.
- Laurids Nørgaard (1811–72), Overretsassessor, Politiker, 86, 225, 256–58.
- Bretton, Lucas Peter de, Baron (1797–1880), Stiftamtmand, 256–60.
- Breuning, 24.
- Brix, Jørgen Gad Olsen (1850–1913), Sognepræst til Skjødstrup, 144, 146.
- Nanna, se Dorph.
- Brock, Præst, 235.
- Brock (d. 1856), cand. theol., 235 f., 245.
- Brun Juul, se Juul.
- Bruun, Hans Brøchner (1793–1863), Købmand, Politiker, 250.
- Thomas Christopher (1750–1834), Forfatter, Sproglærer, 54, 56.
- Bræstrup, Christian Jacob Cosmus (1789–1870), Politidirektør og Overpræsident, 37, 268.
- Brøndsted, Augusta Marie Frederikke (1816–91), g. m. Politikeren C. C. Hall, 115, 143, 151–57.
- Peter Oluf (1780–1842), Arkæolog, 142 f., 153.
- Bull, Ole Bornemann (1810–80), norsk Violinvirtuos, 304.
- Busck, Gunni (1798–1869), Sognepræst til Brøndbyvester og øster, 187, 207.
- Cabott, Barbara Laura Isidora (d. 1894), 133.
- Maria Gertruda, se Pericoli.
- Callesen, Nils Holger (1808–79), Skolelærer, 21 f.
- Carlsen, Ane Marie Elise (1818–54), g. 1° m. H. P. N. Toft; 2° m. N. F. S. Grundtvig, 200, 202–04.
- Hans Rasmussen (1810–87), Stamhusbesidder, Politiker, 202 f.
- Caroline (1793–1881), Arveprinsesse, 83.
- Caroline Amalie (1796–1881), Dronning, 14, 33, 35 f., 42, 110.
- Casse, Severine Andrea (1805–98), Etatsraadinde, 41.
- Cathala, Vilhelmine (1794–1837), g. m. P. V. Bjerring, 131.
- Christensen, Balthazar Matthias (1802–82), Politiker, 16, 97, 170 f., 266, 286.
- Christian VIII (1786–1848), Konge, 13–17, 33, 142, 154.
- IX (1818–1906), Konge, 40–45, 47 f., 110, 154, 170.
- Christoffersen, Anders (1806–67), Gaardejer i Vindebæk, Folketingsmand, 35.
- Clausen, Henrik Nicolai (1793–1877), Teolog og Politiker, 14, 122, 144, 168, 185, 265, 302 f.
- Johannes (1830–1905), Biskop, 129.
- Theodor, 24.
- Villiam, 24.
- Claussen, Kaj, 23.
- Colding, 24.
- Jens Christian (1805–83), Læge, 296.
- Ludvig August (1815–88), Stadsingeniør, Fysiker, 24.
- Coster, Johanne Charlotte (1781–1853), g. m. J. F. S. Dorph, 101, 141.
- la Cour, Agate J. G. B., se Barfod.
- Ane Dorothea Elisabeth, se Friergaard.
- Carl Georg (1808–80), Provst, Sognepræst til Helsingø og Valby, 51, 71–83, 311.
- K. Charlotte G. B., se Barfod.
- Peter Christian (1805–65), Sognepræst i Odder, 217, 290, 311.

- la Cour, Christine (Charlotte), se Guldberg.
- Dorothea (1834–94), g. m. M. A. Siegmundfeldt, 46, 311.
  - Ellen Kirstine, se Poulsen.
  - Gudrun Ostenfeld, se Barfod.
  - Holger Magarus (1800–80), Landmand, 262, 310.
  - Hulda K. N. B., se Barfod.
  - Jørgen (1767–1809), Degn i Odder, 309 f.
  - Jørgen Carl (1838–98), Landøkonom, 108 f., 116, 130, 311.
  - Lauritz Ulrik (1802–75), til Skærse, 46, 255, 310 f.
  - Niels Georg (1797–1876), General, 276.
  - Peter (1798–1862), Landmand, 50, 68, 86, 88, 310.
  - Peter Holger Magarus Christian Dornonville de, (f. 1852), Landmand, 311.
  - Poul (1846–1908), Fysiker, 112, 208, 311.
  - Poul Barfod Dornonville de (f. 1870), Forstander, 116, 311.
- Crone, Martin Anton Christian (1817–1903), Historiker, Sognepræst til Herrested, 293.
- Dahlerup, Carl Emil (1813–90), Amtmand og Kommandant paa Færoerne, 255.
- Dalhoff, Nicolai Christian (1843–1927), Præst, Filantrop, 33.
- Dannemand, Frederikke Benedicte (*Bente*) (1790–1862), 225.
- Danner, Louise Christine (1815–74), Lensgrevinde, 39.
- Danneskiold-Samsøe, Magreus Otto Sophus, Greve (1804–94), Generalpostdirektør, 269.
- Daugaard, Jacob Brøgger (1796–1867), Biskop, 137.
- Davidson, David Carl (1823–95), Sognepræst til Taulov, 182.
- Ulrikke Mariane Mathine, se Flindt.
- Deen, Isac Abraham van (1805–69), Dr. med, Professor i Groningen, 69.
- Dorph, Anna Matea (f. 1851), 145 f.
- Astrid (1847–90), 146.
  - Charlotte Frederikke (1842–89), 146.
  - Elna (1849–89), 146.
  - Frederik (1844–1916), Sognepræst i Veflinge, senere i Førslev, 146 f.
  - Frederikke Marie, se Aagaard.
  - Hans Peter Oster (1810–91), Sognepræst til Øster Egesborg, 34, 122, 124, 126 f., 140–47, 149, 157, 174, 176.
  - Holger Halling Aagaard (1839–79), cand. theol., 146.
  - Ingeborg (1855–1935), g. m. L. N. V. Balslev, 146.
  - Jens Frederik Siegfried (1778–1855), Godsforvalter paa Gjorslev, Kammerraad, 141, 185, 212, 268.
  - Johanne Charlotte, se Coster.
  - Maria (1845–1900), g. m. J. B. G. Thygesen, 146.
  - Nanna (f. 1856), g. m. J. G. O. Brix, 146.
- Drewsen, Johan Christian (1777–1851), Industrimand, Politiker, 47, 263.
- Döllinger, Johann Joseph Ignaz (1799–1890), tysk katolsk Teolog og Kirkehistoriker, 139.
- Dørschel, Rose Ernestine (1778–1848), g. m. L. A. Hjorth, 90.
- Eckard, Adriane Lovise, se Benner.
- Amalie (Emmy) Sofie (1807–84), g. m. C. Fog, 149 f.
  - Anna (1810–87), g. m. P. A. Tutein, 149, 172.
  - Christian Ditlev (1774–1843), Etatsraad, 149.
- Edward VII (1841–1910), Konge af Storbritannien og Irland, 44.
- Engelbreth, Severine Andrea, se Casse.
- Engelstoft, Christian Thorning (1805–89), Biskop, Kirkehistoriker, 57, 167 f.
- Erslev, Thomas Hansen (1803–70), Litterær og Personalhistoriker, 294.
- Estrup, Jacob Brønnum Scavenius (1825–1913), Politiker, 43.
- Faber, Peter Christian Frederik (1810–77), Telegrafdirektør, Forfatter, 277 f.
- Fabricius, Christoph Heinrich Ditlev (1802–80), Oberst, 269.
- Frederik (1789–1873), Bibliotekar, Forfatter, 268.
- Falsen, Jørgen Conrad de (1785–1849), til Søby Søgaard, Kontreadmiral, 249.
- Fausbøll, Thomas (1800–77), Proprietær, 251 f.
- Feilberg, Oline, se Bloch.
- Fenger, Carl Emil (1814–84), Læge og Politiker, 132.
- Johannes Ferdinand (1805–61), Sognepræst til Høje Taastrup, 237.
  - Maria Elise (1807–85), g. m. A. E. M. Tang, 66.
  - Peter Andreas (1799–1878), Sognepræst ved Vor Frelser Kirke, 204.
- Ferdinand (1792–1863), Arveprins, 83.
- Ferslev, Christian Lünow (1760–1831), Sognepræst i Jelling og Hover, 66.
- Hanne Dorothea, se Hjorth.
  - Marie Kirstine, g. m. P. C. Petersen, 66, 89.
- Fischer, Cordelia (Anna) (1816–61), g. m. G. H. J. Plenge, 237, 240 f., 245 f.
- Rosine (*Elisabeth*) (1814–97), g. m. Ph. Wilnau, 240, 242–46.
  - Inger Tofte (1771–1855), g. m. J. P. Ringsted, 28.
  - Emma (*Johanne*) (d. 1882), g. m. H. P. E. Hansen, 234, 237–42, 243 f., 246.
  - Caroline (*Magdalene*) (1824–82), 234 f., 237–42, 244–46, 278.
  - Heloise (*Marie*) (1821–90), g. m. P. H. Bech, 236 f., 245 f.
  - Philip August (1817–1907), Kunstmaaler, 235–37, 240, 246.
  - Sally, 244 f.
- Fleischer, Hans Astrup (1785–1847), Byfoged og Borgmester i Aarhus, 235, 262.
- Flindt, Ulrikke Mariane Mathine (1818–97), g. m. D. C. Davidson, 182.
- Flor, Christian (1792–1875), Skolemænd, Politiker, 250 f.
- Fog, Amalie (Emmy) Sofie, se Eckard.

- Fog, Carl (1809–85), Sognepræst til Skjold, 34, 126–28, 148–50, 210.
- Christian (1763–1833), Sognepræst til Hjørulunde, 135.
  - Christian Ditlev Eckard (1847–80), Læge, 150.
  - Gjertrud (1772–1840), g. m. J. Bloch, 132.
  - Johanne Amalie, se Hahne.
  - Julie Augusta Caroline (1844–1923), 150.
  - Jørgen Rasmussen (1734–99), Provst, Sognepræst til Humble, 132.
  - Anna Louise (1843–65), 150.
  - Ludolph Frederik (1778–1855), Konferensraad, Statsgældsdirektør, 210.
  - Schack Carl Emil (1768–1840), Sognepræst til Vellev, 128, 148.
- Francke, Karl Philipp (1805–70), Embedsmand, Politiker, 265.
- Frederik VI (1768–1839), Konge, 28–33, 225.
- Frederik VII (1808–63), Konge, 34–40, 61, 153 f., 266 f., 274 f., 292.
- Frederik VIII (1843–1912), Konge, 46 f.
- Frederik (1800–65), Prins af Slesvig Holsten Sønderborg Augustenborg (Nør), 282.
- Frimodt, Jens Christian Rudolph (1828–79), Sognepræst ved Københavns St. Johannes Kirke, 205.
- Gad, Peter Christian Stenersen (1797–1851), Biskop, 168.
- Gammeltoft, Johan Julius (d. 1871), Manufakturhandler, 110.
- Geijer, Erik Gustaf (1783–1847) svensk Historiker og Digter, 101.
- Geill, Peter Christian Frederik (f. 1860), Læge, 118.
- Georg I (1845–1913), Konge af Grækenland, 44.
- Giødwad, Jens Finsteen (1811–91), Journalist, 93, 103, 170, 290.
- Gladstone, William Ewart (1809–98), engl. Statsmand, 42.
- Gleerup, Asmund Christian (1809–65), Politiker, 286–288.
- Graah, Gomme Frederik August (1810–86), Præst i Flensborg, senere til Idestrup, 244.
- Grandjean, Carl Vincens (Wilhelm), (1771–1844), Justitsraad, Landvæsenskommissær, 58.
- Ludvig (1808–61), Stamhusbesidder, 54, 56–59.
- Grouleff, Johanne Marie (1810–74), g. m. C. S. Barfod, 310.
- Grundtvig, Asta, se Krag-Juel-Vind-Frijs.
- Frederik Lange (1854–1903), Præst i Amerika, 203, 207.
  - Johan Diderik Nicolai Blicher (1822–1907), Arkivmand, Historiker, 196, 200, 265, 277.
  - Laura Jensine Christine, se Bloch.
  - Elisabeth (Lise) Christina Margaretha, se Blicher.
  - Ane Marie Elise, se Carlsen.
  - Meta Cathrine Marie Bang (1827–87), g. m. P. O. Boisen, 184, 189, 196, 200.
  - Nicolai Frederik Severin (1783–1872), Præst og Digter, 13, 66, 106, 111 f., 143, 183–208, 234, 236 f., 268, 295, 308.
- Grundtvig, Svend Hersleb (1824–83), Litteraturforsker, Sprogmand, 135, 166, 169, 191, 196, 199 f., 201, 227, 233 f., 265, 277.
- Guldberg, Christine (Charlotte) (1777–1826), g. 1° med J. la Cour; 2° med H. P. Barfoed, 309 f.
- Gülich, Jacob Guido Theodor (1801–77), sl.holst. Politiker, 271.
- Hadsund, Jens Kristian, 133.
- Oline Sofie Frederikke (1814–46), g. m. C. L. G. Bloch, 133 f.
- Hage, Peter Anton Alfred (1803–72), Handelsmand og Politiker, 161, 269–72.
- Emmy, se Tutein.
  - Edvard Philip Hother (1816–73), Politiker og Jurist, 92, 104, 161, 172, 287–90, 303.
- Hagen, Laurits Christian (1808–80), Valgmenighedspræst, 139.
- Hagerup, Betsy L., se Thomsen.
- Hahne, Etatsraad, Stempelpapirsforvalter, 148.
- Johanne Amalie (1770–1847), g. m. S. C. E. Fog, 148.
- Hall, Anna Betty Adelaide Elisabeth, se Kringelbach.
- Carl Christian (1812–88), Politiker, Jurist, 34, 39, 126, 133, 140, 150–58, 161, 170, 302.
  - Augusta Marie Frederikke, se Brøndsted.
  - Peter Oluf Brøndsted (1839–1909), Sekretær ved den grevelige Hjelmsstjerne-Rosencroneske Stiftelse, 155 f.
- Hammerich, Peter Frederik Adolph (1809–77), Teolog og Historiker, 190.
- Martin Johannes (1811–81), Skolemand, Litteraturhistoriker, 63 f., 294.
- Hansen, Carl, Gæstgiver i Køge, 137.
- Christian Frederik (1788–1873), Krigsminister, 38.
  - Emilie, 182.
  - Hans Peter Emil (1828–97), Herredsfoged i Arts og Skippinge Herreder, 242, 244.
  - Jens Andersen (1806–77), Politiker, 39, 171, 285 f.
  - Peder, (1801–54), Husmand, politisk Agitator, 285.
- Hansgaard, Christine, se Sjørslev.
- Hartvig Christian (d. 1855), Justitsraad, Kontorchef, 192, 240 f.
- Harms, Claus (1778–1855), Dr. theol., Provst i Kiel, 73.
- Hartmann, Augusta Johanne Charlotte, se Birkedal.
- Simon Fougner (1836–71), Kapellan i Tønsberg, 311.
- Hasse, Laurits Alexander (1809–81), kst. Garnisonskirurg, senere Distriktslæge, 101.
- Marie Cathrine, se Sparre.
- Hauberg, Peter Christian (1789–1851), Brændevinsbrænder, 124.
- Hauch, Johannes Carsten (1790–1872), Forfatter, Zoolog, 187, 282.

- Hauch, Frederikke (Rinna) Elisabeth Brun, se Juul.
- Heering, Christian Vilhelm (1840–1922) cand. polit., 26.
- Heger, Karen Margrethe, se Kamma Rahbek.
- Hegermann, Dorothea Charlotte (1791–1871), g. m. P. H. Hjorth, 66.
- Hegermann-Lindencrone, Johan Heinrich (1765–1849), Generalmajor, 62.
- Heiberg, Johan Ludvig (1791–1860), Forfatter, 250.
- Hejnesen, Jon, 32.
- Helveg, Nicolaus Ludvig (1818–83), Præst, Kirkehistoriker, 202.
- Henriques, Ruben, jr. (1771–1846), Vekselerer, 53.
- Hermansen, Anders, Gaardejer, 290 f.
– Christen (1806–82) Orientalist, Teolog, 19.
- Hjorth, Dorothea Charlotte, se Hegermann.
– Hanne Dorothea (1772–1847), g. m. Sognepræst C. L. Ferslev, 66.
– Henriette Frederikke (1822–95), g. m. N. E. A. Mathiesen, 90.
– Lorentz Andreas (1778–1838), Provst, Sognepræst til Aagerup og Kirkerup, 90.
– Marie Cathrine (1776–1816), g. m. H. P. Barfoed, 252, 309 f.
– Peder Henrik (1781–1855), Overlæge, Justitsraad, 65, 67.
– Rose Ernestine, se Dørschel.
- Hoff, William Johan (1832–1907), Præst ved Vartov, 120.
- Hohlenberg, Matthias Hagen (1797–1845), Teolog, 69.
- Holm, Andreas Krag (1767–1851), Sognepræst ved Kbh. Holmens Kirke, 60.
– Harald Emil Larsen (1848–1903), Politiker, 109.
- Holst, Jens Palle Christian (d. 1886), Etatsraad, 254.
– Wilhelm Conrad (1807–98), Skuespiller, Forfatter, 277.
- Holstein, Johan Ludvig Christian Tido (1839–1912), Lensgreve, Politiker, 45.
- Holsøe, Lauritz Christian (1789–1862), Sognepræst paa Frederiksberg, 196.
- Holten, Hans Christian (1800–73), Sognepræst i Skuldelev, 214.
– Nicolai Abraham (1775–1850) Gehejmekonferensraad, Statsgældsdirektor, 165.
- Hornemann, Johan Ole Emil (1809–70), Komponist, Musikhandler, 277 f.
- Hostrup, Jens Christian (1818–92), Forfatter, Præst, 10, 91.
- Husum, Agathe Johanne (1775–1864), g. m. L. H. Birchedal, 196, 309–11.
– Peter Laurentius (Lars) (1801–79), Sognepræst i Lomborg, sidst i Tranebjerg, 177, 310 f.
– Nikoline Betzy, se Birkedal.
- Hvidt, Lauritz Nicolai (1777–1856), Finansmand, Minister, 265, 267.
- Hyllested, Ida, (d. 1871), g. m. L. A. Kramer, 165.
- Hypphoff, Emil August Thormondt (1810–58), Redaktør, 253.
- Høgsbro, Sofus Magdalen (1822–1902), Højskolemand, Politiker, 208.
- Ingemann, Bernhard Severin (1789–1862), Digter, 13, 187 f., 220–23, 309.
– Lucie Marie, se Mandix.
- Israel, 67.
– Birgitte (1792–1855), g. m. G. M. Melchior, 53.
- Jacob, Hanne (1769–1801), g. m. G. M. Melchior, 53.
– Jokel Simon (1796–1870), Bogholder, 52.
– Moses Jokel (1828–91), Urmager, 52.
– Rose, se Melchior.
- Jacobsen, William Christian (1832–96) Forstander for Velgørenhedsselskabets Skole, 25–27.
- Jahn, Sophie Dorothea Frederikke (1786–1848), g. m. C. G. H. Bauditz, 225 f.
- Jespersen, Christian Magdalen (1809–73), Herredsfoged, Politiker, 256–58.
- Juhl, Henriette Sophie, se Bradt.
- Lorents (1761–1833), Sognepræst til Førslev, 178.
- Juul, Christian Sehested (1806–61), Gods-ejer, Politiker, 293, 295.
– Frederikke (Rinna) Elisabeth Brun (1811–96) g. m. J. C. Hauch, 188.
- Jørgensen, Jens (1806–76), Politiker, 290 f.
– Laurits (d. 1884), Etatsraad, til Søllestedgaard, 88.
– Niels Peter (1811–85), Sognepræst til Skanderup, 65, 67.
– Nikolaj Henrik (f. 1808), cand. theol. Postekspediter og Fredsdommer i Wisconsin, 65.
- Kall, Marie Arnesen, se Arnesen.
- Kastrup, Christian (1788–1870), Tobaksspinder, 19, 121.
- Kellermann, Peter Johan Wilhelm (1776–1862), Justitsraad, Amtsskriver og Toldforvalter i Neumünster, 79.
- Kierkegaard, Laurits (d. 1836), Silke- og Klædekræmmer, 133.
– Peter Christian (1805–88), Biskop, 139, 167.
– Søren Aabye (1813–55), Filosof, 143.
- Knorr, Regine Magdalene (1823–94), g. m. J. F. Steenberg, 96.
- Knudsen, Chresten Lauridsen (1773–1859), Gæstgiver og Kreaturhandler, 252.
– Jens Lassen (1819–86), Sognepræst til Lejrskov og Jordrup, 106, 252.
– Knud Lausten (1806–66), Gaardejer, 252.
– Philip Julius (1792–1850), Prokurator, 269 f.
- Knuth, Eggert Christopher (1838–74), Lensgreve, Kammerherre, 162.
– Frederik Markus (1813–56) Lensgreve, Politiker, 13, 34, 123, 125–27, 157–63, 174, 295, 302–07.
– Karen Bjørn, se Rothe.
– Marie (Mimi) Elisabeth (1849–94), g. m. Greve Bent Wedell, 162 f.
- Knæckenborg, Georg Severin (1823–91), Sognepræst til Slangerup og Uvelse, 182.
– Hanne Petrine Margarethe, se Beck.
- Koefoed, Georg Albrecht (1789–1855), Borgmester i Randers, 255.

- Koës, Marie (1790—1858), g. m. H. H. Aagaard, 143.
- Krag, Juul • Vind • Frijs, Asta Tugendreich Adelheid, Comtesse (1826—90), g. 10 m. H. C. Reedtz, 20 m. N. F. S. Grundtvig, 204 f., 207 f.
- Kramer, Anna Elisabeth, se Mangor.
— Hans Christoffer (d. 1853), Hovedbogholder, 163 f.
— Louise Marie (1804—1884), 163, 166.
— Ludvig August (1808—65), Kancelliraad, Assessor, 32 f., 123, 125—27, 163—66, 187.
- Krieger, Andreas Frederik (1817—93), Jurist, Politiker, 92, 152, 294 f.
- Kringelbach, Anna Betty Adelaide Elisabeth (1848—1927), g. m. P. O. B. Hall, 156.
- Kristensen, Ewald Tang (1843—1929), Folkeindesamler, 227.
- Krossing, Nikolaj Ulrik (1798—1872), Skolemand, Forfatter, 54, 58, 61.
- Kruse, Magnus Johan (1732—50), Landkadet, 30.
— Ulrik Christian (1666—1727), General, 30.
- Kruuse, Christiane Elisabeth (1736—77), g. m. C. H. Barfoed, 30.
— Johan Peter (d. 1743), Løjtnant over Garnisonen paa Færøerne, 30.
- Kullberg, svensk Groshandler, 231—33.
- Lange, Albert Nicolai (1835—1929), Sognepræst til Inderøen, 311.
— Georgia Victorine, se Birkedal.
— Johan Jørgen (1844—83), Sognepræst til Sollien, 311.
— Laura, se Birkedal.
- Larsen, Christen, Sogneraadsformand i Dalby, Folketingsmand, 290 f., 294.
— Jørgen (1811—84(?)), Gaardejer i Elmelunde, 288.
— Philippine, 208.
- Lehmann, Peter Martin *Orla* (1810—70), Politiker, 14, 16, 18, 93, 97, 191, 193, 264 f., 275, 302.
- Leijonhufvud, Knut Erik Otto, Friherre (1823—48), Premierløjtnant, 278.
- Lengnick, Johan Carl Louis (1796—1865), Genealog, 294.
- Lenström, Carl Julius (1811—93), svensk Præst og Forfatter, 169.
- Leth, Jens Nicolaus Fabricius (1808—89), Sognepræst til Visby og Heltborg, 86.
- Leuning, Carl Peter Gram (1820—67), Jurist, Politiker, 300.
— Karen Christence, se Nørgaard.
— Søren Johan (1794—1873), Konferensraad, Herredsfoged, senere Byfoged i Sorø, 212.
- Levin, Israel (1810—83), cand. phil., 96, 269.
- Levison, Dorothea, se Melchior.
— Pinæus (1792—1866), Grosserer, 53.
van der Lieth, Christian Haack (1807—74), Læge, 73.
- Lindberg, Clara Cathrine, se Monrad.
— Jacob Christian (1797—1857), Præst, 219.
— Niels, (1829—86), Valgmenighedspræst, 207.
- Listoe, Søren (d. 1845), Adjunkt paa Herlufsholm, 183.
- Lorck, Jørgen Heinrich (1810—95), Distriktslæge, 67.
- Lorenzen, Agathe Johanne, se Birkedal.
— Claus Nicolai (1835—1905), Præst, 311.
— Peter Hiort (1791—1845), Politiker, 190.
- Louise (1817—98), Dronning til Danmark, f. Prinsesse af Hessen—Cassel, 45.
- Louise (1851—1926), Dronning til Danmark, f. Prinsesse af Sverige og Norge, 48.
- Lund, Marius Peter (d. 1914), Inspektør ved Velgørenhedsselskabets Skole, 25 f.
- Lundbye, Johan Thomas (1818—48), Kunstmaler, 277.
- Lunde, Peter Frederik (1803—93), Politiker, Jernstøber, 97.
- Lundsteen, Peter (1803—61), Sognepræst til Aal, 38.
- Luno, Christian Peter *Bianco* (1795—1852), Bogtrykker, 298 f.
- Lyngbye, Frederik Severin (1808—36), Urtekrammer, 19, 22.
- Lütthans, Emilie Nathalie, (1815—71) g. m. D. G. Monrad, 169, 171 f.
— Johan Heinrich (1783—1852), Murermester, Oberstløjtnant, 169.
— Lovise Dortea, se Borger.
- Lüttichau, Hans Helmuth (1794—1869), Herredsfoged, senere Overpræsident i København, 248.
- Lützw, Eleonore Christine (1817—90) g. m. A. F. Tscherning, 283.
- Læssøe, Werner Hans Frederik Abrahamson (1811—50), Oberst, 104.
- Løvenskiöld, Herman Severin (1815—70), Komponist, 281.
— Leopold Herman Severin (1813—48), 278.
- Madvig, Johan Nicolai (1804—86), klassisk Filolog, 54, 57 f., 63 f., 65, 86, 296—99.
- Magnussen, Fru, 34.
- Mandix, Lucie Marie (1792—1868), g. m. B. S. Ingemann, 220.
- Mangor, Anna Elisabeth, (d. 1845), g. m. H. C. Kramer, 163.
— Peter Carl Vilhelm Edvard (1799—1883), Etatsraad, Justitssekretær, 24, 26 f.
- Mansa, Frederik Vilhelm (1794—1879), Stabslæge, Etatsraad, 161, 195, 246, 310.
- Mantzius, Kristian Andreas Leopold (1819—79), Skuespiller, 90.
- Mariboe, Carl Rudolph Ferdinand (1800—60), Skolemand, 265.
- Matthiesen, Nicolaj *Edvard* August (1814—85), Læge, 90.
- Meincke, Carl Henrik Lydius (1787—1862), Etatsraad, Herredsfoged i Møens Herred, 288.
- Melchior, Birgitte, se Israel.
— Dorothea (1800—24), g. m. P. Levison, 53.
— Gerson Moses (1771—1845), Grosserer, 52 f.
— Hanne, se Jacob.
— Jacob Gerson (1795—1843), Grosserer, 53.
— Marcus Gerson (1797—1834), Grosserer, 53.
— Nathan Gerson (1811—72), Professor, Øjenlæge, 51—53, 69, 87.

- Melchior, Rose (1799–1834), g. m. J. S. Jacob, 52 f.
- Sophie (1809–83), g. 1° m. M. Abrahamson, g. 2° m. A. J. Meyer, 53.
- Meyer, Alfred Jacob ((1806–80), Gros-serer, 53.
- Conradine Ditlevine Augusta, se Beyer.
  - Emilie Christiane (1815–89), g. m. S. P. V. Birkedal, 31, 113 f. 130, 183, 209 f., 212 f., 220, 222, 309, 311.
  - Frederik Vilhelm (1802–41), Universitetspedel, 19, 22.
  - Jacobine Birgitte (Gitte), (1802–80), 183, 212.
  - Johanne (Hanne) Frederikke (1810–53), g. m. J. P. Weldingh, 183, 284.
  - Johan (1848–1921), Overlæge, 151.
  - Johan Frederik (d. 1831), Urtekræmmer, Kaptajn, 311.
  - Sophie, se Melchior.
- Michelsen, Elisabeth Frederikke (1834–1902), g. m. P. C. Ploug, 107, 120.
- Milo, Frederik Anton (1820–84), Professor, Skolebestyrer, 94 f.
- Jacob Frederik (1795–1865), Bogbin-der, 94.
  - Sophie, se Wahl.
- Moltke, Adam Wilhelm (1785–1864), Lens- greve, Statsmand, 157, 271.
- Carl, Greve (1798–1866), Statsmand, 201.
- Monrad, Clara Cathrine (1838–1918), g. m. N. Lindberg, 207.
- Ditlev Gerhard (1811–87), Politiker, Biskop, 33 f., 40, 47, 92, 125–27, 130, 166–72, 176, 233, 286, 295, 302.
  - Emilie Nathalie, se Lütthans.
  - Emmy, se Tutein.
- Müller, Ferdinand Schaumburg (1810–51), Sognepræst i Enderslev og Vraaby, 22, 322.
- Peter Erasmus (1776–1834), Biskop, Historiker, 55, 85.
  - Tage Christian (1780–1849), Biskop, 295.
- Mynster, Jacob Peter (1775–1854), Biskop, 143, 212, 292, 295, 297.
- Møller, Christen Christensen (1810–90), Skoleforstander, Filantrop, 290, 299.
- Niels Peter (1810–59), Sognepræst til Elling og Tolne, 87.
- Mølsted, Jens Andreas (1807–80), Sogne- præst til Jungshoved, 49, 59, 144.
- Mørch, Karen Maria (1781–1849), g. m. A. P. Bregendahl, 189.
- Mørck, Bolle Herman (1809–90), Over- lærer i Randers, 255.
- Nathanson, Mendel Levin (1780–1868), Redaktør og Forfatter, 197 f.
- Naville, Jules Ernest (1816–1909), schwei- zisk Filosof, 139.
- Neergaard, Betzy Isidore, se Østergaard.
- Carl de (1800–50), Godsejer, Politi- ker, 297.
  - Lucius Carl Joseph Andreas Bruun (1797–1881) til Ovevelgønne, slesvig- holstensk Politiker 271 f.
  - Peter Johansen (1803–72), til Førslev- gaard m. m., Etatsraad, 177, 181.
- Nielsen, Anders Hansen (1809–90), Præst, Personalhistoriker, 60.
- Nielsen, Peter Edvard Emil (1824–99), Oberstløjtnant, 277.
- Hans, Sognefoged i Daastrup, Folke- stingsmand, 305 f.
  - Julie B. M. E., se Thomsen.
  - Morten, 111.
- Nikolaj I (1796–1855), Kejser af Rusland, 43.
- Nyegaard, Augusta Johanne Charlotte, se Birkedal.
- Lavrids Ludvig Gundelach (1849–1916), Præst, Forfatter, 126 f., 129, 132, 311.
- Nørgaard, Frederik Ferdinand (d. 1846), Major, 210.
- Joachim Andreas (1812–94), Løjtnant, Postekspedient, 181.
  - Lovise, se Vogt.
- Nørgaard, Karen Christence (1797–1864), g. m. S. J. Leuning, 209.
- Ohlin, Per, til Visingsø, svensk Jægerme- ster, 231, 233.
- Olavesen, Jacob Andreas (d. 1841), stud. theol. 90 f.
- Olsen, Elise, 88.
- Olshausen, Theodor (1802–69), Advokat, 271, 274.
- Oscar II (1829–1907), Konge af Sverige og Norge, 44.
- Ostenfeld, Mine (Nielsmine), (1841–1914), g. m. H. P. G. B. Barfod, 114, 116, 206, 311.
- Paludan, Elise Christiane (1823–62), g. 10 m. J. C. Schwarz, 280.
- Paul Alexandrovitsch (1860–1919), Stor- fyrste af Rusland, 44.
- Pericoli, Maria Gertruda, Comtesse (1778–1851), g. m. J. H. Cabott, 124.
- Petersen, Cornelius (1806–76), Gaardejer, Folketingsmand, 290 f.
- Frederik Christian (1786–1859), klas- sisk Filolog, 65, 68 f., 91.
  - Inger Dorothea (1823–1905) g. m. Provst J. A. Sørensen, 66.
  - Marie, se Ferslev.
  - Nikoline, 214.
  - Parmo Carl (1786–1859), Lærer ved Borgerdydskolen, senere i Hillerslev, 66, 89, 120.
- Philip, Fischer, Købmand, 236–41.
- Johanne, se Salomon.
- Phister, Joachim Ludvig (1807–96), Skue- spiller, 276.
- Plenge, Cordelia (Anna), se Fischer.
- Georg Hendrich Iversen (1817–94), Forpagter, 237, 245.
- Ploug, Elisabeth Frederikke, se Michelsen.
- Parmo Carl (1813–94), Digter, Poli- tiker, 10, 14, 40, 89–112, 115, 118–121, 173, 224, 247, 263, 265, 270–72, 290.
  - Hother, (1856–1932), Kontorchef, 118.
- Pløyen, Christian (1803–67), Amtmand, 32, 295, 297.
- Poulsen, Hans Frederik (1815–69), Stu- denterfører, 98.
- Ellen Kirstine (Sttne), (1809–75), g. m. L. U. la Cour, 217, 310 f.
- Praëm, 24.

- Priergaard, Ane Dorothea Elisabeth (1797–1878), g. m. P. la Cour, 310.
- Christiane (Elisabeth), (1800–87), g. m. H. P. Barfoed, 196, 309 f.
  - Else Cathrine Dorothea, se Barfoed.
  - Peter Trolle (1767–1834), Forvalter, 310.
- Prytz, Johan Julius *Valdemar* (1843–1921), Sognepræst til Vig og Asminderup, 140.
- Qvistgaard, Hans Nicolaj (1817–92), Kammeraad, Folketingsmand, 39.
- Rafn, Carl Christian (1795–1864), Oldforsker, 34.
- Rahbek, Kamma (Karen Margrethe) (1775–1829), 54.
- Knud Lyne (1760–1830), Digter, Litteraturhistoriker, 55.
- Rantzau, Andreas Conrad Peter (1773–1845), Rigs greve, Statsmand, 81.
- Rée, Bernhard Philip (1813–68), Journalist, Politiker, 261.
- Reedtz, Asta, se Krag-Juel-Vind-Frijs.
- Holger Christian (1800–57), til Palsgaard, Udenrigsminister, 204.
  - Sophie Vilhelmine Henriette Olga (1849–1906) g. m. J. A. Sparrewohn, 205 f., 207.
- Refslund, Hans Clemensen, Tingskriver i Tønder og Højer Herreder, 251.
- Reiersen, Christian (1792–1876), Censor, 97 f.
- Ringsted, Elisa Katinka Petrea (1812–89), g. m. P. M. Barfoed, 219.
- Inger Tofte, se Fischer.
- Rohmell, Oscar Julius (1845–1912), Overlæge, Professor, 132.
- Rosenberg, Carl Frederik Vilhelm Mathildus (1829–85), Litteraturhistoriker, 264.
- Rosenstand, Frants Vilhelm Ferdinand (1836–1910), Kabinetsekretær, 44.
- Rosenørn • Teilman, Christian Peter Theodor (1817–79), Godsejer, Politiker, 154.
- Rostrup, Vitta Christiane, se Barfoed.
- Rothe, Carl Adolf (1767–1834), Søofficer, 158.
- Karen Bjørn (1815–77), g. m. Lensgreve F. M. Knuth, 158 f., 162.
  - Viggo (1814–91), Jernbanedirektør, 92.
- Rotwitt, Carl Edvard (1812–60), Politiker, 204.
- Rudebeck, Axel Erik Teofil (1834–1903), svensk Landmand, 229.
- Bernhard Alfred Olof (1840–1924), svensk Notar, 229, 233.
  - Gustaf Hjalmar Constantin (1841–1917), svensk Landmand, 229.
  - Lars Peter Frederik (1837–1914), svensk Hofstaldfester, 229.
  - Peter Erik (1796–1862), svensk Præst, 229 f.
  - Sigrid Hilma Sofia (1831–1924), svensk Skoleforstanderinde, 230.
- Rye, Olaf (1791–1849), Generalmajor, 280.
- Rørdam, Cathrine Georgia, se Teilmann.
- Valdemarine *Charlotte*, se Birkeadal.
  - Katrine Georgia Samsoe (1833–1915), g. m. E. Bonnevie, 43.
  - Hans Christian Kellermann (1804–84), Sognepræst til Ondløse og Søndersted, 43, 143, 213, 311.
  - Hans Kristian (1842–1924), Sognepræst til Fanebjerg, 208.
  - Peter (1806–83), Sognepræst i Lyngby, 150, 260.
- Salomon, Johanne, g. m. F. Philip, 239, 241.
- Sand, Henriette Sophie, se Bradt.
- Ole Frederik (1767–1808), Sognepræst til Førslev, 178, 309.
  - Anna Sofie (1805–87), 178–83, 222, 309 f.
- Sandberg, Købmand, 257.
- Saxild, Georg Christian (1811–85), By- og Herredsfuldmægtig i Kolding, 86, 225.
- Scavenius, Jacob Frederik (1838–1915), Politiker, 139.
- Peder Brønnum (1795–1868), Godsejer, Politiker, 295.
- Schaarup, Lærer i Flakkebjerg, 309.
- Schack, Hans Egede (1820–59), Forfatter, 92, 303, 306.
- Schaffalitzky de Muckadell, Vilhelm Joseph Henrik, Baron (1811–76), Kammerherre, Amtsforvalter i Svendborg, 60.
- Schmidten, Henrik Gerner von (1799–1831), Matematiker, 58, 70.
- Schnegelsberg, Niels Henrik (1810–76), Sognepræst til Ørum, Viskum og Vejrum, 51.
- Schurman, Jens Christopher (1812–91), Seminarieførstander, 92.
- Schwartz, Elise Christiane, se Paludan.
- Johan Christoffer (d. 1849), Kaptajn, 279 f.
- Schytte, Frederik Vilhelm (1800–73), Politiker, 254.
- Schøler, Laurids S. (d. 1875), Gaardejer i Hammel, Rigsdagsmand, 301.
- Sehested, Johan Frederik (1725–1819), til Høgholm, Generallojtnant, 11.
- Sehestedt Juul, se Juul.
- Selmer, Emil Holger (1794–1876), Borgmester i Viborg, senere Justitssekretær, 257 f.
- Sibbern, Frederik Christian (1785–1872), Filosof, 85.
- Sick, Johannes Peter Kristian (1812–84), Sprogmand, 63 f., 247–49.
- Siegmufeldt, Dorothea, se la Cour.
- Herman Carl (1833–1912), Kunstmaler, 116, 311.
  - Markus Anton (1827–1913), Sognepræst i Soften og Folby, 46, 311.
- Sjørslev, Christine (1791–1858), g. m. H. C. Hansgaard, 240 f.
- Marie, 241.
- Smith, Daniel Peter (1782–1871), Provst, Sognepræst i Stege, 287, 296.
- Sohlman, Avgust (1824–74), svensk Redaktør, 102.
- Sommelius, Gustaf Lorentz (1811–48), Premierlojtnant, 278.
- Sommer, Magnus (Mogens) (1762–1848), Dr. theol., Sognepræst i Sorø, 187.
- Spandet, Niels Møller (1788–1858), Etatsraad, Assessor, Kongens Foged, 18.
- Spang, Peter Johansen (1796–1846), Sognepræst ved Københavns Helliggeist Kirke, 143, 192.

- Sparre, Christian August (1812–88), Sognepræst paa Christiansø, sidst til Katstrup, Ørriidslev og Tolstrup, 100 f.
- Marie Cathrine (1806–82), g. m. Di striktslæge L. A. Hasse, 101.
- Sparrewohn, Jacob Antonius (1838–1914), Læge, 206.
- Asta, 207.
- Sophie Wilhelmine Henriette Olga, se Reedtz.
- Speyer, Johan (1837–75), Apoteker, 311.
- Julie Christine, se Birkedal.
- Sponeck, Mathias Sabinus Vilhelm, Greve (1787–1874), Stiftamtmand, 253, 258.
- Wilhelm Carl Eppingen, Rigs greve (1815–1888), Finans- og Statsmand, 297.
- Staal, H. J., Møller, 250 f.
- Steenberg, Ove Frederik Mathias Hasselbalch (1818–85), Sognepræst til Højelse og Lellinge, 94.
- Johannes Georg Fog (1822–60), Sognepræst i Ronnebæk og Olstrup, 93–95.
- Jørgen Fog (1791–1859), Læge, Etatsraad, 78, 96.
- Regine Magdalene, se Knorr.
- Sternberg, Luthera, 134.
- Steuben, Christian Ludvig v. (d. 1765), Oberst, 30.
- Suhr, Jochum Evans (1779–1860), Professor, Rektor i Vordingborg, 141, 174.
- Søeborg, Hans Egede (d. 1876), cand. theol., Skolebestyrer, 25, 27.
- Sørensen, Inger Dorothea, se Petersen.
- Josef Albrekt (1827–1900), Provst, Sognepræst i Jerslev og Hellum, 66.
- Rasmus Møller (1799–1865), Skolemand, Politiker, 105.
- Tang, Andreas Evald Meinert (1803–68), til Nørre Vosborg, Etatsraad, 66.
- Marie, se Fenger.
- Marie Cathrine (1840–1928), g. m. Hospitalsforstander H. P. Barfod, 66.
- Teilmann, Cathrine Georgia (1777–1842), g. m. T. S. Rørdam, 213.
- Tennyson, Alfred, Lord (1809–92), engl. Digter, 42.
- Termansen, Niels Jokum (1824–92), Politiker, Forfatter, 129.
- Thaning, Andreas (1805–90), Sognepræst til Lyderslev og Frøslev, 19.
- Thomsen, Andreas (1797–1843), Forpagter, 17, 177, 211, 214, 216, 218, 222 f., — Betsy Lauritze (1834–1921) g. m. E. H. Hagerup, 309.
- Frederikke Anna Gertrud, se Birkedal.
- Johanne (Hanne) Kristiane Frederikke (1825–92), g. m. I. Barfod, 309.
- Julie Betsy Marie Emilie (1830–84), g. m. F. T. Nielsen, 178, 309.
- Ludvig Andreas Leve Nicolai (1827–1907), Forpagter, 309.
- Thorlacius, Agathe Theodorine Benedicta (1811–72), g. m. J. V. Bloch, 136, 138, 140.
- Theodor (1774–1850), Byskriver i Ringkøbing, 136.
- Thorvaldsen, Bertel (d. 1844), Billedhuger, 143, 187.
- Thune, Erasmus Georg Fog (1785–1829), Matematiker og Astronom, 58–60.
- Thygesen, Janus Boie Gad (1843–1908), Sognepræst i Odder, 144, 146 f.
- Marie, se Dorph.
- Tillisch, Frederik Ferdinand (1801–89), Embedsmand, Politiker, 307.
- Toft, Marie, se Carlsen, Ane Marie Elise.
- Tolstrup, Johan Carl Vilhelm (1819–86), Sognekapellan ved Roskilde Domkirke, 105.
- Topelius, Zakarias (1818–98), finsk Digter og Historiker, 98.
- Tranberg, Andreas Grøn (d. 1890), Godejer, 137.
- Trap, Jens Peter (1810–85), Kabinetsekretær, Topograf, 48.
- Treschow, Frederik Wilhelm (1786–1869), Højesteretsadvokat, Politiker 142.
- Trier, Adolf Moses (1809–87), Dr., med., Læge, 61.
- Julius Ludvig (1837–1911), Lærer, Filantrop, 26.
- Tryde, Eggert Christopher (1781–1860), Stiftsprovst, kgl. Konfessionarius, 192.
- Tscherning, Anton Frederik (1795–1874), Oberst, Politiker, 197, 265, 276, 283.
- Eleonore Christine, se Lützow.
- Tutein, Anna, se Eckard.
- Emmy (1832–94), g. 1° m. E. P. H. Hage; 2° m. D. G. Monrad, 172.
- Peter Adolph (1797–1885), Landmand, Politiker, 142, 149, 172.
- Tuxen, Christian Frederik August (1797–1850), Major, 19 f., 23.
- Tvede, Peter Hansen (1801–57), By- og Raadstueskriver, Raadmand, 253.
- Unsgaard, Ivar Johan (1798–1872), Politiker, 39, 322.
- Ursin, Georg Frederik Krüger (1797–1849), Matematiker, Astronom, 85.
- Wällund, 111.
- Wachs, Carl Frederik Anton (1791–1871), Konferensraad, Generalintendant, 283 f.
- Wagtmann, Niels Johan (1812–86), Provst, Sognepræst til Besser, 24 f., 27.
- Wahl, Regitze Sophie Julie (1797–1860), g. m. J. Fr. Milo, 94.
- Wedell, Marie (Mimi) Elisabeth, se Knuth.
- Wegener, Johan Jørgen Stiller (1811–83), Sognepræst til Halsted og Aunede, 100.
- Welding, Hanne, se Meyer.
- Johan Peter Christian (1800–49), Kaptein, 284.
- Werlauf, Erich Christian (1781–1871), Historiker, Bibliotekar, 57, 70.
- Wessely, Abraham (1800–75), Politiker, Dispachør, 194.
- Weyse, Christoph Ernst Frederik (1774–1842), Komponist, 22.
- Viborg, Elise Petrine Hedvig Mathilde (1817–97), g. m. C. T. Barfod, 224.
- Wiedemann, Ole (1802–86), Sognepræst til Asminderød og Grønholt, 307.
- Vilhelmine, Prinsesse af Danmark (1808–91), 61.
- Wilkens, Julius Frederik Christian Emil (1812–92), Teknolog, 306.
- Wilnau, Rose (Christiane) (1838–1913), 159, 240, 242–44, 246.

- Wilnau, Rosine (*Elisabeth*), se Fischer.
 — Frederik, 244.
 — Phøbus (*Immanuel*) (d. 1914), Kredsinspektør, 244.
 — Philip (d. 1879), Revisor, 242—44.
- Wilnæus, se Wilnau.
- Wingård, Carl Fredrik af (1781—1851), svensk Ærkebiskop, 102.
- Winther, Rasmus Villads *Christian* Ferdinand (1796—1876), Digter, 143.
 — Gert Henrik (1813—1905), Politiker, 301.
- Visby, Carl Holger (1801—71), Sognepræst i Storehedinge, 295.
- With, Jesper Peter (1791—1854), Justitsraad, Herredsfoged i Bjerre-Hatting Herreder, 254.
- Wiuff, Peter Herman (d. 1856), Kammerraad, Organist ved Frederiksberg Kirke, 194, 224.
- Vogt, Johan Nielsen (1783—1859), Provst, Sognepræst til Tune, Smaalenenes Amt, 181.
 — Abigael Marie *Lovise* Vilhelmine (1811—54), g. m. Joachim Nørager, 180—83, 210, 290.
- Wolf, Hans Jacob Frederik Christian (1809—81), Sognepræst til Naur og Siir, 296.
- Wolff, Abraham Alexander (1801—91), jødisk Teolog, Overrabbiner, 53.
- Wulff, Birgitte, se Birchedal.
 — Frederik Elkan (1797—1871), Kæmner i Aalborg, 297.
 — Peter Lorents (1747—1818), Sognepræst til Haarlev og Himlinge, 309.
- Wøldike, Andreas (1752—1836), Sognepræst i St. Hedinge, 11.
- Wølfert, Frederik Christian (d. 1852), Byfoged i Aalborg, 260—62.
- Oehlenschläger, Adam Gotlob (1779—1850), Digter, 52, 62, 143, 187, 209.
- Ørsted, Anders Sandøe (1778—1860), Retslærd, 199, 266, 292—95.
 — Hans Christian (1772—1851), Fysiker, 84 f.
- Østergaard, Betzy Isidore (1813—96), g. m. P. J. Neergaard, 181.

R E T T E L S E R

- Side 22, Linie 2 f. n.: Schönburg Müller, læs Schaumburg Müller.
 Side 39, Linie 12 og 20 f. o.: Nørgaard, læs Unsgaard.
 Side 113, Linie 9 f. o.: hens, læs hans.
 Side 143, Linie 3 f. n.: Kusine, læs *Kusine*.
 Side 148, Linie 4 f. o.: Veller, læs Vellev.

